

รายงานฉบับสมบูรณ์
การรวบรวมและวิเคราะห์
ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับนโยบายของรัฐที่มีผลต่อเศรษฐกิจพอเพียง

เสนอต่อ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายชุมชนและสังคม

โดย
จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร
มนัส โกมลทา

พฤศจิกายน 2549

คำนำ

ภายหลังจากประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่เมื่อกลางปี พ.ศ. 2540 เป็นผลให้ระบบเศรษฐกิจโดยรวมเกิดการชะงักงัน ปรึชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็เริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้นหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 ซึ่งต่อมาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกอัญเชิญเป็นปรัชญานำในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 เพื่อเป็นกรอบความคิดและเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งในเรื่องของการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อปี พ.ศ. 2540 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ประเทศไทยมีรัฐบาลรวมทั้งสิ้น 4 รัฐบาล คือ รัฐบาลของนายชวน หลีกภัย รัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร 1 และ 2 และรัฐบาลของพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ จึงเป็นที่น่าสนใจว่านโยบายของรัฐบาลทั้ง 4 ชุดมีผลต่อเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และเศรษฐกิจพอเพียงถูกนำไปกำหนดเป็นนโยบายหรือโครงการในกระทรวงต่างๆ หรือไม่ อย่างไร

รายงานฉบับนี้ จึงเป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นโยบายของรัฐที่มีผลต่อเศรษฐกิจพอเพียง การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติในกระทรวง ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และในชุมชน รวมทั้งการวิเคราะห์ระบบงบประมาณของประเทศไทยซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดข้อจำกัดในการแปรปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ

จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร

มนัส โกมลทา

พฤศจิกายน 2549

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(1)
สารบัญตาราง	(6)
 บทที่	
บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของปัญหาและโจทย์วิจัย	1
1.2 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่นำมาใช้เป็นกรอบทฤษฎีของงานวิจัยนี้	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษา	4
1.5 แนวทางของการศึกษา	5
1.6 วิธีการศึกษา	5
1.7 ระยะเวลาในการศึกษา	5
1.8 ผลผลิตของโครงการ	6
1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
2 ความเป็นมาและสาระสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	7
2.1 ความเป็นมา	7
2.2 จากทฤษฎีใหม่สู่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	11
2.3 บทบาทและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง	16
2.4 การปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง	17
2.5 ความหมายเชิงทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	18
2.6 ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีใหม่และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	19
2.7 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	20

3 นโยบายของรัฐที่มีผลต่อเศรษฐกิจพอเพียง	30
3.1 นโยบายของรัฐบาลชวน หลีกภัย	30
3.1.1 นโยบายการเมือง การปกครอง การบริหารราชการ ความมั่นคง และการต่างประเทศ	31
3.1.2 นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม	31
3.2 ข้อเสนอแนะนโยบายของรัฐบาลชวน หลีกภัย	35
3.3 นโยบายของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร 1	37
3.4 นโยบายของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร 2	39
3.5 ข้อเสนอแนะนโยบายของรัฐบาลทักษิณ 1 และ 2	45
3.6 สรุปผลการวิเคราะห์นโยบายทักษิณ 1 และ 2	76
3.7 นโยบายของรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์	79
3.8 ข้อเสนอแนะนโยบายของรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์	80
4 การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติในระดับกระทรวง	81
4.1 กระทรวงมหาดไทย	81
4.2 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	85
4.3 กระทรวงศึกษาธิการ	90
4.4 กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	92
4.5 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา	92
4.6 กระทรวงสาธารณสุข	93
4.7 กระทรวงการคลัง	94
5 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง	96
5.1 โครงการพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่	97
5.1.1 ยุทธศาสตร์	98
5.1.2 โครงการพัฒนา	110
5.1.3 สรุป	112
5.2 โครงการพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท	113
5.2.1 ยุทธศาสตร์	113

5.2.2 โครงการพัฒนา	123
5.2.3 สรุป	124
5.3 โครงการพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดนครราชสีมา	125
5.3.1 ยุทธศาสตร์	125
5.3.2 โครงการพัฒนา	138
5.3.3 สรุป	141
5.4 สรุป	141
5.5 ข้อเสนอแนะ	142
5.6 สรุปภาพรวมของการศึกษา	144
6 การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง	146
6.1 การแผ่ขยายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชนฐานล่าง	146
6.2 ชุมชนของเศรษฐกิจพอเพียง	149
6.2.1 บ้านแม่ลานคำ	150
6.2.2 บ้านหนองยาว บ้านกระหาด บ้านอันโนง และบ้านโคกจ๊ะ	152
6.2.3 ชมรมผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์สุพรรณบุรี	153
6.2.4 บ้านห้วยน้ำใส	154
6.2.5 หมู่บ้านไม้เรียง	157
6.3 ตัวอย่างชีวิตที่พอเพียง	160
6.4 การเชื่อมต่อภาพทั้งหมด	164
7 ข้อจำกัดของระบบงบประมาณของประเทศไทยในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง	166
7.1 ระบบงบประมาณกับราชการส่วนกลาง	166
7.1.1 ระบบงบประมาณแบบแสดงรายการ	167
7.1.2 ระบบงบประมาณแบบแผนงานและแบบแสดงรายการ	168
7.1.3 ระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน	170
7.1.4 ระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์	171
7.2 ระบบงบประมาณส่วนภูมิภาค	174
7.3 ระบบงบประมาณส่วนท้องถิ่น	176

7.3.1 รูปแบบองค์กรปกครองท้องถิ่น	177
7.3.2 รายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	178
7.4 ข้อจำกัดของระบบงบประมาณของประเทศไทยในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง ..	180
บรรณานุกรม	184

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่	
1 ตารางการตรวจสอบผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ตั้งแต่เริ่มโครงการ เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2544 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2545	56
2 โครงสร้างรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	178

บทที่ 1

บทนำ

1. 1 ความสำคัญของปัญหาและโจทย์วิจัย

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาเป็นเวลานานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ รวมทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นที่รู้จักมากขึ้นหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนพรรษาเมื่อปีวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541 คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปเผยแพร่แก่สาธารณชน ซึ่งก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้นำไปเผยแพร่ได้เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 ต่อมาคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เชิญเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 และได้จัดตั้งคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อดำเนินการขับเคลื่อนให้เกิดความสนใจและเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิดและเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งในเรื่องของการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติต่อไป

อย่างไรก็ตาม ตลอดระยะเวลากว่า 40 ปีที่ผ่านมา การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยที่มุ่งหน้าสู่ความทันสมัย ซึ่งเริ่มต้นอย่างจริงจังตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมานั้น ผลที่ตามมาก็คือ ได้ทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมเงินตราและสังคมบริโภคนิยมที่ประชาชนถูกกระตุ้น ให้เพิ่มการบริโภคตลอดเวลา เพื่อดูดซับผลผลิตต่างๆ บริการต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ภายใต้สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจลักษณะนี้ คนจำนวนมากจะตกอยู่ในภาวะที่ “หาเงินได้ไม่พอกับความต้องการจะใช้” หรืออยู่ในภาวะที่รายจ่ายเพิ่มเร็วกว่ารายได้ตลอดเวลา และนำไปสู่ภาวะหนี้สิน ผู้ที่หาเงินได้น้อยก็จะกลายเป็นคนยากจน ซึ่งต่างไปจากยุค

อดีตที่คนส่วนใหญ่พึ่งพาการผลิตของตนเองเกือบทุกด้าน แม้จะมีเงินน้อย แต่ก็สามารถมีปัจจัยยังชีพพอเพียง

จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวข้างต้น ความหมายตามกระแสพระราชดำรัส คือ ความพอดี พอมี พอกิน อิ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตนเอง อะไรที่ตัวเองได้ผลิตเองได้ก็ควรทำเองผลิตเอง ถ้าทำได้ผลิตได้เกินความต้องการก็นำออกขาย การทำเองผลิตเองถ้าทำได้สักเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอแล้ว

ถึงแม้ว่าพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เริ่มมาเป็นเวลานานแล้วก็ตาม แต่ดูเหมือนว่า ผู้รับผิดชอบในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในอดีตไม่ได้ให้ความสนใจนัก อย่างไรก็ตาม กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพึ่งตนเองที่สอดคล้องกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” กลับปรากฏขึ้นโดยบุคคลและครัวเรือน เช่น กรณีวนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม กรณีหมู่บ้านคีรีวงของจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

สังคมไทยพูดถึงเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้นเมื่อต้องประสบกับภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2540 เพราะว่าภาคเศรษฐกิจทุนนิยมที่เป็นธุรกิจ การค้า อุตสาหกรรม การเงิน การธนาคาร ประสบภาวะล้มละลาย ปิดกิจการ ปลดคนงาน ขณะที่ภาคเกษตรได้รับผลกระทบน้อยกว่า ทั้งปรากฏว่าผู้ประกอบการเกษตรที่เน้นความพออยู่พอกิน เพิ่มการผลิตเองบริโภคเองมากขึ้น ไม่ได้เอาชีวิตทางเศรษฐกิจแขวนไว้กับภาวะตลาด กลับเป็นผู้ที่อยู่รอดปลอดภัย แทบจะไม่มีผลกระทบใดๆ จึงทำให้เป็นที่น่าสนใจในการศึกษาสังเคราะห์ความรู้และประสบการณ์จากบุคคลและชุมชนประเภทนี้ รวมทั้งระดับชาติก็ได้มีการยอมรับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)

จึงเป็นที่น่าสนใจว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ขณะนี้มีสถานภาพอย่างไรในระบบเศรษฐกิจไทย ระดับแนวคิดและระดับการปฏิบัติ เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และคลี่คลายขยายตัวอย่างไร? รัฐไทย (ทุกระดับ) มีส่วนส่งเสริมเกื้อหนุนระบบเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรและเพียงใด? จะพัฒนาแนวคิดระบบ และโครงการให้แพร่หลายก้าวหน้าต่อไปอย่างไร? จะเป็นทางออกให้แก่ปัญหาที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจและสังคมยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์ได้หรือไม่ เพียงใด?

ในการตอบโจทย์ดังกล่าว มีความจำเป็นที่ต้องทำการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อมูลด้านนโยบายของรัฐบาลหลังจากเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยครั้งนี้จึงเป็น “การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับนโยบายของรัฐที่มีผลต่อเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติต่างๆ ต่อไป

1.2 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่นำมาใช้เป็นกรอบทฤษฎีของงานวิจัยนี้

ดังกล่าวมาแล้ว ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงดั้งเดิม เกิดจากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ต่อมา คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้นำไปกลั่นกรองและเรียบเรียงเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9 และยังมีการวิเคราะห์และตีความโดยนักวิชาการและนักปฏิบัติการทางสังคมอื่นอีก (ดู ปรีชา และคณะ, 2547: 3-4)

ในการสำรวจนโยบายรัฐบาลทักษิณเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยจะใช้กรอบพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผสมผสานกับการตีความและการกลั่นกรองของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

1) พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีสาระหลักๆ ดังนี้ (เล่มเดียวกัน : 6-8)

- (1) ความพอมีพอกิน พอเพียงในตัวเอง พึ่งตนเองได้
- (2) บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็นำออกขาย
- (3) การปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ถ้าทำได้เพียง 1 ใน 4 ของครัวเรือน ของชุมชน หรือของประเทศ ก็นับว่าพอเพียงได้แล้ว
- (4) ความพอเพียง หมายความว่า มีกิน มีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหรา
- (5) พอเพียงคือ การรู้จักพอในความต้องการ ไม่โลภมาก ไม่เบียดเบียนผู้อื่น จึงตรงกับคำว่า พอประมาณ หรือ รู้ประมาณ หรือ มัตตัญญูตา
- (6) บางครั้งอาจมีความต้องการความสะดวก ความหรูหรา แต่ถ้าไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำมาหากินได้ด้วยตนเอง ก็เรียกว่า พอประมาณตามอัตภาพแห่งคนๆ นั้น

2) บทสังเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) สศช. ได้สังเคราะห์สาระของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงออกมาเป็น 3 ประการ คือ

- (1) ความพอประมาณ หรือรู้ประมาณ (มัตตัญญูตา)
- (2) ความมีเหตุผล
- (3) การมีภูมิคุ้มกันตนเอง คือ ดูแลตนเองได้ พึ่งตนเองได้

สาระหลักๆ ตามข้อ 1 และ 2 ผู้วิจัยจะใช้เป็นกรอบหลัก ในอันที่จะนำไปใช้สำรวจนโยบายแห่งรัฐ เนื่องจากเนื้อหาเหล่านี้เกิดจากสถาบันของชาติที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป แต่อย่างไรก็คงจะเคยมีได้ที่จะนำองค์ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดจากการสังเคราะห์ดีความของนักวิชาการและสถาบันอื่นมาใช้ด้วย ตามลักษณะของข้อมูล สถานการณ์ และประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในทัศนะของผู้วิจัย ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่สอดคล้องกับพุทธธรรม เช่น ความพอประมาณ ตรงกับหลักมัตตัญญูตา ความมีเหตุผล ตรงกับหลักอัตตัญญูตา การพึ่งตนเอง การมีภูมิคุ้มกันตนเอง ตรงกับหลักอัตตาทิ อัตตโน นาโถ (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน) และวิริยนะ ทุกขมะ เจติ (บุคคลจะล่วงทุกข์ได้ก็ด้วยความเพียรของตนเอง) ดังนั้นผู้วิจัยก็จะใช้แนวพุทธธรรมที่สอดคล้องกับพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงมาสำรวจเนื้อหาของนโยบาย แห่งรัฐด้วย

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อสำรวจนโยบายของประเทศไทยที่ผ่านมาว่า มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงบ้าง หรือไม่ อย่างไร
- 2) เพื่อสำรวจรูปธรรมของการนำพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ โดยมุ่งที่จะพิจารณาประเด็นการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการคลี่คลายขยายตัวของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
- 3) เพื่อสำรวจบทบาทของรัฐและหน่วยงานของรัฐในการสนับสนุนหรือมีส่วนช่วยการนำพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาจะครอบคลุมประเด็นการดำเนินงานตามโครงการพระราชดำริตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะการวิเคราะห์การพัฒนาชนบท การศึกษานโยบายของรัฐบาลต่างๆ ตั้งแต่ปี 2540 จนถึงปัจจุบัน และนโยบายของหน่วยงานในระดับท้องถิ่น (เช่น อบจ. อบต.) รวมทั้งแผนงานและแนวทางปฏิบัติในระดับต่างๆ ทั้งในส่วนกลาง ในท้องถิ่น และของชาวบ้านในชุมชน โดยเลือกศึกษาในพื้นที่ที่น่าสนใจ ที่พยายามสร้างสรรค์โครงการเศรษฐกิจพอเพียง

1.5 แนวทางการศึกษา

- 1) วิเคราะห์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายของรัฐบาลหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ถึงรัฐบาลชุดปัจจุบัน โดยพิจารณาจากคำแถลงนโยบาย และการแปรนโยบายไปสู่โครงการและการปฏิบัติจริง และสุดท้ายพิจารณาผลที่เกิดจากนโยบายนั้นๆ
- 2) ศึกษาผลกระทบจากนโยบายและโครงการทั้งด้านบวกและด้านลบที่เกิดขึ้นจริงๆ เพื่อจะค้นหาแนวทางในการกำหนดนโยบายที่ดี และนำนโยบายไปปฏิบัติได้ถูกต้อง มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดผลที่ดี
- 3) สำนักรูปธรรมของระบบเศรษฐกิจพอเพียงว่า เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และคลี่คลายขยายตัวไปอย่างไร กระบวนการเหล่านั้นได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐบาลบ้างหรือไม่

1.6 วิธีการศึกษา

- 1) รวบรวมข้อมูล แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายของรัฐบาลต่างๆ โครงการของรัฐ โครงการของจังหวัด โครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งเอกสารงานวิจัยต่างๆ
- 2) เก็บข้อมูลและข้อคิดเห็นจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การประชุมกลุ่มย่อย (focus groups) หรืออื่นๆ จากประชาชนกลุ่มเป้าหมายในโครงการต่างๆ

1.7 ระยะเวลาในการศึกษา

ใช้เวลาในการศึกษาทั้งหมด 8 เดือน ดังนี้

เดือนที่ 1-3	สำรวจเอกสารนโยบายและอื่นๆที่เกี่ยวข้อง
เดือนที่ 4	นำเสนอรายงานวิเคราะห์แนวโน้มนโยบายแห่งรัฐเบื้องต้น
เดือนที่ 5-6	เก็บข้อมูลสนาม เช่น การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์แนวคิด เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากเอกสาร
เดือนที่ 7-8	ประมวลผลและเขียนรายงาน
เดือนที่ 9	นำเสนอรายงานผลการวิจัย

ตารางการทำงาน

กิจกรรม	เดือนที่								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
สำรวจเอกสารนโยบายและอื่นๆ									
นำเสนอผลการศึกษาเบื้องต้น									
เก็บข้อมูลสนาม									
ประมวลผลและเขียนรายงาน									
เสนอรายงานฉบับสมบูรณ์									

1.8 ผลผลิตของโครงการ

- 1) บทสังเคราะห์ “การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับนโยบายของรัฐที่มีผลต่อเศรษฐกิจพอเพียง”
- 2) รายงานฉบับสมบูรณ์ “การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับนโยบายของรัฐที่มีผลต่อเศรษฐกิจพอเพียง” 3 ฉบับ

1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมและเป็นไปได้ ทั้งระดับชุมชน ท้องถิ่น และระดับประเทศ
- 2) ได้รูปแบบหรือแนวทางในการนำปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” มาใช้ในชุมชน เพื่อนำมาเป็น แบบอย่างในการสร้างระบบเศรษฐกิจพอเพียงให้ขยายตัวเติบโตต่อไป
- 3) ได้องค์ความรู้ ข้อมูล และข้อเท็จจริง ด้าน “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่จะนำไปพัฒนาเป็นแนวคิด และทฤษฎีด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

บทที่ 2

ความเป็นมา และสาระสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 ความเป็นมา

เศรษฐกิจพอเพียงมีความเป็นมาอันยาวนาน ย้อนหลังไปเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ได้มีพิธีบรมราชาภิเษกอันเป็นวันมหามงคลที่พสกนิกรชาวไทยทั้งมวลปลาบปลื้ม ในวาระอันเป็นมหามงคลนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า **“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวสยาม”** นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ และทรงห่วงใยในทุกข์สุขของประชาชนตลอดมา ทรงอุทิศเวลาส่วนใหญ่ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภูมิภาค เมื่อทรงพบกับปัญหา ก็ได้พยายามช่วยเหลือโดยทรงพระราชทาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ ที่มุ่งแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน โดยเฉพาะประชาชนในชนบทซึ่งมีอาชีพด้านการเกษตร ซึ่งพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับเกษตรกรมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชวาทเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญา ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 ความว่า

“...เศรษฐกิจของเราขึ้นอยู่กับเกษตรกรมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว รายได้ของประเทศที่ได้มา ใช้สร้างความเจริญด้านต่างๆ เป็นรายได้จากเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเจริญของประเทศต้องอาศัยความเจริญของเกษตรกรเป็นสำคัญ...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระวิริยะอุตสาหะค้นคว้าทดลองเพื่อการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรมามากมาย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำโครงการเพื่อพัฒนาด้านการเกษตรที่สำคัญอีกหลายโครงการ เช่น โครงการฝนหลวง โครงการพัฒนาแหล่งน้ำ โครงการพัฒนาเกษตรผสมผสานในพื้นที่ต่างๆ ฯลฯ ผลจากการค้นคว้าทดลองด้วยความวิริยะอุตสาหะ โดยการปฏิบัติจริงด้วยพระองค์เองโดยมีพระราชดำริให้ดำเนินการจัดตั้ง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 6 แห่งในภูมิภาคต่างๆ เพื่อทำการทดลองให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่

สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละภูมิภาค แต่ต้องเป็นเทคโนโลยีที่ง่ายและประหยัด และเนื่องจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจะต้องสอดคล้องกับความต้องการและประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง หากการดำเนินโครงการจะต้องอยู่ในระบบราชการซึ่งต้องเป็นไปตามระเบียบปฏิบัติที่ทางราชการกำหนดไว้ อาจทำให้ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขบางประการ เช่น กฎเกณฑ์ระเบียบงบประมาณ ฯลฯ จนเป็นเหตุให้การดำเนินงานไม่สอดคล้องหรือทันสถานการณ์ที่จำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการอย่างรวดเร็ว พระองค์จึงทรงพระราชดำริให้จัดตั้ง “มูลนิธิชัยพัฒนา” ขึ้นด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เมื่อปี พ.ศ. 2531 ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนการช่วยเหลือประชาชนในรูปแบบการดำเนินงานพัฒนาในด้านต่างๆ พระองค์ได้ใช้ “มูลนิธิชัยพัฒนา” ทำโครงการทดลองการเกษตรแบบผสมผสานวัดชัยมงคลพัฒนา ซึ่งทำให้พระองค์ได้ทรงค้นพบ “ทฤษฎีใหม่” ในการเกษตรที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อวันจันทร์ที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2538 พระองค์ได้มีพระราชดำรัสแก่ผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ศาลาสุติศาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เกี่ยวกับ “ทฤษฎีใหม่” ความว่า

“...ทฤษฎีใหม่นี้มีไว้สำหรับป้องกันความขาดแคลน ในยามปรกติก็ทำให้ร่ำรวยมากขึ้น ในยามที่มีอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวได้รวดเร็ว โดยไม่ต้องให้ทางราชการไปช่วยมากเกินไป ทำให้ประชาชนมีโอกาสพึ่งตนเองได้ดี ฉะนั้นจึงได้สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่...”

สาระสำคัญของ “ทฤษฎีใหม่” ตามที่พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรทางการเกษตรทั้งดินและน้ำ รวมทั้งการบริหารงานพัฒนาการเกษตรเพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานแก้ไขปัญหาให้แก่เกษตรกรในพื้นที่แห้งแล้งให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและสามารถพึ่งตนเองได้

จากพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานในโอกาสต่างๆ นั้นพอจะสรุปถึงประโยชน์ของทฤษฎีใหม่ได้ ดังนี้

- 1) ให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอย่างพออยู่พอกินสมควรแก่สภาพ ไม่อดอยากและเลี้ยงตนเองได้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) ในหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผักต่างๆ ที่ใช้น้ำน้อยได้ โดยไม่ต้องเบียดเบียนชลประทาน

3) ในปีที่ผ่านมาตามฤดูกาลโดยมีน้ำตลอดปีทฤษฎีใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้ให้ร่ำรวยขึ้นได้

4) ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตนเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย

ดังนั้นการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ จึงมีความสำคัญและมีบทบาทต่อภาคการเกษตรซึ่งจะส่งผลกระทบต่อผู้การเจริญเติบโตของประเทศอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ต้องมีองค์ประกอบหลายประการที่จะทำให้การทำเกษตรวิธีนี้ประสบผลสำเร็จและก้าวไปอย่างมั่นคง มีการขยายผล ที่เหมาะสมในทุกๆ ด้าน และไม่ขยายผลรวดเร็วเกินไป เกษตรทฤษฎีใหม่ทำให้เกษตรกรได้รับ การตอบสนองทั้งด้านส่วนตัวและสังคมได้ในระดับสูง ได้ผลิตผลทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีน้ำเพียงพอ มีรายได้เพิ่มขึ้น ครอบครัวอบอุ่นมีความสามัคคีในระดับชุมชน และสถาบัน เป็นการส่งผลเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สภาพพื้นที่ที่เคยแห้งแล้งขาดแคลนน้ำ กลายเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์มากขึ้น เป็นการรักษาสมดุลให้กับดินและธรรมชาติ

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่และส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่ ได้สรุปปัจจัยที่ทำให้ทฤษฎีใหม่ประสบผลสำเร็จในเชิงปฏิบัติไว้ 5 ประการ คือ

1) การคัดเลือกเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย ควรพิจารณาตามความจำเป็นและความพร้อมของเกษตรกรเอง โดยดูที่ความขยันหมั่นเพียร มีความตั้งใจ มีที่ดินเป็นของตนเอง มีทุนในการดำเนินงานบ้างพอสมควร

2) เกษตรกรควรมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ มีความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพการเกษตรพอสมควร เต็มใจและพร้อมรับวิทยาการใหม่ๆ หากมีความสามารถในการถ่ายทอดวิธีการดำเนินงานให้กับผู้อื่นได้ด้วยแล้วยิ่งเป็นการดีที่จะช่วยให้เกษตรกรทฤษฎีใหม่ขยายผลได้ตามวัตถุประสงค์ ทั้งด้านความเหมาะสมและระยะเวลาที่วางแผนไว้

3) ทฤษฎีใหม่ต้องอาศัยความร่วมมือกัน การประสานงานกันทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และเกษตรกรเองในด้านต่างๆ เช่น งบประมาณการดำเนินงานตามขั้นตอนและการตลาดอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

4) การจัดสรรพื้นที่ ควรพิจารณาถึงสิ่งแวดล้อมและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาวะอากาศและภูมิประเทศของแต่ละพื้นที่

5) การดำเนินงานโดยอาศัยกระบวนการกลุ่มสนับสนุนให้ประชาชนรวมกลุ่มดำเนินการร่วมกันและก่อให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่มก่อน แล้วจึงขยายออกไปนอกกลุ่มในภายหลัง

สำหรับอุปสรรคของการดำเนินงานในการนำทฤษฎีใหม่ไปปฏิบัติ สำนักงาน กปร. สรุปว่ามี 5 ประการคือ

- 1) ด้านงบประมาณ เนื่องจากงบประมาณของแต่ละกระทรวงมาไม่พร้อมกันและอาจมีปริมาณเงินจำกัดทำให้งานไม่เดินไปตามระยะเวลาและแผนงานที่กำหนด
- 2) การสร้างความเข้าใจแก่บุคคล ทั้งตัวเกษตรกรเองและผู้อื่น ตลอดจนหน่วยงานภายนอกให้เข้าถึงหลักการ แนวความคิด สาระสำคัญของทฤษฎีใหม่ ต้องอาศัยการประชาสัมพันธ์ที่ดีเพียงพอ ซึ่งในปัจจุบันสังเกตได้ว่า ข่าวสารข้อมูลมีมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีความเข้าใจที่แตกต่างกันไปเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยเฉพาะตัวเกษตรกรเอง บางกลุ่มที่ไม่เข้าใจถึงวัตถุประสงค์หลักของทฤษฎีใหม่ที่แท้จริง
- 3) การที่เกษตรกรมีที่พักอาศัยและผืนนาที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่อยู่คนละที่ อาจทำให้เป็นอุปสรรคในการทำเกษตรให้ได้ผลดี
- 4) เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ปัจจุบันโดยเฉลี่ยเป็นเกษตรกรที่มีฐานะดี (มีที่นาเฉลี่ย 33 ไร่) การผลิตตามทฤษฎีใหม่อาจเน้นที่การค้ามิใช่การบริโภคเพียงพอเป็นอันดับแรก อย่างไรก็ตามหากสามารถทำให้เกษตรกรเข้าใจอย่างท่องแท้ว่า ควรผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนก่อนจึงนำส่วนเกินออกขายภายนอกได้แล้ว การทำเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ก็ไม่ผิดหลักการแต่อย่างใด
- 5) เกษตรกรบางรายมีแรงงานในครอบครัวไม่เพียงพอในการทำกิจกรรมตามโครงการฯ หรืออาจมีอายุมาก ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่จะทำการเกษตรในระยะยาวตามลักษณะเกษตรยั่งยืนต่อไป
- 6) การที่เกษตรกรไม่เข้าใจทฤษฎีใหม่อย่างเพียงพอทำให้มีการใช้ปัจจัยการผลิตอย่างไม่มีประสิทธิภาพ เมื่อได้รับปัจจัยการผลิตโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ก็ทอดทิ้งโดยเปล่าประโยชน์ไม่นำไปเพาะปลูก กรณีนี้จะทำให้ประเทศชาติเสียทรัพยากรไปโดยเปล่าประโยชน์

ข้อสรุปของสำนักงาน กปร. ทั้งปัจจัยที่ทำให้ทฤษฎีใหม่ประสบความสำเร็จ และปัจจัยที่ทำให้ล้มเหลว เป็นบทเรียนที่เป็นรูปธรรม และสรุปจากการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และนำไปปฏิบัติจริง แต่เป็นบทเรียนที่ยังคงจำกัดอยู่ในสำนักงาน กปร. จากการศึกษานโยบายและมาตรการในการส่งเสริมการเกษตรนับตั้งแต่หลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อกลางปี พ.ศ. 2540 ของรัฐบาลนายชวน หลีกภัย จนถึงรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร 1 และ 2 ซึ่งสิ้นสุดลงในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 มีการนำบทเรียนนี้ไปใช้ในการกำหนดนโยบายและมาตรการส่งเสริมภาค

เกษตรน้อยมาก จนกระทั่งถึงนโยบายของรัฐบาลของพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้มีการแถลงอย่างชัดเจนว่าจะนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการบริหารประเทศ แต่เนื่องจากรัฐบาลชุดนี้ยังคงต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการสร้างความสมานฉันท์ และการแก้ไขความรุนแรงที่เกิดขึ้นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงยังก้ำกึ่งไม่ปรากฏรูปธรรมที่ชัดเจนในการแปรนโยบายของรัฐบาลไปสู่การปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแต่อย่างใด

2.2 จากทฤษฎีใหม่สู่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เพียง 2 ปี หลังจากทรงมีพระราชดำรัสแก่ผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เกี่ยวกับ “ทฤษฎีใหม่” เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2538 ประเทศไทยก็ต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ที่ส่งสมมานานจนกระทั่งรัฐบาลในขณะนั้นต้องประกาศลดค่าเงินบาทเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 และในวันที่ 4 ธันวาคม ปีเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่พสกนิกรชาวไทยที่มาเข้าเฝ้าเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนพรรษา เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้รับความสนใจเป็นอย่างมากทั้งจากประชาชนไทยและนานาชาติ

“...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกิน นั้นหมายความว่า อิ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัยจริง อาจล้าสมัย คนอื่นเขาต้องมีการเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนที่เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียง เลยรู้สึกว่ามีปัญหา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ที่ว่า ผลิตให้พอเพียงได้ ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไป ทำให้กลับเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้แค่ครึ่งก็ไม่ต้อง อาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็สามารอยู่ได้ การแก้ไขอาจจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่ายๆ โดยมากคนก็ใจร้อนเพราะเดือดร้อน แต่ถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็สามารถที่จะแก้ไขได้...”

“...คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมี พอกิน ... พอมีพอกินนี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง...”

“... พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกิน มีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ...”

“...คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย มีความคิดทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็คืออยู่เป็นสุข...”

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อาจสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียงที่พระองค์ทรงมีพระราชดำรัส หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรู้ ความรอบรอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจทุกระดับ ให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และมีความรอบรอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

เมื่อนำความพอเพียงมาเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงกลายเป็น “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งหมายถึงเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ มีความพอเพียงในตัวเอง ผู้ที่ดำเนินวิถีชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจะอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวเองให้มีพอกินพอใช้ ไม่ไข่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวชี้แนวทางให้กับประชาชนไทย ดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยการหันกลับมายึดเส้นทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักพึ่งตนเอง 5 ประการคือ

1) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ ให้ตนเองและประเทศชาติโดยรวม มีจิตสำนึกเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ดังกระแสพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการพัฒนาคนความว่า

“...บุคคลต้องมีรากทางจิตใจที่ดีคือ ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรม และความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จ ทั้งต้องมีกุศโลบายหรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงาน ประกอบพร้อมด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอน และบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน...”

2) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ ดังกระแสพระราชดำรัสความว่า

“...เพื่อให้งานเราดูหน้าไปพร้อมเพื่อกัน ไม่ลดหลั่น จึงขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่ และให้มีการประชาสัมพันธ์กันให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมดเป็นงานที่เกื้อกูลสนับสนุนกัน...”

3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่าโดยให้ยึดหลักการของความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด ดังกระแสพระราชดำรัสความว่า

“...ถ้ารักษาสีงแวดล้อมให้เหมาะสม นึกว่าอยู่ได้อีกหลายร้อยปี ถึงเวลานั้น ลูกหลานของเราก็อาจหาวิธีแก้ปัญหาต่อไป เป็นเรื่องของเขา ไม่ใช่เรื่องของเร แต่เราก็ทำได้รักษาสีงแวดล้อมไว้ให้พอสมควร...”

4) ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศสังคมไทย และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเองดังกระแสพระราชดำริที่ว่า

“...การเสริมสร้างสิ่งที่ชาวบ้านชนบทขาดแคลนและต้องการคือ ความรู้ในด้านเกษตรกรรมโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นสิ่งที่เหมาะสม...”

“...การใช้เทคโนโลยีอย่างใหญ่โต เต็มรูป หรือเต็มขนาดในงานอาชีพหลักของประเทศย่อมจะมีปัญหา...”

5) ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้และไม่มีการมุ่งที่การลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้ จะต้องมีการปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น ดังกระแสพระราชดำริที่ว่า

“...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อให้ตนเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมี พอกินเป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไป ก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...”

“...หากพวกเราร่วมมือร่วมใจกันทำสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ประเทศชาติของเราก็สามารถรอดพ้นจากวิกฤติได้...”

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหของเกษตรกรซึ่งกำลังเผชิญกับวิกฤตหนี้สิน และที่ดินทำกินในขณะนี้ จะช่วยให้เกษตรกรมีงานทำ มีรายได้ในขณะเดียวกันก็จะช่วยสร้างรากฐานของชนบทให้แข็งแรงเพียงพอที่จะสามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

ปรัชญาของเศรษฐกิจแบบพอเพียงสำหรับเกษตรกร ตามแนวพระราชดำริตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการ “ทฤษฎีใหม่” 3 ขั้นคือ

ขั้นที่หนึ่ง มีความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดจัดการใช้จ่าย

ขั้นที่สอง รวมพลังกันในกลุ่ม เพื่อทำการผลิต การตลาด การจัดการรวมทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษา การพัฒนาสังคม ฯลฯ

ขั้นที่สาม สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการ และข่าวสารข้อมูล โดยมีนัยสำคัญ คือ

ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “คนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเป็นกำไรของเกษตรกร ลักษณะเช่นนี้ เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาด แทนที่ตลาดจะเป็นตัวกระทำหรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกรดังเช่นที่เป็นอยู่ และหลักใหญ่สำคัญยิ่ง คือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผัก ฯลฯ

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งและมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วเกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุกๆ ด้าน ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจสามารถขยายตัวภายใต้สภาวะการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้นพร้อมกันไปด้วย

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึง รายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในด้านอื่นๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

2.3 บทบาทและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเองอยู่ได้ โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ เพื่อที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นต่อไปได้

จากความหมายดังกล่าว ทำให้มองเห็นบทบาทและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1) เป็นแนวคิดที่มุ่งให้เกิดการพึ่งตนเองเป็นหลัก เน้นการใช้ศักยภาพของตนแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด เพื่อให้ชีวิตของตนเอง ครอบครัวและชุมชนอยู่รอด

2) ทำให้เกิดความเข้มแข็งในจิตใจ โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง ทางพุทธศาสนาเมื่อพึ่งตนเองได้แล้วก็จะเกิดความรู้สึกมั่นคงในชีวิต ทำให้จิตใจสงบ เข้มแข็ง ไม่วิตกกังวล

3) เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ สามัคคีสามัคคีภายในชุมชนเดียวกัน

4) แก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ ถ้าพอมีพอกินแล้วก็จะทำให้ลดปัญหาความยากจนได้

สำหรับผู้ที่อยู่นอกภาคการเกษตรนั้น เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้ เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดหรือปรัชญาที่สามารถนำไปเป็นแนวปฏิบัติได้ ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรม หรืออาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตของอยู่แต่พอดี ไม่ฟุ้งเฟ้อ อย่างไรก็ตาม อย่างไม่ยึดผลประโยชน์ทางวัตถุเป็นที่ตั้ง ยึดเส้นทางสายกลาง ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต เจริญเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่นิยมการลงทุนที่ตั้งอยู่บนความเสี่ยง หวังรวยอย่างรวดเร็ว แต่กลับนำไปสู่ความล้มละลายในที่สุด ตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” คือ มีปัญญารู้เท่าทันทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริงมีความรักเอื้ออาทรให้แก่ทุกคน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกัน สามารถใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์โดยไม่รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดี สิ่งที่เป็นประโยชน์ตามสภาพความเป็นจริงเป็นที่ตั้ง ให้มีความรัก ความเมตตาที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ และรวมพลังกันด้วยความสามัคคีทุกหมู่เหล่า ขจัดข้อขัดแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

2.4 การปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสรุปเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง 5 ประการ คือ

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “...ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง...”

2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “...ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ...”

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง ดังกระแสพระราชดำรัสในเรื่องนี้ ความว่า “...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหาได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนา และการกระทำไม่ว่าได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดเบียนจากผู้อื่น...”

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ ดังกระแสพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่มีความหมายชัดเจนว่า “...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้าที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นที่หนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...”

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ด้วยเหตุที่สังคมไทยล่มสลายลงเนื่องจากยังมีบุคคลจำนวนมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากละอายแผ่นดิน ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “...พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้น ให้่องงามสมบูรณ์ขึ้น...”

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีสาระสำคัญดังกล่าวข้างต้น เป็นปรัชญาของการพัฒนาแบบยั่งยืน การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจทางเศรษฐกิจอันเนื่องจากเศรษฐกิจของโลกทั้งโลกถูกรอบงำด้วยระบบทุนนิยมอาจเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ผลกระทบจะไม่รุนแรงมากนัก ถ้าหากทุกภาคส่วนของสังคมมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเอง บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่นๆ ในสังคมเป็นประการสำคัญ

2.5 ความหมายเชิงทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เอกสารของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เรื่อง กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เขียนโดย ปรียานุช พินุลสราวุธ ได้วิเคราะห์ความหมายเชิงทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้อย่างน่าสนใจว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนะการดำรงอยู่ และการปฏิบัติตนในแนวทางที่ควรจะเป็น (Normative) โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยที่มองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัตร และมุ่งเน้นจากการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา โดยมีแนวคิดทางสายกลางเป็นหลักแนวคิดที่สำคัญ

นิยามความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ คือ ความพอประมาณที่ไม่มากและไม่น้อยเกินไปในมิติต่างๆ ของการกระทำ ความมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุ ปัจจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบครอบ และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งด้านบวกและด้านลบที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

เงื่อนไขการประกอบกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ อย่างรอบด้าน ความรอบครอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในการนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ และเงื่อนไขคุณธรรมที่ต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน ความเพียร ใช้สติปัญญาและความรอบครอบในการดำเนินชีวิต

ความพอเพียงเป็นทั้งแนวทางปฏิบัติ หรือวิธีการ (Means) และผลของการกระทำ (End) ที่คาดว่าจะได้รับ โดยคำนึงถึงความสมดุล บนพื้นฐานของความพอประมาณอย่างมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและการพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี

การจำแนกวิเคราะห์ดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบด้านต่างๆ ที่สามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนากรอบทางทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ได้ นอกจากนี้แล้ว ยังชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงครอบคลุมความหมายที่

กว้าง โดยเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของประชาชนในทุกระดับ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหลายๆ ด้าน ไม่จำกัดเฉพาะภาคเกษตรหรือภาคชนบทเท่านั้น

2.6 ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีใหม่และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาถึงแก่นแท้ของทฤษฎีใหม่และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสรุปได้ว่าทฤษฎีใหม่และปรัชญาของเศรษฐกิจ ไม่ใช่ว่าสิ่งเดียวกัน แต่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ปรียานุช พิบูลสราวุธ (เพ็งอ้าง) วิเคราะห์ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดทฤษฎีใหม่มีความเชื่อมโยงกันในเชิงความคิดและหลักปฏิบัติ กล่าวคือ เศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่ ในแง่ที่ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาหรือกรอบแนวคิดที่กำหนดบอกหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ในขณะที่แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่เป็นตัวอย่างภาคปฏิบัติของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทั้งทฤษฎีใหม่และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นๆ ได้ นอกเหนือจากภาคเกษตรกรรม

จากการค้นคว้าพระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ พบว่า แนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมีการพัฒนามาโดยลำดับจนอาจกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงมี 2 แบบคือ เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานซึ่งหมายถึงความ พอมีพอกิน สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่โลภมากและไม่เบียดเบียนผู้อื่น และเศรษฐกิจแบบก้าวหน้า ซึ่งหมายถึง การแลกเปลี่ยน ร่วมมือ ช่วยเหลือกัน เพื่อให้ส่วนรวมได้รับผลประโยชน์และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมให้ยั่งยืน และสามารถสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าสามารถควบคู่กับเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานที่เกื้อกูลกันอย่างสมดุล

ในขณะเดียวกัน แนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียงในระดับต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยไม่ต้องกังวลกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอกต่างๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ในระดับบุคคล จึงเปรียบเทียบกับเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน ในขณะที่ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 ความร่วมมือกันในระดับชุมชน และขั้นที่ 3 ระดับสังคมและประเทศนั้นสามารถเปรียบเทียบกับเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญหลายทฤษฎี นอกจากจะครอบคลุมถึงหลักการสำคัญที่เป็นหัวใจของวิชาเศรษฐศาสตร์แล้ว ยังชี้ถึง

แนวคิดระบบเศรษฐกิจที่มีความซับซ้อนและลึกซึ้งมากกว่าที่จะอธิบายได้ตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่ในขณะนี้

ในเชิงทฤษฎี สามารถแยกองค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็นสองกลุ่มได้แก่ ส่วนที่สร้างความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรในสถานการณ์ที่ปราศจากผลกระทบภายนอกซึ่งประกอบด้วยความพอประมาณและความมีเหตุผล และส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการสร้างประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรให้พร้อมต่อการรองรับผลกระทบจากภายนอกซึ่งมีความไม่แน่นอน อันได้แก่การมีภูมิคุ้มกันในตัว สำหรับความมีเหตุผลในบริบทของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีลักษณะเฉพาะตัว เนื่องจากมีปัจจัยในเรื่องคุณธรรมกำกับควบคู่กับการเดินสายกลาง ในขณะที่คำจำกัดความของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความมีเหตุผลไม่สามารถอธิบายความมีเหตุผลของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างสมบูรณ์

ส่วนแนวคิดเรื่องระบบภูมิคุ้มกันของเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกันโดยรวม กล่าวคือมีลักษณะในการบริหารความเสี่ยง การกระจายความเสี่ยง การป้องกันความเสี่ยง การลดความเสี่ยง และการสร้างกลไกที่ก่อให้เกิดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ แต่ในรายละเอียดยังมีความแตกต่างกันในด้านของหลักการตัดสินใจ ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงเน้นทางสายกลางที่น่าจะเหมาะสมภายใต้ข้อจำกัดของความไม่แน่นอนในอนาคต

สำหรับเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมในระบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ประกอบด้วยความรู้ 3 ด้าน คือ ความรอบรู้ในวิชาการต่างๆ รอบคอบในการเชื่อมโยง และระมัดระวังในการนำความรู้ไปใช้ ก็เป็นลักษณะเด่นของ เศรษฐกิจพอเพียงที่ไม่ปรากฏในเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก

จากการวิเคราะห์ดังกล่าว สรุปได้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีมุมมองต่างๆ ที่ลึกซึ้ง นอกจากจะครอบคลุมถึงหลักการสำคัญที่เป็นหัวใจของวิชาเศรษฐศาสตร์แล้ว ยังได้ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนหรือข้อจำกัดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่มีอยู่หลายประการ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงครอบคลุมความหมายที่กว้าง โดยเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของประชาชนทุกระดับ ไม่จำกัดเฉพาะภาคเกษตรหรือชนบทเท่านั้น จึงสามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานของการกำหนดนโยบาย แผน และมาตรการต่างๆ ในการพัฒนาประเทศ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้

2.7 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเคยมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ถ้าไม่นับรวมพระปฐมบรมราชโองการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 แต่จากการศึกษา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) ซึ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคมมากกว่าแผนอื่นในอดีต แต่ก็มิได้มีการนำมาใช้เนื่องจากภาวะสงครามกลางเมืองของประเทศ แต่เริ่มเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและพัฒนาชนบทอยู่บ้างในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) แต่ก็ได้ลดความสำคัญลงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 และ 7 (พ.ศ. 2530-2539) ในทางปฏิบัติ เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศขยายตัวอย่างรวดเร็วอันเป็นผลจากการไหลเข้าของเงินทุนจากต่างประเทศอย่างรวดเร็ว เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา จนกระทั่งหลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ. 2540 ซึ่งตรงกับช่วงเริ่มต้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) กระบวนทัศน์ของการวางแผนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเป็นการให้ความสำคัญกับคนมากกว่าการมุ่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ได้มีการอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ดังนั้น เมื่อทำการวิเคราะห์แผนพัฒนาฯ ทั้ง 10 แผน จึงสามารถแบ่งพัฒนาการของแผนเป็น 4 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1: แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 - ฉบับที่ 4 เน้นการสร้างเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 - แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2504-2524) รวมเวลาทั้งสิ้น 2 ทศวรรษพอดี โดย 2 แผนแรกคือแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509) และฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 - 2514) เน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานในการรองรับยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า แผนฉบับต่อมาคือแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 - 2519) เป็นแผนที่เริ่มกำหนดเป้าหมายหลักและกลยุทธ์การลดช่องว่างระหว่างรายได้และความเป็นอยู่ของประชาชนในภูมิภาคและชนบท และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) ซึ่งเป็นช่วงของสงครามเย็นที่มีการต่อสู้ทั้งทางอุดมการณ์และการทหารระหว่างรัฐบาลที่ยึดมั่นยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแนวทางทุนนิยมเสรีกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่มีอุดมการณ์แบบสังคมนิยม เป็นผลให้แนวทางการพัฒนาในแผนพัฒนาฉบับที่ 4 มุ่งเน้นการช่วงชิงประชาชนให้มาสนับสนุนการพัฒนาตามแนวทางทุนนิยมเสรีของรัฐ แผนพัฒนาฉบับนี้จึงกำหนดยุทธศาสตร์สร้างความเป็นธรรมในสังคม ด้วยการลดความเหลื่อมล้ำของฐานะทางเศรษฐกิจของประชากรให้น้อยลง และกำหนดแนวทางการพัฒนาส่วนรวมที่เน้นการกระจายรายได้และการพัฒนาภาคและท้องถิ่นอย่างเป็นระบบขึ้นเป็นครั้งแรก มีเป้าหมายที่จะจัดความยากจนในพื้นที่ชนบทและเขตเมืองที่มีปัญหาเศรษฐกิจและการว่างงานสูง โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือซึ่งเป็นพื้นที่ที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่ง

ประเทศไทยมีฐานที่มั่น รวมทั้งมีปฏิบัติการทางการทหารและการเผยแพร่อุดมการณ์สังคมนิยมกับประชาชนที่ยากจนในชนบทค่อนข้างมาก ยุทธศาสตร์การพัฒนาจึงมีการเน้นพัฒนาพื้นที่เฉพาะที่มีปัญหาความยากจน ปัญหาสังคม และความมั่นคง ด้วยมาตรการปรับปรุงโครงสร้างการผลิต ทั้งการกระจายและการเพิ่มผลผลิตในภาคเกษตร การเชื่อมโยงภาคเกษตรกับอุตสาหกรรม การแปรรูปการเกษตรและใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นที่จะก่อให้เกิดการมีงานทำ แต่ในทางปฏิบัติมิได้นำแผนดังกล่าวมาใช้อย่างจริงจัง เพราะเป็นช่วงรัฐบาลเผด็จการทหารและหวังปราบคอมมิวนิสต์ด้วยวิธีการทางทหารเป็นหลัก

แม้ว่าการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 1 - แผนพัฒนาฉบับที่ 3 จะมุ่งเน้นการวางรากฐานทางเศรษฐกิจ เพื่อเร่งรัดให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจส่วนรวม และเริ่มให้ความสำคัญกับการลดช่องว่างระหว่างรายได้ แต่ผลการพัฒนาใน 2 ทศวรรษแรก (พ.ศ. 2504 - 2524) ของการวางแผน ชี้ให้เห็นว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ขาดความสมดุล ประกอบกับการวางแผนในช่วงนี้เป็นการกำหนดจากส่วนกลางและเทคนิคการวางแผนยังจำกัดเฉพาะการพัฒนารายสาขาและเน้นการจัดทำโครงการโดยภาครัฐเป็นลำดับ โดยขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ทำให้การปฏิบัติตามแผนไม่บรรลุผลเท่าที่ควร แม้จะทุ่มเทการพัฒนาจนสามารถลดสัดส่วนประชากรที่อยู่ในข่ายยากจนทั่วประเทศ จากร้อยละ 57 ในปี พ.ศ. 2505 - 2506 เหลือเพียงร้อยละ 39 ในปี พ.ศ. 2511 - 2512 และร้อยละ 31 ในปี พ.ศ. 2518 - 2519 แต่ก็ยังมีประชากรที่ยังยากจนอยู่อีก 1 ใน 3 ของประชากรทั้งประเทศและกว่าร้อยละ 90 อยู่ในชนบท

ช่วงที่ 2: แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 - ฉบับที่ 6 เน้นการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคและการลดความยากจนในพื้นที่เป้าหมาย

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) เป็นระยะของการปรับกลยุทธ์การพัฒนาที่หันมายึดพื้นที่เป็นหลักในการสร้างสมดุลของการพัฒนา เน้นการกระจายรายได้และความเจริญเติบโตไปสู่ภูมิภาคในการแก้ปัญหาความยากจนในชนบท โดยเริ่มมีการกำหนดนโยบายการพัฒนาชนบทแนวใหม่ ที่มุ่งแก้ไขปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่เป้าหมายชนบทยากจนใน 37 จังหวัดขึ้นเป็นครั้งแรก และได้เริ่มใช้ระบบการบริหารการพัฒนาชนบทภายใต้ “คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ” (กชช.) ซึ่งเป็นองค์กรประสานงานระดับชาติที่มีการจัดโครงสร้างการบริหารงานตั้งแต่ระดับชาติลงไปจนถึงระดับตำบล การดำเนินงานในช่วงนี้ทำให้เกิดการปรับปรุงทั้งแนวทางการบริหาร การพัฒนาระบบข้อมูล การกำหนดนโยบาย การ

จัดสรรโครงการและการดำเนินโครงการพัฒนาชนบทในระดับต่างๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินแผนงานโครงการอย่างเป็นขั้นตอนและต่อเนื่องในแผนต่อไป

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) เริ่มให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการวางแผนจากระดับล่าง มุ่งการกระจายรายได้และความเจริญเติบโตไปสู่ภูมิภาค และชนบทมากขึ้น มีการขยายพื้นที่เป้าหมายการพัฒนาชนบทเพื่อลดความยากจนให้ครอบคลุมชนบททั่วประเทศ โดยสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชนให้มากขึ้น และให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาการผลิตด้านเกษตรกรรม การส่งเสริมการตลาด การจ้างงาน เพื่อให้ประชาชน มีอาหารเพียงพอต่อการบริโภค มีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถเข้าถึงบริการพื้นฐานทางสังคมในการดำรงชีวิต และสามารถพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด นอกจากนี้ได้ดำเนินการบริหารการพัฒนาชนบทที่เป็นระบบมากยิ่งขึ้น มีการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการบริหารงาน เช่น มีระบบข้อมูล กชช. 2 ค และเริ่มใช้ระบบข้อมูล จปฐ. และใช้แผนพัฒนาจังหวัดเป็นเครื่องมือกระจายอำนาจให้จังหวัดกำหนดพื้นที่เป้าหมายของตน แต่เป้าหมายดังกล่าวในทางปฏิบัติมิได้บรรลุผลมากนักเนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจมีผลทำให้เกษตรกรจำนวนมากขายที่ดินเดิมและบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อเป็นที่ทำกินใหม่

ในระยะ 10 ปี ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 - แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2525-2535) นับได้ว่า มีการแปลงแผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและชนบท รวมทั้งการลดความยากจนให้เกิดผลในทางปฏิบัติ แต่ นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนายังคงเป็นไปในแนวทางเดิมคือการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และการดำเนินงานก็ยังคงมีลักษณะแยกส่วนเป็นรายสาขาอยู่มาก การที่ทุนจากต่างประเทศไหลเข้ามาในช่วงแผนดังกล่าว ทำให้อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูง แต่เป็นการเจริญเติบโตแบบฟองสบู่ ไม่มีฐานที่มั่นคงเนื่องจากส่วนหนึ่งเป็นการลงทุนทางการเงินเป็นสำคัญ เกิดเป็นปัญหาความไม่สมดุลของการพัฒนา ความเหลื่อมล้ำของรายได้มีมากขึ้น ปัญหาการขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐาน และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น

ช่วงที่ 3: แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 - ฉบับที่ 8 เน้นการกระจายรายได้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม

ผลของการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) จึงได้เริ่มมีแนวคิด “การพัฒนาอย่างทั่วถึง” ขึ้น โดยกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาที่มุ่งให้เกิดความสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับการกระจายรายได้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม โดยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายการ

กระจายรายได้และกำหนดแนวนโยบายและมาตรการต่างๆ ที่มีลักษณะผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างสาขาและพื้นที่อย่างเป็นระบบชัดเจนขึ้น การดำเนินกลยุทธ์ศาสตร์ลดความยากจนใช้แนวทางการกระจายรายได้และการกระจายผลการพัฒนาสู่ภูมิภาคและชนบท ควบคู่ไปกับการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ในภูมิภาค รวมทั้งการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นครั้งแรกที่ให้ความสำคัญและเริ่มมีนโยบายในการพัฒนาแก้ไขปัญหาคนยากจนในเมือง เน้นการเพิ่มรายได้และความมั่นคงทางอาชีพ ที่อยู่อาศัย และการยกระดับคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถผลักดันให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติ “โครงการพัฒนาคนจนในเมือง” พร้อมทุนประเดิมจำนวน 1,250 ล้านบาท เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2535 เป็นผลให้มีการจัดตั้ง “สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.)” เป็นหน่วยงานพิเศษสังกัดการเคหะแห่งชาติ ดำเนินงานภายใต้หลักการที่มีองค์กรชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนาและมีกระบวนการออมทรัพย์และสินเชื่อเป็นเครื่องมือสนับสนุนการพัฒนา ปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) พชม. เปลี่ยนเป็นสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน อยู่ภายใต้กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ถึงแม้จะมีความพยายามแก้ปัญหาความยากจนอย่างเป็นระบบมากขึ้น เนื่องจากฐานะการคลังของรัฐอันเป็นผลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ภาพเศรษฐกิจโดยรวมกับมีความเสี่ยงจากการลงทุนทางการเงินในสัดส่วนที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)

ในช่วงปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 สถาบันการเงินภาคเอกชนล้มละลายจากการลงทุนที่มีความเสี่ยงมากเกินไป คือ ในปี พ.ศ. 2539 การส่งออกชะลอตัวลง นักวิชาการจำนวนมากวิเคราะห์ว่าเกิดจากยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่สมดุล เกิดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างคนรวยกับคนจน ส่งชดถึงสัญญาอันตราเมื่อเงินทุนต่างประเทศเริ่มไหลออกโดยรัฐบาลยังคงตรึงค่าเงินบาทไว้ในอัตราแลกเปลี่ยนเดิม คือ 25 บาท ต่อหนึ่งดอลลาร์สหรัฐ

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) เป็นแผนที่อยู่ในช่วงของรัฐบาลนายชวน หลีกภัย นับเป็นจุดเปลี่ยนแนวคิดและกระบวนการพัฒนาประเทศที่เน้น “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวมมีกระบวนการพัฒนาที่เชื่อมโยงกันในทุกเรื่อง และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา นอกจากนี้ยังเป็นแผนแรกที่ได้กำหนดแนวทางการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติที่ยึดหลักการ พื้นที่ ภารกิจ และการมีส่วนร่วม (Area Function-Participation : AFP)

ทั้งหมดเป็นการสรุปทบทวนจากความคิดพลาดของการดำเนินตามแผนพัฒนาที่ผ่านมาเป็นระยะเวลากว่า 3 ทศวรรษอันนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน”

การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงเป็นลำดับ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ไม่ได้คำนึงถึงต้นทุนของทรัพยากรเหล่านั้นตลอดจนมองข้ามคุณค่าของความเป็นคน ละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในบริบทที่สอดคล้องกับความเป็นจริง กลยุทธ์การพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 จึงแตกต่างจากอดีตที่ผ่านมา โดยในแผนนี้ได้กำหนดกลยุทธ์การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม และมีเป้าหมายชัดเจนที่มุ่งจะลดความยากจนทั้งในเมืองและชนบท ทั้งนี้เนื่องมาจากการมองปัญหาความยากจนในช่วงนี้ มิได้เฉพาะความขาดส่นด้านรายได้ แต่มองครอบคลุมถึงความยากจนในเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขาดส่นในหลายมิติที่มีผลทำให้คนขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต โดยคนส่วนใหญ่ขาดการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อย ขาดที่ทำกินหรือมีที่ทำกินขนาดเล็ก ขาดการรวมกลุ่มและขาดข้อมูลข่าวสารความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ขณะที่มีการะการพึ่งพิงสูงและไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐและความช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐ ยกเว้นบริการด้านสุขภาพที่ช่วยให้คนชนบทและคนยากจนจำนวนหนึ่งสามารถเข้าถึงได้บ้าง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) หากสามารถดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ น่าจะส่งผลต่อการลดความยากจนลงได้ แต่เมื่อเริ่มใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ในปี พ.ศ. 2540 ก็ได้เกิดปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ทำให้ปัญหาความยากจนกลับเพิ่มพูนอีกครั้งหนึ่ง โดยในช่วงสิ้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 มีสัดส่วนคนจนร้อยละ 11.4 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีจำนวน 6.8 ล้านคน แต่หลังจากวิกฤติเศรษฐกิจ สัดส่วนคนจนกลับเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15.9 คิดเป็นคนจน 9.9 ล้าน คนในปี พ.ศ. 2542 โดยคนจนส่วนใหญ่ร้อยละ 69 ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม

จากวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ทำให้ต้องปรับแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เปลี่ยนวิกฤติที่เกิดขึ้นให้เป็นโอกาสในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายประชาสังคม โดยผ่านกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งผลให้ชุมชนและประชาคมในระดับต่างๆ ได้มีโอกาสเพิ่มพูนศักยภาพในการเรียนรู้และเลือกตัดสินใจหาแนวทางแก้ไขปัญหาคที่เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพของตนเองมากยิ่งขึ้น ผลก็คือมีชุมชนที่เข้มแข็งเพิ่มขึ้นในช่วงแผนดังกล่าว

ช่วงที่ 4: แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 และฉบับที่ 10 อัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
เป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2544 - 2549) จัดทำขึ้นในช่วงของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สมัยแรก เป็นแผนที่เน้นให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย” โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมและการพัฒนาอย่างมี “คุณภาพ” ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนในสังคมมีความสุขถ้วนหน้า สามารถพึ่งตนเองและก้าวทันโลก โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย จึงกำหนดเป้าหมายการพัฒนาประเทศใหม่ จากเดิมที่มุ่งสร้างความร่ำรวยด้วยการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักไปสู่การพัฒนาประเทศที่มีรากฐานที่เข้มแข็ง มีการกระจายผลประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง สามารถแก้ปัญหาความยากจนและกระจายรายได้ รวมทั้งเพิ่มขีดความสามารถและโอกาสในการพึ่งตนเอง พร้อมทั้งยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศ จุดเด่นของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 คือการนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ เพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ มหภาคและเศรษฐกิจชุมชนให้เกื้อกูลกัน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 ได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศในอนาคตร่วม 20 ปี มีจุดมุ่งหมายเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย” จึงได้กำหนดสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ โดยมุ่งพัฒนาสู่ “สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ” ใน 3 ด้าน คือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

เพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของวิสัยทัศน์ร่วม ภายใต้อำนาจ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และสังคมไทยที่พึงประสงค์ในอนาคต แผนพัฒนาฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) จึงกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาประเทศไว้ 4 ประการคือ

- (1) เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพและภูมิคุ้มกัน
- (2) เพื่อวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็งยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองได้อย่างรู้เท่าทันโลก
- (3) เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกระดับ
- (4) เพื่อแก้ปัญหาความยากจน และเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทยในการพึ่งพาตนเอง

เป้าหมายของการพัฒนากำหนดไว้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ คือ

(1) เป้าหมายคุณภาพทางเศรษฐกิจ สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจมหภาคให้เศรษฐกิจโดยรวมขยายตัวอย่างมีคุณภาพและเสถียรภาพ

(2) เป้าหมายยกระดับคุณภาพชีวิตให้ประเทศไทยมีโครงสร้างประชากรที่สมดุลและขนาดครอบครัวที่เหมาะสม

(3) เป้าหมายการบริหารจัดการที่ดี

(4) เป้าหมายการลดความยากจน

ภายใต้วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักดังกล่าว เพื่อให้การดำเนินงานในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา 7 ยุทธศาสตร์ ซึ่งหากใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบในการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์แล้ว พบว่า ในยุทธศาสตร์ที่น่าจะเกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง ได้แก่

(1) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่ดี

(2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม

(3) ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้าง การพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน และ

(4) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เน้นการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่อัญเชิญมาเป็นปรัชญานำในการพัฒนาประเทศ ในขณะเดียวกันอีก 3 ยุทธศาสตร์ที่เหลือ ได้แก่

(5) ยุทธศาสตร์การบริหารเศรษฐกิจส่วนรวม

(6) ยุทธศาสตร์การเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและ

(7) ยุทธศาสตร์การพัฒนาความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

กลับกลายเป็นยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ต้องแข่งขันกับต่างประเทศในด้านการเพิ่มผลผลิต การสร้างอำนาจต่อรองทางการค้า การลงทุนระหว่างประเทศ และการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มุ่งประสิทธิผลให้นำไปประยุกต์ใช้ในเชิงพาณิชย์ได้ทั้งหมดนี้ถ้านำมาปฏิบัติสัมพันธ์อย่างสมดุลโดยคำนึงถึงช่วงของการเปลี่ยนผ่านย่อมช่วยให้เกิดดุลยภาพได้ในกรอบของเศรษฐกิจพอเพียง แต่ในความเป็นจริงกลับเป็นการนำเศรษฐกิจฐานรากไปหนุนเสริมให้เศรษฐกิจแข่งขันมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ซึ่งล้วนเป็นการมุ่งไปสู่เป้าหมายที่มีทิศทางตรงกันข้ามกับเศรษฐกิจพอเพียงทั้งสิ้น

ถึงแม้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) จะเป็นแผนในการปรับทิศทางการพัฒนาประเทศมุ่งไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา แต่เนื่องจากรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สมัยแรก เน้นการพัฒนาศักยภาพของ

ประเทศให้สามารถการแข่งขันทางเศรษฐกิจ การลงทุน และการค้าทั้งในระดับภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ และระดับโลก ถึงแม้จะมีกลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากมากกว่าที่เคยมีมา ในอดีต แต่จุดเน้นขั้นสุดท้ายยังคงเป็นการเพิ่มอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติเป็นหลัก ส่งเสริมการผลิตสินค้าที่เน้นการส่งออกได้เป็นสำคัญมากกว่าการสร้าง ความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจด้วยการพึ่งตนเองและสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลง ในกระแสโลกาภิวัตน์ดังที่กำหนดไว้ในแผน การส่งเสริมเศรษฐกิจในชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การส่งเสริมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้มีการดำเนินการอย่างจริงจัง แม้ว่าได้มีการอัญเชิญ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนา มีผลทำให้ชนบทไม่สามารถพึ่งตนเองได้ อีกทั้งยังมีความจำเป็นที่ต้องพึ่งความช่วยเหลือจากรัฐมากไปจากเดิมอีก

สำหรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ซึ่งจัดทำขึ้นในช่วงของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สมัยที่ 2 ได้ให้ความสำคัญกับเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งสู่ความ “มั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน” โดยยังคงนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาและบริหาร ประเทศ โดยจะสร้างความสมดุลของการพัฒนาให้เกิดขึ้นในทุกมิติ ขณะเดียวกัน จะสร้างความ พอดีระหว่างความพอเพียงกับการแข่งขันเนื่องจากได้ละเลยเป้าหมายนี้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ภายใต้การคำนึงถึงสถานะการเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนาในทุกด้านอย่าง ครบถ้วนและเป็นองค์รวม บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม ภาพรวมของ การพัฒนาสังคมจะให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มุ่งสู่สังคมความรู้อย่างมีคุณภาพ พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้สนับสนุนวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจแข่งขันและด้านเศรษฐกิจ พอเพียง ส่งเสริมบทบาทองค์กร ชุมชน สังคม ร่วมสร้างสังคมด้วยความรู้ ด้วยคุณภาพ ในด้าน เศรษฐกิจจะยังคงสร้างความเจริญเติบโตควบคู่ไปกับการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การ สร้างสรรค์คุณค่า (Value Creation) ของผลผลิตเพื่อให้แข่งขันได้ในเวทีโลก การเปลี่ยนแปลง บริบทของโลกทำให้ต้องวางยุทธศาสตร์ในการปรับตัวเพื่อให้ “รู้เรา รู้รอบด้าน และรู้รอบโลก” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราจะต้องเร่งแก้ไขปัญหาคาใจความยากจนซึ่งยังคงเป็นกลุ่มใหญ่ของประเทศให้มี รายจ่ายลดลงและเพิ่มรายได้ในภายหลัง จะเห็นได้ว่าทิศทางการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) จะสามารถสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาตามกระแส โลกาภิวัตน์ ซึ่งยังมีความจำเป็นในระยะเปลี่ยนผ่าน โดยเน้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกชนิดที่ จะต้องถูกควบคุมโดยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงพร้อมกับการสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งให้ ประชาชนในภาคดังกล่าวสามารถพึ่งตนเองได้ ผลจากการปฏิบัติจะดำเนินการให้เป็นไปตามแผน

ได้หรือไม่ นั่น นอกจากจะขึ้นอยู่กับการบริหารของรัฐบาลแล้ว ยังมีปัจจัยของสถานการณ์แวดล้อมทางการเมืองซึ่งเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก

รัฐบาลชุดปัจจุบันที่มีพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์เป็นนายกรัฐมนตรี มีระยะเวลาในการบริหารประเทศเพียงปีเศษ รัฐบาลชุดต่อไปที่จะมาจากการเลือกตั้งจะมีความเข้าใจจะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศให้บรรลุผลอย่างแท้จริงได้หรือไม่ ยังคงเป็นประเด็นที่ไม่อาจคาดเดาได้ในขณะนี้

บทที่ 3

นโยบายของรัฐที่มีผลต่อเศรษฐกิจพอเพียง

ย้อนกลับไปในช่วงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง สถาบันการเงิน ธุรกิจ อสังหาริมทรัพย์ ธุรกิจการค้า และโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่งต้องหยุดกิจการ พนักงานและคนจำนวนมากตกงานและว่างงาน ผู้ที่เคยมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดต้องกลับถิ่นเดิม จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 ทรงชี้แนะให้ประชาชนไทยหันกลับมาดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) ประเทศไทยอยู่ภายใต้การบริหารของ 4 รัฐบาล คือ รัฐบาลซึ่งมีนายชวน หลีกภัยเป็นนายกรัฐมนตรี 1 สมัย และรัฐบาลซึ่งมี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี 2 สมัย และรัฐบาลของพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ มีอายุเพียง 5 เดือน (ตุลาคม พ.ศ. 2549 - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550) โดยพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ได้ประกาศที่จะเป็นรัฐบาลชั่วคราวเพียงปีกว่าเพื่อสร้างความสมานฉันท์ในประเทศ ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และจัดให้มีการเลือกตั้งหลังจากรัฐธรรมนูญได้ผ่านสภานิติบัญญัติแล้ว ผู้วิจัยจึงจัดแบ่งการศึกษาและวิเคราะห์นโยบายเป็น 3 รัฐบาลคือ นโยบายของรัฐบาลชวน หลีกภัย นโยบายของรัฐบาลทักษิณ 1 และ 2 และนโยบายของรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์

3.1 นโยบายของรัฐบาลชวน หลีกภัย (พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 – มกราคม พ.ศ. 2544)

รัฐบาลชวน เข้ามาบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2540 ในช่วงที่วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจกำลังประสบปัญหาอย่างรุนแรง ซึ่งเป็นช่วงเวลาเริ่มต้นการใช้จ่ายงบประมาณรายจ่าย พ.ศ. 2541 การใช้จ่ายเงินงบประมาณปี พ.ศ. 2541 รัฐบาลชวน จึงเป็นการใช้จ่ายเงินงบประมาณโดยมิได้เป็นผู้กำหนดนโยบายเอง

รัฐบาลชวน เป็นผู้จัดสรรงบประมาณรายจ่ายเป็นของตนเอง ก็ในงบประมาณ พ.ศ. 2542, 2543 และ 2544 อย่างไรก็ดี งบประมาณรายจ่ายปี พ.ศ. 2544 ซึ่งนายชวน หลีกภัย แผลงต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2543 นั้น รัฐบาลชวน มีโอกาสใช้งบประมาณดังกล่าวเพียง 7 เดือน เพราะในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 รัฐบาลซึ่งมี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็เข้ามารับหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดินแทน

นายชวน หลีกภัย ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 โดยแบ่งนโยบายออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 นโยบายการเมือง การปกครอง การบริหาร ราชการ ความมั่นคง และการต่างประเทศ ส่วนที่ 2 นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยมีรายละเอียดของนโยบายแต่ละส่วน ดังนี้

3.1.1 นโยบายการเมือง การปกครอง การบริหารราชการ ความมั่นคง และการต่างประเทศ

รัฐบาลชวน 2 จะเน้นการปฏิรูปทางการเมือง โดยจะเร่งรัดการออกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ กฎหมายอื่นๆ เพื่อนำนิติการให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 สำหรับการการปฏิรูประบบบริหารราชการจะเน้นการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองและการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น ในด้านนโยบายความมั่นคงนั้น รัฐบาลมุ่งสานต่อนโยบายความมั่นคงที่ดำเนินการมาก่อนแล้ว โดยกำหนดนโยบายเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนบางประการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความมั่นคงในภูมิภาคและในโลก ตลอดจนสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม สำหรับด้านนโยบายการต่างประเทศ รัฐบาลยึดมั่นในพันธกรณีที่มีตามกฎบัตรสหประชาชาติ สนธิสัญญา และความตกลงต่างๆ ที่ประเทศไทยเป็นภาคี และจะเน้นการปรับบทบาทของไทยให้เห็นเด่นชัดในความกระตือรือร้น และความรับผิดชอบต่อประชาคมโลก

3.1.2 นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ในส่วนนี้รัฐบาลได้แบ่งนโยบายโดยใช้เงื่อนไขเวลาเป็นข้อกำหนดแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

- 1) นโยบายเร่งด่วน : การเสริมสร้างเสถียรภาพและความเชื่อมั่นในระบบเศรษฐกิจ

รัฐบาลจะเน้นการแก้ไขปัญหาสถาบันการเงินและการเสริมสร้างสภาพคล่องทางธุรกิจ รักษาเงินทุนสำรองระหว่างประเทศให้อยู่ในระดับที่เพียงพอต่อการสร้างความเชื่อมั่น พยายามหารายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศเพิ่ม สำหรับในประเด็นเรื่องการบริหารงบประมาณแผ่นดิน รัฐบาลจะดำเนินการโดยยึดเงื่อนไขที่ตกลงไว้กับกองทุนการเงินระหว่างประเทศเป็นหลัก และประการสำคัญก็คือ รัฐบาลจะส่งเสริมการประหยัดให้กับทั้งหน่วยงานของรัฐ เอกชน และประชาชนโดยทั่วไป สำหรับการบรรเทาผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดกับประชาชน รัฐบาลจะเน้นบรรเทาปัญหาการว่างงาน ปัญหาค่าครองชีพ และปัญหาด้านสังคม

2) นโยบายในระยะปานกลาง: การปรับโครงสร้างและการพัฒนาสังคม

รัฐบาลมุ่งเน้นการวางรากฐานเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันพร้อมๆ กับการเสริมสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจต่อเนื่องจากระยะเร่งด่วน โดยเน้นการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมทุกแขนง เพื่อรับรองการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว และสานต่อนโยบายการกระจายความเจริญและกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาคอย่างทั่วถึง แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดของงบประมาณแผ่นดิน รัฐบาลจึงจำเป็นต้องจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง และกำหนดทิศทางในการดำเนินการที่ชัดเจน ดังนี้

(1) การเสริมสร้างแหล่งเงินทุนเพื่อการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลจะพัฒนาตราสารทางการเงินและพันธบัตรเพื่อระดมทุนมาใช้ในสาขาการพัฒนาด้านที่สำคัญ จะดำเนินการให้รัฐวิสาหกิจที่มีความพร้อมจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ และจะดูแลการใช้เงินกู้จากธนาคารโลกและธนาคารพัฒนาเอเชียให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

(2) การปรับโครงสร้างการผลิต โดยจะเน้นการปรับโครงสร้างด้านการเกษตร ด้านอุตสาหกรรม และการบริการ

(3) การเพิ่มศักยภาพของพื้นที่เขตเศรษฐกิจเฉพาะการเสริมสร้างขีดความสามารถ ในการแข่งขัน โดยเฉพาะพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกให้เป็นฐานการผลิตด้านอุตสาหกรรมหลักของประเทศ เพื่อรองรับอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูงขึ้น และดึงดูดการลงทุนและการรวมกลุ่มพัฒนางจอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ นอกจากนั้นจะเร่งรัดการพัฒนาพื้นที่ชายแดนและพื้นที่ต่อเนื่อง เพื่อรองรับความเจริญเติบโตจากการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านภายใต้โครงการความร่วมมือในระดับอนุภูมิภาค

(4) การปรับโครงสร้างพื้นฐาน รัฐบาลจะปรับโครงสร้างพื้นฐานในด้านการขนส่ง ด้านการสื่อสาร ด้านพลังงาน และด้านสาธารณสุข

(5) การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รัฐบาลจะส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิต ส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการถ่ายทอดเทคโนโลยี และเร่งรัดให้มีการผลิตและพัฒนาบุคลากรทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง

(6) การพัฒนาคนและสังคม รัฐบาลจะพัฒนาคนและสังคมใน 7 ด้าน ดังต่อไปนี้ คือ ด้านแรงงาน ด้านการศึกษา ด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ด้านการกีฬา ด้านสุขภาพอนามัย ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และด้านการคุ้มครองผู้บริโภค

(7) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รัฐบาลจะสนับสนุนมาตรการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงสมรรถภาพของดินและศักยภาพของพื้นที่ ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ทั้งป่าบกและป่าชายเลน เร่งรัดการอนุรักษ์ควบคุม ดูแลแหล่งน้ำ มิให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เร่งรัดการกระจายอำนาจการจัดการสิ่งแวดล้อมจากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น โดยส่งเสริมให้ท้องถิ่นและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด

จากคำแถลงนโยบายดังกล่าว จะเห็นได้ว่า นโยบายของรัฐบาลชวน 2 ช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ เป็นนโยบายที่มุ่งการฟื้นฟูเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยให้ความสำคัญกับการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและปรับกรอบเศรษฐกิจมหภาคใหม่ เพื่อดึงดูดการลงทุนและการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังจะเร่งรัดการพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อรองรับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งให้เศรษฐกิจฟื้นตัวขึ้นในปี พ.ศ. 2542 เทียบกับการไม่มีการขยายตัวเลยในปี พ.ศ. 2541 ดังนั้น ในการจัดสรรงบประมาณเพื่อรองรับนโยบายประจำปี 2542 รัฐบาลชวน 2 จึงได้กำหนดมาตรการสำหรับรายจ่ายงบประมาณไว้ 2 มาตรการ ดังนี้คือ

1) มาตรการเร่งด่วน

- (1) การเพิ่มขีดความสามารถในการส่งออก
- (2) การส่งเสริมการท่องเที่ยวและบริการ
- (3) การลดผลกระทบทางสังคมจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ

2) มาตรการหลัก

- (1) การเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศ
- (2) การพัฒนาคนและสังคม
- (3) การปรับระบบบริหารและการจัดการของรัฐ

ในมาตรการทั้งหมดนั้น ทั้งมาตรการเร่งด่วนและมาตรการหลักเน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจ โดยหารายได้ที่เป็นเงินตราจากต่างประเทศเป็นหลักและมีการเน้นการลดผลกระทบทางสังคมจากวิกฤตทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจจะถือได้ว่าอยู่ในแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงได้ถ้าสามารถดำเนินการได้อย่างสมดุลโดยไม่จำเป็นต้องมีคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง”

สำหรับการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปี งบประมาณ พ.ศ. 2543 นั้น รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการจัดสรรงบประมาณ สำหรับการสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยกำหนดลงในรายละเอียดว่าจะให้ความสำคัญใน 3 เรื่อง ดังนี้คือ

- 1) การดำเนินการต่อเนื่องเพื่อลดผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจด้านคนและสังคม
- 2) การปรับปรุงระบบบริหารและจัดการภาครัฐ
- 3) การสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการเพิ่มศักยภาพคนและสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐานเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

ในหัวข้อ “การเพิ่มศักยภาพคนและสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” รัฐได้กำหนดไว้ในข้อ 3.3 ว่า “แก้ไขปัญหาค่าความยากจนและชุมชนชนบทให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยใช้ระบบเศรษฐกิจพอเพียง” แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดหรือมีหัวข้อย่อยอธิบายไว้แต่อย่างใด คาดว่าอาจจะเป็นเพราะในขณะนั้นความชัดเจนในเรื่องนี้ยังไม่มากนัก แต่ถือได้ว่า การเพิ่มศักยภาพคนและสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นก็คือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว

สำหรับมาตรการในการลดผลกระทบทางสังคม ของรัฐบาลชวน 2 มีการดำเนินการดังนี้ (ธารินทร์ นิมมานเหมินทร์, พิเชษฐ พันธุ์วิชาติกุล และพิสิฐ ลี้อาธรรม, 2544, น. 31-32)

- 1) เพิ่มงบประมาณเพื่อใช้ในการบรรเทาผลกระทบทางสังคมและช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤต
- 2) ออกมาตรการเพิ่มการใช้จ่ายภาครัฐเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ (โครงการเงินกู้มีयाชาวา) เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยเน้นการสร้างงานและการลงทุน และเพื่อบรรเทาผลกระทบทางสังคมที่เกิดจากวิกฤต โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายที่ยากจน
- 3) โครงการลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Project) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาการว่างงาน โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและยากจน เพื่อปฏิรูปการให้บริการทางสังคม เพื่อส่งเสริมการกระจายอำนาจการให้บริการทางสังคม และเพื่อปรับปรุงการให้บริการทางสังคมที่มีประสิทธิภาพ
- 4) โครงการเงินกู้เพื่อปรับโครงสร้างทางสังคม (Social Sector Program Loan) เพื่อลดผลกระทบทางสังคมใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านตลาดแรงงานและสวัสดิการสังคม ด้านการศึกษา และด้านสาธารณสุข
- 5) มาตรการเสริมการพัฒนาชนบทและชุมชน (มพช.) เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 6) โครงการเงินกู้เพื่อปรับโครงสร้างภาคเกษตร
- 7) มาตรการเพิ่มรายได้และการประนอมหนี้ให้แก่เกษตรกรของรัฐบาลผ่านระบบธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

8) จัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์การชุมชน (พอช.) เพื่อส่งเสริมให้องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีความมั่นคงในอาชีพรายได้ ที่อยู่อาศัยและสวัสดิภาพของชุมชน

9) ลดอัตราเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคม

10) ลดภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา สำหรับค่าชดเชยของผู้ใช้แรงงานที่ถูกให้ออกจากงาน

11) สนับสนุนเงินทุนเพิ่มเติมให้กับกองทุนรวมเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร จำนวน 2,000

ล้านบาท

12) มาตรการสนับสนุนโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน (กข.คจ.)

13) มาตรการสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนเพื่อแก้ไขปัญหานี้สินข้าราชการครู

14) มาตรการช่วยเหลือทางสังคมผ่านธนาคารออมสิน ได้แก่ การจัดสินเชื่อเพื่อสังคม โครงการธนาคารชุมชน สินเชื่อสถานศึกษา โครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาชีวิตครู และกองทุนไทยช่วยไทย

15) มาตรการปฏิรูประบบสวัสดิการรักษายาบาลข้าราชการ

16) ลดราคาน้ำมันให้เฉพาะกลุ่มคนยากจนที่ได้รับความเดือดร้อนเป็นรายสาขา

17) โครงการกองทุนเพื่อการกู้ยืมเพื่อการศึกษาสำหรับช่วยเหลือนักเรียนที่ผู้ปกครองยากจน ให้มีโอกาสได้เรียนต่อจนจบการศึกษา และจัดสรรเงินกู้เพื่อนำไปช่วยเหลือเด็กนักเรียนที่ผู้ปกครองต้องออกจากงาน

18) จัดตั้งกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรเพื่อการพัฒนาสังคมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน ซึ่งนับตั้งแต่พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ. 2542 ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 (อริยรัฐ เลาลิต, 2544, น. 89)

3.2 ข้อสังเกตต่อนโยบายของรัฐบาลชวน หลีกภัย

โดยภาพรวม อาจสรุปได้ว่า นโยบายของรัฐบาลชวน ที่เข้ามาบริหารราชการแผ่นดิน ในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ มุ่งฟื้นฟูและกระตุ้นเศรษฐกิจทั้งในระดับมหภาค และจุลภาคเป็นสำคัญ ซึ่งยังอยู่ในกรอบของการใช้นโยบายทางการเงิน การคลังในการกระตุ้นและฟื้นฟูเศรษฐกิจ รวมทั้งการจัดตั้งกองทุนต่างๆ ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเชิงสงเคราะห์เป็นหลักโดยเสริมด้วยการใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างขีดความสามารถในการพึ่งตัวเองในระยะยาวอยู่บ้าง

สำหรับการตอบสนองต่อพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะการมีนโยบายที่ชัดเจน รัฐบาลชวนก็ได้มีการดำเนินการบ้าง แต่ไม่มากนัก โดยเริ่มจากการมีมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2540 เห็นชอบแนวทางช่วยเหลือประชาชนในภาวะเศรษฐกิจถดถอยที่กระทรวงมหาดไทยเสนอ ซึ่งโครงการเกษตร "ทฤษฎีใหม่" เป็นหนึ่งในโครงการหลักที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้เสนอให้นำมาใช้ และเมื่อเดือนธันวาคม 2540 รัฐบาลได้ประกาศกรอบนโยบายบรรเทาปัญหาการว่างงานที่กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมเสนอ ซึ่งประกอบด้วย 6 มาตรการ โดยมาตรการโครงการ "ทฤษฎีใหม่" เป็นหนึ่งในมาตรการทั้ง 3 ดังกล่าว

ต่อมาเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 คณะกรรมการนโยบายและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกร (คชก.) มีมติอนุมัติเงิน 54.68 ล้านบาท ให้สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดำเนินการตามโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ นอกจากนั้นเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2541 สำนักงานทหารพัฒนาหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา กองบัญชาการทหารสูงสุดได้ประชุมทำความเข้าใจ หลักการและแนวทางสาธิตเกษตรทฤษฎีใหม่ แก่ผู้บังคับหน่วยฝ่ายอำนาจการ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ผลงานของรัฐบาลชวนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงส่วนใหญ่เป็นการเริ่มต้นและทำในเชิงปริมาณมากกว่าเชิงคุณภาพ ดังจะเห็นได้จากคำแถลงของนายชวน หลีกภัย ในการประชุมคณะรัฐมนตรีว่า ในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2542 – เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลได้นำแนวพระราชดำริ "ทฤษฎีใหม่" มาปรับใช้ในการปรับแผนการผลิตภาคเกษตร มีการส่งเสริมเกษตรกรให้ใช้ที่ดินทำกิจกรรมเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยมีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการรวม 14,871 ราย แยกเป็นกลุ่มแปลงสาธิตทดลองจำนวน 2,983 ราย กลุ่มเครือข่ายโครงการจำนวน 3,831 ราย และกลุ่มริเริ่มโครงการจำนวน 8,057 ราย และส่งเสริมการเกษตรยังชีพเพื่อผลิตอาหารบริโภคในครัวเรือน และลดค่าใช้จ่ายในการครองชีพแก่ผู้ที่ว่างงาน ผู้ไม่มีรายได้เกษตรกรรายย่อย เกษตรกรที่ไม่มีที่ทำกินที่เข้าร่วมโครงการรวมทั้งสิ้น 235,941 ราย (พ.ศ. 2542 จำนวน 124,611 ราย พ.ศ. 2543 จำนวน 101,330 ราย) และในปี พ.ศ. 2543 ได้มีการส่งเสริมให้สมาชิกสหกรณ์ที่มีแหล่งน้ำขนาดเล็กทำการเกษตรผสมผสานบนขอบสระและบริเวณใกล้เคียงในพื้นที่ขุดสระน้ำจำนวน 47,686 สระ พื้นที่เพาะปลูกประมาณ 238,430 ไร่ สมาชิกสหกรณ์ได้รับประโยชน์ 47,686 ครอบครัว

ผลงานในเชิงปริมาณดังกล่าว สรุปได้เพียงว่า รัฐบาลชวน ได้มีการสนองตอบต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้าง อย่างน้อยโดยเจตนารมณ์ที่จะให้มีการพัฒนาที่ยั่งยืนในรูปแบบต่างๆ แต่ไม่

อาจสรุปได้ว่าได้ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง และผลของการปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตร ก็ไม่อาจประเมินผลได้ว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ เพียงใด

3.3 นโยบายของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร 1 (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548)

ในสมัยแรกของการเป็นนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตรได้แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภา เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 โดยมีภารกิจเร่งด่วนและสำคัญยิ่งของรัฐบาล คือ การเร่งแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตของระบบเศรษฐกิจ การบริหาร สังคมและการเมือง โดยจะต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้ทันเหตุการณ์ โดยปัญหามี 2 ส่วน คือ

- 1) วิกฤตภาวะการถดถอยของเศรษฐกิจที่กำลังก่อปัญหาทางสังคมให้กับประเทศ
- 2) การแก้ไขและปรับเปลี่ยนโครงสร้างใหม่ให้กับระบบเศรษฐกิจ และสังคมไปสู่ความมีเสถียรภาพและความมั่นคงอันยั่งยืนของประเทศชาติ

เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินสามารถบรรลุถึงภารกิจและดำเนินไปด้วยแนวทางที่กล่าวมา รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายบริหารราชการแผ่นดินไว้ ซึ่งเป็นนโยบายเร่งด่วน ไว้ดังนี้

- 1) พักชำระหนี้ให้กับเกษตรกรรายย่อยเป็นเวลา 3 ปี เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอย่างเร่งด่วน โดยวางระบบการฟื้นฟูและให้ความช่วยเหลือปรับโครงสร้างการผลิตอย่างครบวงจร
- 2) จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งละ 1 ล้านบาท เพื่อเป็นแหล่งเงิน หมุนเวียนในการลงทุน สร้างอาชีพเสริม และสร้างรายได้ให้แก่ประชาชน และวิสาหกิจขนาดเล็ก ในครัวเรือนพร้อมทั้งรัฐบาลจะจัดให้มีโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อให้แต่ละชุมชน ได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้า โดยรัฐพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่ และการบริหารจัดการ เพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศด้วยระบบร้านค้าเครือข่ายและอินเทอร์เน็ต
- 3) จัดตั้งธนาคารประชาชน เพื่อกระจายโอกาสการเข้าถึงแหล่งเงินให้กับประชาชนผู้มีรายได้น้อย เพื่อสร้างทางเลือกและลดการพึ่งพาแหล่งกู้นอกระบบ ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีโอกาสในการสร้างงาน สร้างรายได้ด้วยตนเอง
- 4) จัดตั้งธนาคารวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก เพื่อพัฒนาผู้ประกอบการเดิมและเพิ่มจำนวนผู้ประกอบการใหม่อย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างและรักษาสถานการผลิต การจ้างงาน การ

สร้างรายได้ การส่งออก และเป็นแกนหลักในการสร้างความเติบโตและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจใน อนาคต

5) จัดตั้งบรรษัทกลางในการบริหารสินทรัพย์ เพื่อดำเนินการให้หนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ ออกจากระบบของธนาคารพาณิชย์โดยเร็ว และเป็นระบบเบ็ดเสร็จ เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่นักสถาบันการเงินในการปล่อยสินเชื่อให้กับภาคการผลิตและบริการ

6) พัฒนารัฐวิสาหกิจ ให้เป็นองค์กรหลักในการกอบกู้เศรษฐกิจ และสร้างรายได้ให้กับประเทศ โดยรวมรัฐวิสาหกิจที่มีศักยภาพและมีความพร้อมเข้าด้วยกัน ภายใต้การบริหารขององค์กร ที่เป็นมืออาชีพ มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และปลอดจากการเมืองแทรกแซงในการบริหาร พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนคนไทยมีโอกาสลงทุนในกิจการของรัฐวิสาหกิจ และสนับสนุนให้รัฐวิสาหกิจที่มีความพร้อมเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ภายในระยะเวลาที่เหมาะสม

7) สร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เพื่อลดรายจ่ายโดยรวมของประเทศและประชาชนในการดูแลสุขภาพ โดยเสียค่าใช้จ่าย 30 บาทต่อครั้ง และสร้างโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

8) เร่งจัดตั้งสถาบันบำบัดผู้ติดยาเสพติด ควบคุมไปกับการปราบปรามและป้องกัน

9) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามคอร์รัปชัน

นอกจากนั้นก็จะเป็นนโยบายด้านต่างๆ เช่น นโยบายเศรษฐกิจ นโยบายการสร้างรายได้ นโยบายการพาณิชย์และเศรษฐกิจระหว่างประเทศ นโยบายด้านการคมนาคม นโยบายการพัฒนาแรงงาน นโยบายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นโยบายการพลังงาน นโยบายเสริมสร้างสังคมเข้มแข็ง นโยบายการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นโยบายความมั่นคงแห่งรัฐ นโยบายด้านการต่างประเทศ นโยบายความปลอดภัยของประชาชน นโยบายพัฒนาภูมิภาคและกรุงเทพมหานคร และนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน

สำหรับนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินนั้น รัฐบาลมีนโยบายที่จะพัฒนาการเมืองของประเทศไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถปกครองตนเองและพิทักษ์สิทธิของตนได้เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งจะมุ่งเพิ่มประสิทธิภาพ สร้างความโปร่งใสและขจัดการทุจริตในการบริหารราชการแผ่นดิน และการให้บริการประชาชน ทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม และเอื้อต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ด้านการบริหารราชการ รัฐบาลทักษิณ 1 มีนโยบาย 5 ประการคือ

1) ปฏิรูประบบราชการให้มีประสิทธิภาพและมีโครงสร้างที่กระชับ เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน และสามารถตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ พร้อมทั้งเร่งตรากฎหมายเพื่อปรับโครงสร้างกระทรวง ทบวง กรม เพื่อให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลก และ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

2) ปรับปรุงบทบาทของภาครัฐจากผู้ปฏิบัติและควบคุมมาเป็นผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวก และให้การสนับสนุนการดำเนินงานของภาคเอกชนและประชาชน โดยส่งเสริมให้ภาคเอกชน และประชาชนสามารถมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการปฏิรูประบบราชการ เพื่อวางแนวทางดำเนินการให้ชัดเจนและต่อเนื่อง

3) ปรับกระบวนการบริหารราชการโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการข้อมูลข่าวสารอย่างกว้างขวาง รวดเร็ว และเท่าเทียมกัน พร้อมกันนี้จะปรับปรุงพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

4) เร่งพัฒนาคุณภาพของข้าราชการ ให้มีทัศนคติที่เอื้อต่องานบริการประชาชน รวมทั้งทบทวนกฎหมาย ระเบียบ ขั้นตอน และวิธีปฏิบัติงาน เพื่อให้การบริหารราชการมีความยืดหยุ่น มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีการประเมินผลที่เป็นระบบและเป็นธรรม

5) เร่งรัดการปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดทำและจัดสรรงบประมาณ ให้เป็นเครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ และส่งเสริมให้กระทรวง ทบวง กรมมีบทบาทในการตัดสินใจมากขึ้น พร้อมทั้งจัดให้มีระบบควบคุมตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส

3.4 นโยบายของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร 2 (มีนาคม พ.ศ. 2548 - กันยายน พ.ศ. 2549)

ในสมัยที่สองของการเป็นนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภา วันพุธที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2548 โดยกล่าวว่า การบริหารราชการในสมัยแรกของตนเป็นช่วงเวลาแห่งการซ่อมความเสียหายจากวิกฤตของประเทศ แต่สี่ปีต่อจากนี้ไปเป็นช่วงเวลาแห่งการสร้างชาติให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น โดยได้กำหนดนโยบายหลักในการปกครองประเทศไว้ 9 ประการดังนี้คือ

1) นโยบายขจัดความยากจน

รัฐบาลได้แบ่งนโยบายขจัดความยากจนออกเป็น 3 ระดับคือ

ในระดับบุคคล รัฐบาลจะเน้นการขยายโอกาส สร้างรายได้ ลดรายจ่าย เพิ่มช่องทางการเข้าถึงทุนและองค์ความรู้ ทั้งนี้รัฐบาลจะดำเนินการแก้ไขปัญหาค่าความยากจนเชิงรุก โดยจัดตั้งหน่วยบริการเคลื่อนที่แก้ปัญหาค่าความยากจนที่เรียกว่า "คาราวานแก้จน" เพื่อให้คำแนะนำและบริการต่างๆ ในการประกอบอาชีพและเสริมสร้างทักษะต่างๆ

ในระดับชุมชน รัฐบาลจะดำเนินการเสริมสร้างขบวนการชุมชนเข้มแข็งและให้คนยากจนสามารถเชื่อมโยงประโยชน์จากปัจจัยแวดล้อมระดับมหภาคไปถึงคนจนในชุมชน รัฐบาลจะพัฒนาระบบ โครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตร

ในระดับประเทศ รัฐบาลจะส่งเสริมให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินอย่างทั่วถึงและพอเพียง เพื่อให้สามารถเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรในระยะยาวได้ โดยบริหารการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดควบคู่กับการปรับปรุงคุณภาพดิน รัฐบาลจะเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการทรัพยากรน้ำ จัดหาและจัดสรรน้ำให้สอดคล้องกับความเหมาะสมของพื้นที่และความต้องการในระบบการผลิตของเกษตรกรอย่างทั่วถึง

2) นโยบายพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ

รัฐบาลจะสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างความเข้าใจให้แก่พ่อแม่ถึงวิธีการดูแลบุตรที่ถูกต้องตามระดับการพัฒนาของสมองด้วยหน่วยบริการเคลื่อนที่เข้าถึงตัว ซึ่งเรียกว่า "คาราวานเสริมสร้างเด็ก" รัฐบาลจะส่งเสริมบทบาทของคณะสงฆ์ วงการศาสนา กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี โรงเรียน และครอบครัวที่ต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด รัฐบาลจะเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาและกระบวนการเรียนการสอนทุกรูปแบบเยาวชนไทยทุกคนจะได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างน้อย 12 ปี รัฐบาลจะจัดตั้งกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษาที่ผูกกับรายได้ในอนาคต (Income Contingency Loans : ICL) สนับสนุนการศึกษาของเยาวชนตั้งแต่ ปวช. ถึงอุดมศึกษา

สำหรับนโยบายทางด้านวัฒนธรรม จะเน้นที่การส่งเสริมให้วัยรุ่นไทยเกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้อง รักษาดีในทางที่ถูก มีคุณธรรมเอื้ออาทรต่อผู้อื่น และเข้าใจถึงคุณค่าชาบซึ่งในความสุนทรีย์ของศิลปะ เพื่อก่อให้เกิดศิลปินรุ่นใหม่ ๆ ที่สร้างสรรค์งานศิลป์ได้ทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ

ในด้านการพัฒนาสุขภาพของประชาชน รัฐบาลจะเพิ่มคุณภาพของระบบประกันสุขภาพ ถ้วนหน้า 30 บาท และปฏิรูประบบบริหารจัดการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพ และครบวงจร ทั้งการซ่อม สร้างและเสริมสุขภาพ โดยปรับระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขให้ครอบคลุมทั้งการส่งเสริม สุขภาพและการป้องกันโรค

รัฐบาลจะส่งเสริมการกีฬาเพื่อสร้างโอกาสให้เยาวชนได้พัฒนาทักษะทางด้านกีฬาสู่ความเป็นเลิศที่จะนำชื่อเสียงมาสู่ประเทศชาติ สร้างนิสัยรักการกีฬาและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เพื่อหลีกเลี่ยงการหมกมุ่นและมั่วสุมกับสิ่งอบายมุขและยาเสพติด รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับมีโอกาสดอกกำลังกายโดยการเล่นกีฬาเพื่อสร้างเสริมสุขภาพและพลานามัยที่ดี

ในด้านความมั่นคงของชีวิตและสังคม รัฐบาลจะสนับสนุนให้ประชาชนมีความมั่นคงในการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย รัฐบาลจะดำเนินการต่อเนื่องอย่างจริงจังที่จะปราบปรามผู้มีอิทธิพลและยาเสพติดให้หมดไปจากสังคมไทย โดยยังคงยึดหลักการ "ผู้เสพ คือผู้ป่วยที่ต้องได้รับการรักษา ส่วนผู้ค้า คือผู้ที่ต้องได้รับโทษตามกระบวนการยุติธรรม" รัฐบาลจะสร้างหลักประกันความเสมอภาคและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ให้เด็กและสตรี โดยจะจัดขบวนการค้ำนุชย์ให้หมดสิ้นไป จัดการเลือกปฏิบัติและการละเมิดสิทธิเด็กและสตรีในทุก รูปแบบและอย่างเด็ดขาด รวมทั้งส่งเสริมความรู้และอาชีพให้สตรีสามารถพึ่งพาตนเองได้

3) นโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและแข่งขันได้

รัฐบาลจะปรับโครงสร้างเศรษฐกิจทั้งระบบโดยมุ่งไปสู่การเพิ่มมูลค่าผลผลิตบนพื้นฐานความรู้และความเป็นไทย ในการปรับโครงสร้างภาคการเกษตรรัฐบาลจะสนับสนุนการเพิ่มมูลค่าให้แก่สินค้าเกษตรโดยส่งเสริมด้านการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพ ควบคู่ไปกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และกระบวนการบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนในการเพิ่มมูลค่าสินค้าส่วนในด้านภาคอุตสาหกรรมของประเทศ รัฐบาลจะเปลี่ยนผู้ประกอบการที่ยังเป็นผู้รับจ้างผลิตและได้รับส่วนแบ่งจากผลประโยชน์ในธุรกิจเพียงส่วนน้อย ให้เป็นผู้ประกอบการที่มีความรู้ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ผลิตสินค้าที่มีคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาด โดยจะพัฒนาให้ภาคอุตสาหกรรมสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้

ส่วนภาคบริการและการท่องเที่ยว รัฐบาลจะเน้นการเพิ่มมูลค่ามากกว่าการเพิ่มปริมาณ รัฐบาลจะขยายฐานภาคบริการเพื่อสร้างรายได้ใหม่ เช่น บริการสุขภาพ การศึกษา การจัดประชุมและสัมมนานานาชาติ การขนส่งทางอากาศ การถ่ายทำภาพยนตร์ การพัฒนาซอฟต์แวร์ การค้าส่งค้าปลีก และการเป็นศูนย์กลางธุรกิจในภูมิภาค เป็นต้น

ในด้านธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม รัฐบาลจะสร้างโอกาสให้แก่ผู้ประกอบการเพื่อให้เข้าถึงแหล่งทุน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และนวัตกรรม การตลาดทั้งในและนอกประเทศ เพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน

รัฐบาลจะปรับเปลี่ยนระบบบริหารจัดการขนส่งสินค้าใหม่ ให้มีประสิทธิภาพ คุณภาพ และทันเวลา ให้สามารถรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจเพื่อเชื่อมโยงแหล่งผลิตจากท้องถิ่นไปสู่

ตลาดในทุกระดับ ซึ่งจะลดต้นทุนในทุกขั้นตอนของการกระจายสินค้า มีระบบเชื่อมโยงการขนส่งหลายรูปแบบ ทั้งทางรถ เรือ รถไฟ และทางท่อ โดยให้ความสำคัญในการเชื่อมโยงท่าเรือแหลมฉบัง และท่าอากาศยานสากลสุวรรณภูมิให้เป็นประตูสู่ตลาดโลก

รัฐบาลจะขยายเครือข่ายและบริการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารให้ทันสมัย และทั่วถึงทั่วประเทศในราคาที่ เป็นธรรม มีความเพียงพอ สามารถรองรับการเติบโตของเศรษฐกิจ และนำมาใช้ประโยชน์การเดิมความรู้ให้แก่อุตสาหกรรม การบริหารประเทศ และพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์

ในส่วนของการตลาดเงินรัฐบาลจะสร้างความเข้มแข็งและโปร่งใสร่วมไปกับการสนับสนุนให้องค์กรธุรกิจและประชาชนในทุกภาคส่วนของประเทศมีโอกาสและช่องทางที่จะเข้าถึงแหล่งทุนทางการเงินต่างๆ ได้อย่างพอเพียง ในส่วนของตลาดทุน รัฐบาลจะพัฒนาทั้งตลาดตราสารทุนและตลาดตราสารหนี้ ให้เป็นแหล่งระดมทุนระยะยาวสำหรับองค์กรธุรกิจทุกขนาด

ในด้านการเงินระหว่างประเทศนั้น รัฐบาลจะดำเนินการต่อเนื่องในการผลักดันความร่วมมือทางการเงินในภูมิภาค โดยการพัฒนาคาตลาดตราสารหนี้เอเชียให้เป็นกลไกสำคัญในการระดมเงินทุนเพื่อประโยชน์ร่วมกันของภูมิภาคและประเทศไทย

4) นโยบายบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รัฐบาลจะส่งเสริมและเร่งฟื้นฟูความสมบูรณ์ของดินและน้ำสู่ธรรมชาติ แก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมและมลภาวะเพื่อคืนสภาพแวดล้อมที่ดี โดยจะกำหนดวิธีการบริหารจัดการทรัพยากรของรัฐและเอกชนภายใต้การมีส่วนร่วมของเอกชนและชุมชนท้องถิ่น ที่ให้มีความสมดุลของการใช้ประโยชน์ การถือครองและการอนุรักษ์ฐานทรัพยากรที่ดิน ป่าไม้ ลุ่มน้ำ ทรัพยากรชายฝั่ง การใช้ภูมิสารสนเทศ การปรับปรุงกฎหมายและกฎระเบียบ การมีส่วนร่วม ของผู้เกี่ยวข้อง ข้องให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาประเทศและ คุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

รัฐบาลจะดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง สนับสนุนให้ชุมชนจัดทำฝายน้ำล้นและฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือฝายแม้วตามพระราชดำริ การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จาก ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม รัฐบาลจะลงทุนเพื่อการพัฒนาแหล่งน้ำอย่างเป็นระบบตามลักษณะกายภาพของกลุ่มน้ำ ตั้งแต่การพัฒนาแหล่งน้ำ กลางน้ำ และการกระจายการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง

ด้านมลภาวะ รัฐบาลจะเร่งรัดการควบคุมมลพิษจากก๊าซ ฝุ่น น้ำเสีย กลิ่นและเสียง ที่เกิดจากการผลิตและบริโภค โดยเร่งรัดการสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย ที่เกิดขึ้นจากสังคมเมืองและ

การผลิตในภาคเกษตรและอุตสาหกรรม การจัดระบบกำจัดขยะโดยวิธีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และเพิ่มขีดความสามารถ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการกำจัดขยะ

5) นโยบายการต่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

รัฐบาลจะดำเนินนโยบายการต่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่จะรักษาผลประโยชน์ของประเทศไทย ในขณะเดียวกันต้องแสวงหาพันธมิตรและสร้างความร่วมมือกับต่างประเทศ ทั้งในระดับประเทศเพื่อนบ้านและในระดับภูมิภาค เพื่อร่วมกันพัฒนาและป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดผลกระทบต่อประเทศไทยได้

รัฐบาลจะดำเนินนโยบายการต่างประเทศเชิงรุกที่ยึดถือหลักในการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค และจะมุ่งส่งเสริมและขยายสัมพันธไมตรีและความร่วมมือกับนานาประเทศ ทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยจะอาศัยการต่างประเทศเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาล

รัฐบาลจะร่วมมือกับประเทศอาเซียนในการเร่งจัดตั้งประชาคมอาเซียนให้บรรลุเป้าหมายเร็วยิ่งขึ้น และผลักดันให้กรอบความร่วมมือเอเชีย (ACD) เป็นเวทีเพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเอเชีย รวมทั้งเพื่อเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการนำไปสู่การจัดตั้งประชาคมแห่งเอเชีย

ด้านความร่วมมือภายใต้กรอบพหุภาคี รัฐบาลจะยึดมั่นต่อพันธกรณีของไทยตามกฎหมาย สหประชาชาติ กฎหมายระหว่างประเทศ กรอบความร่วมมือต่าง ๆ ที่ไทยเป็นภาคีสมาชิก และข้อผูกพันระหว่างประเทศของไทย รวมทั้งจะมุ่งสานต่อการเพิ่มบทบาทของไทยภายใต้กรอบสหประชาชาติ องค์การระหว่างประเทศ องค์การระดับภูมิภาค และเครือข่ายระหว่างประเทศ ในการส่งเสริมและสนับสนุนสันติภาพ ความมั่นคง กระบวนการประชาธิปไตย และความร่วมมือเพื่อการพัฒนา ระหว่างประเทศทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม วิชาการ และความมั่นคงของมนุษย์ ตลอดจนให้ความร่วมมือในการต่อต้านการก่อการร้ายและการพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการค้าการลงทุนและการประชุมระหว่างประเทศ

รัฐบาลจะสานต่อการจัดทำข้อตกลงการค้าเสรีกับประเทศต่างๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประเทศโดยรวม การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทยอย่างต่อเนื่อง และการดำเนินนโยบายการตลาดเชิงรุกทั้งในตลาดเดิมและตลาดใหม่ เพื่อส่งเสริมให้สินค้าและบริการ ของไทยเป็นที่รู้จักและยอมรับ อย่างแพร่หลายจากผู้บริโภคในต่างประเทศ

6) นโยบายพัฒนากฎหมายและส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

รัฐบาลจะพัฒนากฎหมายทั้งระบบให้ทันสมัยและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก จะปรับปรุงระบบอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนอย่างเสมอภาคเป็นธรรม เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากกระบวนการยุติธรรมโดยทั่วถึงและรวดเร็ว นอกจากนั้นรัฐบาลจะพัฒนาระบบราชการอย่างต่อเนื่องต่อไป รัฐบาลจะเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการบริหารงานแบบบูรณาการอย่างต่อเนื่องไม่ว่าในระดับจังหวัดหรืออื่นๆ รัฐบาลจะเน้นระบบการบริหารงานบุคคลภาครัฐให้มีคุณธรรมและมีประสิทธิภาพ ปรับปรุงระบบการบริหารทรัพยากรบุคคล จัดระบบค่าตอบแทนให้เป็นธรรม

รัฐบาลจะดำเนินการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในวงราชการอย่างต่อเนื่องให้เป็นระบบราชการที่โปร่งใสและสะอาด โดยการวางระบบการตรวจสอบและประเมิน ผลสัมฤทธิ์ตามมาตรฐานคุณธรรม จริยธรรม ความคุ้มค่า พัฒนาระบบการติดตาม ตรวจสอบลงโทษผู้ทุจริตอย่างเด็ดขาด เปิดเผยข้อมูล ข่าวสาร ปรับปรุงระบบการจัดซื้อจัดจ้าง ตลอดจนการจ่ายเงินแผ่นดินให้เกิดความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ สนับสนุนภาคประชาชนให้มีส่วนร่วม ในการรณรงค์ เรื่องดังกล่าวอย่างจริงจัง และปลูกฝังจิตสำนึกและค่านิยมของสังคม ให้ประชาชนร่วมกันต่อต้านการทุจริตและการประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ

7) นโยบายส่งเสริมประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคม

รัฐบาลจะส่งเสริมและพัฒนาระบอบประชาธิปไตย โดยเน้นการมีส่วนร่วมและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน รัฐบาลจะรับฟังความคิดเห็น จากประชาชนในรูปแบบที่เหมาะสมและหลากหลายเกี่ยวกับเรื่องสำคัญตามรัฐธรรมนูญมาตรา 59 และร่วมกับทุกฝ่ายที่จะส่งเสริม และยกระดับสิทธิมนุษยชน ให้ทัดเทียมระดับสากล รวมทั้งจัดตั้งศูนย์ติดตามคนหายและระบบพิสูจน์ศพนิรนาม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมไทย

รัฐบาลจะส่งเสริมสนับสนุนการทำงานขององค์กรอิสระต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญ ส่งเสริมบทบาทของผู้นำชุมชน หรือปราชญ์ท้องถิ่น กระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองและสามารถตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้ และส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชนที่สร้างสรรค์ และกระบวนการประชาสังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง และการตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

8) นโยบายรักษาความมั่นคงของรัฐ

รัฐบาลจะเกื้อหนุนและรักษาไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพแห่งพระมหากษัตริย์มิให้ผู้ใดล่วงละเมิดได้ รัฐบาลจะพัฒนาระบบการป้องกันประเทศตามแนวทางการป้องกันประเทศที่ได้มาตรฐานโดยการเสริมสร้างจิตสำนึกและนำภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันประเทศ ในประเด็นเกี่ยวกับผู้หลบหนีเข้าเมืองและแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย รัฐบาลจะมุ่งการสกัดกั้นและป้องกันการเข้ามาใหม่ การจัดระเบียบแรงงานต่างด้าวและการปราบปรามการค้าลักลอบเข้าเมืองอย่างเถิบบขาด สำหรับปัญหาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐบาลจะระดมทรัพยากรและปรับปรุงการบริหารจัดการทั้งปวง ตามหลักการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา และใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินขึ้นในพื้นที่โดยเร็ว

9) นโยบายตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

รัฐบาลจะดำเนินการตามแนวนโยบายพื้นฐานอย่างจริงจัง โดยผสมผสานนโยบายของรัฐบาล ให้สอดคล้องกับสาระในแต่ละมาตราในหมวด 5 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และจะรายงานให้รัฐสภาทราบความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคทุกปี เพื่อรับความเห็นที่สมาชิกทั้งหลายจะร่วมกันแนะนำให้รัฐบาล นำไปปรับปรุงการดำเนินการให้ดียิ่งๆ ขึ้นต่อไป

3.5 ข้อสังเกตต่อนโยบายของรัฐบาลทักษิณ 1 และ 2

นโยบายของรัฐบาลทักษิณทั้งสมัยที่ 1 และสมัยที่ 2 โดยภาพเป็นนโยบายแบบประชานิยม คือ เน้นการเพิ่มสวัสดิการและความมั่นคงในชีวิตให้แก่ผู้ที่ยากไร้และด้อยโอกาสในการแถลงนโยบายเมื่อเข้ามาบริหารราชการแผ่นดินสมัยที่ 1 ส่วนหนึ่งของคำแถลงนโยบายได้กล่าวถึงการสนับสนุนแนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” และ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งปรากฏในนโยบายเร่งด่วน และนโยบายการสร้างรายได้ด้านเกษตรกรรมเพื่อแก้ปัญหาความยากจน นับเป็นนโยบายที่สนับสนุนและแก้ไขปัญห เศรษฐกิจของประเทศ รวมไปถึงเกษตรกรรายย่อยให้ช่วยตนเองได้ และเมื่อชนะการเลือกตั้งเป็นสมัยที่ 2 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็ยังคงดำเนินนโยบายแบบประชานิยมเช่นเดียวกับสมัยแรก ในความเป็นจริงนโยบายเหล่านี้ให้ประโยชน์แก่ห้วคะแนน และผู้สนับสนุนพรรค รวมทั้งคนจนในชนบทและในเมืองโดยทั่วไปด้วย ข้อเสียอยู่ที่วิธีการดำเนินงาน คือ การสร้างการพึ่งพามีใช่เป็นการแก้ปัญหา เพราะการแก้ปัญหาความยากจนและความไม่มั่นคง

ในชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเน้นปัญญา ถึงแม้รัฐบาลทักษิณและกล่าวถึงการเข้าถึงฐานและความรู้ องค์ประกอบด้านความรู้มีน้อยมากกลับไปส่งเสริมการพึ่งพา อีกทั้งรัฐบาลทักษิณเน้นการเพิ่มรายได้ ซึ่งนำไปสู่การเพิ่มรายจ่ายให้สูงกว่าแผนการลดรายจ่ายตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง นโยบายดังกล่าวจึงกลายเป็นนโยบายประชานิยมที่เพิ่มความนิยมให้รัฐบาลทักษิณ และการเพิ่มการพึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐผู้ยากจนและผู้ด้อยโอกาสเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ผู้ได้ประโยชน์แท้จริง คือ กลุ่มธุรกิจในเมืองที่บุคคลในรัฐบาลหรือผู้สนับสนุนบุคคลในรัฐบาลเป็นเจ้าของทั้งหมดจึงเป็นการกระทำที่สวนทางกับเศรษฐกิจพอเพียงดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ในบรรดานโยบายของรัฐบาลทักษิณ นโยบายเร่งด่วนที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย

1) การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภาโดยจัดตั้งขึ้นเป็นองค์การมหาชน ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2544 องค์ประกอบของโครงการ ประกอบด้วย กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ที่เป็นตัวแทนกู้เงินจากธนาคารออมสิน เพื่อให้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติจัดสรรเงินให้กับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่จัดตั้งขึ้นและผ่านการประเมินความพร้อมจากคณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด / อำเภอ กองทุนละ 1 ล้านบาท โดยกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน / ชุมชนเมือง) สามารถนำเงินไปบริหารจัดการเงินทุน เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ พึ่งพาตนเอง พัฒนาความคิดริเริ่ม แก้ไขปัญหา ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านและชุมชนเมือง กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศ สร้างความเข้มแข็ง ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต

ในเบื้องต้นได้กำหนดเป้าหมายการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองทั่วประเทศจำนวน 74,881 กองทุนฯ ละ 1 ล้านบาท โดยกองทุนแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

(1) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เป็นกองทุนรวมในระดับชาติเพื่อจัดสรรให้แก่หมู่บ้านและชุมชนเมือง

(2) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง คือ กองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง เมื่อเริ่มก่อตั้งจะได้รับเงินอุดหนุนจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (หมู่บ้านและชุมชนเมืองละ 1 ล้านบาท) เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองบริหารจัดการเอง

โครงการกองทุนหมู่บ้านนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับโครงการเงินผันที่มุ่งเน้นรายจ่ายเพื่อชนบทและการผันเงินจากสถาบันการเงินสู่เกษตรกร และมีลักษณะเหมือนกับโครงการกองทุนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน (กขคจ.) แต่ครอบคลุมเป้าหมายมากกว่า จำนวนเงินมากกว่าและดำเนินการได้รวดเร็วกว่า

โครงการนี้จัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้ประชาชนทั่วทั้งประเทศเข้าถึงแหล่งทุนเพิ่มมากขึ้น เงินที่รัฐบาลจัดสรรให้แก่กองทุนหมู่บ้านนั้นไม่ได้เป็นเงินที่ให้เปล่า แต่เป็นเงินที่ให้แก่มูลบ้านและชุมชนในลักษณะของเงินทุนหมุนเวียนที่ใช้ภายในหมู่บ้าน และกำหนดให้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านบริหารจัดการให้ชาวบ้านกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ หรือไม่มีดอกเบี้ย แล้วแต่การจัดการของคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเอง ได้สร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมุ่งเน้นพัฒนาอาชีพ ยกระดับอุตสาหกรรมครัวเรือนและรัฐวิสาหกิจชุมชน เพื่อเปลี่ยนชุมชนให้เป็นแหล่งสร้างงาน สร้างรายได้ อันจะก่อให้เกิดความเชื่อมโยงอย่างสูงกับภาคเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีในการก้าวไปข้างหน้าพร้อมกัน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ ถ้าหากมีการบริหารจัดการให้ได้ผลตามโครงการนี้ ย่อมถือได้ว่าช่วยส่งเสริมการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง คือ ช่วยให้คนยากจนสามารถพึ่งตัวเองได้ แต่การกระจายเงินโดยไม่พิจารณาความพร้อมและขีดความสามารถในการบริหารกลายเป็นการโปรยเงินไปสู่ชุมชนและหมู่บ้าน และสร้างภาระหนี้สินตามมาโดยมีผลสุดท้ายตรงข้ามกับเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนใหญ่

นโยบายอื่นๆ ของรัฐบาลที่มีลักษณะเกื้อกูลกับนโยบายกองทุนหมู่บ้าน ได้แก่

- (1) นโยบายพักชำระหนี้ ช่วยให้ประชาชนมีช่วงเวลาหายใจ มีจิตใจ และสมองที่จะคิดตั้งหลัก เพื่อสร้างชีวิตใหม่
- (2) นโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ การให้ประชาชนเป็นสมาชิกของชุมชนนั้นๆ กู้ยืมเงินมาประกอบอาชีพสร้างผลผลิตที่ก่อให้เกิดรายได้ของผู้คนในหมู่บ้าน และผลผลิตของหลายๆ หมู่บ้านก็เป็นผลผลิตของแต่ละตำบล ซึ่งก็คือ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ นั่นเอง
- (3) Internet ตำบล คือ ช่องทางในการขายสินค้า หรือแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงประสบการณ์และความรู้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ถูกทางและต่อเนื่อง ซึ่งในอนาคตอาจเชื่อมโยงกันทั่วประเทศและเชื่อมโยงกับตลาดโลกได้

กองทุนหมู่บ้านมีการบริหารงานโดยคณะกรรมการหมู่บ้านจำนวนไม่น้อยกว่า 9 คน แต่ไม่เกิน 15 คน ประกอบด้วยกรรมการซึ่งมาจากการคัดเลือกระหว่างสมาชิกด้วยกันตามระเบียบคณะกรรมการกำหนด โดยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(1) บริหารจัดการกองทุน รวมทั้งตรวจสอบ กำกับ ดูแล จัดสรรผลประโยชน์ของเงินกองทุน เพื่อสอดคล้องและเกื้อกูลกับกองทุนอื่นๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้านออกกระเปียบ ข้อบังคับหลักเกณฑ์หรือวิธีการเกี่ยวกับการบริหารกองทุนที่ไม่ขัดแย้งกับระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด และต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสมาชิก

(2) สมาชิกและจัดทำทะเบียนสมาชิก ทั้งที่เป็นกลุ่มองค์กรชุมชน หรือปัจเจกบุคคลในหมู่บ้านและชุมชนเมือง

(3) ดำรงและจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อุตสาหกรรมครัวเรือน และวิสาหกิจชุมชนในเขตท้องที่หมู่บ้านหรือชุมชนเมืองนั้น ตลอดจนสำรวจและจัดทำข้อมูลดังกล่าวของกองทุนอื่นๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

(4) พิจารณาการให้กู้เงินตามระเบียบหลักเกณฑ์และวิธีการที่กองทุนกำหนด โดยการขอกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ต้องเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ดังนี้

- พัฒนาอาชีพ
- สร้างงาน
- สร้างและเพิ่มรายได้
- ลดรายจ่าย
- อุตสาหกรรมและ/หรือธุรกิจขนาดเล็กในครัวเรือน
- เพื่อการฉุกเฉินและจำเป็นเร่งด่วน

วงเงินกู้ยืมรายหนึ่งไม่เกิน 20,000 บาท เว้นแต่ผู้ขอกู้รายใดขอกู้เกิน 20,000 บาท จะต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสมาชิก จึงให้กู้เกิน 20,000 บาทได้ แต่ต้องไม่เกิน 50,000 บาท ผู้ขอกู้ต้องขอเปิดบัญชีเงินฝากธนาคารประเภทออมทรัพย์กับ ธนาคารออมสินหรือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เพื่อรับโอนเงินที่ได้รับอนุมัติให้กู้ยืมจากธนาคารไปดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของผู้กู้ต่อไป โดยมีระยะเวลาชำระคืนเงินกู้ยืมไม่เกิน 1 ปี

โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองได้รับความสนใจและถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการและพรรคฝ่ายค้านอย่างมากว่าจะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ จึงมีหลายหน่วยงานทำการวิจัยและประเมินผล หน่วยงานแรกที่จะนำผลการวิจัยและประเมินผลโดยสรุปมากล่าวถึงในรายงานฉบับนี้คือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ร่วมกับคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทยซึ่งทำการประเมินผลโครงการนี้ พบว่าครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองร้อยละ 53.0 ประกอบอาชีพเกษตรกร รองลงมา ร้อยละ 23.7 ประกอบอาชีพค้าขาย โดยที่ส่วนใหญ่ กู้เพื่อลงทุนในอาชีพหลักร้อยละ 60.1 รองลงมา

คือ กู้เพื่อลงทุนในอาชีพเสริมและขอกู้เพื่อดำเนินกิจการใหม่ ๆ ร้อยละ 23.9 และร้อยละ 16.0 ตามลำดับ แต่เมื่อพิจารณาข้อมูลในรายละเอียด พบว่าถึงแม้ครัวเรือนจะมีรายได้เพิ่มขึ้นแต่มีรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่สูงกว่า ซึ่งมีผลทำให้สัดส่วนเงินออมลดลงด้วย อีกทั้งผู้เข้าร่วมกองทุนก็มีโอกาสเข้าถึงกองทุนอื่นๆ เป็นจำนวนมากอยู่แล้ว การมีกองทุนจึงเป็นเพียงมีโอกาสดำเนินการ ซึ่งคิดเป็นต้นทุนที่คงไม่มากนัก

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

1) ด้านรายได้ครัวเรือน ก่อนเข้าร่วมโครงการฯ นั้น ครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยปีละ 264,481 บาท โดยส่วนใหญ่มาจากรายได้หลักประมาณร้อยละ 75 หลังจากเข้าร่วมโครงการฯ แล้วมีรายได้โดยเฉลี่ยเป็น 283,433 บาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.2 นั้น ครัวเรือนมีรายจ่ายเฉลี่ยปีละ 189,258 บาท และหลังจากเข้าร่วมโครงการฯ แล้วมีรายจ่ายเฉลี่ยปีละ 203,635 บาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.6 โดยรายจ่ายร้อยละ 45.8 เป็นรายจ่ายเพื่อการลงทุน โดยส่วนใหญ่เป็นรายจ่ายเพื่อจัดหาวัตถุดิบในกระบวนการผลิต และที่เหลือเป็นรายจ่ายเพื่อการบริโภค และจ่ายค่าน้ำเงินกู้ ร้อยละ 36.9 และร้อยละ 17.3 ตามลำดับ

2) ด้านหนี้สิน ครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มีแหล่งเงินกู้จากทั้งในระบบและนอกระบบ โดยในระบบได้แก่ ธกส. และกองทุนหมู่บ้าน สำหรับแหล่งเงินกู้นอกระบบเป็นแหล่งเงินกู้ที่ก่อให้เกิดภาระต่อครัวเรือนเนื่องจากมีอัตราดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 240 ต่อปี หรือ ร้อยละ 20 ต่อเดือน

3) ด้านเงินออม สัดส่วนการออมหลังเข้าร่วมโครงการฯ มีสัดส่วนร้อยละ 28.2 ของรายได้รวม ในขณะที่ก่อนเข้าร่วมโครงการฯ มีสัดส่วนร้อยละ 28.4

ครัวเรือนจำนวนหนึ่งนำเงินส่วนหนึ่งไปใช้จ่ายในการบริโภคสินค้าคงทน (durable goods) เพิ่มขึ้น เช่น รถจักรยานยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า โทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นต้น ในขณะที่สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านการลงทุนนั้นไม่เพิ่มขึ้นเพราะว่ากิจการที่ครัวเรือนเข้าร่วมโครงการนั้นเป็นกิจการขนาดเล็กรวมทั้งเงินลงทุนที่ไปกู้ยืมมาก็ไม่สูงมาก จึงไม่สามารถขยายการลงทุนได้เท่าที่ควร จึงเป็นการกู้เพื่อให้มีเงินหมุนเวียนในกิจการและพอเลี้ยงครอบครัว ส่วนการชำระหนี้เงินกู้ยืมนั้นยังคงเป็นชำระหนี้เงินกู้ยืมนอกระบบมากขึ้น โดยการทำ refinance ซึ่งเป็นการนำเงินบางส่วนที่ได้จากเงินกู้โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองมาชำระหนี้เงินกู้ยืมนอกระบบมากขึ้นเพื่อเป็นการลดภาระหนี้ในอนาคต ส่วนนี้นับว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่เมื่อถึงงวดชำระแล้วกองทุนก็ต้องยืมเงินนอกระบบมาชำระหนี้ดังกล่าว ดังนั้นภาพโดยรวมจึงมิได้เป็นการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนไปสู่การประกอบอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแต่อย่างใด

ผลกระทบทางด้านสังคม

จากการศึกษาครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการฯ โดยรวม พบว่าการที่มีโครงการนี้ส่งผลทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนเพิ่มขึ้นเนื่องจากการดำเนินงานของโครงการนี้ เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีความร่วมมือเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะระบบการตรวจสอบและการบริหารจัดการเงินทุนที่รัฐบาลจัดสรรให้แต่ละหมู่บ้าน แต่ถ้าหากไม่สามารถใช้หนี้คืนและกองทุนหยุดนิ่งไม่หมุนเวียน ผลที่กล่าวถึงคงไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด

ผลการศึกษาวิจัยในการประเมินสถานการณ์กองทุนหมู่บ้านที่น่าสนใจอีกชิ้นหนึ่งเป็นของกลุ่มงานวิจัยและพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน ทำการศึกษาวิจัยเมื่อเดือนเมษายน 2545 โดยตั้งหัวข้อว่า “ ความสามารถในการชำระหนี้ของผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้าน” โดย ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์ และชูสม รัตนนิศย์ ใช้ข้อมูลจากการสำรวจ 570 ตัวอย่าง จากพื้นที่ 12 อำเภอทั่วประเทศ โดยการสุ่มตัวอย่างพื้นที่อย่างง่าย พบว่า

1) สมาชิกส่วนใหญ่จะนำเงินกู้อะไรไปลงทุนเพิ่มในอาชีพหลัก ร้อยละ 65.4 ลงทุนเพิ่มในอาชีพรอง ร้อยละ 28.6 ลงทุนในอาชีพใหม่ ร้อยละ 5.3 ใช้จ่ายในกิจกรรมอื่นๆ ร้อยละ 0.20

2) จากการติดตามประเมินผลการส่งคืนเงินของผู้กู้ พบว่า สมาชิกที่ครบกำหนดชำระเงินงวด สามารถนำเงินงวดมาส่งชำระกับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านครบตามกำหนดทุกครั้ง ร้อยละ 86 ทั้งนี้ ร้อยละ 13 ของผู้กู้ส่งคืนตรงตามเวลาเป็นครั้งคราว และมีเพียง ร้อยละ 1 เท่านั้นที่ไม่สามารถส่งคืนได้ตามกำหนดเวลา

3) จากการศึกษาในเรื่องการส่งชำระคืนเงินกู้ของสมาชิกกองทุน พบว่าแหล่งที่มาของเงินที่จะนำมาส่งชำระคืน ร้อยละ 71.2 คาดว่าจะนำเงินที่เป็นรายได้จากกิจการที่นำไปลงทุนมาส่งชำระคืน และร้อยละ 28.8 ที่นำเงินหรือรายได้จากแหล่งอื่นมาส่งชำระคืน

4) ความเสี่ยงในการใช้เงินกู้ (Risk Assessment) ของสมาชิกมีเพียงร้อยละ 7.5 เท่านั้นที่มีความเสี่ยง อาทิ การนำเงินไปใช้ที่ไม่เกี่ยวกับอาชีพ การนำเงินไปจัดงานสังคม เป็นต้น

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมี 13 ประการ ได้แก่

- 1) ความสามารถในการชำระเงินในอดีต
- 2) ความสามารถในการชำระเงินครั้งต่อไป
- 3) ระดับปัญหา
- 4) ระดับพฤติกรรมเสี่ยงของหมู่บ้าน
- 5) พฤติกรรมใช้เงินกู้ซื้อของฟุ่มเฟือย
- 6) พฤติกรรมใช้เงินกู้เที่ยวเตร่

- 7) พฤติกรรมใช้เงินกู้เล่นการพนัน
- 8) พฤติกรรมใช้เงินกู้ซื้อของที่ไม่เกี่ยวกับอาชีพ
- 9) ปัญหาอาชีพที่มาจากต้นทุนสูง
- 10) ปัญหาอาชีพที่มาจากเงินทุนไม่เพียงพอ
- 11) ปัญหาอาชีพด้านการตลาด
- 12) ปัญหาอาชีพด้านทักษะความรู้
- 13) ผลตอบแทนจากอาชีพ

จากการศึกษาของกลุ่มงานวิจัยและพัฒนาชุมชน พบว่าร้อยละ 74.9 มีการใช้เงินกู้ตามวัตถุประสงค์ของการขอกู้ และร้อยละ 24.6 มีการเปลี่ยนแปลงการใช้เงินกู้เพื่อไปประกอบอาชีพอื่นๆ สำหรับผู้ที่นำเงินกู้ไปใช้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์มีเพียง 0.5 เท่านั้น

ข้อเสนอแนะจากทีมวิจัยของกลุ่มงานวิจัยและพัฒนาชุมชน

ทีมศึกษาวิจัยของกลุ่มงานวิจัยและพัฒนาชุมชน มีข้อเสนอแนะว่า การนำเงินไปใช้อย่างผิดวัตถุประสงค์ไม่ใช่เรื่องน่าเป็นห่วงเท่ากับการช่วยผู้กู้ แก้ปัญหาในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการขาดทักษะฝีมือ และความรู้ในการประกอบอาชีพนั้น และเปลี่ยนวิธีการป้องกันหนี้เสียให้หันมาสนใจ กับการช่วยประกอบกิจการของผู้กู้หรือการส่งเสริมการตลาด พัฒนาการประกอบการ เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต และจัดการกิจการของผู้กู้ แทนที่จะมุ่งให้ความสนใจเพียงการได้รับเงินชำระคืนมาครบถ้วนตามเวลาที่กำหนดเท่านั้น”

ผลการศึกษาวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่น่าสนใจเป็นของธนาคารแห่งประเทศไทย ทำการศึกษาวิจัยเมื่อเดือนมิถุนายน 2545 เรื่อง “ผลการสำรวจกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง” โดย ยุววรรณ รัชกุล สายนโยบายการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งใช้ข้อมูลจากการสำรวจ 292 ตัวอย่าง ที่ครอบคลุมข้อมูลเงินกู้จำนวน 3.9 ล้านบาท ซึ่งแทนจำนวนเบิกจ่าย 37,739 ล้านบาท พบว่า

1) เงินกองทุนหมู่บ้านถูกเบิกจ่ายไปใช้ในกิจกรรมการผลิตร้อยละ 89.1 (คิดเป็นร้อยละ 1.1 ของ GDP) สำหรับส่วนที่เหลือ ร้อยละ 10.9 ของเงินที่เบิกจ่ายนั้น ร้อยละ 6.5 ถูกนำไปเก็บ (ส่วนหนึ่งของผู้ที่นำไปเก็บเพื่อใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการซื้อสินค้าครั้งต่อไป) ร้อยละ 3.0 นำไปเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและให้กู้ต่อ และร้อยละ 0.4 นำไปใช้เพื่อบรรเทาเหตุฉุกเฉิน

2) อัตราดอกเบี้ยของกองทุนหมู่บ้าน มีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยที่หลากหลาย คือ ตั้งแต่ร้อยละ 0-15 ต่อปี ซึ่งกองทุนหมู่บ้าน / ชุมชนต่างๆ จะเป็นผู้กำหนดเอง โดยมีค่าเฉลี่ยของอัตราดอกเบี้ยอยู่ที่ 6.7 ต่อปี ซึ่งมีอัตราต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยของ ธ.ก.ส. ที่มีอัตราเฉลี่ยร้อยละ 8.2 ต่อปี และอัตราดอกเบี้ยจากแหล่งเงินทุนอื่นที่มีอัตราเฉลี่ยร้อยละ 22 ต่อปี

3) กองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 25 ของจำนวนทั้งหมด ไม่มีความเสี่ยงจากความล้มเหลวของกองทุน ทั้งนี้เนื่องจากหมู่บ้านมีความคุ้นเคยกับระบบการบริหารกองทุนจากการบริหารกองทุนต่างๆ อยู่แล้ว

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาและวิจัย

การดำเนินนโยบายของกองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายเร่งด่วน นับว่าประสบความสำเร็จในด้านของการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดตั้งกองทุนและการโอนเงิน อย่างไรก็ตาม หากจะให้การดำเนินงานเพื่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมตามปรัชญาและหลักการสำคัญของนโยบายในระยะยาว ควรต้องมีการศึกษาความเหมาะสมอย่างแท้จริง ในการจัดสรรเงินทุนให้หมู่บ้านในระดับที่เหมาะสมและความพร้อมในการบริหารกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะประเด็นเพื่อให้กองทุนหมู่บ้านดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรจะมีแนวทาง ดังนี้

1) ควรปรับเวลาการเบิกจ่ายเงินกองทุนให้เหมาะสมกับฤดูกาล เพื่อให้ประชาชนกลุ่มที่กู้เพื่อการผลิตที่มีอยู่เดิม สามารถใช้เงินกองทุนได้ประโยชน์เต็มที่ในช่วงที่มีความจำเป็นต้องใช้เงินสูงที่สุด

2) ปรับระเบียบการชำระคืนให้มีความยืดหยุ่นและแตกต่างกันไปตามแต่ผู้ชำระคืนสะดวก เพื่อให้กองทุนหมู่บ้านมีเงินทุนหมุนเวียนได้ตลอดปี

3) ในส่วนของเงินทุนที่ได้ในแต่ละหมู่บ้าน ควรมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม คือ ควรมีการจัดสรรเงินทุนหมุนเวียนสำหรับหมู่บ้านให้เท่าเทียมกันมากขึ้น

4) เพื่อให้กองทุนหมู่บ้านประสบผลสำเร็จในวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ควรมีการประชาสัมพันธ์ดูแลอย่างต่อเนื่องใกล้ชิด และมีการติดตามผลการดำเนินงานของกองทุน และผู้กู้จากกองทุนจากส่วนกลางอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนนำเงินกู้จากกองทุนไปใช้อย่างระมัดระวัง

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลที่น่าสนใจของสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินแห่งชาติ ซึ่งทำการตรวจสอบผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองตั้งแต่เริ่มโครงการ เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2544 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2545 ผลการตรวจสอบปรากฏดังนี้

ข้อตรวจพบที่ 1 ผลการดำเนินการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กำหนดเป้าหมายจัดตั้งกองทุนทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคทั้งสิ้นจำนวน 74,881 กองทุน หลังจากการดำเนินการโครงการแล้วประมาณ 1 ปี จัดตั้งได้ 72,787 กองทุน คิดเป็นร้อยละ 97.20 ต่ำกว่าเป้าหมาย 2,094 กองทุน คิดเป็นร้อยละ 2.80 โดยแยกเป็นกรุงเทพมหานคร จัดตั้งได้ 181 กองทุน จากเป้าหมาย 1,045 กองทุน

คิดเป็นร้อยละ 17.32 จัดตั้งไม่ครบถ้วนตามเป้าหมาย 864 กองทุน คิดเป็นร้อยละ 82.68 และส่วนภูมิภาค จัดตั้งได้ 72,606 กองทุน จากเป้าหมาย 73, 836 กองทุน คิดเป็นร้อยละ 98.33 ไม่ครบถ้วนตามเป้าหมาย 1,230 กองทุน คิดเป็นร้อยละ 1.67

การจัดตั้งไม่ได้ตามเป้าหมายเนื่องจากการจัดตั้งเวทีชาวบ้านไม่ได้ตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติกำหนด บางพื้นที่เป็นหมู่บ้านชาวเขา อ่านเขียนหนังสือไม่ได้ จึงเกิดปัญหาด้านการสื่อสารทำความเข้าใจ ความไม่พร้อมของชุมชนเมืองที่มีวัฒนธรรมต่างคนต่างอยู่ ขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน รวมทั้งฐานข้อมูลหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่ไม่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง ส่งผลกระทบให้ประชาชนขาดโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากกองทุนคือ ไม่มีแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย พัฒนาขีดความสามารถการพึ่งพาตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1) สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ต้องดำเนินการหามาตรการสำหรับหมู่บ้านที่มีสมาชิกกองทุนไม่ถึงเกณฑ์กำหนด อย่างน้อย 50 คน โดยสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลหมู่บ้านและชุมชนเมืองทั่วประเทศให้ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง และจัดเก็บข้อมูลไว้ใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์และวางแผนการดำเนินงานในอนาคต และเพื่อให้สามารถดำเนินการจัดตั้งกองทุนให้สำเร็จตามเป้าหมายได้โดยเร็ว

2) คณะอนุกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด / อำเภอ / เขต ควรประสานงานกับผู้นำชุมชนให้มีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากกองทุน และเต็มใจเข้าร่วมประชุมในการจัดเวทีชาวบ้านให้ได้ตามที่ระเบียบกำหนด เพื่อให้สามารถจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองได้ หากยังไม่สามารถดำเนินการได้ให้เร่งดำเนินการตามระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2545 ข้อ 41 ทวิ

ข้อตรวจพบที่ 2 การบริหารเงินกองทุนด้านการปล่อยกู้ การนำเงินไปใช้ การจัดทำบัญชี และการตรวจสอบ การเร่งรัดติดตามการชำระหนี้เงินกู้ของสมาชิก

1) การบริหารกองทุนด้านการปล่อยกู้

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเมื่อได้รับเงินแล้ว ควรได้มีการนำเงินให้สมาชิกกองทุนกู้ยืมเนื่องจากเป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลในการพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย บรรเทาเหตุฉุกเฉินและจำเป็นเร่งด่วน และเพื่อให้เป็นเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชน แต่กองทุนชุมชนเมืองกรุงเทพมหานครที่ตรวจสอบจำนวน 36 ชุมชนเมือง มีกองทุนที่ได้รับเงิน 1 ล้านบาทแล้วไม่ปล่อยเงินกู้ให้สมาชิกกู้ยืม 4 กองทุน คิดเป็นร้อยละ 11.11 และปล่อย

เงินกู้ให้สมาชิกกู้ยืมต่ำกว่าร้อยละ 50 จำนวน 10 กองทุน คิดเป็นร้อยละ 27.78 สำหรับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองส่วนภูมิภาคที่ตรวจสอบ จำนวน 332 กองทุน ไม่ปล่อยเงินกู้จำนวน 2 กองทุน คิดเป็นร้อยละ 0.60 และปล่อยเงินกู้ต่ำกว่าร้อยละ 50 จำนวน 28 กองทุน คิดเป็นร้อยละ 8.43

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองได้รับเงิน 1 ล้านบาท แล้วไม่นำเงินให้สมาชิกกู้ หรือให้กู้ต่ำกว่าร้อยละ 50 เนื่องจากการจัดสรรเงินกองทุนให้เท่ากันทุกกองทุนไม่สอดคล้องกับหมู่บ้านและชุมชนเมืองขนาดใหญ่ที่มีประชากรมาก สมาชิกจะกู้เงินได้น้อยไม่เพียงพอต่อการลงทุนสร้างอาชีพใหม่ สมาชิก กองทุนบางกองทุนไม่ต้องการกู้เงิน เนื่องจากไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าควรนำเงินไปลงทุนในทิศทางใด ไม่พอใจในเงื่อนไขการให้กู้ยืม ทำให้ รัฐบาลต้องเปลี่ยนแปลงงบประมาณที่ต้องจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ให้กับธนาคารออมสิน โดยไม่เกิดประโยชน์ใดๆ ต่อเศรษฐกิจและชุมชนไม่เกิดการหมุนเวียนเงินทุนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง กองทุนขาดโอกาสบริหารเงินให้เกิดรายได้ต่อกองทุน ประชาชนขาดโอกาสในการนำเงินกองทุนไปใช้ในการพัฒนาอาชีพ

ข้อเสนอแนะ

1) คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติต้องพิจารณาจัดสรรเงินกองทุน แต่ละกองทุนให้สอดคล้องกับจำนวนครัวเรือน ความหนาแน่นของคนในชุมชน ความต้องการแต่ละพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเป็นหลัก และพิจารณาหลักเกณฑ์การจัดสรรวงเงินเพิ่มหรือลดเงินกองทุนตามผลการดำเนินงานกองทุนในครั้งต่อไป

2) คณะอนุกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด/อำเภอ/เขต ต้องประสานงานกับส่วนราชการที่มีหน้าที่พัฒนาอาชีพและส่งเสริมด้านการตลาด ให้ความช่วยเหลือแนะนำช่องทางการลงทุนแก่สมาชิกกองทุนและประชาสัมพันธ์ด้านการบริหาร การตลาด และติดตามงานกองทุนอย่างสม่ำเสมอ

3) คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองต้องพิจารณาการปล่อยกู้ตามกิจกรรมของผู้กู้ โดยกำหนดระยะเวลาชำระคืนเงินกู้ให้เหมาะสมตามสถานะเศรษฐกิจของผู้กู้ และกำหนดเงื่อนไขการชำระคืนเงินกู้มากกว่า 1 ปีขึ้นไป ซึ่งต้องนำเสนอคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เพื่อพิจารณาแก้ไขระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544 ข้อ 35 บรรคแรก ต่อไป

2) การกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

ตามวัตถุประสงค์การดำเนินการโครงการฯ ในการจัดสรรเงิน ให้แก่กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อนำไปให้สมาชิกของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองกู้ยืม เพื่อการพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ เพิ่มรายได้ หรือลดรายจ่ายของสมาชิกหรือเพื่อสาธารณประโยชน์ของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง จากการตรวจสอบกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จำนวน 368 กองทุน มีการให้กู้ยืมไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกองทุน และผู้กู้ที่ใช้เงินไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ขอกู้ จำนวน 48 ราย

การอนุมัติให้กู้ยืมไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกองทุน และสมาชิกใช้เงินกู้ยืมไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ขอกู้ มีสาเหตุจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองขาดความรู้ ความเข้าใจในการพิจารณาอนุมัติเงินกู้ที่เหมาะสมแก่ผู้กู้ ไม่ดำเนินการตรวจสอบการใช้เงินกู้หลังการให้กู้ยืมตามที่กำหนดไว้ในคู่มือการพิจารณาเงินกู้ของสำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สมาชิกกองทุนมีการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์การใช้เงินกู้ใหม่ แต่ไม่ได้แจ้งให้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองทราบ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองทำงานโดยไม่มีผลตอบแทนทำให้ขาดขวัญและกำลังใจในการทำงานให้เต็มความสามารถ ทำให้การบริหารเงินกองทุนไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือหลักการสำคัญของกองทุน ไม่ก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้แก่หมู่บ้านหรือชุมชน เกิดความเสี่ยงต่อการชำระคืนเงินกู้พร้อมดอกเบี้ย หากผู้กู้นำไปใช้ในแนวทางที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือไม่เกิดผลประโยชน์ต่อสังคมชุมชน รวมทั้งเกิดผลกระทบต่อศักยภาพความเข้มแข็งของกองทุน

ตารางที่ 1

ตารางการตรวจสอบผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองตั้งแต่เริ่มโครงการ
เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2544 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2545

จังหวัด	ให้กู้ไม่ตรงตาม วัตถุประสงค์ของ กองทุน	วงเงินกู้ บาท	วัตถุประสงค์ที่ขอ	สังเกตการณ์การใช้จริง
	ผู้ให้นำเงินไปใช้ไม่ตรง วัตถุประสงค์ที่ขอ			
ชลบุรี	4 11	269,000	ต่อเติมบ้าน ต่อไฟเข้าบ้าน ค้าขายปลูกผัก อุตสาหกรรมไม้ ในครัวเรือน	-ผู้ทำงานโรงงาน/ทำประมง ต่อเติมที่จอดรถ/ต่อเติม บ้านพักอาศัย
จันทบุรี	3 7	113,000	ต่อเติมบ้านจัดทำผลงานวิชาการ ค้าขาย ทำการเกษตรเลี้ยงเป็ด	ใช้จ่ายส่วนตัว ซื้อจักรยานยนต์ เล็กกิจการ
ตราด	2	29,000	ขุดสระทำเกษตร ทำประมง	นำเงินไปลงทุนค้าขาย ต่อเติมบ้านพักอาศัย
นครราชสีมา	5	85,000	เลี้ยงสัตว์และทำการเกษตร	ถมที่บริเวณบ้าน ค้าขาย เปลี่ยนแปลงโครงการขอเดิม มาใช้โครงการใหม่
เชียงใหม่	8 8	246,000	ต่อเติมบ้าน ค้าขาย ทำการเกษตร ซื้อ จักรยานยนต์รับจ้าง	ยังไม่ได้ดำเนินการ/ต่อเติมบ้าน ยังไม่ได้ดำเนินการ/ ซื้อ จักรยานยนต์ใช้ส่วนตัว
รวม	48	742,000		

ที่มา: รายงานการตรวจสอบของสำนักงานการตรวจสอบที่ 10 และสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน
ภูมิภาคที่ 2,4, 8,11,12 และ 15

ข้อเสนอแนะ

คณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด / อำเภอ / เขต ควรประชุม อบรมชี้แนวทางการปฏิบัติต่อคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ให้ศึกษาคู่มือการพิจารณาเงินกู้สำหรับคณะกรรมการหมู่บ้านและชุมชนเมืองและระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ.

2544 เพื่อให้มีการปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และแนะนำให้มีการควบคุมติดตามการใช้จ่ายเงินกู้ของสมาชิก เพื่อลดความเสี่ยงเรื่องการชำระคืน กรณีผู้กู้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้จ่ายเงินกู้ภายหลังต้องแจ้งให้ คณะกรรมการกองทุนทราบ และจัดทำบันทึกข้อตกลงเพิ่มเติมไว้เป็นหลักฐาน เพื่อรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นและใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาครั้งต่อไป

3) การจัดทำบัญชีและการตรวจสอบ

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบางกองทุนไม่จัดทำบัญชี ไม่ทำทะเบียนคุมลูกหนี้ ไม่มีระบบการตรวจสอบภายใน บางกองทุนมีการแต่งตั้งผู้ตรวจสอบบัญชีแต่ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544 ข้อ 38 ที่กำหนดให้คณะกรรมการกองทุนจัดทำบัญชีตามคู่มือการทำบัญชีและการทำรายงาน จัดให้มีระบบการตรวจสอบภายใน และจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินงาน และฐานะของกองทุน

การจัดทำบัญชีและรายงานไม่ครบถ้วน การจัดระบบตรวจสอบภายในและแต่งตั้งผู้ตรวจสอบบัญชีของกองทุนไม่ครบถ้วน เนื่องจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองขาดความรู้ความเข้าใจด้านการ จัดทำบัญชีและการรายงานไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนที่ต้องจัดให้มีระบบการตรวจสอบภายใน การจัดการฝึกอบรมการจัดทำบัญชีในระยะเวลาเพียง 2 – 3 วันไม่เพียงพอ และการ อบรมแต่ละครั้งของแต่ละหน่วยงานรูปแบบไม่เหมือนกัน สมาชิกกองทุนขาดการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ ทำให้กองทุนไม่สามารถรู้ถึงสถานภาพทางการเงินที่แท้จริงของกองทุน ไม่สามารถวิเคราะห์ผลการดำเนินงานของกองทุนในรอบปีที่ผ่านมาเพื่อวางแผนการทำการกิจกรรมปีถัดไป และป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดจากการทุจริต และทำให้เกิดจุดอ่อนของระบบการควบคุมภายใน

ข้อเสนอแนะ

1) คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติต้องกำหนดนโยบายให้มีการจัดฝึกอบรม การจัดทำบัญชีให้กับกองทุนที่ขาดความรู้ ความเข้าใจอย่างเร่งด่วน โดยมุ่งเน้นให้หลังการฝึกอบรมต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ คู่มือจัดทำบัญชีควรง่ายต่อความเข้าใจของผู้จัดทำบัญชี และสามารถ แก้ไขปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างทำได้

2) คณะอนุกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด/ อำเภอ/เขตต้องจัดให้มีการฝึกอบรมชี้แจงให้คณะกรรมการกองทุนเห็นความสำคัญของการติดตามตรวจสอบ ประเมินผล และวิธีการติดตามที่สามารถปฏิบัติได้ถูกต้องตามระเบียบ รวมทั้งต้องมีการติดตามตรวจสอบและประเมินผลการ

ดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเพื่อให้ทราบปัญหาอุปสรรคในการจัดทำบัญชี และหาแนวทางแก้ไข

4) การเร่งรัดติดตามการชำระหนี้ของสมาชิก

คณะกรรมการกองทุนไม่ได้ติดตามการเร่งรัดหนี้สินอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในคู่มือพิจารณาเงินกู้โดยไม่มีการแต่งตั้งผู้ติดตามชำระหนี้จึงไม่มีผู้รับผิดชอบโดยตรง ทั้งนี้เนื่องจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดทักษะการบริหารจัดการระบบติดตามเร่งรัดหนี้สิน มีผลทำให้เกิดปัญหาหนี้ค้างชำระ และกองทุนขาดเงินหมุนเวียนในระบบ

ข้อเสนอแนะ

คณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด/อำเภอ/เขตต้องจัดอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการกองทุน ให้ทราบวิธีการปฏิบัติ การเร่งรัดหนี้สินและมาตรการที่ใช้ในการแก้ไข ปัญหาหนี้ค้างชำระให้ชัดเจน ถูกต้อง พร้อมทั้งแจ้งให้สมาชิกกองทุนทราบโดยทั่วกันและให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการ ติดตามรวมทั้งแนะนำให้มีการแต่งตั้งผู้หน้าที่ติดตามเร่งรัดการชำระหนี้ อย่างชัดเจน

5) ข้อสังเกตอื่น

ประธานกรรมการกองทุนหมู่บ้านบ่อปู่ ต.ดอนแก้ว อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ ให้สมาชิกกองทุน จำนวน 10 ราย กู้เงินรายละ 50,000 บาท เป็นเงิน 500,000 บาท ก่อสร้างโรงงานทำน้ำดื่ม การก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อสร้างบนพื้นที่ของกรมชลประทานโดยที่ยังไม่ได้รับอนุญาต และจะให้สมาชิกอีก 10 ราย กู้เงินอีกรายละ 50,000 บาท เป็นเงิน 500,000 บาท ติดตั้งเครื่องจักรเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน โดยยังไม่มีแผนการผลิต การจำหน่าย การบริหารและการจัดการ หากการดำเนินกิจการไม่ประสบผลสำเร็จย่อมมีผลกระทบต่อการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านมีหนี้ค้างชำระ ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานกองทุน

ข้อเสนอแนะ

คณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด/อำเภอ ควรเข้าไปแนะนำให้มีความรู้ด้านการบริหารกิจการโรงงาน การวางแผนการผลิต ช่องทางการจัดจำหน่าย การเงิน และประสานงานกับกรมชลประทานในการอนุญาตให้ใช้พื้นที่ให้ถูกต้องต่อไป

ขอให้สังเกตว่างานประเมินและข้อสังเกตส่วนใหญ่อยู่ในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งยังมีผลการดำเนินงานไม่นานพอ อีกทั้งรัฐบาลมีนโยบายที่จะทราบผลโดยเร็ว เนื่องจากมีการวิพากษ์วิจารณ์โครงการดังกล่าวค่อนข้างมาก ตามแผนการที่ได้วางไว้ กองทุนดังกล่าวจะได้รับการยกระดับให้

เป็นธนาคารหมู่บ้าน ถ้าหากมีการบริหารจัดการที่ดี แต่ในปัจจุบันไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนว่ากองทุนเหล่านี้ได้รับการยกฐานะเป็นธนาคารหมู่บ้านมากน้อยเพียงใด

2) โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

มูลเหตุของการเกิดโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” สืบเนื่องมาจากประเทศไทย กำลังเผชิญปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ประชาชนทุกระดับประสบปัญหาในการครองชีพ โดยเฉพาะประชาชนระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศ ดังนั้น รัฐบาลโดยมี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้นำนโยบายการฟื้นฟูเศรษฐกิจในระดับรากหญ้ามาใช้เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีความเชื่อว่าหากประชาชนในชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็จะส่งผลให้เศรษฐกิจโดยรวมก็จะเคลื่อนตัวได้ในที่สุด ซึ่งโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ก็เป็นโครงการหนึ่งในนโยบายดังกล่าว

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์หลักเป็นของตัวเอง กล่าวคือ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบ ทรัพยากรของท้องถิ่น มาทำการพัฒนาจนกลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น และจุดขาย ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วประเทศตลอดจนทั่วโลก นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ยังหมายถึง กระบวนการทางความคิดรวมถึงการบริการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศ และทั่วโลก

จากแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์หลักเป็นของตนเอง เพื่อส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ โดยประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างงาน สร้างรายได้ ด้วยการนำทรัพยากรภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น เป็นผลิตภัณฑ์หรือบริการที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น และมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ

โครงการดังกล่าวเป็นการส่งเสริมการทำผลิตผลและผลิตภัณฑ์ของชุมชน ตลอดจนการส่งเสริมวัฒนธรรม โดยให้ความสำคัญเท่าๆ กัน กล่าวคือ ไม่ว่าผลิตภัณฑ์ วัฒนธรรม หรือกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดขึ้น ต่างก็เป็นเครื่องมือที่สามารถใช้ในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งคนในชุมชน ทุกคนจะต้องเรียนรู้และเข้าใจที่จะพยายามดำรงชีวิต อย่างเกื้อกูลกันและมีความเชื่อว่าทุกส่วนมิได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่จะพึ่งพาอาศัยกันเป็นองค์กรร่วมแห่งชีวิต (Symbiosis) มีการอยู่ร่วมและเกื้อกูลกันระหว่างธรรมชาติและประชาชนคนอื่นหมู่บ้านอื่น ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนความคิดใน

เชิงบวกโดยไม่จำกัดที่วัย เขตการปกครองและประเทศ ซึ่งเป็นการใช้พลังในเชิงบวกสู่ก้าวใหม่ของการพัฒนารายได้ ดังคำขวัญที่ว่า “นำจิตวิญญาณของหมู่บ้านสู่มหานคร”

จากที่กล่าวมาข้างต้นโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวคิดที่ต้องการให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถสร้างรายได้ได้ด้วยตนเอง หากทุกท้องถิ่นสามารถสร้างรายได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาใคร มีการกินดีอยู่ดี และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พ่ายที่สุดเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมก็จะเคลื่อนไหวและดีในที่สุด การสร้างรายได้โดยการพึ่งตนเองนั้น สิ่งหนึ่งก็คือแต่ละหมู่บ้านต่างก็มีผลผลิต หรือวัฒนธรรมที่เป็นของตนเอง หากนำผลผลิต หรือวัฒนธรรมของแต่ละหมู่บ้านมาทำการพัฒนา หรือเพิ่มมูลค่าเข้าไปแต่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งการที่จะได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ จนสามารถเข้าสู่มาตรฐานสากล ทำให้สามารถขายได้ทั้งในและต่างประเทศ จะต้องมีปัจจัยที่สนับสนุน 2 ปัจจัยด้วยกัน คือ

ปัจจัยภายใน ทุกคนในหมู่บ้านจะต้องร่วมแรงร่วมใจกันอุทิศพลักกาย พลังใจให้กันและกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน มีความคิดที่สร้างสรรค์ (Creativity) ในการนำทรัพยากรและ ภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพบนรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมนั้น มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและนอกประเทศ ซึ่งในที่นี้รวมถึงกระบวนการทางความคิดด้วย อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษา ภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งออกมาในรูปแบบของการบริการการท่องเที่ยวก็ได้ ไม่จำเป็นว่าจะต้องผลิตเป็นสินค้าเพียงอย่างเดียว

ปัจจัยภายนอก รัฐบาลต้องพร้อมที่จะเข้าไปช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่ การบริหารจัดการ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางด้านการผลิต ตลอดจนทางด้านการตลาด เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ หรือบริการสามารถจำหน่ายได้ทั้งในและต่างประเทศ

ปรัชญาของ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

โครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวคิดที่จะสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนให้สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น สามารถจำหน่ายได้ทั้งในและต่างประเทศ โดยมีหลักการพื้นฐาน 3 ข้อ คือ

(1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global) เป็นการนำกระบวนการทางความคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้า หรือบริการให้มีคุณภาพ และเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยที่สินค้าหรือบริการนั้นเป็นที่ยอมรับในระดับสากล

(2) พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self – Reliance – Creativity) เป็นการสร้างศักยภาพของท้องถิ่นอย่างหนึ่ง โดยการนำวัตถุดิบจากท้องถิ่นมาพัฒนาให้เป็นสินค้าสำเร็จรูปหรือบริการด้วยภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ สามารถหารายได้เข้าสู่ท้องถิ่น ทำให้ท้องถิ่นมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

(3) การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความหวังในการสร้างรายได้เป็นของตนเอง ด้วยความท้าทาย และจิตวิญญาณแห่งการสร้างสรรค์โดยการกลั่นกรองออกมาเป็นสินค้าจากภูมิปัญญาของท้องถิ่นตน

กิจกรรมหลัก

(1) ขยายสินค้าท้องถิ่นไปยังตลาด ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเป็นจุดเด่นของท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพ เพื่อขยายตลาดออกสู่เครือข่ายท้องถิ่น ตลาดเมืองและตลาดโลก

(2) ผลิตและคิดค้นขึ้นเองในท้องถิ่น โดยอาศัยความรู้ความสามารถของคนในชุมชน ให้ความร่วมมือกันรับผิดชอบ มีหน่วยงานของจังหวัด กระทรวง กรม กอง เป็นผู้ให้คำแนะนำและการสนับสนุนในด้านเทคโนโลยี

(3) สร้างบุคลากรที่มีคุณภาพของท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่นจะทำการเลือกบุคลากรที่มีความรู้ มีวิสัยทัศน์และเป็นที่ยอมรับของท้องถิ่นมาทำการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในแต่ละท้องถิ่น เพื่อช่วยกันแก้ปัญหาผลิตภัณฑ์และพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพยิ่งขึ้น

คำนิยามของคำว่า “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” หมายความว่า

หนึ่งตำบล มีหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ

หนึ่งตำบล มีหนึ่งผลิตภัณฑ์เด่น หรือ

หนึ่งตำบล มีหนึ่งประเพณี วัฒนธรรมล้ำลึก หรือ

หนึ่งตำบล มีหนึ่งกีฬาเลิศ หรือ

หนึ่งตำบล มีหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวเด่น หรือ

หนึ่งตำบล มีหนึ่งบทกวี แสดงดนตรี บทเพลง เป็นต้น

ดังนั้นหนึ่งตำบลมีได้หลายผลิตภัณฑ์แต่อย่างน้อยมีหนึ่งผลิตภัณฑ์เด่นเป็นผลิตภัณฑ์หลักและหนึ่งผลิตภัณฑ์หลักอาจผลิตโดยเครือข่ายของหลายหมู่บ้าน ขึ้นอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น และขบวนการท้องถิ่นที่สร้างขึ้น

วัตถุประสงค์ของโครงการ

ตามที่รัฐบาลได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาว่า รัฐบาลจะจัดให้มีโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เพื่อให้แต่ละชุมชนได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้าโดยรัฐบาลพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่ และการจัดการบริการเพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศด้วยระบบร้านค้าเครือข่ายและอินเทอร์เน็ต

นโยบายตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย คณะกรรมการอำนวยการโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” แห่งชาติ พ.ศ. 2544 รัฐบาลได้มีนโยบายในการดำเนินโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เพื่อส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างงาน สร้างรายได้ ด้านการนำทรัพยากรและภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ และสำหรับคุณภาพที่มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่ม เป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศสอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น

จากนโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภาและระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 การดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- (1) สร้างงาน สร้างรายได้แก่ชุมชน
- (2) สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ให้สามารถคิดเอง ทำเอง ในการพัฒนาท้องถิ่น
- (3) ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
- (4) ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- (5) ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไข จากการประเมินในปี พ.ศ. 2545

โครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ได้มีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ.2544 ลงวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2544 จึงกล่าวได้ว่าเป็นโครงการที่เพิ่งเริ่มต้นมาได้ประมาณ 1 ปีเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว อาจกล่าวได้ว่าแทบทุกจังหวัดมีผลิตภัณฑ์เด่นของตนเองอยู่แล้ว ดังนั้นโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จึงมิใช่สิ่งใหม่ๆ ของคนในท้องถิ่นแต่เป็นการดูแลผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตที่มีอยู่

แล้วในแต่ละจังหวัดหรืออำเภอหรือตำบล อย่างเป็นระบบ และจะส่งเสริมอย่างจริงจัง จากการศึกษาในขณะนั้น (กรกฎาคม พ.ศ. 2545) พบว่า รัฐบาลประกาศขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ตามหลักเกณฑ์ของคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่ง หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ” ได้เพียง 155 รายการ มาจาก 154 ตำบล โดยมีตำบลทั่วประเทศ 7,255 ตำบล หรือเก็บได้ ร้อยละ 2.12 ซึ่งถือว่าน้อยมาก ทั้งๆ ที่ทุกตำบลได้ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกเบื้องต้นมาแล้วทั้งสิ้น 7,753 รายการ ทำให้มีข้อสงสัยเกิดหลายประเด็น คือ ผลิตภัณฑ์บางผลผลิตที่มีอยู่ดั้งเดิม ไม่มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะถูกประกาศขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ขอโครงการ หรือ ทั้งๆ ที่ข้อกำหนดปัจจัย ต่างๆ ที่จะนำมาใช้ในการคัดเลือกสินค้าที่มีศักยภาพ หรือมีความพร้อมที่จะขึ้นบัญชีโครงการหนึ่ง ตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นข้อกำหนดที่อยู่ในวิสัยที่ทำได้ หรือเกิดจากความล่าช้าในการขบวนการ ประกาศขึ้นบัญชีโครงการ หรือแต่ละขั้นตอนของกระบวนการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 4 ขั้นตอนในแต่ละขั้นตอนมีปัญหาหรืออุปสรรคอย่างไรของโครงการดังกล่าว เป็นต้น จากที่กล่าว จึงพอสรุปได้ว่าโครงการนี้ยังมีปัญหาและอุปสรรค

ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน “โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ของ
คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ (กอน.ตผ.)

- 1) ผู้นำระดับท้องถิ่นต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจน ถึงปรัชญาของโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จึงจะสามารถชักจูงให้ประชาชนในท้องถิ่นให้ความสำคัญถึงโครงการดังกล่าว
- 2) ผู้นำระดับท้องถิ่นต้องเข้าใจและเชื่อในหลักการที่ว่า หากทุกคนร่วมมือร่วมใจ และ เป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน ต้องเกื้อกูลกัน ประโยชน์ที่ได้รับจะทั่วถึงกับทุกคนและมีความมั่นคง ยั่งยืนตลอดกาล
- 3) ผู้นำระดับท้องถิ่นต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความพร้อมทั้งร่างกายแรงใจ และมีความ มุ่งมั่นที่จะเข้าร่วมโครงการนี้อย่างจริงจัง
- 4) ควรมีหน่วยงานที่สามารถให้ความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ต่อคนในชุมชนและหน่วยงานนั้นต้องสามารถตอบคำถามที่คนใน ชุมชน ได้ทุกๆ เรื่อง
- 5) รัฐบาลต้องมีความจริงใจที่จะสนับสนุนโครงการนี้อย่างต่อเนื่องตลอดจน ต้องลงทุน ในด้านเทคโนโลยี ช่วยเหลือด้านเทคนิค ด้านการตลาด การขนส่ง และต้องมีบุคลากรที่พร้อมจะ ให้ความรู้เพื่อที่จะสามารถนำพาโครงการประสบผลสำเร็จ

6) คนในชุมชนต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนต่อปรัชญาของโครงการ และต้องมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่แบ่งเขาแบ่งเรา ช่างคิด ช่างทำ มีความขยันอดทน เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ

จากการประเมินผลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ร่วมกับคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทยพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่เข้าร่วมโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยรวมเป็นผลิตภัณฑ์ที่เคยผลิตมาแล้วในสัดส่วนร้อยละ 67.3 รองลงมา เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เข้าร่วมโครงการฯ และผลิตภัณฑ์เดิมที่พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยมีสัดส่วนร้อยละ 20.0 และร้อยละ 12.7 ตามลำดับ โดยที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีสัดส่วนผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อเข้าร่วมโครงการ (ประกอบด้วย งานแกะสลัก ดอกไม้ประดิษฐ์ ผลิตภัณฑ์กระดาษสา ผลิตภัณฑ์จากไม้ และผลิตภัณฑ์จากผ้า) สัดส่วนร้อยละ 26.8 และร้อยละ 25.0 ตามลำดับ ระบบการจัดจำหน่ายของผลิตภัณฑ์ ส่วนใหญ่มีการจัดจำหน่ายโดยผ่านบริษัทกลางของหมู่บ้าน รองลงมาเป็นการจัดจำหน่ายด้วยตนเอง

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

1) ด้านรายได้ครัวเรือน ก่อนเข้าร่วมโครงการฯ นั้น ครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยปีละ 213,420 บาท โดยส่วนใหญ่มาจากรายได้หลักประมาณร้อยละ 76.8 แต่หลังจากเข้าร่วมโครงการแล้วมีรายได้โดยเฉลี่ยเป็น 244,452 บาทต่อปี เพิ่มขึ้นร้อยละ 14.5

2) ด้านรายจ่ายครัวเรือน ก่อนเข้าร่วมโครงการฯ นั้น ครัวเรือนมีรายจ่ายเฉลี่ยปีละ 168,540 บาท และหลังจากเข้าร่วมโครงการแล้วมีรายจ่ายเฉลี่ยปีละ 196,964 บาท หลังเข้าร่วมโครงการฯ แล้วสัดส่วนการบริโภคลดลงจากร้อยละ 59.5 เป็นร้อยละ 57.3 โดยสัดส่วนการลงทุนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 35.0 เป็นร้อยละ 38.0 ส่วนสัดส่วนการชำระหนี้เงินกู้มีสัดส่วนลดลงจากร้อยละ 5.5 เป็นร้อยละ 4.7

3) ด้านเงินออม ผู้ตอบแบบสอบถามมีเงินออมเฉลี่ยต่อก่อนเข้าร่วมโครงการฯ 44,880 บาท และหลังเข้าร่วมโครงการฯ มีเงินออมเพิ่มขึ้น 47,488 บาทต่อปี หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.8

หลังจากเข้าร่วมโครงการฯ ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้นเนื่องจากโครงการนี้สนับสนุนให้มีการร่วมมือกันระหว่างประชาชนในกลุ่มอาชีพเดียวกันและเป็นงานที่มีความชำนาญในด้านนั้นๆ อยู่แล้ว ทำให้สามารถผลิตได้เร็วขึ้นรวมทั้งรัฐบาลได้ประชาสัมพันธ์ให้มีการออกงานแสดงสินค้าในสถานที่ต่างๆ ได้แก่ ห้างสรรพสินค้า และศูนย์แสดงสินค้าตามแหล่งต่างๆ ส่วนด้านรายจ่ายพบว่าสัดส่วนรายจ่ายหลังเข้าร่วมโครงการฯ เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน ในขณะที่สัดส่วนเงินออมลดลงเนื่องจากมีความต้องการเพิ่มการลงทุนในการผลิตสินค้า โดยเฉพาะการลงทุนด้านวัตถุดิบที่ใช้ใน

การผลิตมากขึ้นเพราะสินค้ามีความต้องการจากตลาดมากขึ้น แต่ค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้าทุนลดลง เพราะว่าเครื่องจักรอุปกรณ์ที่ใช้ในกระบวนการผลิตยังสามารถใช้ของเดิมได้ ประกอบกับการผลิตสินค้าในโครงการนี้เป็นการผลิตสินค้าเดิมที่เคยผลิตมาแล้ว ส่วนค่าใช้จ่ายในการบริโภคสินค้าคงทนเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะการซื้อโทรศัพท์มือถือและจักรยานยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้าเป็นต้นการที่ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้นทำให้สามารถชำระคืนเงินกู้ยืมในระบบเพิ่มขึ้นด้วย

ผลกระทบทางด้านสังคม

ส่วนใหญ่เห็นว่าการมีโครงการนี้ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองมากขึ้น มีการเชื่อมกับผู้ค้าโอกาสในชุมชนเพิ่มขึ้น รวมทั้งส่งผลทำให้แรงงานกลับคืนสู่ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

- 1) ควรเน้นการจัดหาช่องทางการจัดจำหน่ายหรือตลาดเพื่อรองรับสินค้าที่ทำการผลิตในแต่ละท้องถิ่น รวมถึงการจัดศูนย์กระจายสินค้า
- 2) มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพสินค้าให้ได้มาตรฐานโดยรัฐเป็นผู้ออกใบประกาศคุณภาพสินค้า
- 3) เน้นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ไปสู่ภูมิภาคอื่น ๆ และสู่ตลาดสากลให้มากขึ้น โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์อาหาร เครื่องดื่ม และผลิตภัณฑ์จากผ้า เป็นต้น

เช่นเดียวกับกรณีของกองทุนหมู่บ้านและชุมชน ผลการประเมินโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นผลที่ได้จากการประเมินในปีเดียว ซึ่งยังมีความต้องการได้รับการส่งเสริมมาก และปัญหาที่เกิดขึ้นก็ยังไม่เด่นชัด ปัญหาที่ได้พบภายหลังเกิดจากการมีสินค้าประเภทเดียวกันเป็นจำนวนมากและมีคุณภาพที่ไม่เด่นและทุกโครงการมีเป้าหมายตลาดนอกท้องถิ่น และตลาดต่างประเทศ ทำให้สินค้าส่วนใหญ่ที่คุณภาพไม่ถึงประสบการขาดทุนและกลุ่มเกิดความแตกแยกเนื่องจากไม่ได้เริ่มต้นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นวัตถุดิบในท้องถิ่นและตลาดในท้องถิ่นเป็นจุดเริ่มต้น ซึ่งควรส่งเสริมให้มีการผลิตที่หลากหลายตามความต้องการของท้องถิ่นแต่ในความเป็นจริงเป็นเรื่องของการผลิตสินค้าน้อยประเภทโดยหวังให้เป็นสินค้าเด่นและหวังตลาดภายนอกเป็นสำคัญ เมื่อสินค้าไม่เด่นและตลาดภายนอกไม่มีจึงเป็นปัญหาแก่ธุรกิจเหล่านี้เป็นอันมากในภายหลัง

3) โครงการธนาคารประชาชน

“โครงการธนาคารประชาชน” เป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล โดยอยู่ในความรับผิดชอบของธนาคารออมสิน ทั้งนี้เพื่อเป็นกระจายโอกาสการเข้าถึงแหล่งเงินทุน

ในระบบและลดการพึ่งพาแหล่งเงินทุนนอกระบบของผู้ประกอบการรายย่อย และผู้ที่สนใจจะประกอบอาชีพอิสระรายย่อย รวมทั้งผู้ที่มิงานประจำอยู่แล้วแต่ต้องการประกอบอาชีพเสริม โดยโครงการนี้มุ่งสนับสนุนการให้กู้ยืมแก่ผู้กู้ที่ไม่สามารถจะเข้าถึงระบบของธนาคารพาณิชย์ได้ เพราะการกู้ยืมเงินจากธนาคารพาณิชย์จำเป็นต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินทุน ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้จำเป็นต้องพึ่งพาแหล่งเงินทุนนอกระบบซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยเงินกู้นอกระบบสูงมากอันเป็นภาระหนักสำหรับผู้กู้ นอกจากนี้โครงการธนาคารประชาชนยังมีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างโอกาสให้ประชาชนในการสร้างงานสร้างรายได้ด้วยตนเอง โดยรัฐต้องการสนับสนุนให้ประชาชนที่ด้อยลงทุนทำมาหากินแต่ยังขาดแคลนเงินทุนเริ่มแรก หรือใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียน ให้มีโอกาสใช้สินเชื่อจากเงินกู้ในระบบที่มีดอกเบี้ยต่ำกว่า อันจะเป็นการสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว โครงการธนาคารประชาชนจึงถือเป็นโครงการหนึ่งที่จะช่วยลดภาระของคนจนและทำให้คนจนมีรายได้เพียงพอที่จะใช้จ่าย รัฐบาลจึงได้มอบหมายให้ธนาคารออมสินจัดให้มีการบริการทางการเงินที่เต็มรูปแบบและให้บริการแบบต่อเนื่องสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนทั่วไปที่ประกอบอาชีพอิสระรายย่อยและยังขาดโอกาสในการเข้าถึงการใช้บริการทางการเงินที่มีอยู่ในปัจจุบัน ธนาคารออมสินจึงได้เปิดให้บริการทางการเงินภายใต้ชื่อ “โครงการธนาคารประชาชน” พร้อมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์เงื่อนไขในการให้บริการโครงการธนาคารประชาชน ให้สอดคล้องกับแนวทางตามนโยบายรัฐบาล และเพื่อให้การบริการโครงการธนาคารประชาชนเป็นไปอย่างครบวงจร ธนาคารออมสินจึงจะจัดบริการให้การฝึกอบรม ให้คำปรึกษา แก้ไขปัญหา และแนะนำด้านอาชีพให้แก่สมาชิกด้วย ธนาคารออมสินได้นำโครงการธนาคารประชาชนเสนอกระทรวงการคลัง และต่อมากระทรวงการคลังได้นำเสนอคณะรัฐมนตรี เพื่อให้ความเห็นชอบ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2544

ธนาคารออมสินได้เปิดรับสมัครสมาชิกเพื่อเข้าร่วมโครงการธนาคารประชาชนเป็นโครงการนำร่อง เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2544 โดยเปิดให้บริการ ณ ธนาคารออมสิน สำนักงานใหญ่ ซึ่งได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไปอย่างมาก ต่อมาได้เปิดให้บริการโครงการธนาคารประชาชนอย่างเป็นทางการในวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2544

ในภาวะที่ประเทศไทยเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง และส่งผลกระทบต่อเนื่องให้เกิดภาวะวิกฤตทางสังคมตามมาอย่างกว้างขวาง ประกอบกับในปัจจุบันมีประชาชนทั้งในเมืองและชนบทประสบปัญหาการด้อยโอกาสทางการเงินและไม่สามารถใช้บริการทางการเงินในระบบตามปกติได้ อีกทั้งรัฐบาลยังมีนโยบายมุ่งเน้นให้ประชาชนผู้ด้อยโอกาสสามารถเข้าสู่ระบบการเงินที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทุกระดับและให้มีกระจายเงินทุนไปอย่างทั่วถึง รวมทั้ง

ส่งเสริมผู้ประกอบการอาชีพ โดยเฉพาะรายย่อย ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของเศรษฐกิจพื้นฐาน ให้มีเงินทุนเพื่อประกอบการอย่างยุติธรรม จึงเกิดโครงการธนาคารประชาชนขึ้น

ธนาคารออมสินในฐานะที่มีจุดยืนเป็น "ธนาคารเพื่อสังคม" และธนาคารออมสินในฐานะที่มีบทบาทการเป็นธนาคารของปวงชนที่ดำเนินงานเพื่อปวงชน และมุ่งหวังจะก้าวสู่การเป็นธนาคารในดวงใจของปวงชนและความมุ่งมั่นของธนาคารในการมีส่วนช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะในเรื่องของการเสริมสร้างความมั่นคง เข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจและ สังคมในระยะยาว ธนาคารออมสินจึงได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้เป็นผู้ดำเนินการและรับผิดชอบโครงการธนาคารประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้ยากจนที่ขาดโอกาสทางการเงินให้ได้รับบริการทางการเงินและการสนับสนุนอื่นๆ เพิ่มเติม เพื่อพัฒนา และยกระดับศักยภาพในการประกอบอาชีพ คุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ซึ่งจะส่งผลต่อความมั่นคงและยั่งยืนทางเศรษฐกิจของประเทศด้วย ดังนั้นโครงการธนาคารประชาชน จึงนับเป็นภารกิจสำคัญของธนาคารออมสิน ที่จะร่วมสร้างสรรค์ให้บริการสวัสดิการทางสังคม เพื่อความเป็นปึกแผ่น เข้มแข็ง มั่นคง และเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมทุกด้าน มากที่สุดโดยการร่วมแก้ไข วิฤตเศรษฐกิจ และปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มคนว่างงาน ยากจน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เพื่อให้เกิดการจ้างงาน เสริมรายได้ สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ตลอดจนเป็นการให้บริการสวัสดิการทางสังคม เพื่อส่งเสริม ปลุกฝังให้รู้จักการประหยัด อดออมแก่ประชาชน

นอกจากนี้ธนาคารออมสินยังเป็นธนาคารที่มีศักยภาพเพียงพอ ในการดำเนินงานโครงการธนาคารประชาชน กล่าวคือ มีสาขาของธนาคารกระจายอยู่ทุกภาคทั่วประเทศจำนวน 578 สาขา ซึ่งธนาคารสามารถใช้สาขาเป็นกลไกในทางให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึง ประกอบกับธนาคารมีประสบการณ์ในการให้สินเชื่อในระดับหนึ่ง พร้อมกันนี้การเปิดให้บริการโครงการธนาคารประชาชนสามารถแก้ไขปัญหาสภาพคล่องของธนาคาร ได้อีกทางหนึ่งด้วย อีกทั้งการจัดตั้งธนาคารประชาชนของธนาคารออมสินยังเป็นการตอบสนองความต้องการของประชาชนทั่วไปที่ประกอบอาชีพอิสระรายย่อยได้เต็มรูปแบบอย่างต่อเนื่อง โดยการให้บริการด้านการออมทรัพย์ที่มั่นคงปลอดภัยและได้รับผลตอบแทนคุ้มค่า บริการด้านสินเชื่อที่มีเงื่อนไขไม่ยุ่งยากซับซ้อนในวงเงินที่เพียงพอต่อความจำเป็น ตลอดจนบริการด้านการเงินในรูปแบบอื่นๆ ตามความต้องการ รวมทั้งยังจัดให้มีบริการด้านฝึกอบรมที่จำเป็น การแก้ไขปัญหา ทั้งทางด้านการเงิน ด้านอาชีพ และด้านอื่นๆ เป็นพิเศษแก่สมาชิกของโครงการธนาคารประชาชนด้วย

โครงการธนาคารประชาชนเริ่มเปิดให้บริการทางการเงินแก่ผู้ประกอบการรายย่อยอย่างเป็นทางการในวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2544 แต่ได้มีการเปิดโครงการนำร่องโดยเปิดรับสมัคร

สมาชิกตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2544 ซึ่งปรากฏว่าได้รับความสนใจจากประชาชนที่เคยต้องพึ่งเงินกู้ยืมระบบมากพอสมควร ทั้งนี้ในการดำเนินงานของธนาคารประชาชน ได้มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย เงินทุนที่ใช้ในการดำเนินงาน หลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการดำเนินการและผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ดังนี้คือ

กลุ่มเป้าหมายของโครงการธนาคารประชาชน

- 1) ประชาชนทั่วไปที่ประกอบอาชีพอิสระรายย่อย
- 2) ผู้มีรายได้ประจำที่ต้องการประกอบอาชีพเสริม
- 3) ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพอิสระรายย่อย

ทั้งนี้อาชีพอิสระรายย่อย หรืออาชีพเสริม ได้แก่ อาชีพค้าขาย ซึ่งประกอบด้วยพ่อค้าแม่ค้า ประเภทรถเข็น หาบเร่ แผงลอย แผงประจำ หรือร้านค้า ร้านขายขนม ร้านขายผลไม้ ร้านขายของชำ ฯลฯ หรืออาชีพบริการต่างๆ อาทิ เช่น ร้านเสริมสวย ร้านซักแห้ง ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น

เงินทุนดำเนินงาน

เงินทุนที่ใช้ในการให้สินเชื่อแก่กลุ่มลูกค้าเป้าหมายเป็นเงินทุนของธนาคารออมสินโดยมีวงเงินเป้าหมายดังนี้

ปี พ.ศ. 2544 วงเงิน เป้าหมาย 2,000 ล้านบาท

ปี พ.ศ. 2545 วงเงินเป้าหมาย 3,850 ล้านบาท

หลักเกณฑ์และเงื่อนไขการดำเนินการ

1) การสมัครสมาชิก ประชาชนที่จะเข้าร่วมโครงการต้องสมัครเป็นสมาชิก และผู้จะสมัครเป็นสมาชิกของโครงการธนาคารประชาชน จะต้องมิคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- ผู้ประกอบการรายย่อย หรือผู้มีรายได้ประจำอยู่แล้ว แต่มีความประสงค์ที่จะประกอบอาชีพเสริม เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นหรือผู้ที่ยังไม่ได้ประกอบอาชีพใดๆ ที่มีความตั้งใจที่จะประกอบอาชีพอิสระรายย่อย

- มีถิ่นที่อยู่ที่แน่นอนสามารถติดต่อได้สะดวก

2) การขอกู้เงิน สมาชิกจะต้องกรอกแบบฟอร์มใบขอกู้เงิน และยื่นกู้ ณ ที่ทำการธนาคารออมสินสาขา สมาชิกที่มีความประสงค์จะขอกู้เงิน ต้องมีคุณสมบัติเพิ่มเติม ดังนี้

- บรรลุนิติภาวะสามารถทำนิติกรรมได้ตามกฎหมาย ในกรณีที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะจะต้องให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครองเป็นผู้กู้แทน

- มีสถานที่ประกอบอาชีพ/จำหน่าย/รับจ้าง หรือให้บริการแก่ลูกค้าที่แน่นอนสามารถติดตามได้

- มีบัญชีเงินฝากกับธนาคารออมสิน เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 2 เดือน โดยไม่จำกัด
วงเงินฝาก

3) การอนุมัติสินเชื่อ ธนาคารออมสินจะพิจารณาให้กู้เพื่อประกอบอาชีพแก่ผู้ขอกู้ตาม
วงเงินที่จำเป็นต้องใช้จริง และอยู่ในวิสัยที่ผู้กู้จะสามารถชำระคืนได้ โดยมีวงเงินกู้ครั้งแรกไม่เกิน
รายละเอียด 30,000 บาท และวงเงินกู้ครั้งต่อไปไม่เกินรายละเอียด 50,000 บาท

4) อัตราดอกเบี้ย ธนาคารออมสินจะคิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้จากสมาชิกโครงการร้อยละ 1
ต่อเดือน โดยจะคิดอัตราดอกเบี้ยแบบคงที่ตลอดอายุสัญญา และธนาคารออมสินจะมีการบันทึก
ประวัติการชำระหนี้ของลูกค้า เพื่อใช้ในการตรวจสอบและวิเคราะห์สำหรับการตัดสินใจในการให้
สินเชื่อ ในโอกาสต่อไป

5) หลักประกันเงินกู้ ใช้บุคคลหรือหลักทรัพย์ (อสังหาริมทรัพย์/สังหาริมทรัพย์) ค้ำ
ประกันในกรณีที่ใช้บุคคลค้ำประกัน ธนาคารมีการกำหนดหลักเกณฑ์ดังนี้

- กรณีสมาชิกโครงการธนาคารประชาชนค้ำประกัน จะต้องเป็นสมาชิกในธนาคาร
ออมสินสาขาเดียวกันกับผู้กู้จำนวนไม่น้อยกว่า 2 คน ค้ำประกัน

- กรณีข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ หรือพนักงานองค์การของรัฐ จะต้องดำรง
ตำแหน่ง ระดับ 3 ขึ้นไป หรือเทียบเท่าไม่ต่ำกว่านี้จำนวน 1 คนขึ้นไป ค้ำประกัน

- กรณีผู้มีรายได้ประจำซึ่งเป็นพนักงานบริษัท/ องค์กรธุรกิจเอกชน จะต้องทำงานใน
องค์กรนั้นติดต่อกันไม่น้อยกว่า 2 คน ค้ำประกัน

- กรณีลูกค้ำทั่วไปของธนาคารออมสินค้ำประกัน จะต้องเป็นบุคคลที่ธนาคารให้
ความเชื่อถือจำนวนไม่น้อยกว่า 2 คน ค้ำประกัน

- ทั้งนี้ผู้ค้ำประกันแต่ละคนในทุกกรณีข้างต้นจะค้ำประกันผู้กู้ได้ไม่เกิน 2 คน

6) วงเงินกู้ ธนาคารให้กู้ตามวงเงินที่จำเป็นต้องใช้จริง และอยู่ในวงเงินที่ผู้กู้สามารถ
ชำระคืนได้ โดยมีวงเงินกู้ดังนี้

- วงเงินกู้ครั้งแรกไม่เกิน 30,000 บาท

- วงเงินกู้ครั้งต่อไปไม่เกิน 50,000 บาท

ผลการประเมินในปี พ.ศ. 2545

จากการศึกษาถึงผลการดำเนินงานของธนาคารประชาชนตั้งแต่สิ้นปี พ.ศ. 2544 จนถึง
เดือนธันวาคม พ.ศ. 2545 พบว่าจำนวนสมาชิกที่ขอกู้ จำนวนสมาชิกที่ได้รับอนุมัติให้กู้ รวมถึง
วงเงินที่ได้รับการอนุมัติให้กู้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ โดยที่การดำเนินงานของธนาคาร
ประชาชนตั้งแต่เริ่มตั้งโครงการ คือ วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2544 จนกระทั่งเดือนธันวาคม พ.ศ. 2545

มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 569,437 ราย และสมาชิกที่ได้รับอนุมัติให้กู้มี 554,740 ราย และวงเงินที่อนุมัติให้กู้เท่ากับ 10.258.4 ล้านบาท

ผลการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ร่วมกับคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทยพบว่าผู้ที่กู้เงินจากธนาคารประชาชน ร้อยละ 90.0 ประกอบอาชีพค้าขาย และเมื่อพิจารณาลักษณะของกิจการแล้วพบว่า ร้อยละ 62.3 เป็นกิจการประเภทแผงค้า/แผงลอย รองลงมา เป็นกิจการประเภทร้านค้าและรถเข็น/หาบเร่ ร้อยละ 20.3 และร้อยละ 10.3 ตามลำดับ เมื่อพิจารณากรรมสิทธิ์ในสถานประกอบการ พบว่า ร้อยละ 51.0 เป็นการเช่าสถานประกอบการ ร้อยละ 42.3 เป็นเจ้าของสถานประกอบการเอง ถ้าพิจารณาตามวัตถุประสงค์ในการกู้เงินในโครงการนี้ส่วนใหญ่เป็นการขอกู้เพื่อใช้ลงทุนในกิจการเดิม รองลงมา คือเป็นการขอกู้เพื่อการชำระหนี้ในระบบและใช้ลงทุนในกิจการใหม่ ตามลำดับ

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

1) ด้านรายได้ครัวเรือน ก่อนเข้าร่วมโครงการฯ นั้น ครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยปีละ 243,060 บาท แต่หลังจากเข้าร่วมโครงการฯ แล้วมีรายได้โดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็นปีละ 244,452 บาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.6

2) ด้านรายจ่ายครัวเรือน ก่อนเข้าร่วมโครงการฯ นั้น ครัวเรือนมีรายจ่ายเฉลี่ยปีละ 208,380 บาท และหลังจากเข้าร่วมโครงการฯ แล้วมีรายจ่ายเฉลี่ยปีละ 211,860 บาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.7

3) ทางด้านเงินออม กลุ่มครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการฯ มีเงินออมลดลงจาก 34,680 บาท ต่อปี เป็น 32,754 บาทต่อปี ลดลงร้อยละ 5.6

หลังเข้าร่วมโครงการฯ พบว่าครัวเรือนมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นในส่วนของการชำระคืนเงินกู้จาก ร้อยละ 7.9 ต่อรายจ่ายรวม เป็นร้อยละ 11.0 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการชำระคืนเงินกู้ในระบบ ส่วนค่าใช้จ่ายการลงทุนหลังเข้าร่วมโครงการฯ แล้วมีสัดส่วน ร้อยละ 30.8 เพิ่มขึ้นจากก่อนเข้าร่วมโครงการฯ ที่มีสัดส่วนร้อยละ 23.8

ผลกระทบทางด้านสังคม

โดยรวมแล้วครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการฯ มีความเห็นว่าคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและสภาพอนามัยอยู่ในเกณฑ์ดีขึ้น รวมทั้งสามารถนำเงินที่ได้จากโครงการธนาคารประชาชนมาลงทุนในกิจการต่างๆ ซึ่งเป็นการเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายโครงการธนาคารประชาชน

1) เน้นการขยายวงเงินสินเชื่อ เพื่อที่ผู้ที่เข้าร่วมโครงการสามารถที่จะนำเงินที่ได้ในการนำไปขยายการลงทุนมากขึ้น

2) เน้นระบบการติดตามประเมินผลของผู้กู้เงินในโครงการฯ เพื่อให้การใช้เงินเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

โครงการนี้อาจจะดีกว่าโครงการกองทุนหมู่บ้านเนื่องจากไปช่วยเสริมการเข้าถึงแหล่งทุนในระบบแทนที่จะพึ่งแหล่งทุนนอกระบบซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูง เนื่องจากปัญหาของคนเมืองนอกจากกองทุนชุมชนเมืองจะตั้งกลุ่มออมทรัพย์ หรือกลุ่มการเงินอื่นๆ เพื่อช่วยเหลือกันทำให้ยากกว่าเพราะการย้ายถิ่นฐานเกิดขึ้นบ่อย และโอกาสรู้จักกันคิมน้อย เนื่องจากต่างฝ่ายต่างใช้เวลาในการประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่ โครงการนี้จึงมีส่วนช่วยบรรเทาปัญหาหนี้นอกระบบได้แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่มีข้อมูลล่าสุดมาแสดงให้เห็นว่าหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จากโครงการดังกล่าวมีมากน้อยเพียงใด

4) การแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการ

การแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ให้หมดภายใน 5 ปี (ภายในปี พ.ศ. 2551) ถือเป็นส่วนหนึ่งของวาระแห่งชาติของการแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการของรัฐบาลทักษิณ โดยใช้ข้อมูลทะเบียนคนจนของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งขึ้นทะเบียนไว้ในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2546 - 15 มีนาคม พ.ศ. 2547 รวมประมาณ 8 ล้านราย เป็นเกษตรกร ประมาณร้อยละ 47 ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรยังเป็นกลุ่มคนจนส่วนใหญ่ของสังคมไทย โดยมี 3 ปัญหาหลัก คือ ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาหนี้สินภาคประชาชน ปัญหาการส่งเสริมอาชีพและการมีงานทำ

ในการแก้ปัญหาดังกล่าว รัฐบาลทักษิณได้จัดตั้งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ หรือ ศตจ. ขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2546 โดยมีรองนายกรัฐมนตรีในสมัยรัฐบาลทักษิณ 2 (พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ) เป็นผู้อำนวยการ โดยให้ ศตจ. เป็นองค์กรอำนวยการระดับชาติทำหน้าที่กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แนวทาง มาตรการ การกำกับดูแล และตรวจสอบการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลในการต่อสู้กับปัญหาความยากจน ซึ่งภายใต้การดำเนินงานของ ศตจ. นี้ ศตจ. ได้แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อประสานงานในการแก้ปัญหาด้านต่างๆ อาทิ คณะอนุกรรมการส่งเสริมอาชีพและการมีงานทำ คณะอนุกรรมการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการประกอบอาชีพและที่อยู่อาศัย คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาหนี้สินคนยากจน คณะอนุกรรมการพิจารณาโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การศึกษา กฎหมาย ระเบียบและวิธีการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความยากจน คณะอนุกรรมการการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความ

ยากจนอย่างยั่งยืน โดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หรือ สกว. ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการทำงานร่วมกับคณะกรรมการด้านวิชาการการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนด้วย

ตั้งคณะกรรมการด้านวิชาการการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน โดยมี สกว. เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานของคณะกรรมการชุดนี้ ทำหน้าที่รวบรวม ศึกษา ค้นคว้า และจัดทำข้อเสนอ / ข้อมูลวิชาการด้านการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนเสนอต่อ ศตจ. และจัดทำข้อเสนอแนวทางการดำเนินงานเพื่อการแก้ไขปัญหาโครงสร้างเศรษฐกิจ การศึกษา ตลอดจนปรับปรุงกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มิให้เป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน และการสร้างระบบคุ้มครองและประกันทางสังคมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลซึ่งคณะกรรมการฯ ได้วางแผนการทำงานดังนี้

ยุทธศาสตร์และแนวทางการทำงานในระยะยาว มุ่งเน้นการวางระบบการแก้ไขปัญหาความยากจนในระยะยาวเพื่อปรับระบบ / โครงสร้าง / ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยมีแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญได้แก่ การจัดทำระบบข้อมูลเพื่อการติดตามและประเมินผลการแก้ไขปัญหาความยากจน การแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการในระดับพื้นที่ และการจัดทำแผนแม่บทการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนระยะยาว

เรื่องเฉพาะประเด็นที่ควรนำเสนอต่อ ศตจ. ที่มีข้อมูลทางวิชาการสนับสนุน ข้อเสนอแนะได้แก่ การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน และการแก้ปัญหาย่างบูรณาการระดับพื้นที่

สนับสนุนโครงการ “เวทีสังเคราะห์ความรู้และยุทธศาสตร์เพื่อเอาชนะความยากจน” ซึ่งการจัดเวทีต่างๆ ที่ผ่านมามีได้ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันดีต่อกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้ข้อเสนอทางวิชาการเฉพาะประเด็น ได้โจทย์ใหม่ ๆ รวมถึงข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติเพื่อเสนอต่อ ศตจ. ซึ่งนับเป็นกลไกที่สำคัญในการสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เน้นประเด็นเฉพาะเรื่อง / เฉพาะด้าน เช่น ที่ดินกับความยากจน, เกษตรกรรมยั่งยืนกับการแก้ไขปัญหาความยากจน, กฎหมายน้ำกับการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้าง, FTA กับปัญหาความยากจน, การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน : กรณีทรัพยากรทางทะเล, แผนนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำกับปัญหาความยากจน เป็นต้น

การดำเนินงานในฝ่ายต่างๆ ของ สกว. ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์การวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน

โครงการวิจัยภายใต้กรอบยุทธศาสตร์การวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่ได้เสนอของบประมาณสนับสนุนโครงการวิจัยจาก ศตจ. นั้น เป็นการพัฒนาโครงการวิจัยที่ทำให้เกิด

กระบวนการทำงานร่วมกันและเชื่อมโยงระหว่างฝ่ายต่างๆ ภายใต้องค์ความรู้จากฐานงานวิจัยที่ สกว. สนับสนุนผ่านฝ่ายต่างๆ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ด้านการแก้ปัญหาอาชีพอย่างยั่งยืนสำหรับคนจน ในภาคการเกษตรและ ชนบท ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างฝ่ายเกษตร, ฝ่ายชุมชนและสังคม และฝ่าย อุตสาหกรรม สกว. ในการพัฒนาโครงการวิจัยและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการจัดเวทีสังเคราะห์ ความรู้ในประเด็นต่างๆ อาทิ เกษตรกรรมยั่งยืน การเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ที่ดินของเกษตรกร การเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรจากการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร การพัฒนาขีดความสามารถใน การทำวิสาหกิจชุมชน / เทคโนโลยีการผลิต การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

ยุทธศาสตร์ด้านการจัดการฐานทรัพยากรเพื่อการทำมาหากินของคนจน เป็น กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างฝ่ายสวัสดิภาพสาธารณะ และฝ่ายชุมชนและสังคม ในการ พัฒนาโครงการวิจัยและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการจัดเวทีสังเคราะห์ความรู้ในประเด็นต่างๆ อาทิ การฟื้นฟูทรัพยากรป่าและทรัพยากรทางทะเล การจัดการน้ำ การจัดการที่ดิน เป็นต้น

ยุทธศาสตร์ด้านการปรับปรุงแก้ไขนโยบาย กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรมที่เป็น อุปสรรคต่อการแก้ปัญหาความยากจน ซึ่งฝ่ายชุมชนและสังคม มีบทบาทหลักในการพัฒนา โครงการวิจัยในด้านนี้ เช่น การปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎ ระเบียบ ที่เป็นอุปสรรคต่อการ แก้ปัญหาความยากจน การปรับปรุงแก้ไขปัญหาในกระบวนการยุติธรรมที่มีผลกระทบต่อคนจน และความไม่เป็นธรรมทางสังคม การพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อแก้ปัญหาความยากจน เป็นต้น

ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาระบบสวัสดิการ เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างฝ่าย สวัสดิภาพสาธารณะ และฝ่ายชุมชนและสังคม ในการพัฒนาโครงการวิจัยและสนับสนุนข้อมูล เพื่อการจัดเวทีสังเคราะห์ความรู้ในประเด็นต่างๆ เช่น การจัดหาและสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่ อาศัยให้คนจน ระบบสวัสดิการการคุ้มครองและพัฒนาแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ การจัดระบบสวัสดิการโดยชุมชนและภาคประชาชน การพัฒนาระบบการคุ้มครองผู้ด้อยโอกาส (กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มคนพิการ กลุ่มเด็ก) การคุ้มครองผู้บริโภค การพัฒนาระบบการศึกษาเพื่อเป็น หลักประกันคุณภาพชีวิต การสร้างหลักประกันสุขภาพสำหรับคนจน เป็นต้น

ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างกระบวนการเรียนรู้และกลไกบริหารจัดการเชิงพื้นที่ ยุทธศาสตร์นี้เป็นการทำงานร่วมกันในทุกฝ่าย รวมถึงฝ่ายสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว. ภาค) และเชื่อมโยงการทำงานกับองค์กรอื่นๆ ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย และสถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ในการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และกลไก บริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนระดับท้องถิ่น / ชุมชน ระดับจังหวัด

ในการทำงานร่วมกับ ศตจ. และภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องนั้น สกว. ได้ชี้ให้เห็นว่า การที่จะเอาชนะความยากจนให้เกิดผลสำเร็จได้นั้นต้องอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจรากปัญหาที่ถูกต้อง และนำเอาความรู้ที่ได้จากงานวิจัยและจากประสบการณ์ปฏิบัติจริงมาเป็นฐานในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ ตลอดจนสร้างพลังความร่วมมือทางสังคมเพื่อร่วมผลักดันการดำเนินงาน ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์การวิจัยเพื่อแก้ปัญหาความยากจน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยการ “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส”

ในระดับกระทรวงก็มีการจัดตั้ง ศตจ. เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดตั้ง “ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ศตจ.กษ.)” ซึ่งได้แต่งตั้งตามคำสั่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ 85/2547 ลงวันที่ 3 มีนาคม 2547 โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ฯ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นรองผู้อำนวยการศูนย์ฯ จะมีหน้าที่บูรณาการ กำกับ การ สนับสนุนและตรวจสอบติดตามการปฏิบัติงานของหน่วยงานในสังกัด ในการแก้ไขปัญหาความยากจน ให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายรัฐบาล และสอดคล้องกับศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนระดับชาติ

ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนคนจน กรอบแนวคิดและการทำงานจะยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นยุทธวิธีในการขับเคลื่อน จะมีการบูรณาการแผนงานและโครงการแก่งจันในทุกระดับ ทั้งส่วนกลาง จนถึงระดับจังหวัด อำเภอและตำบล มีการปรับระบบการทำงานให้สอดคล้องกับ ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน ระดับชาติ และประสานการปฏิบัติงานกับ ศตจ. จังหวัด และ ศตจ. อำเภอ รวมทั้งสร้างกลไกบริหารและกลไกปฏิบัติการเพื่อให้มีสมรรถนะและขีดความสามารถเพิ่มสูงขึ้น

ยุทธศาสตร์ของศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน ประกอบด้วย (1) การเพิ่มรายได้ (2) การลดรายจ่าย (3) การขยายโอกาส (4) การสร้างความสัมพันธ์ตลาด และสำหรับแนวทางในการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนเชิงบูรณาการ มี 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2547) เป็นขั้นตอนการบูรณาการแนวคิดจดทะเบียน / สำรวจ ตรวจสอบ / วิเคราะห์ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน และเร่งแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่สำคัญของประชาชน โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาหนี้สินของประชาชน การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ที่ทำกิน น้ำ ที่อยู่อาศัย และการส่งเสริมอาชีพและการมีงานทำ

ระยะที่ 2 (พ. ศ. 2548-2549) เป็นขั้นตอนขยายผลการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนต่างๆ ของประชาชนให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว

ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2550-2551) เป็นขั้นตอนการสร้างความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาอื่นที่เกี่ยวข้อง

ศตจ.กษ. จะมีกลไกทำงานในส่วนกลาง ทำหน้าที่กำกับ อำนวยการ บูรณาการและประสานงาน รวมทั้งติดตาม ตรวจสอบการทำงาน ซึ่งแบ่งเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายอำนวยการและประสานงาน ฝ่ายข้อมูล ฝ่ายติดตามและรายงานผล

กลไกระดับพื้นที่จะให้สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด เป็นฝ่ายอำนวยการและประสานงาน รวมทั้งฝ่ายข้อมูล และสำนักงานเกษตรจังหวัด เป็นฝ่ายติดตามและรายงานผล

สำหรับกลไกของ ศตจ.กษ. ในระดับอำเภอ จะเป็นสำนักงานเกษตรอำเภอเป็นหน่วยงานปฏิบัติงานหลัก และประสานงานกับ ศตจ. อำเภอ ที่มีนายอำเภอ เป็นผู้อำนวยการและปลัดที่ได้รับมอบหมายเป็นกรรมการและเลขานุการ

เนื่องจากปัญหาความเดือดร้อนและยากจนของเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนไว้มีหลายปัญหาในแต่ละราย และแต่ละปัญหา รัฐบาลได้มอบหมายให้รองนายกรัฐมนตรีแต่ละท่านกำกับดูแล โดยกำหนดหน่วยงานเจ้าภาพเพื่อดูแลในแต่ละปัญหาหลัก ดังนั้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จะเป็นหน่วยงานรองรับ เพื่อให้เกษตรกรมีการฟื้นฟูอาชีพและส่งเสริมการผลิตสร้างรายได้หลักและรายได้เสริม หลังจากได้รับการจัดที่ทำกินหรือมีทางเลือกการผลิต รวมทั้งมีการเจรจาปรับโครงสร้างและสภาพหนี้ไปแล้ว การแก้ไขปัญหาจะแบ่งออกตามข้อมูลพื้นฐานของปัญหาออกเป็น 2 กระบวนการ ดังนี้

1) กระบวนการแก้ไขปัญหาพื้นฐานเชิงโครงสร้าง

การแก้ไขปัญหาการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ที่ทำกิน น้ำ ศตจ.กษ. ส่งข้อมูลคนยากจนที่ขึ้นทะเบียนปัญหาที่ทำกิน ที่ผ่านการตรวจสอบจากกระทรวงมหาดไทยแล้ว ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้ในการดำเนินงาน เมื่อดำเนินการได้ผลสำเร็จหรือเกิดผลประโยชน์ใด ให้รายงาน ศตจ.กษ. และ ศตจ. จังหวัดทราบเป็นระยะๆ ด้วย

2) การแก้ไขปัญหาหนี้สินภาคประชาชน

เนื่องจากกระบวนการนี้ รัฐบาลและ ศตจ. ได้มอบหมายให้กระทรวงการคลัง และ ธนาคาร/ สถาบันการเงิน ทั้งหนี้ในระบบซึ่งเป็นหนี้ในสถาบันการเงิน และหนี้ในระบบชุมชน โดยขั้นตอนและกรอบปฏิบัติในการทำงานจะเป็นการเจรจาโดยธนาคารสำหรับหนี้ในระบบและ ศตจ. อำเภอ สำหรับหนี้นอกระบบ โดยยกเว้นลูกหนี้ที่เป็นเกษตรกร (ทั้งที่มีหลักประกันหรือไม่มีหลักประกัน) จะให้ ธกส. ดำเนินการ

ดังนั้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยสำนักปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งรับผิดชอบดูแลกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน จะรับช่วงต่อลูกหนี้ภาคเกษตร รวมทั้งลูกหนี้ที่เป็นคนยากจนที่ ธกส. และสถาบันการเงินอื่นๆ เจริญปรับโครงสร้างหนี้แล้วๆ ไม่ประสบผลสำเร็จ

เพื่อให้การแก้ไขปัญหาที่ทำกิน และหนี้สินของเกษตรกร และคนยากจนเป็นไปอย่างเบ็ดเสร็จ ยั่งยืนและไม่เกิดปัญหาการก่อหนี้ซ้ำซ้อนและกลับมาเป็นหนี้ใหม่อีกครั้ง ในกระบวนการที่รองรับกระบวนการที่ 1 หลังจากแก้ไขปัญหาพื้นฐานเชิงโครงสร้างด้านที่ทำกินและหนี้สินแล้ว เกษตรกรและคนยากจนจะได้รับการฟื้นฟูและส่งเสริมอาชีพด้านเกษตร และการสร้างรายได้เสริมให้กับเกษตรกร และคนยากจนทุกรายควบคู่กันไปตามความต้องการของลูกค้า

เนื่องจากนโยบายนี้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น โครงการดังกล่าวจึงมิได้เน้นโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุนแต่เน้นการสร้างกลไกในการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลมากที่สุด และมีความพยายามในการแก้ปัญหาแต่ละปัญหาให้ตรงประเด็น แต่แม้กระนั้นยุทธศาสตร์การแก้ปัญหของ ศตจ. ตั้งแต่ต้นก็มีใช่เป็นไปตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการเพิ่มรายได้มาก่อนการลดรายจ่าย และเน้นการสร้างความสัมพันธ์กับตลาด ซึ่งก็คือ เน้นการผลิตเพื่อขายเป็นหลักแทนการลดรายจ่าย ซึ่งเป็นวิธีการของเศรษฐกิจพอเพียง ในปัจจุบันโครงการดังกล่าวยังคงดำเนินไปโดยมี สกว. ให้การสนับสนุนทางวิชาการถึงแม้ ศตจ. จะหมดไปแล้ว โดย สกว. วางยุทธศาสตร์หลักไว้ที่จังหวัด และได้เปลี่ยนแนวทางมาเป็นการลดรายจ่ายโดยใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นธงนำอย่างเต็มรูปแบบ

3.6 สรุปผลการวิเคราะห์นโยบายทักษิณ 1 และ 2

นโยบายของรัฐบาลทักษิณทั้งสมัยที่ 1 และสมัยที่ 2 โดยภาพรวมเป็นนโยบายที่เน้นการสร้าง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประชาชนที่ยากจน ซึ่งได้รับความนิยมาจกประชาชนในชนบทที่เป็นฐานเสียงของพรรคไทยรักไทยเป็นอย่างมาก แต่ในความเป็นจริงนโยบายดังกล่าวไม่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากไม่ได้สร้างโอกาสในการพัฒนาสติปัญญาให้กับประชาชนส่วนใหญ่ นอกจากนั้นยังเน้นการเพิ่มรายได้โดยไม่ให้ความสำคัญกับการลดรายจ่ายเท่าที่ควร การเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนในที่สุดกลายเป็นประชาชนผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้จะต้องเป็นฝ่ายพึ่งพารัฐบาลในการออกมาตรการที่ช่วยเหลือทางการเงินอย่างต่อเนื่อง ซึ่งขัดแย้งกับแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง ในขณะที่ผลประโยชน์ทาง

เศรษฐกิจอันเกิดจากการใช้จ่ายเงินเกินตัวและการที่ประชาชนฐานรากมีปัญหาหนี้สินเพิ่มขึ้นจากการใช้จ่ายเงินเพิ่มขึ้นตกเป็นของผู้ประกอบการในเมืองที่มีธุรกิจเครือข่ายในฐานะที่เป็นกลุ่มทุนที่สนับสนุนรัฐบาลทักษิณ หรือเป็นครอบครัวและบริวารของนายกทักษิณโดยตรง

ในขณะเดียวกันสิ่งที่รัฐบาลทักษิณเน้นเป็นพิเศษ คือ นโยบายด้านการต่างประเทศและเศรษฐกิจการค้าที่กลุ่มธุรกิจที่สนับสนุนนายกทักษิณมีผลประโยชน์โดยตรง ดังนั้นการเปิดการค้าเสรีและนโยบายเปิดรับเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์เต็มທີ່จึงถือเป็นงานสำคัญที่สุดของรัฐบาลทักษิณ ลักษณะดังกล่าวได้สร้างความขัดแย้งทางความคิดในสังคมไทยเป็นอย่างมาก รัฐบาลทักษิณ 2 มีนโยบายในการสานต่อการจัดทำข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) กับประเทศต่างๆ โดยกล่าวถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับประเทศโดยรวม ซึ่งประกอบด้วยการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทยอย่างต่อเนื่อง การดำเนินนโยบายการค้าเสรีทั้งในตลาดเดิมและตลาดใหม่เพื่อส่งเสริมให้สินค้าและบริการของไทยเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายจากผู้บริโภคต่างประเทศ นโยบายนี้จะมีผลต่อการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างมากหากสามารถทำข้อตกลงทางการค้ากับประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจได้สำเร็จ เพราะการทำข้อตกลงการค้าเสรีเป็นการแสดงให้เห็นถึงนโยบายที่แท้จริงของรัฐบาลทักษิณ 2 ที่หันเหจากแนวทางพหุภาคีนิยม (Multilateralism) และหันเหมุ่งสู่แนวทางภูมิภาคนิยม (Regionalism) และแนวทางทวิภาคีนิยม (Bilateralism) โดยมีได้ตระหนักว่า แนวทางพหุภาคีนิยมเท่านั้นที่เป็นทางเลือกที่ดีที่สุดที่ก่อประโยชน์สุทธิแก่สังคมเศรษฐกิจโลกโดยรวม ในขณะที่แนวทางภูมิภาคนิยมก็ดี และแนวทางทวิภาคีนิยมก็ดี มีผลในการเดิมเชื่อเพลิงให้แก่วิธีการกีดกันทางการค้า (Protectionism) เพราะแม้จะส่งเสริมการขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศภาคีสมาชิกภายในเขตการค้าเสรี แต่ก็กีดกันสินค้าจากประเทศนอกเขต ด้วยเหตุนี้ ผลเสียอันเกิดจากการเบี่ยงเบนด้านการค้า อาจหักกลบลบหรือท่วมผลดีอันเกิดจากการขยายตัวทางการค้าได้ คำถามพื้นฐานมีอยู่ว่า เหตุใดรัฐบาลทักษิณจึงเลือกเส้นทางภูมิภาคนิยมและทวิภาคีนิยม ทั้งๆ ที่ข้อตกลงการค้าเสรีเหล่านั้นมิได้ให้หลักประกันว่าจะก่อประโยชน์สุทธิแก่สังคมเศรษฐกิจไทยเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเด็นการเจรจาอำนาจต่อรองในการเจรจาและรายละเอียดของข้อตกลง

การเลือกประเทศที่จะเจรจาทำข้อตกลงการค้าเสรีคราวละหลายๆ ประเทศ เป็นการสร้างกระแสให้ประชาสังคมไทยเข้าใจว่าการทำข้อตกลงการค้าเสรีนั้นมีแต่ได้ประโยชน์ ไม่มีโทษ แท้ที่จริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะการทำข้อตกลงการค้าเสรี แม้จะได้ประโยชน์จากการเปิดตลาดของประเทศคู่สัญญา แต่ก็มีต้นทุนที่ต้องจ่ายในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้นทุนการปรับโครงสร้างการผลิต หากข้อตกลงการค้าเสรีเป็นพาหนะในการเดินทางไปสู่ความเสมอภาคทางการค้าจริง เหตุ

ในรัฐบาลบางประเทศ ดังเช่นลาว จึงหลีกเลี่ยงการทำข้อตกลงการค้าเสรีกับไทย แท้จริงแล้ว ผู้นำลาวคงประเมินแล้วว่า การทำข้อตกลงการค้าเสรีกับไทยจะทำให้ลาวเสียผลประโยชน์สุทธิมากกว่า ทั้งนี้เพราะลำดับขั้นในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศทั้งสองแตกต่างกันมาก การเปิดตลาดย่อมทำให้สินค้าอุตสาหกรรมจากประเทศไทยจะเข้าไปครอบงำตลาดลาว ทำลายโอกาสในการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศลาว ในขณะที่ลาวไม่มีสินค้าที่จะขายให้ไทยได้มากนัก กรณีตัวอย่างดังที่กล่าวข้างต้นนี้เป็นประจักษ์พยานที่ดีว่าข้อกล่าวอ้างที่ว่าการทำข้อตกลงการค้าเสรีกับประเทศที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงกว่าไทยไม่ทำให้ประเทศไทยเสียหายนั้นจึงไม่เป็นความจริงทั้งหมด ทั้งนี้ผู้ที่ได้ประโยชน์แท้จริงจากการเปิดการค้าเสรีก็คือ บรรษัทข้ามชาติ และธุรกิจการเมืองที่เกี่ยวข้องเพราะทำให้ตลาดใหญ่ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ทำหน้าที่ในการส่งออกและนำเข้าหรือผู้ที่อยู่ในภาคบริการการค้าเพราะจะได้ประโยชน์ทั้งจากการส่งออกและนำเข้า ส่วนผู้ผลิตและประชาชนผู้เสียภาษีไม่มีความชัดเจนว่าจะเป็นผู้ที่ได้ผลประโยชน์เสมอไป

การดำเนินนโยบายทำข้อตกลงการค้าเสรี จึงถูกคัดค้านจากเกษตรกร และนักวิชาการอย่างกว้างขวาง เพราะ การกำหนดประเทศที่เลือกเจรจาทำข้อตกลงการค้าเสรีปราศจากหลักเกณฑ์ที่โปร่งใส ไม่มีหลักเกณฑ์และเหตุผลอันแน่ชัดว่า เหตุใดรัฐบาลจึงเลือกทำข้อตกลงการค้าเสรีกับประเทศหนึ่ง แต่ไม่ทำกับอีกประเทศหนึ่ง ในเมื่อบุคคลในคณะรัฐบาลหรือที่ชิดใกล้กับรัฐบาลจำนวนมากมีผลประโยชน์ทางธุรกิจทับซ้อนกับอำนาจทางการเมือง สาธารณชนจึงอดตั้งข้อกังขาว่า การเลือกประเทศเพื่อเจรจาทำข้อตกลงการค้าเสรี โดยปราศจากหลักเกณฑ์ที่โปร่งใสเช่นนี้เป็นไปเพื่อเกื้อกูลผลประโยชน์ทางธุรกิจของบุคคลในคณะรัฐบาลหรือที่ชิดใกล้กับรัฐบาลหรือไม่ อีกทั้งยังไม่มีการศึกษาวิจัยล่วงหน้าว่า การทำข้อตกลงการค้าเสรีกับประเทศคู่สัญญาแต่ละประเทศก่อประโยชน์สุทธิแก่สังคมเศรษฐกิจไทยหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด และในกรณีที่มีผู้เสียผลประโยชน์พวกเขาเหล่านั้นจะได้รับการชดเชยอย่างไร รวมทั้งเงินชดเชยเหล่านั้นจะมาจากไหน ถ้าไม่มาจากภาษีอากรของประชาชนทั่วประเทศ เนื่องจากการเอาเงินภาษีอากรจากคนทั่วประเทศมาชดเชยให้แก่ผู้เสียประโยชน์ โดยไม่มีมาตรการเก็บภาษีจากผู้ได้รับประโยชน์ย่อมไม่มีความเป็นธรรมแก่ประชาชนทั้งหมด นอกจากนี้ ยังไม่มีชุดความรู้ที่ชัดเจนว่า ไทยควรทำข้อตกลงการค้าเสรีกับประเทศต่างๆ ในประเด็นสำคัญอะไรบ้าง และในแต่ละประเด็นไทยควรมีจุดยืนอย่างไร อีกทั้งคณะผู้แทนการเจรจาการค้าไทยมีขีดจำกัดทั้งด้านกำลังคน ศักยภาพทางวิชาการ รวมทั้งทักษะและประสบการณ์ในการเจรจาการค้าระหว่างประเทศ รัฐบาลที่ผ่านมา รวมทั้งรัฐบาลทักษิณ มิได้ให้ความสำคัญเรื่องนี้

กระบวนการเจรจาการค้าระหว่างประเทศของไทยเป็นกระบวนการที่ปราศจากความโปร่งใส ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการแสดงความเห็นเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การเลือกประเทศคู่เจรจา ประเด็นในการเจรจาและจุดยืนในการเจรจาประเด็นต่างๆ ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการทำข้อตกลงการค้าเสรี รวมทั้งกลุ่มชนผู้เสียเปรียบในสังคมไม่มีโอกาสและไม่มีเวทีที่จะแสดงความคิดเห็นว่า การทำข้อตกลงการค้าเสรีกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของบุคคลเหล่านี้อย่างไรบ้าง และรัฐบาลจะมีวิธีชดเชยโดยนำมาจากผู้ได้รับผลประโยชน์อย่างไรบ้าง ในขณะที่กลุ่มผลประโยชน์ของผู้นำรัฐบาลและที่ซิดใกล้กับรัฐบาล สามารถกำหนดจุดยืนของรัฐบาลในการเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กลุ่มผลประโยชน์และภาคประชาชนที่มีระยะห่างจากรัฐบาลมีอาจมีส่วนร่วมในกระบวนการเจรจาการค้าระหว่างประเทศแม้แต่น้อย

กล่าวโดยสรุป นโยบายของรัฐบาลทักษิณ มีทั้งนโยบายประชานิยมที่มุ่งไปช่วยให้นักชนากจนมีสภาพคล่องเพิ่มขึ้นและสามารถลดรายจ่ายได้บ้างด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่ารักษาพยาบาล แต่ไปเพิ่มลัทธิบริโภคนิยม และเพิ่มปัญหานี้สิน ขณะที่การเพิ่มเสรีภาพทางเศรษฐกิจที่ให้ผลประโยชน์โดยตรงกับกลุ่มทุนไม่ว่าการแปรรูปรัฐวิสาหกิจที่เกินขอบเขตความจำเป็น การเปิดเสรีการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายการทำข้อตกลงการค้าเสรี ดังที่กล่าวมา ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมอย่างรุนแรง ประกอบกับการที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีผลประโยชน์ทับซ้อนในการดำเนินธุรกิจของครอบครัว ทำให้ประชาชนจำนวนมากตั้งข้อสงสัยนำไปสู่ความขัดแย้งที่มีที่ท่าที่จะรุนแรงมากยิ่งขึ้น จนเป็นเหตุผลที่นำไปสู่การรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 อันเป็นจุดจบของรัฐบาลทักษิณ ในที่สุด

3.7 นโยบายของรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์

พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้แถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2549 เนื้อหาความยาว 26 หน้า นโยบายทั้งหมดแบ่งเป็น 5 ด้านได้แก่ นโยบายการปฏิรูปการเมือง การปกครองและการบริหาร นโยบายเศรษฐกิจ นโยบายสังคม นโยบายต่างประเทศ และนโยบายการรักษาความมั่นคง

จากการศึกษารายละเอียดแต่ละด้านแล้วเห็นว่า รัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ มีความตั้งใจโดยประกาศหลักการทำงานไว้ 4 ป. คือ เปิดเผยและโปร่งใส เป็นธรรม ประหยัด มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งระบุถึงสิ่งที่รัฐบาลมุ่งหวังจะทำชัดพอสมควร

ภาพรวมของนโยบาย ที่พบมากเป็นพิเศษในนโยบายทั้ง 5 ด้าน คือการจัดทำแผนแม่บท มีทั้งหมด 6 แผน ได้แก่ (1) แผนแม่บทพัฒนาการเมือง (2) แผนแม่บทการใช้ทรัพยากรการสื่อสารของชาติ (3) แผนแม่บทโครงการลงทุนขนาดใหญ่ (4) แผนแม่บทโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญา (5) แผนแม่บทการสร้างเสริมประสิทธิภาพแห่งชาติ และ (6) แผนปฏิรูปสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์

3.8 ข้อสังเกตต่อนโยบายของรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์

ถึงแม้แผนแม่บทจะมีความสำคัญและจำเป็น เพราะเป็นกรอบทิศทางการทำงานให้เชื่อมโยงหรือบูรณาการระหว่างส่วนงานต่างๆ เข้าด้วยกัน แต่ประเด็นที่เป็นข้อสังเกตคือ ประเทศไทยเคยทำแผนแม่บทต่างๆ ไว้มากมาย แต่ไม่ได้รับการผลักดันไปสู่การปฏิบัติเท่าที่ควร ดังนั้นจึงน่าติดตามต่อไปว่า แผนแม่บททั้ง 6 แผนนั้น จะมีรายละเอียดอย่างไร และจะเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่จัดทำขึ้นในสมัยรัฐบาลทักษิณหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายการจัดความยากจน และการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่กำหนดให้เป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ เคยกล่าวว่า จะเป็นนโยบายหลักที่อยากทำในระหว่างที่ตนเป็นนายกรัฐมนตรี จึงเป็นเรื่องที่ควรติดตามดูกันต่อไปว่า จะมีการผลักดันไปสู่การการปฏิบัติน้อยเพียงใด อย่างไรก็ดีตาม หลังจากเป็นรัฐบาลมาเป็นเวลา 5 เดือน เนื่องจากรัฐบาลนี้คิดว่าตนเองเป็นรัฐบาลรักษาการ จะเน้นการทำงานเฉพาะที่จำเป็นเป็นหลัก แต่เมื่อถูกโหมกระหน่ำด้วยปัญหาการเมือง ประกอบกับความพยายามในการแก้ปัญหายุทธวิธีคอร์รัปชันเป็นหลัก ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้ข้าราชการที่เกี่ยวข้องในรัฐบาลก่อนหน้านี้ไม่ตอบสนอง และอาจมีท่าทีต่อต้านประกอบกับคณะรัฐมนตรีเกือบทั้งหมดไม่มีประสบการณ์ทางการเมือง จึงทำให้งานที่กำหนดไว้ดำเนินไปอย่างล่าช้า ประกอบกับปัญหาเศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกก่อให้เกิดปัญหาด้านเสถียรภาพแก่รัฐบาลชุดปัจจุบัน ซึ่งอาจจะเป็นสาเหตุสำคัญที่นโยบายเศรษฐกิจพอเพียงจะไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในรัฐบาลนี้จะมีส่วนที่เป็นประเด็นทางด้านสังคมที่เน้นคุณธรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยรองนายกรัฐมนตรีฝ่ายสังคมและรัฐมนตรีกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พ.ม.) ที่ทำหน้าที่ผลักดันประกอบกับรัฐมนตรีช่วยที่มีประสบการณ์ทางด้านนี้ ซึ่งอาจจะช่วยให้มีผลงานที่วางรากฐานอย่างเป็นรูปธรรมได้บ้างจากรัฐบาลปัจจุบัน

บทที่ 4

การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติในระดับกระทรวง

จากการศึกษาเจาะลึกนโยบายของกระทรวงต่างๆว่า มีการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ เพียงใดนั้น โดยภาพรวมพบว่าในยุคของรัฐบาลทักษิณ 1 และ 2 กระทรวงต่างๆ ได้นำทฤษฎีใหม่ และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดทำเป็นโครงการพัฒนา มากขึ้นกว่าในยุคของรัฐบาลชวน 2 กระทรวงที่จัดทำโครงการเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา ซึ่งสรุปสาระสำคัญในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติของแต่ละกระทรวงดังนี้

4.1 กระทรวงมหาดไทย

กระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่ในการสนับสนุนการดำเนินงานของรัฐบาล ทั้งในฐานะที่เป็นหน่วยงานหนึ่งของระบบราชการ ที่มีภารกิจรับผิดชอบตามที่กำหนดไว้พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2534 มาตรา 19 และในฐานะที่เป็นผู้ประสานและกำกับ ดูแลการนำนโยบายของรัฐบาลไปปฏิบัติในพื้นที่จังหวัดของผู้ว่าราชการจังหวัด ตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 มาตรา 54 และ 57 ดังนั้นเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของรัฐบาลตามนโยบายที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 ภายใต้อาณัติของกระทรวงมหาดไทยดังกล่าว กระทรวงมหาดไทยจึงได้กำหนดนโยบายของกระทรวงมหาดไทยขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารราชการของกระทรวงมหาดไทย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

ส่วนที่ 1: นโยบายเร่งด่วน

นโยบายด้านการเร่งรัดจัดปัญหาความยากจนของประชาชน ทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง โดยกระทรวงมหาดไทยจะดำเนินการ ดังนี้

1) นำแนวทางการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มากำหนดเป็นกรอบการดำเนินงานเพื่อการแก้ไขปัญหาคความยากจนที่สอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละหมู่บ้านและชุมชน

2) สนับสนุนการดำเนินการ ด้านการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองของรัฐบาล ด้วยการ

- นำหลักการของโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ไป เผยแพร่เพื่อเตรียมความพร้อมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่จะเข้าร่วมการดำเนินการตามโครงการ
- สนับสนุนการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารเงินกองทุน ระดับ หมู่บ้านและชุมชนเมืองเพื่อให้ได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และเป็นคนดีเข้ามาเป็น คณะกรรมการ
- สนับสนุนด้านการพัฒนาเพื่อเตรียมความพร้อมของคณะกรรมการบริหารเงินกองทุนระดับหมู่บ้านและชุมชนเมืองในการบริหารเงินกองทุน
- กำกับดูแลและสนับสนุนการดำเนินงานของหมู่บ้านและชุมชนเมืองในการบริหารเงินกองทุนให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- จัดให้มีระบบการประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการ โดยสถาบันการศึกษา

3) สนับสนุนการดำเนินการตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล ด้วยการ

- นำหลักการของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ไปเผยแพร่เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็กของชุมชน ตลอดจนเพื่อเป็นแนวทางให้หมู่บ้านและชุมชนเมือง นำไปใช้ในการบริหารการใช้จ่ายเงินตามโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
- สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพ มาตรฐาน การบรรจุภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ของชุมชน
- สนับสนุนด้านการจัดหาตลาดเพื่อการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของ ชุมชน ตลอดจนการใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตของกระทรวงมหาดไทยในการเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ของชุมชน

4) เร่งรัดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นแก่การประกอบอาชีพ การแก้ไขปัญหาการขาดที่ดินทำกิน ตลอดจนการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้แก่เกษตรกรและกลุ่มคนยากจน เพื่อลดปัญหาความ ยากจนและสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ประชาชน

5) สนับสนุนการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้ทางด่วน เพื่อเป็นแหล่งสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับคนยากจนและผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง

ส่วนที่ 2: นโยบายตามภารกิจของกระทรวงมหาดไทย

จะดำเนินการด้านการแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจ ในระดับฐานล่างของประเทศ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินการเพื่อขจัดปัญหาความยากจน เพิ่มการสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ประชาชน ดังนี้

1) สนับสนุนการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ ด้วยการ

- สร้างกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในชุมชนในรูปแบบของประชาคม เพื่อเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การเพิ่มศักยภาพของประชาชนและชุมชน

- ให้การสนับสนุนด้านความรู้และทักษะในการบริหารจัดการที่จำเป็นแก่องค์กรชุมชน เพื่อให้มีขีดความสามารถในการบริหารงาน แก้ไขปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนด้วยตนเอง

- พัฒนาชุมชนแออัดในเขตเมือง ทั้งในแง่ของสภาพแวดล้อมของ ชุมชน และผู้อยู่อาศัยในชุมชนให้มีสภาพที่เหมาะสมแก่การพัฒนาคุณภาพชีวิต และมีความพร้อมในแง่ทักษะฝีมือแรงงานที่จะเป็นแหล่งรองรับการจ้างการผลิตจากภาคธุรกิจเอกชน และที่จะเป็นแหล่ง การประกอบธุรกิจขนาดเล็กของคนในชุมชน

- ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรหลักที่รับผิดชอบต่อการดำเนินการ เพื่อแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประชาชนในท้องถิ่น

2) สนับสนุนการดำเนินการพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้กับผลผลิตของ ชุมชน ด้วยการ

- ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน ในรูปของวิสาหกิจชุมชน หรือพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่มีอยู่แล้ว ให้มีผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพได้มาตรฐานตามตลอดจนการส่งเสริมด้านการตลาดเพื่อเป็นแหล่งรองรับผลิตภัณฑ์ของชุมชน

- ใช้ประโยชน์จากเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ และบุคลากรที่ทำงานร่วมกับประชาชนในชุมชนของกระทรวงมหาดไทย ในการให้ความช่วยเหลือในด้านความรู้ สมัยใหม่และการบริหารจัดการ เพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้วยระบบร้านค้าเครือข่ายและอินเทอร์เน็ต หรือระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์

- ส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตของชุมชน กับภาคธุรกิจเอกชน ด้วยการจับทบการทำงานของคณะกรรมการร่วมภาครัฐและภาคเอกชนในระดับจังหวัด หรือ กรอ. จังหวัด

- สนับสนุนให้ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์สำหรับเป็นสินค้าหลักของชุมชนที่จะจัดจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว

3) สนับสนุนการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ บำบัดฟื้นฟู และพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจที่ยั่งยืนด้วยการ

- ส่งเสริมบทบาทของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการเข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนในการดำเนินการด้านต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น

- นำหลักการพัฒนามุ่งเน้นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด มาเป็นพื้นฐานในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของพื้นที่ ตั้งแต่การจัดทำผังและการวางแผนพัฒนาพื้นที่ รวมไปถึงในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ในด้านต่างๆ

4) เสริมสร้างศักยภาพทางการพัฒนาของพื้นที่ ตามนโยบายพัฒนาภูมิภาคและกรุงเทพมหานครของรัฐบาล ให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคการผลิตสาขาต่างๆ ที่จะนำไปสู่การเพิ่มการสร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ตลอดจน การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของพื้นที่ ด้วยการ

- จัดทำผังการใช้ประโยชน์พื้นที่ให้สอดคล้องกับศักยภาพทางการพัฒนาของพื้นที่ที่มีอยู่ และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น เพื่อเป็นฐานสำหรับการดำเนินการเพื่อการพัฒนาพื้นที่ในด้านต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมการบังคับใช้กฎหมายว่าด้วย ผังเมืองอย่างจริงจัง

- สนับสนุนการพัฒนาด้านโครงสร้างบริการพื้นฐาน และระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการ เพื่อให้เกิดผลทางการพัฒนาตามศักยภาพของพื้นที่ที่มีอยู่ และเพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาระหว่างพื้นที่ ตลอดจนเพื่อกระจายความเจริญไปสู่พื้นที่ในภูมิภาคต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน

- ส่งเสริมการนำเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น GIS ในการจัดทำระบบฐานข้อมูลเพื่อการวางแผน และพัฒนาประสิทธิภาพระบบการบริหารการพัฒนา และระบบงบประมาณเพื่อสนับสนุนการพัฒนาในรูปของกลุ่มจังหวัดหรือพื้นที่เฉพาะ เพื่อให้เกิดความ เชื่อมโยงการพัฒนา ระหว่างพื้นที่

- เร่งรัดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภคสาธารณูปการ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เพื่อสนับสนุนการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาการค้าขายชายแดน รวมทั้งการพัฒนาตามแนวทางพัฒนาพื้นที่เฉพาะ

- สนับสนุนด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายการคมนาคมในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร และประสานการก่อสร้างระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการให้สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบกับทิศทางการพัฒนาเมืองและการผังเมือง ตลอดจนเร่งรัดการ แก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดต่าง ๆ

4.2 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นกระทรวงที่มีภารกิจโดยตรงในการส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้กับเกษตรกร จากการศึกษาของประเทศไทยได้มีการชะลอตัวตั้งแต่ปี 2539 จนกระทั่งเกิดวิกฤตในปี 2540 ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาวะว่างงานในประเทศไทย ทำให้ผู้มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดเดินทางกลับมายู่ที่ถิ่นฐานบ้านเกิดเดิมของตนนั้น คณะรัฐมนตรีของรัฐบาลชวน 2 จึงได้มีมติเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2540 เห็นชอบแผนปฏิบัติการบรรเทาปัญหาการว่างงาน ตามที่กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมเสนอ โดยให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดำเนินโครงการพัฒนาการเกษตร เพื่อรองรับแรงงานที่กลับสู่ชนบทภายใต้ โครงการ "เกษตรทฤษฎีใหม่" ตามแนวพระราชดำริ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น สามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ได้รับผลกระทบจากสภาพเศรษฐกิจ การค้า และเพื่อลดการเคลื่อนย้ายการใช้แรงงาน

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมชลประทาน กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมป่าไม้ กรมพัฒนาที่ดิน กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร จึงมีหน้าที่ในการส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองด้วยวิธีต่างๆ ค่อยเป็นค่อยไปตามกำลัง และสามารถรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ ร่วมแรงในการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา รวมทั้งการร่วมมือกับแหล่งเงิน และแหล่งพลังงาน ตั้งและบริการโรงสี ตั้งและบริการร้านสหกรณ์ ช่วยกันลงทุนช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนต่อไป

คุณสมบัติของเกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการได้ต้องมีพื้นที่น้อยประมาณ 15 ไร่ (พื้นที่ต้องติดต่อกัน) มีฐานะค่อนข้างยากจน มีสมาชิกครอบครัวปานกลาง (ประมาณ 5-6 คน) และไม่มีอาชีพหรือแหล่งรายได้อื่นที่ดีกว่าในบริเวณใกล้เคียง

ในสมัยของรัฐบาลทักษิณ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดตั้ง “ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์(ศตจ.กษ.)” ซึ่งได้แต่งตั้งตามคำสั่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ 85/2547 ลงวันที่ 3 มีนาคม 2547 โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นรองผู้อำนวยการศูนย์ จะมีหน้าที่บูรณาการ กำกับ การ สนับสนุนและตรวจสอบติดตามการปฏิบัติงานของหน่วยงานในสังกัด

ในการแก้ไขปัญหาความยากจน ให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายรัฐบาลและสอดคล้องกับศูนย์
 อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนระดับชาติ (รายละเอียดได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2)

ในระดับพื้นที่ หน่วยงานในสังกัดของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดทำโครงการ
 เกี่ยวข้องกับ ทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียง หลายโครงการ ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงบางโครงการที่
 โดดเด่น ดังนี้

1) กรมประมงได้จัดทำโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
 อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการและบริหารแหล่งน้ำต่างๆ ที่มีอยู่ให้ได้ผล
 ประโยชน์สูงสุด เพื่อแนะนำให้เกษตรกรในหมู่บ้านได้รู้จักการบริหารการประมงอย่างถูกวิธี เพื่อ
 ส่งเสริมแนะนำให้เกษตรกรในพื้นที่โครงการที่รับน้ำได้รู้จักการเลี้ยงปลาที่ถูกต้องหลักวิชาการ เพื่อ
 เป็นแหล่งผลิตอาหารโปรตีนประเภทปลาให้นักเรียนบริโภคเป็นอาหารกลางวัน และเพื่อเป็น
 ศูนย์กลางในการเผยแพร่ความรู้ ถ่ายทอดให้เกษตรกรในหมู่บ้าน รวมทั้งปลูกฝังและฝึกอบรมให้
 นักเรียนมีความรู้และประสบการณ์ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

เป้าหมายการดำเนินงานประกอบด้วย ผลิตพันธุ์สัตว์น้ำ จำนวน 1,000,000 ตัว ส่งเสริม
 และพัฒนาอาชีพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จำนวน 250 ราย เพิ่มผลผลิตการประมงในแหล่งน้ำ
 จำนวน 3 แห่ง ประมงโรงเรียน จำนวน 3 แห่ง ฝึกอบรมคณะกรรมการในแหล่งน้ำและ
 คณะกรรมการครูนักเรียน จำนวน 60 ราย และติดตามและแนะนำส่งเสริมเกษตรกรจำนวน 10 ครั้ง

2) กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่มี
 ภารกิจในการให้บริการด้านการตรวจสอบบัญชี วางระบบบัญชี กำกับแนะนำด้านการเงินการบัญชี
 และฝึกอบรมด้านการเงินการบัญชีแก่เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร ได้จัดทำโครงการฝึกอบรม
 การจัดทำบัญชีแก่เกษตรกรสำหรับผู้ทำอาชีพทอผ้าในโครงการศิลปาชีพ ซึ่งเป็นกิจกรรมสอน
 แนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำบัญชี โดยเน้นชุมชนที่มีการรวมกลุ่มกันทำอาชีพทอผ้าสามารถ
 ถ่ายทอดความรู้ในการทำบัญชีอย่างง่ายแก่เกษตรกรผู้ทำอาชีพทอผ้าได้

วัตถุประสงค์ของโครงการคือ เพื่อให้เกษตรกรผู้ทำอาชีพทอผ้า รู้จักการจดบันทึก
 รายการรับเงินจ่ายเงินในครัวเรือนและจากการประกอบอาชีพทอผ้า เพื่อเสริมสร้างความรู้ด้านการ
 บัญชีแก่เกษตรกรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น เพื่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่ง
 จะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรในการพัฒนาอาชีพ

วิธีดำเนินการคือ สอนการทำบัญชีให้แก่เกษตรกรผู้ทำอาชีพทอผ้าในโครงการศิลปาชีพ
 จำนวน 170 คน โดยเน้นให้เกษตรกรต้องมีความรู้เรื่องการทำบัญชีเกษตรกรรายบุคคล และเพิ่ม
 เรื่องบัญชีกลุ่ม ต้นทุนอาชีพ และบัญชีต้นทุนให้ตามระดับความเข้าใจของเกษตรกร

ผู้ดำเนินการ โครงการนี้คือสำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์กาฬสินธุ์ สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์ ศรีสะเกษ สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์มุกดาหาร สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์ขอนแก่น และสำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์นครศรีธรรมราช

ระยะเวลาดำเนินการคือ ปีงบประมาณ 2548 โดยใช้งบประมาณจากกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ วงเงินจำนวน 69,000.00 บาท

3) สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) จัดตั้งนิคมเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อกระตุ้นให้คนไทยหันมารู้จักและตระหนักเห็นคุณค่าของ “ความพอเพียง” และ “พอดี” ในชีวิตและสังคม

จากแผนงานดังกล่าวสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้เสนอรูปแบบในการแก้ไขปัญหาความยากจนในเขตปฏิรูปที่ดินโดยการปฏิรูปบริการสร้างคุณค่าชีวิต (LAND REFORM FOR WEALTHY LIFE) ในการแก้ไขปัญหา 3 รูปแบบ คือ (1)นิคมเศรษฐกิจพอเพียง (2) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน (3) ศูนย์บริการประชาชนเคลื่อนที่ สำหรับนิคมเศรษฐกิจพอเพียง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ได้กำหนดเป้าหมายจัดทำ “นิคมเศรษฐกิจพอเพียง” นาร่องในปี 2549 จำนวน 10 จังหวัดครอบคลุมพื้นที่ ส.ป.ก. 19,610 ไร่ และพื้นที่การเกษตร 11,310 ไร่ ดังนี้ คือ กิ่งอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น อำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี อำเภอรูน จังหวัดพะเยา อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย อำเภอเบญจลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ และชุมชนทุ่งแป้น จังหวัดปัตตานี เพื่อรองรับเกษตรกรที่ไม่มีที่ทำกินให้มีอาชีพและรายได้พัฒนาความรู้ควบคู่จริยธรรม พัฒนารูทกิจประชาชนในรูปแบบสถาบันเกษตรกร ควบคู่กับการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ในเขตปฏิรูปที่ดินเสริมสร้างภูมิปัญญาทางบัญชีแก่สมาชิกเกษตรกร โดยมีกิ่งอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น เปิดดำเนินการนาร่องเป็นแห่งแรกของประเทศ

แนวทางการดำเนินการภายใต้นิคมเศรษฐกิจพอเพียงยึดหลัก 3 แนวทาง คือ ดำเนินการในที่ดิน ส.ป.ก. ที่ยังไม่ออกเอกสารสิทธิ โดย ส.ป.ก. ร่วมกับจังหวัดคัดสรรและจัดหาพื้นที่ดำเนินการ พัฒนาความรู้ควบคู่จริยธรรม จัดการฝึกอบรมเรื่อง ลดรายจ่ายด้วยการทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มรายได้ด้วยการฝึกอบรมแปรรูปผลผลิต ขยายโอกาสด้วยการรวมกลุ่มทำธุรกิจภาคประชาชน ส่วนการอบรมด้านจริยธรรม เน้นไม่คดโกง ไม่เกียจคร้านและไม่ขี้เหล้าเมายา นอกจากนั้นจะเน้นพัฒนารูทกิจภาคประชาชน ด้วยการจัดตั้งสถาบันเกษตรกรตามระดับความพร้อมและขีด

ความสามารถของเกษตรกร คือเริ่มจากการรวมกลุ่มอาชีพ พัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนและสหกรณ์ ในที่สุด

4) สถานีวิจัยพัฒนาที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ พ.ศ. 2545–2549 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ได้แก่ แหล่งน้ำ ดิน ป่าไม้และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ให้เหมาะสมกับความต้องการใช้ประโยชน์ของชุมชน มีสภาพเหมาะสมและเอื้ออำนวยให้การผลิตทางการเกษตรมีประสิทธิภาพสูงขึ้นและสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน เพื่อขยายและพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวหอมมะลิ ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ให้มีประสิทธิภาพในการผลิตที่สูงขึ้นและมีคุณภาพได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปอย่างกว้างขวาง พร้อมพัฒนาระบบการค้าที่เกื้อหนุนให้เกษตรกรสูงขึ้น และเพื่อส่งเสริมสนับสนุนสร้างอาชีพเสริมให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ทั้งภาคเกษตร อุตสาหกรรมในครัวเรือนและอื่น ๆ เพื่อยกระดับรายได้ของเกษตรกรโดยเฉลี่ยให้พอเพียงต่อการเลี้ยงดูครอบครัวและมีรายได้ที่มั่นคงต่อเนื่อง

เป้าหมาย เน้นการเพิ่มรายได้ ทั้งจากการผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรมในครัวเรือนและอื่น ๆ เพื่อยกระดับรายได้ของเกษตรกรในพื้นที่ ให้เท่าเทียมหรือใกล้เคียงกับรายได้ของเกษตรกรโดยทั่วไปเฉลี่ยเมื่อในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงสิ้นสุดปีโครงการ (พ.ศ. 2549) ซึ่งการพัฒนาจะต้องสร้างรายได้เพิ่มต่อปีในอัตราไม่ต่ำกว่าร้อยละ 15 – 20 สถานที่ดำเนินการ ดำเนินการในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ทั้งหมด 2.1 ล้านไร่ ระยะเวลาดำเนินการตามช่วงเวลาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9

แนวทางการพัฒนา ประกอบด้วย (1) แผนการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ให้เกิดศักยภาพในการเพิ่มผลิตและรายได้ รวมทั้งการปรับปรุงระบบนิเวศให้ดีขึ้น (2) แผนการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตข้าวหอมมะลิเพื่อพัฒนาให้ทุ่งกุลาร้องไห้เป็นแหล่งผลิตข้าวขนาดใหญ่ที่มีประสิทธิภาพการผลิตสูง ผลผลิตที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศ แผนสาขาส่งเสริมอาชีพ เพื่อพัฒนาให้เกษตรกร มีอาชีพรองอื่น ๆ ทั้งการเกษตร อุตสาหกรรมในครัวเรือน (3) แผนการประชาสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกษตรกรมีความเข้าใจ มีส่วนร่วมและยอมรับในแนวทางการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ที่จะดำเนินงาน ตลอดจนมีความตระหนักและเข้าใจในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน อย่างเหมาะสม และ (4) แผนการตามและประเมินผลโครงการ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการนี้ แบ่งเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านน้ำ

- ภาวะการขาดแคลนน้ำไม่เกิน 7 วัน ติดต่อกัน ในพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 225,000 ไร่
- มีน้ำสำหรับพื้นที่เพาะปลูกฤดูแล้งเพิ่มขึ้นประมาณ 100,000 ไร่
- ภาวะน้ำท่วมขังที่เกิดขึ้นในกรณีที่ขนาดฝนตกรวมกันไม่เกิน 200 มม. ใน 3 วัน สามารถระบายน้ำออกจากพื้นที่ได้ภายใน ไม่เกิน 7 วัน
- ภาวะการไหลบ่าของน้ำ ที่ทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของดินลดลง

ด้านดิน

- ปัญหาการถือครองที่ดิน ที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายได้รับการแก้ไขทั้งหมด
- พื้นที่ประกอบการเกษตรไม่ต่ำกว่า 1.4 ล้านไร่ ได้รับการปรับปรุงให้มีความอุดมสมบูรณ์ อย่างยั่งยืน ประสิทธิภาพในการเพาะปลูกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง
- พื้นที่นาได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวเพิ่มขึ้นอีก 0.74 ล้านไร่
- ภาวะการแพร่กระจายดินเค็ม มีจำนวนลดลง หรือหมดไป

ด้านป่าไม้

- มีพื้นที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ที่อนุรักษ์ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 10

ด้านการผลิตการตลาดข้าวหอมมะลิ

- การผลิต อัตราผลผลิตข้าวหอมมะลิต่อไร่ เพิ่มขึ้นในอัตราประมาณร้อยละ 18 ต่อปี โดยในปี 2549 จำนวนผลผลิตต่อไร่เฉลี่ยโดยทั่วไปในทุ่งกุลาร้องไห้ ประมาณ 55 ถังต่อไร่ ผลผลิตรวมข้าวหอมมะลิในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ทั้งหมดในปี 2549 เพิ่มขึ้นเป็น 0.6 – 0.7 ล้าน ไร่
- คุณภาพผลผลิต จากผลผลิตข้าวหอมมะลิมีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด
- การตลาด ผลผลิตข้าวหอมมะลิจากทุ่งกุลาร้องไห้ไม่มีการปลอมปนโดยเจตนา ผลผลิตที่ออกสู่ตลาด เป็นผลผลิตที่มีคุณภาพสูง ตามมาตรฐานที่กำหนด เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคภายในและต่างประเทศ

ด้านการส่งเสริมอาชีพ

- เกษตรกรมีอาชีพอื่นเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการทำนา
- เกษตรกรโดยเฉลี่ยในทุ่งกุลาร้องไห้ ในปี 2549 มีรายได้เทียบเท่าเกษตรกรเฉลี่ยทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือมีรายได้เงินสดจากการเกษตรไม่ต่ำกว่า 76,000 บาทต่อครัวเรือน
- คุณภาพของแรงงานด้านการเกษตรได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพสูงขึ้น

4.3 กระทรวงศึกษาธิการ

หลังจากที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดงานโครงการ “ศึกษาธิการสัญจร” ครั้งที่ 1 ขึ้น ในภูมิภาคอีสาน ที่มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดขอนแก่น จนประสบความสำเร็จ ได้รับความสนใจจากนักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ ผู้บริหาร และประชาชนทั่วไปเป็นอย่างดี นายจาตุรนต์ ฉายแสง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นำคาราวานคณะผู้บริหาร 5 องค์กรหลักของกระทรวงศึกษาธิการ จัดกิจกรรม “ศึกษาธิการสัญจร” ครั้งที่ 2 ที่โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้แนวคิด “ปรับการเรียน เปลี่ยน การสอน สู่เศรษฐกิจพอเพียง”

การจัดงานครั้งนี้ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ รับหน้าที่เป็นเจ้าภาพหลักในการระดมความก้าวหน้าการปฏิรูปการเรียนการสอนของ 5 องค์กรหลักมาจัดเป็นห้องเรียนจำลองจำนวน 19 ห้องเรียน เพื่อแสดงผลงานให้ครู ผู้บริหาร นักเรียน นักศึกษา และประชาชนที่สนใจได้ศึกษาดูแบบว่าการปฏิรูปการเรียนการสอนแท้จริงทำอย่างไร เพื่อให้ทุกฝ่ายสามารถนำไปต่อยอดการจัดการศึกษาของตนเองได้ เริ่มด้วยเจ้าภาพอย่าง สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จัดห้องเรียนปฏิรูปเศรษฐกิจพอเพียง ห้องเงินทองต้องใส่ใจ เพื่อให้ครู เด็กและชุมชนได้รู้จักวางแผนการเงินรู้จักออม ลดความเสี่ยงตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้มีความกินดีอยู่ดี มีความสุขตามอัตภาพ ห้องนาฏกรรมการเรียนรู้ ฝึกทักษะร้องเต้นละครเพื่อการศึกษาที่ไม่น่าเบื่อ ห้องครุฑที่ฉันรู้จัก ห้องหมู่บ้านรักเรียน เป็นการประสานประสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่ทันสมัยสู่การเรียนรู้ของชุมชนห้องสมุดมีชีวิต การจัดหนังสือ สื่อกิจกรรมในห้องสมุดยุคใหม่ให้มีชีวิตชีวน่าสนใจ ห้องเพลินจิตวิทยาศาสตร์ ปลุกความสนใจการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ด้วยการยกท้องฟ้าจำลองมาให้เด็กๆ ได้เรียนรู้เพื่อการค้นพบความลึกลับของดวงดาว

ขณะที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จัดห้องเรียนปฏิรูป อนุบาลสุขสันต์ เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเด็กๆ ไปสู่การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และห้องคลินิกปัญหาที่มีการตอบปัญหาการศึกษาเพื่อสร้างพลวัตการเรียนรู้จากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ ด้านสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดห้องเรียนประถมแห่งความสุข ฝึกวิธีการบริหารชั้นเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาการของเด็ก ห้องเด็กพิเศษเรียนร่วม ให้เด็กปกติและเด็กพิเศษได้เรียนรู้ลักษณะเฉพาะของกันและกันเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีความสุข ห้องมัธยมปฏิรูป การนำรูปแบบการสอนแบบไชเบอร์เล็ดมาสู่การปฏิรูปการเรียนรู้ยุคใหม่ ห้องสอนภาษาผูกมิตร ปฏิบัติการการเรียนรู้ภาษาทั้งไทย จีน อังกฤษแบบบูรณาการเพื่อการสื่อสาร และห้องคณิตวิทย์พิศดารที่ทำให้เด็กรักการเรียนวิทยาศาสตร์ ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา นำห้องเรียนครูไชเบอร์ เปิด

โฉมใหม่การเรียนการสอนแบบอิเล็กทรอนิกส์ และแนะนำการทำสื่อ e – book ได้รับความสนใจจากครูเป็นจำนวนมากจนต้องขยายรอบการเรียน ปิดท้าย ด้วยสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา นำห้องเรียนอาชีวะนิวคูล และ อาชีวะบริการห้องเรียนชายขอบ

นายจาตุรนต์ ฉายแสง อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึงการจัดงานครั้งนี้ว่า ประสบความสำเร็จอย่างน่าพอใจ เนื่องจากมีครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันและจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาชาติตามที่สังคมคาดหวัง ทั้งนี้จากวิกฤติเศรษฐกิจ เมื่อปี 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้หลักคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้กลั่นกรองมาเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชน ให้รู้จักยัน ซื่อสัตย์ในหลักสายกลาง ซึ่งการจัดกิจกรรมศึกษาธิการสัญจรครั้งนี้ สอดคล้องกับกับสถานการณ์ของประเทศไทยเป็นอย่างดี และยังเป็นแนวทางในการพัฒนาเพิ่มพูนวิชาการให้แก่ครู อาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาในทุกส่วนของประเทศต่อไป

ในระดับพื้นที่ วิทยาลัยชุมชน ซึ่งอยู่ในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดการเรียนการสอนให้กับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่าจำนวนมากที่ไม่สามารถเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาได้ด้วยสาเหตุของความไม่พร้อมด้านต่างๆ เช่น ความยากจน ความไม่สะดวกในการเดินทาง หรือจำเป็นต้องประกอบอาชีพเป็นต้น ตลอดจนผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับต่างๆหรือประกอบอาชีพแล้วแต่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมหรือเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อเพิ่มทักษะอาชีพ ทักษะชีวิต

วิทยาลัยชุมชนมุ่งในการตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นและสนับสนุนนโยบายรัฐบาลที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่นตามโครงการพัฒนาชนบทต่างๆ เช่น โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ โครงการกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น วิทยาลัยชุมชนจะเปิดสอนหลักสูตรหลากหลาย โดยเน้นที่เป็นความจำเป็นในการพัฒนาและแก้ปัญหาของท้องถิ่น และท้องถิ่นจะเป็นผู้กำหนดและมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรรวมทั้งจัดการเรียนการสอนโดยใช้ผู้มีความรู้ความสามารถในท้องถิ่น พัฒนาทักษะความรู้ด้านอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต การประกอบอาชีพอิสระ หรือการประกอบอาชีพในสถานประกอบการ โดยวิทยาลัยชุมชนจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาพัฒนาหลักสูตรรวมทั้งการพัฒนาและการผลิตบุคลากรซึ่งอาจจะดำเนินการเองหรือดำเนินการร่วมกับสถานประกอบการต่างๆในท้องถิ่น และกระจายอำนาจการจัดการศึกษาสู่ท้องถิ่น โดยให้นำทรัพยากรที่มีอยู่หลากหลายในแต่ละพื้นที่และอยู่ต่าง

สังกัดมาดำเนินการจัดการศึกษาวิทยาลัยชุมชน และให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อเอื้อประโยชน์ในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพแก่ประชาชนในท้องถิ่น

4.4 กระบวนการพัฒนาศักยภาพและความมั่นคงของมนุษย์

นโยบายด้านเศรษฐกิจพอเพียงของกระทรวงพัฒนาศักยภาพและความมั่นคงของมนุษย์ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดของกระทรวง

จากความมุ่งมั่นของผู้ที่เกี่ยวข้อง อันนำมาสู่การจัดตั้ง พอช. เพื่อให้มีบทบาทหน้าที่หลักในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชน และเชื่อมประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพื่อประโยชน์แก่องค์กรชุมชน รวมทั้งความคาดหวังของประชาชนที่อยากให้ พอช. เป็นหน่วยงานที่ประชาชนเป็นเจ้าของ มีกลไกการทำงานร่วมกับชุมชนหลากหลายรูปแบบในระดับต่าง ๆ เพื่อให้้องค์กรชุมชนและเครือข่ายมีความสามารถในการบริหารจัดการจนพึ่งพาตนเองได้ และเชื่อมโยงกันได้ในทุกระดับ สมาชิกองค์กรชุมชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในด้านอาชีพรายได้มั่นคง สวัสดิการ ที่อยู่อาศัย/สภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ นั้น นำมาสู่ปณิธานความเชื่อมั่นและการวางแนวทางสำคัญในการบริหารองค์กรแบบมีส่วนร่วม บทบาทของ พอช. จึงมุ่งเน้นในการสร้างรากฐานการพัฒนาให้แข็งแรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนฐานราก กระจายอำนาจไปยังท้องถิ่น กระจายโอกาส / ทรัพยากรเพื่อการปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน ส่งเสริมความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก / เพิ่มรายได้ แก้ปัญหาความยากจน ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น บริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ชุมชนน่าอยู่ เมืองน่าอยู่ กิจกรรมของ พอช. ที่ดำเนินการมาตั้งแต่ก่อตั้งจนถึงปัจจุบันจึงเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนฐานล่างโดยตรง

4.5 กระบวนการท่องเที่ยว และกีฬา

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา ดำเนินงาน "โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP (OTOP Tourism Village) ระยะที่ 1" ในปีงบประมาณ 2547 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP (OTOP Tourism Village) ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวน่าท่องเที่ยวที่มีศักยภาพและยั่งยืน เพิ่มรายได้

ให้กับชุมชนที่ผลิตสินค้า OTOP ระดับ 3 - 5 ดาว ยกย่องเชิดชูเกียรติในท้องถิ่น เพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว เพิ่มระยะเวลาพำนักของนักท่องเที่ยว และเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาสินค้าและบริการของประเทศให้ได้มาตรฐาน โดยสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ได้วางแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาหมู่บ้านต่าง ๆ ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง และมีเอกลักษณ์โดดเด่นในแต่ละชุมชน เน้นถึงสินค้า OTOP ที่มีชื่อเสียงภายในชุมชนนั้น ๆ เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมอันดี ให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP (OTOP Tourism Village)

4.6 กระทรวงสาธารณสุข

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) กระทรวงสาธารณสุข ได้ดำเนินโครงการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์สุขภาพชุมชนตามแนวพระราชดำริสเศรษฐกิจพอเพียงตั้งแต่ปีงบประมาณ 2543 เพื่อสอดคล้องกับนโยบายรัฐบาลในเรื่อง “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” โดย อย. จะเข้าไปส่งเสริมและพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์สุขภาพชุมชนได้แก่ อาหาร เครื่องสำอาง และยาสมุนไพร ที่ผลิตโดยกลุ่มชุมชน ให้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพมาตรฐาน ได้รับการรับรองอย่างถูกต้องตามกฎหมายให้ผู้บริโภคได้บริโภคอย่างปลอดภัย ซึ่งเป็นการเสริมคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์-สุขภาพชุมชนสามารถวางจำหน่ายในท้องตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศได้ เพื่อสร้างรายได้ให้กับ ครอบครัวและชุมชน แก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน ทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งจะ เป็น พื้นฐานความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศต่อไป

โครงการดังกล่าวสามารถศึกษาได้จากการดำเนินการผลิตผลิตภัณฑ์สุขภาพชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดอยจำปี ตั้งอยู่ที่ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย ซึ่งก่อตั้งเมื่อปี 2543 เป็น ศูนย์เรียนรู้ดีเด่นของจังหวัดและได้เป็นสถานที่ศึกษาดูงานของกลุ่มแม่บ้านอื่นๆ อยู่เสมอ มีการผลิตผลิตภัณฑ์ โดยใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นที่มีคุณภาพ และปลอดภัยมีประโยชน์ต่อสุขภาพ ได้แก่ ข้าว ตะไคร้ ใบเตย นำมาผลิตเป็นเครื่องดื่มสมุนไพรชา 3 รส จนได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดผลิตภัณฑ์ดีเด่น หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ 17 จังหวัดภาคเหนือ ลักษณะเป็นซองชาผง สามารถนำมาชงได้ทั้งร้อนและเย็น ผลิตวันละ 500 กล่อง ส่งจำหน่ายให้กับทางโรงพยาบาลในอำเภอเชียงแสน รวมถึงส่งให้กับศูนย์จำหน่ายที่เป็นร้านสมุนไพรต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ปัจจุบันมีสมาชิก 80 คน มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 3,000 บาทต่อคน ทำให้สมาชิกใน ชุมชนไม่ต้องดิ้นรนหางานทำในเมืองใช้ชีวิตอย่างพอเพียง

ศ.ดร.ภักดี โพธิศิริ เลขาธิการคณะกรรมการอาหารและยา เปิดเผยว่า จากการที่ อย. ได้เข้าไปพัฒนาแหล่งผลิตชุมชนทั่วประเทศให้เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ชุมชนอื่นๆ ได้ โดยพัฒนาให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง มีการบริหารจัดการที่ดี สถานที่และเครื่องมืออุปกรณ์การผลิตได้ มาตรฐานตาม หลักเกณฑ์และ วิธีการที่ดีในการผลิตหรือจีเอ็มพี ซึ่งได้มีการพัฒนามาตั้งแต่ปี 2545 จนถึงปี 2547 ได้พัฒนาแล้ว 48 แห่ง และกำลังดำเนินการในปี 2548 อีก 29 แห่ง นอกจากนี้ การพัฒนา ผลิตภัณฑ์สุขภาพชุมชนให้มีคุณภาพมาตรฐานถูกต้องตามกฎหมาย โดยเริ่มพัฒนามาตั้งแต่ปี 2543-2548 มีผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วทั้งสิ้น 11,791 รายการ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ถูกต้องตามกฎหมายจำนวน 7,910 รายการ คิดเป็นร้อยละ 79.3 จากกลุ่มผู้ผลิตชุมชนจำนวน 4,761 กลุ่ม อีกทั้ง อย. จะร่วมมือ กับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดทุกจังหวัดในการเข้าไปตรวจสอบ อบรม ให้ความรู้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ มีการผลิตที่ได้มาตรฐาน ปลอดภัยต่อผู้บริโภค นำไปสู่ความ มีชื่อเสียงในผลิตภัณฑ์สุขภาพชุมชนในตลาดต่างประเทศต่อไปด้วย

4.7 กระทรวงการคลัง

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ “ธ.ก.ส.” ซึ่งอยู่ในสังกัดของกระทรวงการคลัง มีโครงการส่งเสริมให้เกษตรกรปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้รับคำแนะนำจาก ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนให้แก่เกษตรกรลูกค้า ซึ่งจะสนับสนุนการลดค่าใช้จ่าย การเพิ่มรายได้ และขยายโอกาสในการประกอบอาชีพ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่ไปกับแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยเบื้องต้นจะสร้างครอบครัวตัวอย่างขึ้นจำนวน 79,999 ครอบครัว

นายธีรพงษ์ ตั้งธีระสุนันท์ ผู้จัดการ ธ.ก.ส. เปิดเผยว่า นอกจากระดับครัวเรือนแล้ว ในระดับหมู่บ้านก็จะกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง 799 หมู่บ้าน และในระดับจังหวัดจะเชื่อมโยงเครือข่ายธุรกิจให้บรรลุเป้าหมายจำนวน 79 เครือข่าย โดย ธ.ก.ส. จะเชื่อมโยงทั้งทางด้านการผลิตและด้านการตลาดตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีระบบ โดยอาศัยกระบวนการสหกรณ์ และประสานความร่วมมือกับภาคราชการและภาคเอกชนอย่างใกล้ชิด

นอกจากจะส่งเสริมเกษตรกร และประชาชนทั่วไปแล้ว ในส่วนของพนักงาน ธ.ก.ส. เอง ก็จะถูกปลูกจิตสำนึกเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ปฏิบัติต่อลูกค้าเสมือนญาติ ตั้งมั่นอยู่ใน

ความซื่อสัตย์สุจริต รวมถึงทำให้องค์กร ธ.ก.ส. เป็นองค์กรที่ทันสมัย มีประสิทธิภาพแต่ก็ตั้งมั่นอยู่บนหลักเศรษฐกิจพอเพียง

โดยสรุปก็คือ ถึงแม้นโยบายประชานิยมของรัฐบาลทักษิณส่วนใหญ่จะเน้นการเข้าถึงแหล่งทุนและเน้นการสร้างรายได้เป็นสำคัญที่มีผลในทางปฏิบัติที่ตรงกันข้ามกับเศรษฐกิจพอเพียง คือ ประชาชนในระดับฐานรากมีสภาพคล่องทางการเงินเพิ่มขึ้น แต่ก็มี การดำเนินนโยบายจากหลายหน่วยงานที่ช่วยสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงได้ในระดับหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นงานของกระทรวงมหาดไทยที่เกี่ยวกับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม การจัดการกองทุนในฐานะที่เป็น การเพิ่มทักษะในการบริหารจัดการ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชน การสนับสนุนการทำงานของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ถึงแม้จะมีส่วนที่มีปัญหาแต่ก็มีส่วนของการเรียนรู้และมีการดำเนินงานในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ในส่วนกลุ่มที่ประสบความสำเร็จในหน่วยงานของกระทรวงเกษตรที่ช่วยเสริมเกษตรกรทฤษฎีใหม่ แหล่งน้ำและสหกรณ์ก็เป็นการดำเนินงานตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง การฝึกอบรม และขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพด้วยการแปรรูปสินค้าเกษตรเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ล้วนแต่เป็นการดำเนินงานตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านการศึกษาได้มีการเคลื่อนไหวในระดับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการที่จะส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจนมีความก้าวหน้าในระดับหนึ่ง กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ก็มีงานเด่นที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ในการเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็งให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น อันเป็นผลงานของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (มหาชน) กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬาเน้นการจัดตั้งโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP (OTOP Tourism Village) ซึ่งเป็นแนวทางพัฒนาที่สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งงานของกระทรวงการคลังที่ดำเนินการโดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ก็มีส่วนส่งเสริมการดำรงชีวิตของเกษตรกรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงส่วนหนึ่ง ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ถึงแม้การดำเนินงานของรัฐบาลทักษิณ จะระบุแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในนโยบายและการดำเนินงานจริงในโครงการสำคัญๆ อาจจะประสบความสำเร็จและสวนทางกับเศรษฐกิจพอเพียงโดยสิ้นเชิง แต่ก็มีส่วนที่หน่วยงานต่างๆ ได้จัดทำและสร้างพื้นฐานให้กับการพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้ในระดับหนึ่ง

บทที่ 5

บทบาทขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นกับการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 17 บัญญัติให้องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง และมีหน้าที่ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยประสานกับแผนพัฒนาจังหวัดตามระเบียบที่คณะกรรมการจะกำหนด

เพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศใช้ระเบียบว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2546 ประกอบกับ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2546 และเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2546 เห็นชอบให้ทุกจังหวัดใช้การบริหารแบบบูรณาการ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้บริหารสูงสุด ทั้งนี้ ให้มีผลตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 เป็นต้นไป

คณะกรรมการประสานการวางแผนจังหวัด (กผจ.) ในคณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค (กนภ.) ได้มีการประชุมเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2546 เห็นชอบในหลักการปรับแนวทางการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ เพื่อให้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจังหวัดต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลตามเจตนารมณ์ของรัฐบาล พร้อมทั้งสั่งการให้องค์กรส่วนท้องถิ่นให้ความร่วมมือและสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการดังกล่าวอีกด้วย

ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2546 "แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา" หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ที่กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนา และแสดงซึ่งวิสัยทัศน์ พันธกิจ และจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาในอนาคต โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาอำเภอ

จากแนวทางที่กล่าวมาข้างต้น จึงมีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัด และจังหวัดขึ้น ซึ่งแผนดังกล่าวนี้ได้แบ่งจังหวัดออกเป็น 19 กลุ่มจังหวัด ในงานวิจัยนี้ สุ่มตัวอย่างจาก 3 จังหวัด ดังนี้คือ

- 1) จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน
- 2) จังหวัดชัยนาท ซึ่งอยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน กลุ่ม 2

3) จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งอยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง กลุ่ม 1
 อนึ่งในการวางแผนนโยบายพัฒนาขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ระเบียบ
 กระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.
 2546 กำหนดประเภทของแผนพัฒนาองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ 2 ประเภทคือ

- 1) แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระยะยาว
- 2) แผนพัฒนาสามปี

แผนพัฒนาสามปี เป็นแผนพัฒนาแบบต่อเนื่อง (Rolling Plan) ที่ต้องมีการทบทวนและ
 จัดทำทุกปี แผนสามปีดังกล่าวนี้ จะนำไปสู่กระบวนการจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปีของ
 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอีกด้วย

ในรายงานนี้จึงจะวิเคราะห์นโยบายของ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นกับปรัชญาของ
 เศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้แผนพัฒนาสามปีของแต่ละองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแนวทางใน
 การวิเคราะห์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงแบ่งบทนี้ออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้คือ

- 5.1 โครงการพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่
- 5.2 โครงการพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท
- 5.3 โครงการพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดนครราชสีมา
- 5.4 สรุป
- 5.5 ข้อเสนอแนะ

5.1 โครงการพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่

การที่จะวิเคราะห์ว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นพัฒนาท้องถิ่นของตนเองไปใน
 แนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ หรือต้องการวิเคราะห์ว่า การพัฒนาท้องถิ่นของ
 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้ มีสิ่งใดสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 หรือไม่อย่างไรนั้น ต้องศึกษาลงไปที่โครงการพัฒนาต่างๆ ซึ่งโครงการพัฒนาเหล่านั้นจะกระทำ
 ตามยุทธศาสตร์พัฒนาขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะแบ่งหัวข้อนี้ ออกเป็น 3
 หัวข้อดังนี้คือ

5.1.1 ยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องยึดตามยุทธศาสตร์ของรัฐบาลเป็นแนวปฏิบัติ อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ จะจำกัดขอบเขตวิเคราะห์เพียงยุทธศาสตร์ของจังหวัดกับยุทธศาสตร์ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ผู้วิจัยสุ่มตัวอย่างประเภทละ 1 แห่ง จึงมียุทธศาสตร์ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 3 แห่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงแบ่งหัวข้อนี้ ออกเป็น 5 หัวข้อดังนี้

5.1.1.1 ยุทธศาสตร์จังหวัด

จังหวัดเชียงใหม่จัดอยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ซึ่งนอกจากจังหวัดเชียงใหม่แล้วยังมีจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง และลำพูน รวมเป็น 8 จังหวัด มีวิสัยทัศน์ของจังหวัดว่า "นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง" โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ 12 ประการ ดังนี้คือ (สำนักงานประมาณ, ม.ป.ป., น. 17-20)

- 1) การพัฒนาเชียงใหม่ให้ป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) และเอเชียใต้ (BIMSTEC)
- 2) การพัฒนาส่งเสริมอุตสาหกรรมการผลิตและบริการใหม่ บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและเศรษฐกิจฐานความรู้
- 3) การพัฒนาการประกอบการหัตถอุตสาหกรรมบนพื้นฐานวัฒนธรรมเดิมเชื่อมโยงวัฒนธรรมใหม่อย่างต่อเนื่องแข่งขันได้และยั่งยืน
- 4) การพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่แข่งขันได้และยั่งยืน
- 5) การพัฒนาการเกษตรให้มีมูลค่าเพิ่มแข่งขันได้อย่างยั่งยืน
- 6) การอนุรักษ์ สืบสาน ถ่ายทอด พัฒนาและเฟื่องฟูวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของประชาชน
- 7) ดำรงความเป็นฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยฟื้นฟูและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
- 8) การเสริมสร้างความมั่งคั่งของชีวิตและสังคม
- 9) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ รวมถึงการเสริมสร้างสุขภาพของประชาชน เพื่อสร้างสังคมที่มีคุณภาพ และการพัฒนาที่ยั่งยืน

10) การแก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมทั้งการบริการด้านสังคมที่จำเป็นต่อการสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ รวมถึงโอกาสเข้าถึงแหล่งทุนในระดับครัวเรือนและชุมชน

11) การส่งเสริมประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคม

12) การพัฒนาการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

ยุทธศาสตร์การพัฒนา 12 ประการของจังหวัดเชียงใหม่ดังกล่าวนี้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดจะยึดเป็นแนวทางสำหรับพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนต่อไป

เป็นที่เข้าใจกันดีว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น สามารถนำไปใช้กับยุทธศาสตร์ทั้งหมดไม่จำเป็นเฉพาะแต่การพัฒนาในด้านเศรษฐกิจเท่านั้น กล่าวคือ ถ้าในการพัฒนาใดใช้แนวทางทางสายกลาง โดยมีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน และเน้นความยั่งยืนของการพัฒนาแนวทางพัฒนาดังกล่าวก็ถือว่า ได้ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาพื้นฐานในการพัฒนาแล้ว

เมื่อพิจารณาเฉพาะวิสัยทัศน์ของจังหวัดเชียงใหม่ที่ว่า "นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง" ก็น่าจะตีความในเบื้องต้นว่า ยุทธศาสตร์ของจังหวัดเชียงใหม่คงจะมุ่งไปในทางเศรษฐกิจทุนนิยมแต่อย่างใดก็ดี ยุทธศาสตร์ของจังหวัดเชียงใหม่ทั้ง 12 ยุทธศาสตร์สามารถพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้ถึงแม้จะมีเพียงยุทธศาสตร์ที่ 10 เพียงยุทธศาสตร์เดียว ที่เน้นจะแก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

แนวทางพัฒนาของยุทธศาสตร์ดังกล่าว จังหวัดเชียงใหม่กำหนดแนวทางพัฒนาไว้ 3 ประการ ดังนี้คือ

1) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร และการดำรงชีวิตในระดับครัวเรือน

2) ประสานงานกับสถาบันการเงินในการส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับมีโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้

3) พัฒนากลไกของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

เมื่อพิจารณาลึกลงไปในแนวทางพัฒนาจะเห็นว่า แนวทางพัฒนาของยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดเชียงใหม่ยังเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยยกเอาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่นั้นเป็นประเด็นหลัก ซึ่ง

ใช้ได้กับผู้ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การเน้นกลไกชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากก็ย่อมเป็นแนวทางที่สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงเช่นกัน แต่จุดเน้นการเข้าถึงแหล่งทุนเป็นหลักโดยไม่เน้นการพัฒนาขีดความสามารถ อาจจะถือได้ว่าเป็นจุดอ่อนของยุทธศาสตร์ดังกล่าว

ทั้งนี้เนื่องจากตามนโยบายของรัฐบาลทักษิณ 1,2 ที่มีข้อสมมติฐานว่า ประชาชนมีขีดความสามารถทำเงินทุน การเพิ่มแหล่งทุนโดยมิได้ความองค์ความรู้ (Body of knowledge) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาชีพไปลงทุนได้เองนั้น ในหลายกรณีเป็นสมมติฐานที่ผิด ผลที่ตามมาคือ ทำให้ประชาชนมีหนี้สินเพิ่มขึ้นไปอีก แนวทางพัฒนาที่อาจไม่สัมฤทธิ์ผลตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในที่สุด

จากแนวทางพัฒนาและยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดเชียงใหม่ดังกล่าว เห็นได้ชัดเจนว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดเชียงใหม่มีความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงในระดับหนึ่ง แต่ในการนำไปประยุกต์ใช้จริงจะสามารถช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานนำไปปฏิบัติอย่างสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ คงจะต้องได้รับการประเมินต่อไปในภายหลัง

5.1.1.2 ยุทธศาสตร์องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่

ยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดเชียงใหม่ 12 ประการ ดังกล่าวนั้น องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่กำหนดยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2548-2550) เป็น 8 ยุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเรียงลำดับตามความสำคัญโดยใช้เกณฑ์จำนวนเงินของงบประมาณได้ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์ด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคมขนส่ง ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 3 ประการ ดังนี้คือ

1.1) ก่อสร้าง ปรับปรุง บำรุงรักษาถนน สะพาน เส้นทางทางท่องเที่ยว เส้นทาง
การเกษตร

1.2) วางผังเมือง

1.3) พัฒนาระบบจราจรและการขนส่งใหม่ให้มีประสิทธิภาพ

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 73 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

32.27

2) ยุทธศาสตร์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

2.1) สร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2) บำบัดและจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

2.3) จัดระบบบำบัดน้ำเสีย

2.4) ศึกษาวิจัยผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 13 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

22.09

3) ยุทธศาสตร์ด้านการบรรเทาสาธารณภัยและเสริมสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 2 ประการ ดังนี้คือ

3.1) บริหารจัดการพัฒนาระบบบรรเทาสาธารณภัยให้มีประสิทธิภาพ

3.2) การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 35 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

17.04

4) ยุทธศาสตร์ด้านสังคมและคุณภาพชีวิต: สร้างสภาพคนเชียงใหม่ให้แข็งแกร่งทำสังคมให้เข้มแข็ง ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 7 ประการ ดังนี้คือ

4.1) ส่งเสริมสวัสดิการและนันทนาการ

4.2) ป้องกันรักษาและส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชน

4.3 การพัฒนากีฬา

4.4 ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

4.5) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

4.6 ส่งเสริมให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาส

4.7 ส่งเสริมอาชีพและรายได้ของกลุ่มประชาชนผู้ด้อยโอกาส

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 63 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

7.76

5) ยุทธศาสตร์ด้านการปกครองบริหารจัดการทรัพยากรภายในองค์กร ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 7 ประการ ดังนี้คือ

5.1) บริหารจัดการทรัพยากรภายในให้มีประสิทธิภาพ

5.2) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารเงินงบประมาณ การบัญชี การพัสดุ การเบิกจ่ายเงิน

ฯ ลดข้อบกพร่องต่างๆ ในการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามระเบียบ กฎหมายของทางราชการ

5.3 ส่งเสริมพัฒนาประสิทธิภาพบุคลากรภายในองค์กร

5.4 บำรุงรักษาหรือซ่อมแซมทรัพย์สินเครื่องมือเครื่องใช้สำนักงาน

5.5) เพิ่มประสิทธิภาพในการจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศขององค์กร

5.6 ปรับปรุงพัฒนาการจัดเก็บรายได้ การพาณิชย์

5.7 ก่อสร้างปรับปรุงอาคารสถานที่ปฏิบัติงาน

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 58 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

6.52

6) ยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว: พัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ให้ป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว และการพักผ่อน ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 5 ประการ ดังนี้คือ

6.1) อนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมแบบล้านนา แหล่งอารยธรรมโบราณสถาน เมืองเก่าในประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่

6.2) ฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเชิงนิเวศน์ ตลอดจนเพิ่มพื้นที่สีเขียว

6.3) สร้างภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์เชิงรุก

6.4) บริการข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและอำนวยความสะดวกเบื้องต้น

6.5) พัฒนาศูนย์กลางที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและปริมาณ เพียงพอรองรับการขยายตัวด้านการท่องเที่ยว

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 43 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

6.35

7) ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม: พัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ให้ป็น ศูนย์กลางการเรียนรู้ของประชาชน ศูนย์กลางพุทธศาสนา และวัฒนธรรมล้านนา ยุทธศาสตร์ ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 7 ประการ ดังนี้คือ

7.1) ส่งเสริมการจัดการศึกษาด้วยตนเองของท้องถิ่น

7.2) สนับสนุนการศึกษาของประชาชนทุกระดับเพื่อก้าวสู่การเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

7.3) สนับสนุนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานการพัฒนาโรงเรียนให้มีศักยภาพโดย ชุมชนท้องถิ่น

7.4) สนับสนุนโภชนาการให้เด็กนักเรียนก่อนปฐมวัยถึงประถมวัย

7.5) สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์การศึกษานานาชาติระดับพื้นฐาน ระดับปริญญาตรี เพื่อ รองรับการศึกษาต่อทางเศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

7.6) สนับสนุนวัดเป็นผู้จัดการศึกษาพระธรรมและพระพุทธศาสนา

7.7) อนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมล้านนา

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 14 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

1.88

8) ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ: พัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ให้เป็นคลังอาหารโลก เป็นศูนย์กลางหัตถอุตสาหกรรม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 6 ประการ ดังนี้คือ

8.1) สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรและจัดตั้งกองทุนพัฒนาสินค้าเกษตร

8.2) จัดตั้งตลาดกลางในการจัดจำหน่ายสินค้า

8.3) พัฒนาศักยภาพในการบริหารธุรกิจ

8.4) ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร

8.5) พัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางหัตถอุตสาหกรรมล้านนา

8.6) ส่งเสริมการใช้ที่ดินทำการเกษตรแบบอนุรักษ์ดินและน้ำ

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 12 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

1.09

รวมทั้งสิ้น 311 โครงการ งบประมาณ 2,212,200,498 บาท อนึ่ง จำนวนโครงการและงบประมาณเป็นของงบประมาณปี พ.ศ. 2549

จากการจัดความสำคัญของยุทธศาสตร์ดังกล่าว โดยใช้สัดส่วนของงบประมาณเป็นเครื่องมือในการจัดลำดับความสำคัญ อาจจะกล่าวได้เช่นกันว่าไม่ว่าจะดำเนินยุทธศาสตร์เช่นใดถ้าใช้ความรู้คู่คุณธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินงาน อีกทั้งมีการดำเนินงานตามหลักความมีเหตุผล ความพอประมาณ และการมีภูมิคุ้มกัน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ถือได้ว่าเป็นการดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ในกรณีขององค์การบริหารส่วนจังหวัดของเชียงใหม่ก็คงเหมือนกับกรณีทั่วไป คือ เน้นโครงสร้างพื้นฐาน และจัดสิ่งปฏิกูลและของเสียเป็นหลัก ซึ่งใช้งบประมาณกว่าร้อยละ 50 ซึ่งก็มิได้เป็นปัญหาแต่อย่างใดถ้าการดำเนินการดังกล่าวจะอยู่ในแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงตามที่ได้กล่าวมาแล้ว โครงการที่เด่นในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในสองยุทธศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว คือ การสร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ด้านการบรรเทาสาธารณภัย ซึ่งเป็นหน้าที่ที่จำเป็นขององค์การบริหารส่วนจังหวัดใช้งบประมาณอีกร้อยละ 17.05 ซึ่งรวมกับสองยุทธศาสตร์แรกจะใช้งบประมาณทั้งสิ้นกว่าร้อยละ 70

ยุทธศาสตร์ที่เหลืออีก 5 ยุทธศาสตร์ จะเป็นการเพิ่มสวัสดิการให้กับประชาชน การจัดการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ การท่องเที่ยว การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจเน้นการพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่เป็นคลังสินค้าโลก และเป็นศูนย์กลางหัตถกรรม ซึ่งจะประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ตรงเป้าหมายกว่า ยังได้รับการจัดลำดับความสำคัญไม่สูงนัก ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นระยะของการเรียนรู้และการปรับตัว อย่างไรก็ตาม การประเมินว่ายุทธศาสตร์ใดสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงมากน้อยเพียงใด คงต้องประเมินจากวิธีการดำเนินการมากกว่าการศึกษาจากความหมายของยุทธศาสตร์เหล่านี้ ดังนั้นจึงเพียงสรุปได้ว่า จากการศึกษาจากยุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดของจังหวัดเชียงใหม่ ยังไม่เน้นแนวโน้มที่ชัดเจนว่าได้มีการปรับแนวทางดำเนินการไปสู่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมากน้อยเพียงใด แต่ก็คาดว่าเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่าเดิม

5.1.1.3 ยุทธศาสตร์เทศบาลตำบลแม่ริม

ยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดเชียงใหม่ 12 ประการ ดังกล่าวนั้น เทศบาลตำบลแม่ริมกำหนดยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2548-2550) เป็น 5 ยุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเรียงลำดับตามความสำคัญโดยใช้เกณฑ์จำนวนเงินของงบประมาณได้ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์เป็นบ้านเมืองน่าอยู่ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

1.1) ก่อสร้าง ปรับปรุง บำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานได้แก่ ถนน สะพาน ทางเท้า ทางระบายน้ำ การจราจร ฯลฯ

1.2) พัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน สนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาและขยายบริการด้านสาธารณสุขให้ทั่วถึง

1.3) รักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

1.4) พัฒนาการบริหารองค์กร เพื่อนำไปสู่วิสัยทัศน์การเป็นเมืองน่าอยู่

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 140 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 84.98

2) ยุทธศาสตร์เชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่งเสริมกีฬา ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 5 ประการ ดังนี้คือ

2.1) พัฒนา/ปรับปรุงแหล่งสำคัญทางศาสนาและโบราณสถาน

2.2) ส่งเสริมการศึกษานบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3) เพิ่มช่องทางการรับรู้ข่าวสารข้อมูลแก่ประชาชน

2.4) ส่งเสริมการกีฬาแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป

2.5) ส่งเสริมประเพณีและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 59 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

4.45

3) ยุทธศาสตร์ผู้คนมีจิตสำนึกรักถิ่นเกิด ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4

ประการ ดังนี้คือ

3.1) ส่งเสริมความเข้มแข็งองค์กรชุมชน

3.2) สนับสนุนกิจกรรมกลุ่มองค์กรในชุมชน

3.3) ส่งเสริมสนับสนุนด้านงานสวัสดิการสังคมและงานสังคมสงเคราะห์

3.4) พัฒนาการบริหารองค์กร เพื่อนำไปสู่วิสัยทัศน์ผู้คนมีจิตสำนึกรักถิ่นเกิด

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 53 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

2.68

4) ยุทธศาสตร์เป็นประจักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ยุทธศาสตร์

ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

4.1) ปรับปรุงทัศนียภาพในเขตเทศบาล

4.2) ปลุกฝังจิตสำนึกประชาชนร่วมรักษาสีเขียวตลอด ไม่ก่อให้เกิดมลพิษ

4.3) พัฒนาสถานที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว

4.4) พัฒนาการบริหารองค์กร เพื่อนำไปสู่วิสัยทัศน์เป็นประจักษ์แหล่งท่องเที่ยวทาง

ธรรมชาติและวัฒนธรรม

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 5 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

2.20

5) ยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการ

พัฒนา 5 ประการ ดังนี้คือ

5.1) พัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน

5.2) ส่งเสริมวิสาหกิจ/ธุรกิจชุมชน

5.3) สนับสนุนและส่งเสริมการตลาด

5.4) ส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

5.5) สร้างโอกาสใหม่ๆ ในการประกอบอาชีพให้กับประชาชนตามแนวทางลดรายจ่าย เพิ่มรายได้

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้มี 14 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 1.59

รวมทั้งสิ้น 271 โครงการ งบประมาณ 223,148,500 บาท อนึ่ง จำนวนโครงการและงบประมาณเป็นของงบประมาณปี พ.ศ. 2549

จากยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาของเทศบาลตำบลแม่ริมข้างต้น พบว่ายุทธศาสตร์ของเทศบาลตำบลแม่ริมมีความคล้ายคลึงกับยุทธศาสตร์ของจังหวัดในลักษณะที่ว่ามิได้กำหนดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางพื้นฐานของยุทธศาสตร์ทั้งหมด แต่กำหนดไว้ในแนวทางพัฒนาของยุทธศาสตร์ที่ 5 คือ ยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง โดยกำหนดไว้เป็นแนวทางว่า 5.4) ส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

เช่นเดียวกันกับที่ได้กล่าวมาแล้วการที่จะศึกษาว่าองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นระดับใดให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจพอเพียงมากน้อยเพียงใดมิได้ขึ้นอยู่กับชื่อของโครงการหรือยุทธศาสตร์แต่ขึ้นอยู่กับว่ายุทธศาสตร์ต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยโครงการย่อยทั้งหลายมีการดำเนินการโดยยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความมีเหตุผล ความพอประมาณ ความมีภูมิคุ้มกัน และใช้ความรู้คู่คุณธรรมมากน้อยเพียงใด ในกรณีของเทศบาลตำบลแม่ริม ยุทธศาสตร์หลัก คือ เมืองน่าอยู่ ซึ่งมีสัดส่วนงบประมาณถึงร้อยละ 85 ของงบประมาณทั้งหมด และคาดว่าจะร้อยละ 60 ของงบประมาณทั้งหมดคงลงไปเพื่อการปรับปรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานที่เหลืออีก 3 ยุทธศาสตร์ย่อย คือ พัฒนาคุณภาพชีวิต รักษาความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดี พัฒนาการบริหารองค์กรไปสู่ความเป็นเมืองน่าอยู่ น่าจะไปด้วยกันได้กับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนยุทธศาสตร์เชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 4.5 อาจจะถือได้ว่าส่วนใหญ่ดำเนินไปในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ยุทธศาสตร์ผู้คนมีจิตสำนึกรักบ้านเกิด ซึ่งมีสัดส่วน 2.7 ของงบประมาณน่าจะประเมินได้ว่าอยู่ในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ยุทธศาสตร์เป็นประตูท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม และยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งมีสัดส่วนทั้งสิ้น ร้อยละ 3.7 ถือได้ว่าเป็นโครงการยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง จึงอาจสรุปได้ว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาของเทศบาลตำบลแม่ริม มีทิศทางในการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงพอสมควร

5.1.1.4 ยุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย

ยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดเชียงใหม่ 12 ประการ ดังกล่าวนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลหนองควายกำหนดยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2548-2550) เป็น 7 ยุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเรียงลำดับตามความสำคัญโดยใช้เกณฑ์จำนวนเงินของงบประมาณได้ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการคมนาคม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนาเพียงประการเดียว ดังนี้คือ

-พัฒนาก่อสร้าง ปรับปรุง บำรุงรักษาถนน สะพาน ทางระบายน้ำ ให้แสงสว่างสองข้างทางพัฒนาระบบจราจร

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้มี 21 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 29.86

2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 5 ประการ ดังนี้คือ

- 2.1) เพิ่มช่องทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารให้แก่ประชาชน
- 2.2) ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาให้แก่ประชาชนในทุกระดับ
- 2.3) เพิ่มทักษะทางการเรียนรู้ให้แก่ศูนย์เด็กเล็ก
- 2.4) พัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้ได้มาตรฐาน
- 2.5) ส่งเสริมฟื้นฟูกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้มี 40 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 18.49

3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 2 ประการ ดังนี้คือ

- 3.1) พัฒนาและส่งเสริมการพัฒนาอาชีพให้แก่ประชาชน
- 3.2) พัฒนาแหล่งน้ำให้แก่ประชาชน

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้มี 30 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 25.07

4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสังคม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

4.1) พัฒนาสร้างจิตสำนึกและความตระหนักในปัญหาเสพติด และป้องกัน แก้ไข ปัญหาเสพติด

4.2) สร้างความมั่นคงความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน

4.3) สร้างองค์กรเครือข่ายกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้มแข็ง

4.4) ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 32 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

15.49

5) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านพัฒนาองค์กร ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 3 ประการ ดังนี้คือ

5.1) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความมีความรู้ความเข้าใจในระเบียบกฎหมาย

5.2) ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชน

5.3 พัฒนาศักยภาพบุคลากรของบุคลากรขององค์กร และสมาชิกสภา และผู้นำ

ท้องถิ่น

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 12 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

5.69

6) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสาธารณสุข ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนาเพียง ประการเดียว ดังนี้คือ

-ส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพดีถ้วนหน้า

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 12 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

2.78

7) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

7.1) ฟื้นฟูพื้นที่ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำและส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างยั่งยืน

7.2) จัดระบบน้ำเสีย

7.3) บำบัดและจัดการขยะ

7.4) พัฒนาสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมภายในตำบล

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 12 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

2.62

รวมทั้งสิ้น 159 โครงการ งบประมาณ 12,369,007 บาท อนึ่ง จำนวนโครงการและงบประมาณเป็นของงบประมาณปี พ.ศ. 2549

เป็นที่น่าสังเกตว่า 7 ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย การพัฒนาด้านคมนาคมใช้งบประมาณเพียงร้อยละ 29.9 เท่านั้น ส่วนยุทธศาสตร์การพัฒนา ด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาตามทิศทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีสัดส่วนของ งบประมาณร้อยละ 18.5 ที่น่าสนใจมากคือ องค์การบริหารส่วนตำบลแห่งนี้จัดสรรงบประมาณ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วยการพัฒนาอาชีพและพัฒนาแหล่งน้ำถึงร้อยละ 25 ของงบประมาณทั้งหมด ขณะที่ยุทธศาสตร์ทางสังคมที่เน้นการสร้างจิตสำนึกป้องกันและ แก้ไขปัญหาอาชญากรรม สร้างความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน สร้าง องค์การเครือข่ายและกลุ่มต่างๆ ให้มีความเข้มแข็ง ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยจัดสรร งบประมาณให้ร้อยละ 15.5 ถือได้ว่าเป็นโครงการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเช่นกัน อีกสอง ยุทธศาสตร์ที่ถือได้ว่าเป็นการดำเนินการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงคือ ยุทธศาสตร์การพัฒนา สาธารณสุข และยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมมีสัดส่วนของงบประมาณรวมกันร้อยละ 5.4 จึงสรุปได้ว่า องค์การบริหารส่วนตำบลมีการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงค่อนข้างสูง

5.1.1.5 สรุป

โดยสรุปภาพที่ปรากฏชัดคือ ในระดับองค์การบริหารส่วนจังหวัดงานพัฒนาส่วนใหญ่ จะอยู่ในรูปการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลักเมื่ออยู่ในระดับอำเภอ ซึ่งก็คือ เทศบาลแมริม

ยุทธศาสตร์เมื่อนำอยู่ก็เป็นการเน้นโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก แต่จะมีโครงการใน แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มมากขึ้น เมื่อถึงระดับองค์การบริหารส่วนตำบลจะมีโครงการด้าน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจและพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม และ ทรัพยากรธรรมชาติ ในสัดส่วนที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นการสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นเป็นหลัก ถึงแม้จะไม่มีโครงการเอื้อถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็อาจจะกล่าวได้ว่ากิจกรรมที่กล่าวมาแล้วอยู่ใน แนวทางการพัฒนาของเศรษฐกิจพอเพียง

เพื่อให้เห็นภาพของโครงการต่างๆ ภายใดยุทธศาสตร์ที่ได้กล่าวไปแล้ว จะยกตัวอย่าง เฉพาะโครงการพัฒนาในระดับต่างๆ เพื่อประกอบการพัฒนาว่าอยู่ในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง บ้างหรือไม่

5.1.2 โครงการพัฒนา

ตัวอย่างของโครงการพัฒนาจะได้นำเสนอตามลำดับขั้นตอนขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นดังต่อไปนี้

5.1.2.1 โครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่

5.1.2.2 โครงการพัฒนาของเทศบาลตำบลแม่ริม

5.1.2.3 โครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย

5.1.2.1 โครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่

ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่มีจำนวนโครงการ 12 โครงการ ดังนี้คือ

- 1) โครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรครบวงจร
- 2) โครงการจัดตั้งกองทุนพัฒนาสินค้าเกษตร
- 3) โครงการจัดตั้งศูนย์สินค้าเกษตรภาคเหนือ
- 4) โครงการการพัฒนาประสิทธิภาพ การบริหารจัดการ การส่งเสริมธุรกิจและการเชื่อมโยงเครือข่าย การผลิต การตลาดของสินค้า OTOP
- 5) โครงการการฝึกอบรมการจัดการการตลาด
- 6) โครงการพัฒนาขีดความสามารถในธุรกิจภาคเกษตร
- 7) โครงการให้ความรู้ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
- 8) โครงการส่งเสริมการปลูกพืชปลอดสารพิษ
- 9) โครงการพัฒนาการเกษตรโดยใช้แนวทางเกษตรอินทรีย์
- 10) โครงการพัฒนาคุณภาพและปริมาณการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด
- 11) โครงการจัดตั้งศูนย์คัดเลือกและบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ชุมชนระดับอำเภอ
- 12) โครงการพัฒนาชุมชนพื้นที่สูง พื้นที่พื้นที่ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำ

จากทั้ง 12 โครงการที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ชัดว่าเป็นโครงการที่เน้นการรายได้เป็นสำคัญ หรือเป็นการจัดการให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เพื่อจะได้มีรายได้เพิ่มขึ้น มีอยู่เพียง 3 โครงการ ที่อาจจะเข้าข่ายเศรษฐกิจพอเพียง คือ โครงการ 8, 9 และ 12 ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาซึ่งเป็นนโยบายแนะนำมาจากหน่วยงานระดับกระทรวงจึงเป็นโครงการพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียง โดยบังเอิญ มิได้เกิดจากการที่มีแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการพัฒนาจากความเข้าใจในระดับจังหวัดแต่อย่างใด

5.1.2.2 โครงการพัฒนาของเทศบาลตำบลแม่ริม

ยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งของเทศบาลตำบลแม่ริมมี 14 โครงการ ดังนี้คือ

- 1) โครงการแปรรูปสมุนไพร
- 2) โครงการฝึกอาชีพ
- 3) โครงการพัฒนาเพื่อเพิ่มทักษะด้านคอมพิวเตอร์แก่ชุมชน
- 4) โครงการฝึกอาชีพทำสบู่สมุนไพร
- 5) โครงการจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพในชุมชน
- 6) โครงการฝึกทำดอกไม้ประดิษฐ์จากดินไทย
- 7) โครงการฝึกอาชีพทำผลิตภัณฑ์บูรณาการศิลปะ
- 8) โครงการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน
- 9) โครงการเพิ่มศักยภาพกลุ่มอาชีพ/วิสาหกิจในชุมชน
- 10) โครงการส่งเสริมธุรกิจชุมชน
- 11) โครงการส่งเสริมการตลาดและพัฒนาผลิตภัณฑ์
- 12) โครงการจัดซื้อที่ดินเพื่อสร้างศูนย์จำหน่ายสินค้า
- 13) โครงการก่อสร้างศูนย์จำหน่ายสินค้าทุกชุมชนในเขตเทศบาล
- 14) ส่งเสริมสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

จากโครงการพัฒนาจำนวน 14 โครงการข้างต้น จะเห็นว่า เป็นโครงการพัฒนาที่มีการปฏิบัติมาโดยปกติ โดยมิได้เน้นการที่ว่า "ส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง" เป็นพิเศษ จากการสัมภาษณ์บุคลากรของเทศบาลตำบลแม่ริม พบว่า ในการจัดทำโครงการพัฒนาของเทศบาลตำบลแม่ริม นั้น จะมีการทำประชาคมเพื่อสอบถามความต้องการของประชาชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิธีการจัดทำโครงการที่ดีถึงแม้จะไม่เน้นความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง แต่ก็เน้นการเพิ่มขีดความสามารถทางอาชีพให้แก่ประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

5.1.2.3 โครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย

ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองควายนั้น ได้รวมแนวทางพัฒนาแหล่งน้ำเข้ามาไว้ด้วย โครงการจำนวน 21 โครงการจึงเป็นโครงการก่อสร้าง

พื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำ เหลือโครงการเพียง 9 โครงการที่เป็นโครงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจดังนี้

- 1) โครงการฝึกอบรมอาชีพให้แก่ประชาชน
- 2) โครงการฝึกอบรมการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้แก่ประชาชนและกลุ่มอาชีพ
- 3) โครงการจัดหาอาชีพเสริมให้แก่ผู้มีรายได้น้อย
- 4) โครงการจัดตั้งตลาดกลางในการจำหน่ายสินค้า
- 5) โครงการสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนให้กับกลุ่มอาชีพ
- 6) โครงการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว
- 7) โครงการสนับสนุนกิจกรรมการแสดงผลผลิตของของกลุ่มอาชีพ
- 8) โครงการสนับสนุนโครงการหนึ่งตำบลร้อยผลิตภัณฑ์อำเภอหางดง
- 9) โครงการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์และสถานที่ท่องเที่ยว ภายในตำบลให้เป็นที่รู้จัก

ทั่วไป

เป็นที่ทราบกันดีว่า แหล่งน้ำเป็นสิ่งสำคัญของอาชีพการเกษตร ดังนั้นการเน้นการพัฒนาแหล่งน้ำและพัฒนาอาชีพรวมทั้งสิ้น 21 โครงการถึงแม้จะไม่มีเป้าหมายในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแต่ก็เป็นการเพิ่มขีดความสามารถให้ประชาชนในพื้นที่ให้สามารถช่วยตัวเองได้จึงนับว่าอยู่ในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

ในการจัดทำโครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองควายนั้น จะมีการทำประชาคมเพื่อสอบถามความต้องการของประชาชนเช่นเดียวกันกับยุทธศาสตร์ของเทศบาลตำบลแม่มิม ในกรณีขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองควายไม่ได้กำหนดใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในยุทธศาสตร์และแนวทางพัฒนา โครงการต่างๆ จึงไม่ปรากฏให้เห็นแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.1.3 สรุป

ทั้งหมดนี้อาจสรุปได้ว่าสำหรับองค์กรปกครองท้องถิ่น ในปี พ.ศ. 2548 / 2549 ถึงแม้จะไม่มีคำสำคัญ (key word) ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง แต่ในระดับองค์การบริหารส่วนจังหวัดส่วนใหญ่ของงบประมาณและหมดไปกับการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน แต่เมื่อลงมาถึงระดับเทศบาลตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล จะมีสัดส่วนในการส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชาชนเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

5.2 โครงการพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท

5.2.1 ยุทธศาสตร์

5.2.1.1 ยุทธศาสตร์จังหวัด

จังหวัดชัยนาทจัดอยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน กลุ่ม 2 ซึ่งนอกจากจังหวัดชัยนาทแล้วยังมีจังหวัดลพบุรี สระบุรี และสิงห์บุรี รวมเป็น 4 จังหวัด มีวิสัยทัศน์ของกลุ่มจังหวัดว่า "เป็นแหล่งผลิตและรวบรวมสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออก อุตสาหกรรมวัสดุก่อสร้าง และเป็นศูนย์การบริการคมนาคมทางบกที่ได้มาตรฐาน บนพื้นฐานของชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน" โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์การไว้ 13 ประการดังนี้ (สำนักงานประมาณ, ม.ป.ป., น. 158-162)

- 1) การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต
- 2) การสร้างโอกาสและกระจายรายได้
- 3) การเพิ่มศักยภาพทรัพยากรมนุษย์
- 4) เสริมสร้างและพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง
- 5) ส่งเสริมการกีฬาและสุขภาพ
- 6) เสริมสร้างและเปิดโอกาสไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้
- 7) การป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด
- 8) การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยและอุบัติเหตุ
- 9) การรักษาความสงบเรียบร้อย
- 10) ประสิทธิภาพการปฏิบัติราชการ การบริการ และ IT
- 11) การพัฒนาหน่วยงานและบุคลากร
- 12) การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจการทำงานภาครัฐ
- 13) การติดตามและประเมินผล

ยุทธศาสตร์การพัฒนา 13 ประการ ดังกล่าวนั้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จะยึดเป็นหลักสำหรับพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนขึ้นต่อไป

เมื่อพิจารณาเฉพาะวิสัยทัศน์ของจังหวัดชัยนาทที่ว่า "เป็นแหล่งผลิตและรวบรวมสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออก อุตสาหกรรมวัสดุก่อสร้าง และเป็นศูนย์การบริการคมนาคมทางบกที่ได้มาตรฐาน บนพื้นฐานของชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน" เห็นได้ว่า ข้อความ "บนพื้นฐานของชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน" เป็นสัญญาณที่บ่งบอกได้ว่า ผู้ที่กำหนดวิสัยทัศน์น่าจะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แต่เมื่อพิจารณายุทธศาสตร์ของจังหวัดชัยนาททั้งหมด แล้วพบว่า

ยุทธศาสตร์ (1) ถึง (6) น่าจะเป็นยุทธศาสตร์ที่อยู่ในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว ส่วนที่เหลือ นั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าจะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เพียงใด

5.2.1.2 ยุทธศาสตร์องค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยนาท

จากยุทธศาสตร์ของจังหวัดจำนวน 13 ประการดังกล่าว องค์การบริหารส่วนจังหวัด ชัยนาทได้กำหนดยุทธศาสตร์ของตนเองขึ้นมาจำนวน 7 ประการ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเรียงลำดับ ตามความสำคัญโดยใช้เกณฑ์จำนวนเงินของงบประมาณได้ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการ พัฒนา 2 ประการ ดังนี้คือ

1.1) ก่อสร้าง ปรับปรุง บำรุงรักษาถนน สะพาน ทางเท้า และท่อระบายน้ำ

1.2) สร้างและบูรณะสาธารณูปการและไฟฟ้า

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 71 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

50.84

2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการการบริหารจัดการที่ดี ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนว ทางการพัฒนา 7 ประการ ดังนี้คือ

2.1) โครงสร้างพื้นฐานตามอำนาจหน้าที่

2.2) ปรับปรุงและพัฒนาวัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์และสิ่งก่อสร้างในการบริหารจัดการ ของหน่วยงานให้มีความพร้อมในการปฏิบัติงานราชการ

2.3) สนับสนุนงบประมาณในการบริหารจัดการภายในองค์การทุกด้านให้มีความ พร้อม

2.4) ส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

2.5) ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนามูลฐานในองค์กร

2.6) จัดระบบบริการดูแลให้ประชาชนได้รับความสะดวกและรวดเร็วในการติดต่อ ประสานงาน

2.7) พัฒนาฐานข้อมูลและระบบเครือข่ายเพื่อใช้ในการวางแผนนโยบายและแผน

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 72 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

20.87

3) การยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 5 ประการ ดังนี้คือ

3.1) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

3.2) ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวทางน้ำ

3.3) ส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิม พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ โดยเน้นในเชิงนิเวศน์ พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีรูปแบบความหลากหลาย

3.4) ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และการตลาดการท่องเที่ยวโดยใช้สื่อเทคโนโลยี

3.5) พัฒนาศูนย์บริการให้มีคุณภาพในการบริการและสร้างจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของบ้านที่ดี

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 52 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 15.80

4) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมคุณภาพชีวิต ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 11 ประการ ดังนี้คือ

4.1) เตรียมความพร้อมในการรับการถ่ายโอนการจัดการศึกษาจากรัฐและดำเนินการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ

4.2) สนับสนุนให้เยาวชนและประชาชนได้รับการศึกษาอย่างเต็มศักยภาพและต่อเนื่องโดยมีรูปแบบการเรียนการสอนที่หลากหลาย และบูรณาการบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน

4.3) ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาทุกระดับ

4.4) ส่งเสริมการสร้างสุขภาพ การป้องกันโรค การควบคุมโรค และการคุ้มครองผู้บริโภค

4.5) ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับพิษภัยของยาเสพติดในสถานศึกษาทุกแห่งและแหล่งชุมชนทั่วไป

4.6) ส่งเสริมให้มีสวนสุขภาพ กิจกรรมนันทนาการ ทั้งในเขตเมืองและชนบท

4.7) ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนเยาวชนเล่นกีฬาและออกกำลังกายอย่างต่อเนื่อง

4.8) ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแข่งขันกีฬาทุกประเภทอย่างต่อเนื่อง

4.9) ส่งเสริมสนับสนุนการก่อสร้างลานกีฬา

4.10) สนับสนุนอุปกรณ์กีฬาทุกประเภท

4.11) ส่งเสริมคุณภาพชีวิต

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 47 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

8.41)

5) ยุทธศาสตร์ส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพเพื่อให้ประชาชนมีรายได้มั่นคง ยุทธศาสตร์

ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 7 ประการ ดังนี้คือ

5.1) ให้การศึกษา อบรมสัมมนาและการไปดูงานด้านการเกษตร ให้มีความรู้ความเข้าใจในการประกอบอาชีพการเกษตรแบบก้าวหน้า

5.2) ส่งเสริมและสนับสนุนการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ ที่มีมูลค่าสูงและคุ้มค่า

5.3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

5.4) ส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มอาชีพให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนและสร้างผลประโยชน์ให้กับกลุ่ม

5.5) จัดหาแหล่งน้ำ คลองส่งน้ำ คลองชลประทานให้เพียงพอและทั่วถึงให้มีน้ำทำการเกษตรตลอดทั้งปี

5.6) จัดตลาดชุมชน ตลาดกลางระดับอำเภอ/จังหวัด เชื่อมต่อกับตลาดกลางของภาคและตลาดส่งออกไปต่างประเทศ

5.7) ส่งเสริมและสนับสนุนการแปรรูปผลิตผลจากการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าให้สูงขึ้น
จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 18 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

2.49

6) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 3 ประการ ดังนี้คือ

6.1) ส่งเสริมและสนับสนุนศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น

6.2) ส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

6.3) ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 12 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

0.89)

7) ยุทธศาสตร์บริหารจัดการการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 7 ประการ ดังนี้คือ

7.1) สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนมีความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลาย

7.2) ส่งเสริมสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติโดยเน้นให้ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนร่วมมือกันจัดการแก้ไขปัญหา

7.3) ประชาสัมพันธ์ให้ทุกฝ่ายได้มีความรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

7.4) สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

7.5) จัดระบบบำบัดและจัดการขยะ

7.6) มีการศึกษาวิจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อวางแผนจัดการ

7.7) ประกวดหมู่บ้านเพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมหรือหมู่บ้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 11 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

0.70

รวมทั้งสิ้น 283 โครงการ งบประมาณ 143,813,326 บาท อนึ่ง จำนวนโครงการและงบประมาณเป็นของงบประมาณปี พ.ศ. 2549

เช่นเดียวกับกรณีขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดของชัยนาท ก็เน้นยุทธศาสตร์พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และยุทธศาสตร์พัฒนาการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งมีเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน และเตรียมวัสดุอุปกรณ์ครุภัณฑ์ตลอดจนสิ่งก่อสร้างให้มีความพร้อมในการบริหารกว่าร้อยละ 71.1 ของงบประมาณทั้งหมด ที่เหลือจึงใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เสริมคุณภาพชีวิต สนับสนุนอาชีพ พัฒนาศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นและบริหารจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการพัฒนาตามแนวทางที่พิจารณาได้ว่าสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นน้ำหนักจึงอยู่ที่การลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นสำคัญ

5.2.1.3 ยุทธศาสตร์เทศบาลตำบลแพรกศรีราชา

จากยุทธศาสตร์ของจังหวัดจำนวน 13 ประการดังกล่าว เทศบาลตำบลแพรกศรีราชาได้กำหนดยุทธศาสตร์ของตนเองขึ้นมาจำนวน 5 ประการ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเรียงลำดับตามความสำคัญโดยใช้เกณฑ์จำนวนเงินของงบประมาณได้ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 3 ประการ ดังนี้คือ

1.1) สร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.2) ฝึกระวังและป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.3) บำบัดและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 4 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

53.31

2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการเมืองการบริหาร ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 6

ประการ ดังนี้คือ

2.1) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.2) เพิ่มประสิทธิภาพและพัฒนาบุคลากร

2.3) ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

2.4) ส่งเสริมความรู้ ความสนใจเกี่ยวกับกิจการของเทศบาล

2.5) ปรับปรุงและพัฒนารายได้

2.6) ปรับปรุงและพัฒนาเครื่องมือ เครื่องใช้ และสถานที่ปฏิบัติงาน

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 19 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

23.08

3) ยุทธศาสตร์พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 5

ประการ ดังนี้คือ

3.1) ก่อสร้าง ปรับปรุง บำรุงรักษาถนน ทางเท้า และท่อระบายน้ำ

3.2) ก่อสร้าง ปรับปรุง สาธารณูปโภค บำรุงรักษาสาธารณูปการและสิ่งก่อสร้างอื่นๆ

3.3) ก่อสร้าง ปรับปรุง พัฒนาระบบจราจร

3.4) การวางระบบผังเมืองรวม

3.5 ปรับปรุง พัฒนาแหล่งน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 16 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

14.83

4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 8 ประการ

ดังนี้คือ

4.1) ส่งเสริมการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบและจัดการศึกษานอกระบบ

4.2) พัฒนาแหล่งข้อมูลข่าวสารของประชาชน

4.3) ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น

4.4) ส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชน

4.5) ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

4.6) ส่งเสริมกีฬาและนันทนาการ

4.7) ส่งเสริมและสนับสนุนความเข้มแข็งชุมชน

4.8) รักษาความสงบเรียบร้อย และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

5) ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนาเพียงประการเดียว คือ ส่งเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชน

จำนวนโครงการทั้งหมดของสองยุทธศาสตร์นี้ มี 50 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 8.78

รวมทั้งสิ้น 91 โครงการ งบประมาณ 67,626,830 บาท อนึ่ง จำนวนโครงการและงบประมาณเป็นของงบประมาณปี พ.ศ. 2549

จะเห็นได้ว่า ความโดดเด่นของเทศบาลตำบลแพรกศรีราชายุทธศาสตร์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งใช้งบประมาณทั้งสิ้นร้อยละ 53.3 ซึ่งในความเป็นจริง คือ การสร้างเขื่อนกันดินทะเลาย ซึ่งมีลักษณะเป็นโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่การลงทุนทางโครงสร้างพื้นฐานเพียงร้อยละ 14.8 เท่านั้น ดังนั้นถ้าคำนวณงบประมาณสร้างเขื่อนถือว่าเป็นโครงสร้างพื้นฐาน การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 68.1 และอีกส่วนหนึ่ง คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งมีการจัดสรรงบประมาณรวมทั้งสิ้นถึงร้อยละ 8.8 ดังนั้นลักษณะการจัดสรรงบประมาณของเทศบาลตำบลนี้จึงคล้ายกับการใช้เงินขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นโดยทั่วไป

5.2.1.4 ยุทธศาสตร์องค์การบริหารส่วนตำบลเขาท่าพระ

จากยุทธศาสตร์ของจังหวัดจำนวน 13 ประการดังกล่าว องค์การบริหารส่วนตำบลเขาท่าพระได้กำหนดยุทธศาสตร์ของตนเองขึ้นมาจำนวน 7 ประการ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเรียงลำดับตามความสำคัญโดยใช้เกณฑ์จำนวนเงินของงบประมาณได้ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

1.1) เพิ่มเติมปรับปรุงแก้ไขซ่อมแซมเส้นทางคมนาคมในหมู่บ้าน

1.2) เพิ่มเติมปรับปรุงแก้ไขซ่อมแซมเส้นทางคมนาคมในพื้นที่การทำเกษตรกรรมให้สะดวกและมีประสิทธิภาพในการขนถ่าย วัสดุทางการเกษตรเพิ่มขึ้น

1.3) ขยายเขตปรับปรุงซ่อมแซมระบบไฟฟ้าสาธารณะให้เกิดแสงสว่างเพียงพอและเหมาะสม เพื่อสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

1.4) จัดให้มีระบบระบายน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วมขัง และน้ำเสียที่อาจก่อให้เกิดภาวะแวดล้อมที่ไม่ดีและเป็นที่เพาะพันธุ์เชื้อโรค

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 36 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 34.93

2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

2.1) พัฒนาระบบการจัดเก็บสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพ

2.2) พัฒนาส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของอาคารบ้านเรือนให้เป็นบ้านน่าอยู่และส่งเสริมให้เป็นหมู่บ้านน่าอยู่ตามลำดับ

2.3) สนับสนุนและผลักดันการแก้ไขปัญหาบริเวณสถานที่ทิ้งขยะที่อยู่ในเขตตำบล

2.4) บำรุงรักษาแหล่งน้ำสาธารณะให้มีคุณภาพน้ำที่ได้มาตรฐานตลอดจนฟื้นฟูการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 9 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 24.15

3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการเมืองการบริหาร ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการ

พัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

3.1) ส่งเสริมการให้ความรู้ให้กับประชาชนเกี่ยวกับการเมืองท้องถิ่นและการเลือกตั้งในทุกระดับ

3.2) พัฒนาปรับปรุงอาคารที่ทำการให้มีความสะดวกและเพียงพอตามโครงสร้างการบริหาร

3.3) พัฒนาและเพิ่มศักยภาพในการบริหารทั้งทางด้านวัสดุอุปกรณ์และบุคลากรทางการบริหารให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

3.4) ส่งเสริมการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีโดยยึดหลักธรรมาภิบาล ซึ่งประกอบด้วยหลักคุณธรรมและนิติธรรม, หลักความรับผิดชอบ, หลักความโปร่งใส, และตรวจสอบได้, หลักการที่มีส่วนร่วม, และหลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 6 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 15.03

4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสังคม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 5 ประการ ดังนี้คือ

4.1) ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการให้ดีขึ้น โดยการสนับสนุนเบี้ยยังชีพ ผูกอบรมเยาวชนและสตรี เป็นต้น

4.2) ส่งเสริมสนับสนุนการปราบปรามยาเสพติดทุกประเภท ตลอดจนฟื้นฟูสภาพจิตใจและการบำบัด

4.3) ส่งเสริมสนับสนุนขนบธรรมเนียม ประเพณีไทยและประเพณีท้องถิ่น

4.4) ส่งเสริมสนับสนุนการเล่นกีฬาและการแข่งขันกีฬาด้วยการจัดหาปรับปรุงซ่อมแซมสนามกีฬา สนามกีฬา ตลอดจนวัสดุและอุปกรณ์กีฬาพร้อมทั้งจัดให้มีสวนสุขภาพ สวนสาธารณะ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

4.5) จัดให้มีกระบวนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเบื้องต้นด้วยการจัดตั้งอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จัดหาอุปกรณ์บรรเทาสาธารณภัย เป็นต้น

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 33 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

12.92

5) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 5 ประการ ดังนี้คือ

5.1) พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรโดยการปรับปรุงซ่อมแซมเพิ่มเติมคลองส่งน้ำสระที่สาธารณะ เพื่อการอุปโภคและบริโภค

5.2) ส่งเสริมสนับสนุนประชาชนให้น้ำอุปโภคบริโภคที่สะอาดปลอดภัย ด้วยการสนับสนุนกิจการประปาหมู่บ้าน

5.3) พัฒนากลุ่มอาชีพ กลุ่มเกษตรกร เพื่อการประกอบอาชีพ และอุตสาหกรรมครัวเรือน

5.4) ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีสถานที่พักผ่อนหรือแหล่งท่องเที่ยวของตำบล ตลอดจนสนับสนุนการท่องเที่ยวของจังหวัด

5.5) ส่งเสริมการจัดให้มีตลาดนัดค้าชุมชนและการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินขององค์การบริหารส่วนตำบล

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 5 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

5.83

6) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสาธารณสุข ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 3 ประการ ดังนี้คือ

6.1) จัดหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อป้องกันและระงับโรคติดต่อ

6.2) ส่งเสริมการให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันและระงับโรคติดต่อ

6.3) ให้การสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพเพื่อเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตกับประชาชน ตลอดจนการพัฒนาการนำไปบังคับใช้พระราชบัญญัติการสาธารณสุข

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้มี 6 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

4.42

7) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมี แนวทางการพัฒนา 3 ประการ ดังนี้คือ

7.1) สนับสนุนการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับโรงเรียนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ

7.2) จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในระดับองค์การบริหารส่วนตำบลและพัฒนาให้มีขีดความสามารถที่ทัดเทียมในระดับชุมชนเมือง

7.3) ให้การสนับสนุน วัด ฼าปนสถาน เพื่อการพัฒนาทางด้านวัตถุ และจิตใจ ของ ประชาชน

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้มี 6 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 2.72 รวมทั้งสิ้น 103 โครงการ งบประมาณ 10,643,172 บาท อนึ่ง จำนวนโครงการและ งบประมาณเป็นของงบประมาณปี พ.ศ. 2548 และได้มีการปฏิบัติงานตามโครงการจริง

ในกรณีขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาท่าพระ พบว่า ได้ให้ความสำคัญกับ ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาด้านการเมืองการบริหารเพียงร้อยละ 50 ซึ่งไม่สูงมากนัก แต่ก็ถือว่าสูงกว่าองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย จังหวัดเชียงใหม่ ที่เหลือ เป็นยุทธศาสตร์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ สาธารณสุข และการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นการพัฒนาตามแนวทาง เศรษฐกิจพอเพียง แต่เนื้อหาจะเป็นเช่นนั้นหรือไม่ ไม่สามารถพิจารณาได้จากข้อมูลเพียงเท่านี้

5.2.1.5 สรุป

ถ้าเปรียบเทียบเฉพาะจากยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองท้องถิ่นของจังหวัด ชัยนาท อาจจะกล่าวได้ว่าสะท้อนความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงน้อยกว่าของจังหวัดเชียงใหม่ ยกเว้น กรณีเทศบาลตำบลเขาท่าพระที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมสูงมาก เมื่อพิจารณาจากโครงการพัฒนาในลักษณะเดียวกันกับการวิเคราะห์กรณีของจังหวัดเชียงใหม่ สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

5.2.2 โครงการพัฒนา

5.2.2.1 โครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยนาท

ยุทธศาสตร์ส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพเพื่อให้ประชาชนมีรายได้มั่นคงขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยนาทได้กำหนดให้แนวทางพัฒนาประเภทโครงสร้างพื้นฐานไว้ในยุทธศาสตร์นี้ด้วย โครงการจำนวน 10 โครงการจึงเป็นโครงการที่เกี่ยวกับการขุดลอกแหล่งน้ำ ฯลฯ เป็นต้น เหลือโครงการที่เกี่ยวกับการเศรษฐกิจเพียง 8 โครงการ ดังนี้

- 1) โครงการฝึกอบรมศึกษาดูงานเครือข่ายอาชีพเกษตรกรรมแบบก้าวหน้า
- 2) โครงการส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรในเขตจังหวัด
- 3) โครงการอบรมและสาธิตการทำยาฆ่าเพลี้ยกระโดด
- 4) โครงการฝึกอบรมอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน และหัตถกรรมไทยของจังหวัด
- 5) โครงการจัดตั้งโรงสีข้าวชุมชนบ้านทับนา หมู่ที่ 5 ต. บ้านเขื่อน อ. หันคา จ. ชัยนาท
- 6) โครงการก่อสร้างยุ้งฉางส่วนกลางประจำหมู่บ้าน หมู่ที่ 4 ต. ไพรมณู อ.หันคา จ.

ชัยนาท

- 7) โครงการฝึกอบรมการเพิ่มมูลค่าการแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพร
- 8) โครงการส่งเสริมสินค้าชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ในบรรดาโครงการทั้ง 8 โครงการ นอกเหนือจากโครงการขุดลอกแหล่งน้ำ โครงการที่มีลักษณะเข้าข่ายสอดคล้องกับแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็มีเพียงโครงการเดียวคือ "โครงการฝึกอบรมศึกษาดูงานเครือข่ายอาชีพเกษตรกรรมแบบก้าวหน้า" โครงการในลักษณะนี้เป็นการแนะนำให้ประชาชนรู้จักแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเท่านั้น การที่ประชาชนจะสามารถนำแนวคิดมาปฏิบัติได้ต้องมีโครงการที่เป็นโครงการปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า โครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยนาทมีแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในจำนวนน้อยมาก คือ 1 โครงการเท่านั้น

5.2.2.2 โครงการพัฒนาของเทศบาลตำบลแพรกศรีราชา

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของเทศบาลตำบลแพรกศรีราชา มีโครงการพัฒนาจำนวน 2 โครงการ ดังนี้คือ

- 1) โครงการฝึกอบรมอาชีพให้แก่ประชาชน (เสนอโดยชุมชนตลาดเหนือ)
- 2) โครงการส่งเสริมอุตสาหกรรมในครัวเรือน (เสนอโดยชุมชนวัดมหาธาตุ)

ในการจัดทำโครงการพัฒนาของเทศบาลตำบลแพรกศรีราชานั้น จะมีการทำประชาคมเพื่อสอบถามความต้องการของประชาชน ซึ่งจะเห็นอย่างชัดเจนว่า โครงการพัฒนาข้างต้นนั้นมา

จากชุมชนตลาดเหนือและชุมชนวัดมหาธาตุ จุดเด่นของเทศบาลตำบลแพรศรีราชอยู่ที่การเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งควรจะศึกษารายละเอียดโครงการต่างๆ ว่า มีลักษณะสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่

5.2.2.4 โครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาท่าพระ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาท่าพระ มีโครงการพัฒนาจำนวน 5 โครงการ ดังนี้คือ

- 1) โครงการขยายเขตประปาหมู่บ้าน
- 2). โครงการฝึกอบรมศึกษาดูงานเกี่ยวกับอาชีพให้กับกลุ่มอาชีพประชาชนเยาวชน
- 3). โครงการสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ
- 4). โครงการก่อสร้างปรับปรุงลานตากข้าว
- 5). โครงการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัด

ชุดโครงการดังกล่าวสะท้อนแนวความคิดการพัฒนาในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาท่าพระที่ไม่ค่อยชัดเจนนัก

5.2.3 สรุป

โครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท ไม่สะท้อนความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนามากนักเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดเชียงใหม่ จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องพบว่า บุคลากรขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างชัดเจน เมื่อมีการทำประชาคมกับชุมชนจึงไม่สามารถที่จะแนะนำหรือเสนอแนะให้ชุมชนต่างๆ เพื่อนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา และจัดทำโครงการพัฒนาต่างๆ ได้

อย่างไรก็ดี จากการสัมภาษณ์สมาชิกขององค์การบริหารส่วนตำบลบางท่าน พบว่า มีแนวคิดที่ต้องการจะปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน แต่ไม่สามารถโน้มน้าวให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ เนื่องจากส่วนใหญ่ยังอิงอยู่กับด้านโครงสร้างพื้นฐาน

5.3 โครงการพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดนครราชสีมา

5.3.1 ยุทธศาสตร์

5.3.1.1 ยุทธศาสตร์จังหวัด

จังหวัดนครราชสีมาจัดอยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง กลุ่ม 1 ซึ่งนอกจากจังหวัดนครราชสีมาแล้ว ยังมีจังหวัดชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ รวมเป็น 4 จังหวัด มีวิสัยทัศน์ของจังหวัดว่า "ประตูสู่อีสาน ศูนย์กลางการผลิตอุตสาหกรรมยานยนต์ การแปรรูปการเกษตร ผ้าไหม และการท่องเที่ยว" โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ 8 ประการ ดังนี้คือ (สำนักงานประมาณ, ม.ป.ป., น. 359-360)

- 1) การพัฒนาเกษตรและแปรรูปสินค้าการเกษตรส่งออก
- 2) การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ผ้าไหม
- 3) การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมยานยนต์
- 4) การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว
- 5) การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ
- 6) การแก้ไขปัญหาสังคมและความเดือดร้อนของประชาชน
- 7) การบริหารจัดการอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ
- 8) การแก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่

เมื่อพิจารณาเฉพาะวิสัยทัศน์ของจังหวัดนครราชสีมาที่ว่า "ประตูสู่อีสาน ศูนย์กลางการผลิตอุตสาหกรรมยานยนต์ การแปรรูปการเกษตร ผ้าไหม และการท่องเที่ยว" เห็นได้ว่ายุทธศาสตร์ของจังหวัดนครราชสีมาคงจะมุ่งไปในทางเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งเมื่อพิจารณายุทธศาสตร์ของจังหวัดแล้วก็พบว่า ยุทธศาสตร์จังหวัดจังหวัดนครราชสีมามีลักษณะโน้มเอียงไปในทางทุนนิยมอย่างแท้จริง โดยไม่ได้กำหนดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจโดยตรง โดยกำหนดไว้อย่างในยุทธศาสตร์ที่ 1 กับ 2 ดังนี้

- 1) การพัฒนาเกษตรและแปรรูปสินค้าการเกษตรส่งออก
- 2) การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ผ้าไหม

โดยสรุป ยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดนครราชสีมามีความโน้มเอียงที่จะพัฒนาจังหวัดไปในแนวทางทุนนิยมเป็นหลัก ส่วนประเด็นที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงถ้าหากมีบ้างก็น่าจะเป็นเรื่องรอง

5.3.1.2 ยุทธศาสตร์องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา

จากยุทธศาสตร์ของจังหวัดจำนวน 8 ประการดังกล่าว องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมาได้กำหนดยุทธศาสตร์ของตนเองขึ้นมาจำนวน 10 ประการ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเรียงลำดับตามความสำคัญโดยใช้เกณฑ์จำนวนเงินของงบประมาณได้ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

1.1) ก่อสร้างและปรับปรุงบำรุงถนน สะพาน ทางเท้า ท่อระบายน้ำให้เป็นไปด้วยความสะดวก

1.2) ก่อสร้างขยายเขตไฟฟ้า และไฟฟ้าสาธารณะ

1.3) โครงการแก้ไขปัญหาน้ำดื่มเพื่อการบริโภค

1.4) บริการสาธารณะที่ประชาชนพึงได้รับอย่างถ้วนหน้า

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 398 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 49.68

2) ยุทธศาสตร์น้ำแก่ง ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 2 ประการ ดังนี้คือ

1.1) ส่งเสริมการชลประทานและก่อสร้างฝายต้นน้ำ เพื่อปรับระดับความเร็วของการไหลของน้ำ และดิน ตะกอน เพิ่มน้ำในการอุปโภค บริโภค และในการเกษตรกรรมอย่างเพียงพอ

1.2) ร่วมกับท้องถิ่นและหน่วยงานแก้ปัญหาการขาดแคลนนํ้าอย่างยั่งยืน

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 326 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 29.84

3) ยุทธศาสตร์การบริหารราชการตามหลักการบริหารบ้านเมืองที่ดี ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 3 ประการ ดังนี้คือ

3.1) ส่งเสริมศักยภาพของผู้บริหารส่วนราชการ เพื่อปรับกระบวนการทัศน์และเสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งของหน่วยงาน เพื่อเตรียมความพร้อมในการบริหารจังหวัดแบบบูรณาการ

3.2) ส่งเสริมการกระจายอำนาจ ถ่ายโอนภารกิจ และบุคลากรภาครัฐลงสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3.3) ส่งเสริมการนำระบบ ICT มาใช้ในการบริหารจัดการภาครัฐ และมีศูนย์ประชาสัมพันธ์ข้อมูล ข่าวสารให้ประชาชนรับรู้ ตรวจสอบได้อย่างรวดเร็ว

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 142 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 9.48)

4) ยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

4.1) พัฒนารายได้จากการท่องเที่ยว เชิงศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น
4.2) สนับสนุนและให้มีการปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้าน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม

4.3) เพื่อค้นหาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่

4.4) พัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพเน้นชุมชนมีส่วนร่วม

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 27 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 4.18

5) ยุทธศาสตร์สร้างสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 5 ประการ ดังนี้คือ

5.1) จัดการที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวรและส่งเสริมสวัสดิการพร้อมเครื่องสาธารณูปโภค ให้แก่ประชาชน และผู้ด้อยโอกาสต่างๆ เช่น ผู้ยากไร้ ผู้พิการ ผู้สูงอายุ ฯลฯ

5.2) เพิ่มศักยภาพและเติมปัญญาให้สังคมโดยการสร้างเครือข่ายการศึกษา ระหว่างสถาบันสร้างแหล่งเรียนรู้แบบองค์รวมทันสมัย มีการประยุกต์องค์ความรู้วิชาการต่างๆ แสดงให้เห็นเรื่องราวที่สอดคล้องกับการนำไปใช้กับวิถีชีวิต โดยใช้สื่อ ใช้เทคโนโลยี หรือระบบ IT ถ่ายทอดไปสู่ประชาชนทุกกลุ่ม

5.3) พัฒนาระบบสุขภาพแบบองค์รวมและสภาพแวดล้อมทางสังคมให้เอื้อต่อการมีปรับปรุงพฤติกรรมทางสุขภาพที่ดีถ้วนหน้าอย่างยั่งยืน

5.4) จัดระบบการคุ้มครองผู้บริโภคด้านอาหารปลอดภัย ตลาดสดน่าซื้อและปกป้องสิทธิผู้บริโภค รวมทั้งส่งเสริมการตลาด เล็กน้อยชุมชน สิ่งเสพติด

5.5) สนับสนุนกิจกรรมกีฬา และนันทนาการของครอบครัว ชุมชน เพื่อเสริมสร้างสุขภาพร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 32 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 2.27

6) ยุทธศาสตร์เสริมสร้างความสามารถทางเศรษฐกิจและบรรเทาปัญหาความยากจน
ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 2 ประการ ดังนี้คือ

6.1) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและหน่วยงานทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจน

6.2) สนับสนุนให้มีการพัฒนาทักษะและพัฒนาความเป็นอยู่เน้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เสริมรายได้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 20 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

1.66

7) ยุทธศาสตร์ยุทธศาสตร์เสริมสร้างเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือนให้เกิดความแข็งแรงแบบพึ่งตนเอง ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนาเพียงประการเดียว คือ สนับสนุนภาคการผลิต/บริการอย่างเชื่อมโยง สร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกร พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์เน้นมาตรฐานความปลอดภัยผู้บริโภค

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 14 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

1.35

8) ยุทธศาสตร์ด้านการประสานแผนกับท้องถิ่นเพื่อเกิดประโยชน์กับประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

8.1) ประสานแผนในบทบาทของการส่งเสริมภารกิจระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

8.2) ประสานแผนในบทบาทของการพัฒนาท้องถิ่น ส่งเสริมศักยภาพและบทบาทองค์การบริหารส่วนจังหวัด เพื่อการพัฒนา อบจ. นำอยู่ ให้ได้มาตรฐานขององค์การอนามัยโลก หรือสภาพัฒน์ฯ

8.3) ประสานแผนในบทบาทของการจัดทำฐานข้อมูลท้องถิ่นจังหวัดนครราชสีมา

8.4) ประสานแผนในบทบาทของการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 24 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

0.99

9) ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

9.1) ส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศน์ ป่าไม้ ทรัพยากรชายฝั่ง กลุ่มน้ำ และพื้นดินให้อุดมสมบูรณ์ สามารถเป็นแหล่งผลิตอาหารระดับภูมิภาคและระดับโลก

9.2) สร้างจิตสำนึกและความตระหนักของข้าราชการ เอกชน ประชาชนในการเพิ่มการผลิตโดยมุ่งเน้นคุณธรรม การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบต่อสังคม และมีมาตรการลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

9.3) ส่งเสริมการหาพลังงานจากธรรมชาติ

9.4) ส่งเสริมและพัฒนาเพื่อให้ท้องถิ่นจัดการกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 12 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

0.34

10) ยุทธศาสตร์บริการให้ประชาชนมีงานทำ เกิดรายได้บรรเทาความเดือดร้อน มี

คุณภาพชีวิตที่ดี ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 2 ประการ ดังนี้คือ

10.1) พัฒนาหน่วยงานภาครัฐและบุคลากรเพื่อเตรียมรับเรื่องราวร้องทุกข์ และแก้ไขปัญหาเดือดร้อนของประชาชน

10.2) สนับสนุนช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ที่เกิดจากสาธารณภัย

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 7 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 0.21

รวมทั้งสิ้น 1,017 โครงการเงินงบประมาณ 3,485,468,375 บาท อนึ่ง จำนวนโครงการและงบประมาณเป็นของงบประมาณปี พ.ศ. 2549

จากการศึกษายุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา ก็เหมือนกับจังหวัดในกรณีศึกษาอื่นๆ คือ ยุทธศาสตร์ด้านพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และยุทธศาสตร์การบริหารราชการ ใช้งบประมาณทั้งสิ้นร้อยละ 59.2 แต่มีจุดเด่นในยุทธศาสตร์น้ำแก่งน ซึ่งอาจจะจัดเข้าในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้ ซึ่งมีสัดส่วนของงบประมาณร้อยละ 29.8 ที่เหลือคือ ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว การสร้างสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เสริมสร้างความสามารถทางเศรษฐกิจและบรรเทาปัญหาความยากจน เสริมสร้างเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือนให้เข้มแข็ง พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน บริการให้ประชาชนมีงานทำ เกิดรายได้ บรรเทาความเดือดร้อนและมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นที่น่าสังเกตว่ายุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความยากจน และการไม่มีงานทำเป็นหลัก อาจจะสรุปเป็นความคิดรวบยอดขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา ก็คือ เน้นการเพิ่มรายได้ตามแนวทางพัฒนาแบบพึ่งพิง แต่ส่วนที่ยังยากจนก็ต้องแก้ไขตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

5.3.1.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาของเทศบาลนครนครราชสีมา

จากยุทธศาสตร์ของจังหวัดจำนวน 8 ประการดังกล่าว เทศบาลนครนครราชสีมาได้กำหนดยุทธศาสตร์ของตนเองขึ้นมาจำนวน 9 ประการ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเรียงลำดับตามความสำคัญโดยใช้เกณฑ์จำนวนเงินของงบประมาณได้ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

1.1) ปรับปรุงซ่อมแซมระบบสาธารณูปโภคเดิมที่มีสภาพที่เป็นปัญหาอยู่ให้มีสภาพที่ดี สมบูรณ์ สามารถใช้ได้เป็นอย่างดี ดำเนินการก่อสร้างระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นในส่วนที่ยังขาดหรือไม่เพียงพอให้ครบถ้วน

1.2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสู่มาตรฐานสากลครอบคลุมทั่วถึงและเพียงพออย่างครบวงจร

1.3) แนวทางการพัฒนา ปรับปรุงกระบวนการผลิตน้ำประปาให้มีความสะอาดเหมาะสมที่จะใช้อุปโภคบริโภคมีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของประชาชน

1.4) การสร้างแนวร่วมในการจัดการ โครงสร้างพื้นฐาน

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 57 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 73.71

2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 6 ประการ ดังนี้คือ

2.1) สร้างเครือข่ายการพัฒนาลำน้ำโดยความร่วมมือร่วมทุกภาคส่วน

2.2) เร่งรัดพัฒนาพื้นที่สีเขียว สร้างบรรยากาศ สะอาด สดชื่น

2.3) เร่งรัดปรับปรุงสวนสาธารณะของเทศบาลที่มีอยู่เดิม และจัดสร้างใหม่ เพื่อให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและออกกำลังกายของประชาชนอย่างทั่วถึง พัฒนาลำตะคองที่ไหลผ่านเขตเทศบาล โดยร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน ภาคราชการ ในการทำให้ลำตะคองสะอาดและพัฒนาต่อไปจนสามารถจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งได้

2.4) สร้างเครือข่ายการติดตามตรวจสอบและเฝ้าระวังแหล่งกำเนิดมลพิษทางอากาศและเสียง

2.5) ปรับปรุงประสิทธิภาพและเพิ่มขีดความสามารถระบบระบายน้ำ ระบบรวบรวมน้ำเสียให้ครอบคลุมพื้นที่ และมีการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

2.6) พัฒนาและปรับปรุงด้านรักษาความสะอาด การกำจัดขยะมูลฝอยให้ทั่วถึง ครอบคลุมให้ประชาชนคัดแยกขยะก่อนนำไปฝังกลบตามหลักสุขาภิบาล

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 76 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 11.97

3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น การกีฬา และนันทนาการ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 9 ประการ ดังนี้คือ

3.1) แนวทางการพัฒนา การจัดการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ โดยพัฒนาระบบการบริหาร ระเบียบการเรียนการสอน พัฒนาบุคลากรด้านการศึกษาและสนับสนุนการเรียนการสอน การประเมินภายนอก เน้นให้มีการเรียนการสอนด้านวิชาคอมพิวเตอร์ ภาษาต่างประเทศ

3.2) ขยายการจัดการเรียนการสอนให้ถึงขั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และขยายการศึกษาถึงขั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ให้ได้อย่างน้อย 1 แห่ง ภายในปี 2548

3.3) พัฒนาและปรับปรุงศูนย์เด็กเล็กในชุมชนให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีคุณภาพ รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนเด็กก่อนวัยเรียน (อนุบาล 3 ขวบ) เพื่อเตรียมความพร้อมของเด็กก่อนเข้าสู่ระบบโรงเรียน

3.4) จัดตั้งคณะทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมรับการประเมินความพร้อมในมาตรฐานการจัดการศึกษาการถ่ายโอนโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

3.5) จัดให้มีการอนุรักษ์และส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ

3.6) ดำเนินความร่วมมือกับทางวัด สมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ในการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้ประชาชนมีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีวิต

3.7) พัฒนาและปรับปรุงสนามกีฬาของเทศบาลนครนครราชสีมาให้มีความสะอาด และได้มาตรฐาน มีความพร้อมในการรองรับการออกกำลังกายของประชาชนอย่างเพียงพอ สามารถรองรับการแข่งขันกีฬาระดับต่างๆ รวมถึงระดับชาติได้

3.8) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชน ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

3.9) จัดให้มีการตั้งศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่น เช่น ห้องสมุดท้องถิ่น หอแสดงงานด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 51 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 4.48

4) ยุทธศาสตร์การพัฒนด้านการเมืองการบริหารและการให้บริการประชาชน

ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 8 ประการ ดังนี้คือ

- 4.1) จัดความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง
- 4.2) การบริหารจัดการที่ดีสู่มาตรฐานสากล
- 4.3) เพิ่มศักยภาพในการปฏิบัติงานในหน่วยงานและการให้บริการประชาชน โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ
- 4.4) พัฒนาศักยภาพบุคลากรของเทศบาล เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยการจัดการฝึกอบรมให้ความรู้ในหน้าที่ที่ปฏิบัติ ปรับทัศนคติในการทำงาน พัฒนาทักษะในการปฏิบัติงานแก่บุคคลในระดับต่าง ๆ อย่างเหมาะสม
- 4.5) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารด้านการคลัง ทั้งด้านรายรับ รายจ่าย และกระบวนการงบประมาณ โดยมีการติดตามและประเมินผลการบริหารด้านการคลัง
- 4.6) เพิ่มช่องทางการสื่อสารระหว่างเทศบาลกับประชาชนและหน่วยงานภายนอก ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข่าวสาร ผลงานและกิจกรรมการดำเนินงานของเทศบาลให้ประชาชนรับทราบอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงประชาชน โดยจัดให้มีช่องทางการสื่อสารแบบสองทาง
- 4.7) จัดให้มีศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของเทศบาล (Call Center) เพื่อตอบสนองและให้ข้อมูลแก่ประชาชนอย่างมีคุณภาพและทันต่อเหตุการณ์
- 4.8) จัดให้มีระบบป้องกันภัยและระงับอัคคีภัย โดยเพิ่มเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย มีประสิทธิภาพในการป้องกันและระงับอัคคีภัย จัดตั้งอุปกรณ์ในจุดที่เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยอย่างทั่วถึงและจัดให้มีอาสาสมัครของชุมชน เพื่อสามารถดำเนินการและประสานงานกับเทศบาลได้ทันต่อเหตุการณ์

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 72 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 3.28

5) ยุทธศาสตร์การพัฒนด้านการผังเมืองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ยุทธศาสตร์ดังกล่าว

มีแนวทางการพัฒนา 3 ประการ ดังนี้คือ

- 5.1) พัฒนาภูมิทัศน์ของเมืองให้สวยงาม เหมาะสม
- 5.2) ผลักดันการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนและการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเขตเมือง
- 5.3) ส่งเสริมให้มีการจัดระเบียบในที่สาธารณะและการจัดรูปที่ดินที่เหมาะสม

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 12 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

2.90

6) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสาธารณสุข ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 6 ประการ ดังนี้คือ

6.1) เร่งรัดขยายงานสาธารณสุขมูลฐานให้สามารถให้บริการประชาชนได้อย่างทั่วถึง โดยประสานงานอย่างใกล้ชิดกับสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา

6.2) จัดฝึกอบรม ทบทุนบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) เพื่อให้ อสม. เป็นแกนนำหลักในการพัฒนาด้านสาธารณสุขมูลฐานที่แท้จริงและมีประสิทธิภาพ

6.3) พัฒนาและปรับปรุงศูนย์บริการสาธารณสุขทั้ง 4 แห่งของเทศบาล ให้เป็นหน่วยงานที่ให้บริการด้านสร้างเสริมสุขภาพ และเป็นสถานพยาบาลระบบปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6.4) พัฒนาโรงฆ่าสัตว์ของเทศบาล และตลาดสด ให้มีความสะอาดถูกหลักสุขาภิบาล ตลอดจนหาบเร่แผงลอย ให้มีการดำเนินงานที่ถูกหลักสุขาภิบาล เพื่อให้ผู้บริโภคได้บริโภคอาหารที่สะอาดถูกหลักอนามัย ตอบรับนโยบาย “อาหารปลอดภัย” (Food Safety) ของรัฐบาล

6.5) จัดให้ประชาชนมีการจัดตั้งกลุ่ม ชมรม เพื่อการออกกำลังกาย โดยใช้หลัก “สุขภาพดีไม่มีขาย อยากได้ต้องออกกำลังกาย “ โดยเทศบาลจะเป็นผู้ประสานงานให้การสนับสนุนและให้ร่วมกันเป็นเครือข่าย “ผู้รักสุขภาพ” ของเทศบาล

6.6) แนวทางการพัฒนาจัดให้มีศูนย์สุขภาพ เพื่อสนับสนุนให้ทุกกลุ่มอายุให้มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 28 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

1.58

7) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการจัดระบบการขนส่งและการจราจร ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนาเพียงประการเดียว ดังนี้คือ

- ปรับปรุงระบบสัญญาณจราจร เครื่องหมายจราจร ให้เป็นระบบทันสมัย เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้รถใช้ถนน ตลอดจนปรับปรุงระบบไฟฟ้าแสงสว่างให้ทั่วถึง ในเขตเมืองและชุมชน เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 12 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

1.01

8) ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและผู้ด้อยโอกาส

ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 3 ประการ ดังนี้คือ

8.1) ส่งเสริมการพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้มีสำนึกในความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตนเองและพัฒนาเทศบาล โดยมีการจัดทำโครงการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ที่เหมาะสมกับพื้นที่ร่วมกับทางเทศบาล

8.2) พัฒนาและปรับปรุงการบริหารและดำเนินงานของคณะกรรมการชุมชนให้เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเป็นเสมือนตัวกลางเชื่อมประสานระหว่างเทศบาลและประชาชนในชุมชน นำความต้องการและปัญหาของชุมชนเพื่อนำเสนอต่อเทศบาล และเป็นผู้นำข่าวสารและการบริหารจากเทศบาลสู่ประชาชนในชุมชนโดยมีรูปแบบ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนาชุมชน”

8.3) ส่งเสริมการพัฒนาองค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสำนึกในความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตนเองและพัฒนาเทศบาล โดยมีการจัดทำโครงการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ที่เหมาะสมกับพื้นที่ร่วมกับทางเทศบาลและร่วมเป็นเครือข่ายป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชน

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 31 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 0.79

9) ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนว

ทางการพัฒนา 5 ประการ ดังนี้คือ

9.1) เสริมสร้างสมรรถนะการพัฒนารายได้

9.2) จัดข้อมูลแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่สำคัญ วัด เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

9.3) ส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมอาชีพอิสระให้กับประชาชนในเขตเมืองและชุมชนตามความสนใจ มีการพัฒนาการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม จัดหาหรือจัดสร้างตลาดกลางเป็นที่จำหน่ายผลผลิต

9.4) ส่งเสริมผู้ประกอบการที่มีศักยภาพสูง ประสานงานกับหอการค้าจังหวัด เพื่อส่งเสริมให้เป็นผู้ประกอบการตามโครงการ SME ต่อไป

9.5) จัดกิจกรรมที่เน้นลักษณะเฉพาะหรือความเป็นมาของเมืองโคราช เพื่อสร้างสีสันของเมือง ส่งเสริมการท่องเที่ยว สนับสนุนกิจกรรมและบรรยากาศด้านเศรษฐกิจ

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 8 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 0.29

รวมทั้งสิ้น 347 โครงการ เงินงบประมาณ 5,646,699,289 บาท อนึ่ง จำนวนโครงการและงบประมาณเป็นของงบแผนพัฒนาสามปี พ.ศ. 2549-2551

เนื่องจากเทศบาลเมืองนครราชสีมาเป็นเทศบาลที่ปฏิบัติงานในเมืองใหญ่ งานส่วนใหญ่จุดเน้นสำคัญ คือ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ร้อยละ 73.7 ของงบประมาณทั้งหมด พัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องของการรักษาความสะอาดเป็นหลัก อีกร้อยละ 12 ดังนั้นทั้งสองยุทธศาสตร์นี้ใช้งบประมาณทั้งหมดร้อยละ 85.7 ที่เหลืออีกร้อยละ 14.3 สำหรับอีก 7 ยุทธศาสตร์ที่เหลือ ถึงแม้จะมีความตั้งใจดี เช่น ยุทธศาสตร์ที่ 8 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและผู้ด้อยโอกาสมีงบประมาณเพียงร้อยละ 0.8 อีกยุทธศาสตร์หนึ่งที่อาจจะถือว่าสอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาด้านการศึกษา วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น การกีฬา และนันทนาการ ร้อยละ 4.5 เนื่องจากความเป็นเมืองใหญ่ที่ต้องดูแลเรื่องความสะอาดและโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลักประเด็นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีน้ำหนักน้อยกว่างานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา

5.3.1.3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองระเวียง

จากยุทธศาสตร์ของจังหวัดจำนวน 8 ประการดังกล่าว องค์การบริหารส่วนตำบล หนองระเวียงได้กำหนดยุทธศาสตร์ของตนเองขึ้นมาจำนวน 6 ประการ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเรียงลำดับตามความสำคัญโดยใช้เกณฑ์จำนวนเงินของงบประมาณได้ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

1.1) ก่อสร้างและปรับปรุงบำรุงถนน สะพาน ทางเท้า ท่อระบายน้ำให้เป็นไปด้วยความสะดวก

1.2) ก่อสร้างขยายเขตไฟฟ้าและไฟฟ้าสาธารณะ

1.3) ก่อสร้างและขยายเขตการบริการประปา

1.4) บริการสาธารณะที่ประชาชนพึงได้รับอย่างถ้วนหน้า

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 67 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 74.66

2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพชีวิต ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 5 ประการ ดังนี้คือ

3.1) การพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

3.2) การพัฒนาและส่งเสริมการศึกษา

3.3) การพัฒนาส่งเสริมด้านสุขภาพและอนามัย

3.4) การพัฒนาและส่งเสริมด้านสวัสดิการชุมชน

3.5) การพัฒนาและส่งเสริมด้านกีฬาและการนันทนาการ

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 25 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

8.55

3) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

5.1) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรทุกภาคส่วนในการพัฒนาทางการเมืองและสังคม

5.2) ส่งเสริมการเพิ่มศักยภาพของบุคลากรและองค์กรให้มีขีดความสามารถในการพัฒนา

5.3) ส่งเสริมการพัฒนาระบบการบริการประชาชนตามมาตรฐานสากล (PSO)

5.4) การพัฒนาและจัดระเบียบของชุมชนและสังคม

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 15 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

8.36)

4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 3 ประการ ดังนี้คือ

4.1) ส่งเสริมศักยภาพและขีดความสามารถในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรอินทรีย์และการแปรรูปสินค้าทางการเกษตร

4.2) เสริมสร้างและเพิ่มทักษะอาชีพของครัวเรือนและกลุ่มอาชีพ

4.3) สร้างความตระหนักแก่ผู้ประกอบการและผู้บริโภคในการประหยัดทรัพยากร

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 12 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

4.56

5) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

5.1) สร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการจัดการทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม

5.2) สร้างจิตสำนึกและความตระหนักของผู้ประกอบการและผู้บริโภคในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

5.3) การบริหารจัดการและรณรงค์กำจัดขยะมูลฝอย

5.4) รณรงค์การนำสิ่งของเหลือใช้กลับมาแปรรูปเพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 13 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

3.38

6) ยุทธศาสตร์ตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ
แนวนโยบายของรัฐบาล ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีแนวทางการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้คือ

6.1) การถ่ายโอนงานกิจการจัดการศึกษา

6.2) ส่งเสริมอัตราการป้องกันเฝ้าระวังรักษาบำบัดผู้เสี่ยงติดยาเสพติด และรักษา

ชุมชนให้เข้มแข็ง

6.3) ส่งเสริมระบบความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้สามารถลดปัญหาความ
รุนแรงจากอุบัติเหตุ อุบัติภัย อาชญากรรมและสาธารณภัยต่าง ๆ

6.4) ส่งเสริมสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการสาธารณสุข

จำนวนโครงการทั้งหมดของยุทธศาสตร์นี้ มี 7 โครงการ โดยใช้งบประมาณร้อยละ

0.48)

รวมทั้งสิ้น 142 โครงการ งบประมาณ 52,594,750 บาท อนึ่ง จำนวนโครงการและ
งบประมาณเป็นของงบประมาณปี พ.ศ. 2549

เป็นที่น่าสังเกตว่ากรณีตัวอย่างขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองระเวียงก็เป็นภาพ
สะท้อนขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในระดับเทศบาลด้วยเช่นกัน คือ ใช้งบประมาณสูงถึงร้อยละ
74.7 เพื่อการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ส่วนยุทธศาสตร์ที่อาจจะถือได้ว่าไปในแนวทางเศรษฐกิจ
พอเพียง คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณร้อยละ 8.6 นอกจากนั้นก็ยังมี
ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นเกษตรอินทรีย์และการเพิ่มทักษะให้แก่กลุ่มอาชีพ มี
งบประมาณร้อยละ 4.6 ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม มีงบประมาณร้อยละ 3.4 โดยสรุปก็
คือ กรณีตัวอย่างของหนองระเวียงการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมีภาพที่ไม่เด่นชัดนัก

5.3.1.5 สรุป

ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นของจังหวัดนครราชสีมามีลักษณะ
โน้มเนียงไปในทางทุนนิยม โดยไม่ได้กำหนดแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทาง
ในการพัฒนา กล่าวคือ ยุทธศาสตร์ทั้งหมดขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมิได้กำหนดปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียงไว้เป็นแนวทางพื้นฐานของการพัฒนา มีเพียงองค์การบริหารส่วนจังหวัดที่ใช้
แนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเท่านั้น ซึ่งปรากฏอยู่ในใน

ยุทธศาสตร์ที่ 6 และ 7 กล่าวคือ ยุทธศาสตร์เสริมสร้างความสามารถทางเศรษฐกิจและบรรเทาปัญหาความยากจน มีแนวทางในการพัฒนาประการหนึ่งว่า "สนับสนุนให้มีการพัฒนาทักษะและพัฒนาความเป็นอยู่เน้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เสริมรายได้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น" และยุทธศาสตร์ยุทธศาสตร์เสริมสร้างเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือนให้เกิดความแข็งแรงแบบพึ่งตนเอง ส่วนในกรณีของเทศบาลเมืองนครราชสีมา และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองระเวียง แนวโน้มดังกล่าวยังมีน้อยกว่าเมื่อพิจารณาจากโครงการภายใต้หัวข้อการพัฒนาอาจจะสรุปได้ดังนี้

5.3.2 โครงการพัฒนา

5.3.2.1 โครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา

องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมากำหนดยุทธศาสตร์เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ 2 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์เสริมสร้างความสามารถทางเศรษฐกิจและบรรเทาปัญหาความยากจน ยุทธศาสตร์นี้มีโครงการพัฒนาจำนวน 20 โครงการ ดังนี้คือ

- 1) โครงการเฝ้าแก่งน้อย
- 2) โครงการลูกจ้างมืออาชีพ
- 3) โครงการพี่เลี้ยงน้อง
- 4) โครงการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะการประกอบอาชีพหลัก การประกอบอาชีพเสริมที่เหมาะสมแก่ครัวเรือนยากจนและการสร้างวินัยการเงิน
- 5) โครงการอบรมเพิ่มศักยภาพคณะกรรมการกองทุน
- 6) โครงการตลาดนัดและแหล่งเรียนรู้วิชาชีพ
- 7) โครงการอบรมผู้นำชุมชนเข้มแข็งอำเภอจักราช
- 8) โครงการพัฒนาทักษะแรงงานส่งเสริมอาชีพพัฒนาช่างฝีมือ
- 9) โครงการอบรมเพิ่มพูนทักษะสตรีด้านการพัฒนาอาชีพและรายได้พร้อมศึกษาดูงาน
- 10) โครงการจัดอบรมทัศนศึกษา ดูงานอาชีพของกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มอื่นๆ ในเขต อ. ปักธงชัย จ. นครราชสีมา
- 11) โครงการก่อสร้างศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP
- 12) โครงการประกวดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตระดับอำเภอ
- 13) โครงการประชุมสัมมนาสตรีระดับอำเภอ
- 14) โครงการอบรมศึกษาดูงานกลุ่มพัฒนาสตรีอำเภอชุมพวง

15) โครงการสนับสนุนการวิจัยโดยการผลิตผลทางการเกษตรเพื่อแปรรูปเป็นพลังงานทดแทน การส่งเสริมการปลูกสับปะรด การปลูกมันสำปะหลัง การรีไซเคิลวัสดุเหลือใช้ เช่น น้ำมัน กระดาษมาทดแทนวัสดุทางธรรมชาติ ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

16) โครงการส่งเสริมกลุ่มอาชีพทำหัตถ์

17) โครงการตลาดน้ำ OTOP อ. ปักธงชัย

18) โครงการออกแบบและก่อสร้างโรงงานฟอกย้อมไหมรวมพร้อมระบบบำบัดน้ำเสีย

19) โครงการส่งเสริมผลผลิตอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมอาชีพการปลูกข้าวหอมมะลิ

20) โครงการศูนย์อาคร OTOP ถนนบุตะโก หมู่ที่ 10 ต. วังน้ำเย็น อ. วังน้ำเขียว ยุทธศาสตร์ที่สอง คือ ยุทธศาสตร์เสริมสร้างเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือนให้เกิดความแข็งแรงแบบพึ่งตนเอง ยุทธศาสตร์นี้มีโครงการพัฒนาจำนวน 14 โครงการ ดังนี้คือ

1) โครงการจัดอบรมทัศนศึกษาดูงานกลุ่มส่งเสริมอาชีพคลองกลุ่มสตรีแม่บ้าน อ. บ้านเหลื่อม

2) โครงการส่งเสริมอาชีพเลี้ยงวัวกลุ่มอำเภอขามสะแกแสง

3) โครงการจัดฝึกอบรมกลุ่มอาชีพทุกตำบลใน อ. บัวใหญ่ จ. นครราชสีมา

4) โครงการอบรมเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ อำเภอแก้งสนามนาง

5) โครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและ

โครงการตามพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

6) โครงการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ

7) โครงการขยายพันธุ์หมูกระโดน (หมูพื้นบ้าน)

8) โครงการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

9) โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

10) โครงการสร้างเครือข่ายชุมชน

11) โครงการจัดหาตลาดกลาง/ศูนย์จำหน่ายสินค้า

12) โครงการก่อสร้างศูนย์ฝึกอบรมและตลาดกลางจำหน่ายผ้าไหมปักธงชัย

13) โครงการก่อสร้างศูนย์ฝึกอบรมและตลาดกลางจำหน่ายผ้าไหมปักธงชัย

14) โครงการส่งเสริมอาชีพตำบลสำโรง

โครงการพัฒนาจำนวน 34 โครงการดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า เป็นโครงการที่ได้มาจากการที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดไปทำประชาคมตามท้องถิ่นต่างๆ เพราะ ชื่อของโครงการบ่งบอกไว้ว่า เป็นโครงการที่จะจัดทำ ณ ท้องถิ่นแห่งใด การทำประชาคมดังกล่าวจึงเห็นได้ชัดเจนว่าโครงการเหล่านั้น เป็นโครงการเพื่อตอบสนองเฉพาะความต้องการของท้องถิ่นในแต่ละแห่ง ซึ่งสะท้อนความต้องการของท้องถิ่นที่จะมีการพัฒนาอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง อย่างไรก็ตามโครงการเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่จัดให้ความรู้ ยังไม่ได้เป็นโครงการที่จะนำไปพัฒนาเศรษฐกิจอย่างให้ได้ผลในทางปฏิบัติ

5.3.2.2 โครงการพัฒนาของเทศบาลนครนครราชสีมา

ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของเทศบาลนครนครราชสีมา มีโครงการพัฒนา จำนวน 8 โครงการ ดังนี้คือ

- 1) โครงการแต่งผม-เสริมสวย
- 2) โครงการส่งเสริมอาชีพและพัฒนารายได้
- 3) โครงการ OTOP ศูนย์ตลาดชุมชน
- 4) โครงการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในเขตเทศบาล
- 5) โครงการจัดตั้งร้านสานพื้นอาชีพชุมชนในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา
- 6) โครงการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวต้อนรับเทศกาลตรุษจีน
- 7) โครงการถนนคนเดิน
- 8) โครงการส่งเสริมและพัฒนาผู้ประกอบการธุรกิจด้านอาหาร

ในการจัดทำโครงการพัฒนาของเทศบาลนครนครราชสีมา นั้น จะมีการทำประชาคมเพื่อสอบถามความต้องการของประชาชน ทั้งบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชน ยังไม่เข้าใจชัดเจนถึงแนวคิดในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นโครงการของเทศบาลนครนครราชสีมาจึงเป็นโครงการตามปกติ โดยไม่สะท้อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากนัก

5.3.2.3 โครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองระเวียง

ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองระเวียง มีโครงการพัฒนาจำนวน 12 โครงการ ดังนี้คือ

- 1) โครงการปรับปรุงโรงปุ๋ยชีวภาพ ม.11 บ้านโดนด
- 2) โครงการขุดเจาะบาดาลในไร่นาบ้านโนนมะกอก หมู่ที่ 14
- 3) โครงการสนับสนุนกองทุนปุ๋ยเพื่อการเกษตร
- 4) โครงการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว

- 5) โครงการฝึกอบรมอาชีพแก่เกษตรกร
- 6) โครงการปลูกหญ้าแฝกตามโครงการพระราชดำริ
- 7) โครงการขุดสระขนาดเล็กในไร่นา
- 8) โครงการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาดินเค็ม
- 9) โครงการจัดซื้อเครื่องอัดฟาง
- 10) โครงการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสาน
- 11) โครงการป้องกันและกำจัดโรคระบาดในสัตว์
- 12) โครงการป้อนหมักชีวภาพ

โครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองระเวียงก็มีลักษณะเช่นเดียวกับ อาจจะมีแนวทางพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ข้างในบางโครงการ เช่น โครงการปรับปรุงโรงป้อนชีวภาพ การปลูกหญ้าแฝกตามโครงการพระราชดำริ โครงการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสาน และโครงการป้อนหมักชีวภาพ เป็นต้น ซึ่งโครงการลักษณะนี้เป็นโครงการที่ได้รับการชี้นำมาจากหน่วยงานระดับกระทรวง มิได้เกิดจากองค์ความรู้ความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยตัวของท้องถิ่นเอง

5.3.3 สรุป

ถึงแม้จังหวัดนครราชสีมาจะมีการพัฒนาในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงน้อยกว่าจังหวัด ชัยนาท และเชียงใหม่ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่าในกรณีของจังหวัดนครราชสีมา องค์การบริหาร ส่วนจังหวัดกลับมีงานพัฒนาในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่าเทศบาลเมืองนครราชสีมา ซึ่งก็ เป็นเรื่องที่สามารถเข้าใจได้ เพราะเทศบาลเมืองต้องเน้นโครงสร้างพื้นฐานและการทำความสะอาด เป็นหลัก แต่ในขณะเดียวกันองค์การบริหารส่วนตำบลกลับมีการสนองความต้องการในการพัฒนา อาชีพของประชาชนในท้องถิ่นไม่มากนัก เมื่อเทียบกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควายของ เชียงใหม่ ซึ่งมีสัดส่วนของยุทธศาสตร์เศรษฐกิจพอเพียงค่อนข้างสูง

5.4 สรุป

จากในหัวข้องบประมาณขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจะพบว่า งบประมาณของ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นทั้งหมดมีจำนวนน้อยมาก เงินงบประมาณส่วนใหญ่จะใช้ค่าจ้างและ เงินเดือนของบุคลากร จึงจะเหลืองบประมาณเพื่อพัฒนาน้อยลงไปอีก ถึงกระนั้นก็ดี ยุทธศาสตร์/ แนวทางพัฒนา/โครงการพัฒนาที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจก็มีงบประมาณในสัดส่วนที่น้อยกว่า

ยุทธศาสตร์อื่นๆ ทั้งหมด ยกเว้นในกรณีของบางพื้นที่ โครงการพัฒนาของยุทธศาสตร์ต่างๆ ส่วนมากแล้วจะเป็นโครงการการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากประชาชนก็ต้องการให้ท้องถิ่นพัฒนาไปในแนวทางนี้ ซึ่งก็ไปสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนักการเมืองส่วนท้องถิ่น เพราะสมาชิกสภาท้องถิ่นส่วนใหญ่มีอาชีพในทางรับเหมาก่อสร้าง โครงการพัฒนาส่วนหนึ่ง สมาชิกสภาท้องถิ่นจึงเป็นผู้เสนอขอโครงการเอง อนุมัติโครงการเอง และในหลายกรณีเป็นผู้รับเหมาดำเนินโครงการนั่นเอง

นอกจากนั้นในช่วงระยะเวลาที่ได้ทำการศึกษาในเรื่องนี้ กระแสความคิดเศรษฐกิจพอเพียงถูกกลบด้วยความคิดที่เน้นการให้ความช่วยเหลือจากรัฐบาลกลางในการสร้างรายได้จากรัฐบาลทักษิณเป็นสำคัญ ผู้ที่มีหน้าเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอง ตลอดจนประชาชนจึงยังไม่มีความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคั่นโครงการพัฒนาต่างๆ จึงมิได้มีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินงานของโครงการต่างๆ แต่อย่างใด ถึงแม้จะมีคำว่า "เศรษฐกิจพอเพียง" กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์/แนวทางพัฒนา/โครงการพัฒนา แต่ในการปฏิบัติงานจริงแล้ว เป็นเพียงการทำเอาคำราเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้โดยไม่เข้าใจความหมายของมิติที่เป็นความคิดเชิงนามธรรม จึงสรุปได้ว่า นโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมิได้สนับสนุนให้ประชาชนนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาชีวิตและสังคมของตนแต่อย่างใด นอกจากนี้ข้อจำกัดของงานวิจัยครั้งนี้เป็นการเสนอภาพของความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงเวลาที่จะพิจารณาเปรียบเทียบได้ว่าแต่ละท้องถิ่นที่มีวิวัฒนาการทางด้านการคิดดังกล่าวก้าวหน้าไปในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มขึ้นหรือไม่ อีกทั้งเป็นการศึกษาแบบกรณีศึกษาที่เป็นการเลือกสุ่มทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบตัวอย่างคล้ายกันโดยตรง โดยไม่พิจารณาปัจจัยท้องถิ่นและวัฒนธรรมประกอบรวมด้วยไม่ได้ ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นข้อจำกัดของวิธีวิทยาของการศึกษานี้

5.5 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการจัดทำยุทธศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1) เนื่องจากองค์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองยังไม่มีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน ดังนั้น บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ควรส่งเสริมสร้างความรู้ให้โดยด่วน

2) ควรกำหนดขอบเขตและความหมายของแต่ละยุทธศาสตร์ให้ตรงกัน ยกตัวอย่างเช่น ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจ หมายถึง ยุทธศาสตร์อะไร ขอบเขตของยุทธศาสตร์เศรษฐกิจดังกล่าวมีขอบเขตแค่ไหน เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น ตามแผนการกระจายอำนาจ ได้กำหนดให้มีการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ 6 ด้าน คือ

- 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน
- 2) ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต
- 3) ด้านการจัดระเบียบชุมชน/สังคม และรักษาความสงบเรียบร้อย
- 4) ด้านการวางแผนการส่งเสริมการลงทุน การพาณิชย์กรรม และการท่องเที่ยว
- 5) ด้านการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
- 6) ด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

องค์กรส่วนท้องถิ่นอาจจะยึดภารกิจต่างๆ เหล่านั้น เป็นฐานที่จะกำหนดยุทธศาสตร์ของตนเอง การกำหนดยุทธศาสตร์ให้มีความหมายและขอบเขตที่ชัดเจน ให้การบริหารโครงการพัฒนาขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นไปอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้นด้วย

3) มีแนวโน้มที่จะเกิดความซ้ำซ้อนระหว่างยุทธศาสตร์ขององค์กรบริหารส่วนจังหวัดนั้น กับยุทธศาสตร์ขององค์กรบริหารส่วนตำบลและเทศบาล จึงควรมีการกำหนดยุทธศาสตร์ให้เฉพาะเจาะจงมากขึ้นว่า ยุทธศาสตร์ใดควรเป็นจุดเน้นขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นประเภทใด ยกตัวอย่างเช่น ยุทธศาสตร์โครงสร้างพื้นฐานนอกเขตเทศบาลควรจะเป็นขององค์กรบริหารส่วนจังหวัด ส่วนการสร้างอาชีพและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรจะเป็นหน้าที่ขององค์กรบริหารส่วนตำบล (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และคณะ, 2547, น. 56)

4) ในการทำยุทธศาสตร์พัฒนาควรร่วมมือกันทำระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจากหลายยุทธศาสตร์หากร่วมมือกันทำจะทำให้ประสิทธิผลมากกว่า ยกตัวอย่างเช่น (สมปฤณ นิยมไทย, 2547, น. 28)

- (1) การวางแผนพัฒนาท้องถิ่น
- (2) การดูแลรักษา อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (3) การส่งเสริมการท่องเที่ยว
- (4) การกำจัดขยะมูลฝอย
- (5) การบำบัดน้ำเสีย
- (6) การผังเมือง
- (7) การควบคุมการฆ่าสัตว์ (โรงฆ่าสัตว์)

(8) การดูแลรักษาที่สาธารณะ

(9) การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (เช่นการดับเพลิง การป้องกันน้ำท่วม)

5) จะต้องทำความเข้าใจให้เจ้าหน้าที่และผู้บริหารในองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นว่า จุดเน้นของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่วิธีการ ถ้าหากจะเน้นในแง่วิธีการมีเพียงวิธีเดียว คือ การเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันและความสามารถในการพึ่งตัวเองเป็นหลัก และส่วนที่สำคัญกว่าของเศรษฐกิจพอเพียงคือวิถีคิด คือความพอประมาณ และความมีเหตุผลที่ต้องประกอบด้วยความรู้และคุณธรรม ซึ่งจะให้ได้ที่สุดจะต้องทำให้ความมีเหตุผลนี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ซึ่งถ้าเข้าใจเช่นนี้แล้วก็จะสามารถประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงได้ในทุกกรณี

5.6 สรุปภาพรวมของการศึกษา

จากที่ได้มีการศึกษาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงในบทที่ 3 มาถึงนโยบายของหน่วยงานของรัฐในบทที่ 4 และความรู้ความเข้าใจขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในบทที่ 5 นั้น อาจสรุปได้ว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ดำเนินไปตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้นปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4, 5, 8, 9 และ 10 แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ที่เน้นความเป็นธรรมในสังคมไม่มีผู้ใดนำไปปฏิบัติ เนื่องจากอยู่ในยุคสงครามกลางเมืองระหว่างรัฐบาลไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ส่วนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) นั้นเน้นแก้ปัญหาความยากจนในชนบทอย่างเป็นระบบเป็นครั้งแรกก็เกิดปัญหาสินค้าเกษตรราคาตกต่ำทั่วโลกติดต่อกันเป็นเวลา 5 ปี ทำให้ต้องเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาไปเน้นอุตสาหกรรมส่งออก การแข็งค่าของเงินเยนตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นไป ทำให้มีการย้ายฐานการผลิตขนาดใหญ่เกิดขึ้นในเอเชียและในประเทศไทยทำให้แผนการส่งเสริมการส่งออกที่ใช้ตั้งแต่กลางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) กลายเป็นความจริงซึ่งนำไปสู่การขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 และ 7 (พ.ศ. 2530-2539) และเมื่อเตรียมแผนที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวและเป็นไปตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ก็เกิดวิกฤติเศรษฐกิจต้องดำเนินการแก้ไขตามข้อกำหนดของ IMF ซึ่งส่วนหนึ่งสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงในรูปของการถูกบังคับให้เป็นไปตามนั้นแทนการปฏิบัติโดยสมัครใจ อีกส่วนหนึ่งเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามกับเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากการปรับโครงสร้างเพื่อการเปิดประเทศมากยิ่งขึ้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ยึดหลัก

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา แต่รัฐบาลทักษิณกลับเน้นการสร้างสรรค์ชนะในการแข่งขันโดยใช้เศรษฐกิจฐานรากเป็นฐาน และแทนการสร้างความเข้มแข็งด้วยทุนทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคม และทุนทรัพยากรมนุษย์ให้แก่เศรษฐกิจฐานราก รัฐบาลทักษิณเน้นการเข้าถึงทุนทางกายภาพของเศรษฐกิจฐานรากเป็นหลัก ถึงแม้จะช่วยทำให้เศรษฐกิจมหภาคฟื้นตัว แต่เศรษฐกิจฐานรากกลับยิ่งอ่อนแอด้วยปัญหานี้สิน และขาดความสามารถในการพึ่งตนเอง ในขณะที่อยู่ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ซึ่งเน้นการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอีกเช่นกัน แต่ผลจะเป็นเช่นไรยังไม่สามารถพยากรณ์ได้เพราะพลังโลกาภิวัตน์และอิทธิพลของทุนจากต่างประเทศมีค่อนข้างมาก

เป็นที่ชัดเจนว่าตั้งแต่รัฐบาลชวน หลีกภัย 2 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นต้นมา รัฐบาลได้ประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบางส่วนเนื่องจากความจำเป็นเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบท รวมทั้งเป็นการเพิ่มทุนทางสังคม ทุนทรัพยากรมนุษย์และทุนทรัพยากรธรรมชาติในบางส่วนตามเงื่อนไขความจำกัดของรัฐบาล ส่วนนโยบายของรัฐบาลทักษิณ 1 และ 2 (พ.ศ. 2544-2549) นั้นในเนื้อแท้ไม่มีจุดเน้นเศรษฐกิจพอเพียง แต่ความพยายามที่จะทำให้เศรษฐกิจฐานรากมีความเข้มแข็งมากขึ้น เช่น โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค รวมทั้งความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุนของประชาชนในระดับฐานรากที่สามารถช่วยตัวเองได้ในที่สุด ก็เป็นการช่วยเสริมความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงทางอ้อมสำหรับคนส่วนน้อยที่มีความสามารถ นอกจากนั้นยังพบว่าถึงแม้นโยบายของรัฐบาลทักษิณจะไม่เอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แต่ก็มีหน่วยงานของรัฐจำนวนหนึ่งที่มีความเข้าใจ และพยายามดำเนินนโยบายในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มมากขึ้น เมื่อเทียบกับสิ่งที่เกิดขึ้นสมัยรัฐบาลชวน 2 (พ.ศ. 2540-2544)

สำหรับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นไม่ว่าองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล หรือองค์การบริหารส่วนตำบล อาจจะกล่าวได้ว่า เริ่มมีความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังคงอยู่ในวงจำกัด เนื่องจากมีความจำกัดที่จะเข้าใจความหมายเชิงนามธรรมของเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มนี้จึงควรเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ควรจะได้รับการกระตุ้นให้มีความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

บทที่ 6

การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

6.1 การแผ่ขยายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชนฐานล่าง

งานวิจัยนี้นอกจากจะทำการรวบรวมและวิเคราะห์แนวคิดพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติในระดับกระทรวง ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ผู้วิจัยยังทำศึกษาวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงของปัจเจกบุคคลและชุมชน เพื่อศึกษาว่า ภายใต้นโยบายของรัฐซึ่งมีทั้งนโยบายที่ส่งเสริมและนโยบายที่เป็นอุปสรรคต่อเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ปัจเจกบุคคลและชุมชนที่ได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงอย่างไร จากหลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบรอบ และคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ กรอบแนวคิดนี้จึงเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติภายใต้สังคมทุนนิยมที่กระตุนการบริโภคแบบหรรษา ฟุ่มเฟือยตลอดเวลา

ในระดับมหภาค การปรับวิถีชีวิตอยู่แบบพอเพียงของประชาชนจะทำให้การพัฒนาประเทศมีความสมดุลและยั่งยืน ในระดับจุลภาค จะทำให้เกิดสันติสุขในชุมชน คนในชุมชนมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน หากคนในชุมชนมีวิถีชีวิตแบบพอเพียงก็จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งซึ่งจะเป็นฐานรากที่มั่นคง และจะช่วยสร้างความแข็งแกร่งให้กับประเทศชาติ การปรับวิถีชีวิตอยู่แบบพอเพียงสำหรับผู้ที่เคยมีวิถีชีวิตแบบหรรษา ฟุ่มเฟือย จนเคยชิน คงเป็นเรื่องยาก แต่สำหรับชนชั้นกลางหรือผู้มีรายได้น้อย ภายใต้กระแสบริโภคนิยมที่ปลูกเร้าให้มีการบริโภคอยู่ตลอดเวลา การปรับวิถีชีวิตอยู่แบบพอเพียงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ในช่วงที่เศรษฐกิจมีการเติบโตแบบฟองสบู่ มีการเก็งกำไรอสังหาริมทรัพย์ ที่ดินที่เคยเป็นกรรมสิทธิ์ของชาวนาต้องหลุดมือไปเป็นจำนวนมาก ผู้ที่ขายที่ดินได้เงินจำนวนมากส่วนหนึ่งใช้ชีวิตแบบขาดสติทำให้เงินหมดไปหลังจากที่ดินหลุดมือไปไม่นาน หลังจากเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในปี 2540 โดยการเข้า

ไปส่งเสริมของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม(Social Investment Fund - SIF) ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญคือหารสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง หลายชุมชนมีการปรับวิถีชีวิต วิธีการผลิตให้เป็นแบบพอเพียง และเมื่อกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมปิดตัวลงเนื่องจากเป็นกองทุนที่จัดตั้งโดยเงินกู้ยืมจากธนาคารโลกเพื่อแก้ปัญหาผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนก็ได้รับการสานต่อจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ซึ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพขององค์กรและผู้นำชุมชน รวมทั้งการทำแผนแม่บทชุมชน อันเป็นแผนที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต

ในปัจจุบันนี้ นอกจากคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งมีบทบาทนำในการศึกษาวิจัยและเผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและสร้างแบบอย่างที่ดีของแบบเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนก็เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง เช่นกัน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ได้จัดตั้งเป็นองค์การมหาชน และดำเนินงานอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2543 โดยการยุบรวมสำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองและสำนักงานกองทุนพัฒนาชนบทเข้าด้วยกัน ในช่วงต้นทำให้ทั้งเมืองและชนบทเกิดการเรียนรู้ เพื่อวางทิศทางการพัฒนาร่วมกัน เกิดการเชื่อมโยงในประเด็นเดียวกัน ทั้งในระดับพื้นที่ ภาค และระหว่างภาค ทำให้เห็นพลังของชุมชนที่มีอยู่อย่างมหาศาล ที่จะเข้าไปจัดการปัญหาต่างๆ ได้อย่างหลากหลาย และครอบคลุมหลายๆ ประเด็น เช่น ประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับนโยบายของรัฐบาล การแก้ไขปัญหาความยากจน โครงการบ้านมั่นคง เมืองน่าอยู่ ประเด็นที่เครือข่ายองค์กรชุมชนมีความรู้ดีกร่วม เช่น องค์กรการเงิน สวัสดิการชุมชน เศรษฐกิจชุมชน การคิดค้นใหม่โดยการเชื่อมโยงประเด็นต่างๆ ที่ทำอยู่ เพื่อให้เกิดการเสริมแนวทางการพัฒนาให้เข้มแข็งขึ้น เช่น งานด้านวัฒนธรรมชุมชน อาสาสมัครชุมชน สันเชื่อเพื่อการพัฒนา การฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น และงานที่ชุมชนรู้สึกเป็นปัญหาร่วมหรือมีความสำคัญเชิงโครงสร้าง เช่น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการหนี้สินภาคประชาชน เป็นต้น

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเริ่มจัดกระบวนการพัฒนาที่จะเดินไปสู่ประเด็นสำคัญดังกล่าว ตั้งแต่ปี 2546 จนกระทั่งในปี 2547 ได้ทำให้ทิศทางการพัฒนามีความชัดเจน มีความลึก ทั้งด้านข้อมูล การเชื่อมโยงเครือข่ายที่มีอยู่ให้มีความสัมพันธ์กับนโยบายทั้งของหน่วยงานส่วนกลางและ

ท้องถิ่น รวมทั้งเกิดกระบวนการทำงานที่มีทิศทางชัดเจนมากขึ้น เช่น แผนชีวิตชุมชน สวัสดิการชุมชน ตลอดจนสินเชื่อแนวใหม่ ที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงกับการเงินในชุมชน

ในการสนับสนุนแผนชีวิตชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้สนับสนุนให้เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนร่วมกันจัดกระบวนการของตนเอง เพื่อไปเชื่อมโยงกับแผนของท้องถิ่น ถึงแม้ปริมาณจะเกิดขึ้นเพียง 222 ตำบลในปี 2547 แต่แนวทางที่ชุมชนเป็นหลักนี้ ได้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทั่วประเทศ ทำให้เกิดรูปแบบของการแก้ไขปัญหาโดยพลังของชุมชน ที่จะขยายไปทั่วประเทศ

งานสวัสดิการชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้ทำการพัฒนาและต่อยอดการเงินชุมชนที่มีอยู่อย่างกว้างขวางทั่วประเทศ เพื่อการดูแลคนในชุมชนร่วมกัน ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการสร้างระบบที่มีพื้นฐานของการพึ่งตนเอง สร้างภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งของสมาชิกในท้องถิ่นอย่างยั่งยืนร่วมกัน ทำให้เห็นถึงการเชื่อมโยงไปถึงวัฒนธรรมชุมชนเดิม ที่เป็นระบบของการเกื้อกูลระหว่างกัน โดยที่กระบวนการสวัสดิการชุมชนที่เกิดขึ้น มองไปถึงการจัดการร่วมกัน อันเป็นวิธีสร้างสวัสดิการแบบไทยๆ เช่น โครงการสวัสดิการผู้สูงอายุ โครงการสวัสดิการผู้นำ เป็นต้น

งานฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้เชื่อมโยงกับกระบวนการชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ร่วมกับองค์กรในท้องถิ่น พัฒนาระบบท้องถิ่นที่เข้มแข็งร่วมกัน ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรรมยั่งยืน และเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม สวัสดิการ ฯลฯ ไปสู่การจัดการท้องถิ่นร่วมกันใหม่อย่างมีการวางแผน โดยชุมชนร่วมกับท้องถิ่นในการจัดการพัฒนาท้องถิ่นทุกด้านด้วยความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

ในปี 2547 รัฐบาลมีนโยบายสำคัญเรื่องการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยให้คนจนไปแสดงตนด้วยการจดทะเบียนคนจนเพื่อนำไปสู่การวางแผน กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเชื่อมโยงต่อเนื่องในอีก 5 ปีข้างหน้า สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในแนวทางของรัฐบาล โดยเน้นให้คนจน ชุมชน เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ทั้งจากปัญหาที่ปรากฏชัดเป็นรูปธรรม จนกระทั่งถึงกระบวนการแก้ไขปัญหาพร้อมกับกลไกอื่นๆ ในปัญหาที่ซับซ้อนมากขึ้น

ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา พลังการพัฒนาของชุมชนเองแตกต่างไปจากเมื่อ 10-20 ปีก่อนเป็นอย่างมาก องค์กรชุมชนในสังคมไทยผ่านเส้นทางของการที่รู้ถึงคุณค่า วัฒนธรรมการพึ่งตนเอง การอยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของชุมชนไทยมาแต่อดีต แต่เจือจางลงไปในช่วงที่เศรษฐกิจไทยเจริญเติบโตแบบฟองสบู่ มาสู่ช่วงของการเห็นถึงศักยภาพของตนเอง และการเรียนรู้ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้ค้นพบว่า ชุมชนมีศักยภาพความพร้อม และมีพื้นฐาน

ที่เข้มแข็งอยู่มาก ดังนั้น จะต้องให้ชุมชนเป็นผู้คิดเอง ทำเอง จัดกระบวนการพัฒนาของตน เพื่อเปลี่ยนแปลงจากผู้รับประโยชน์เป็นผู้พัฒนาเสียเอง นักพัฒนาหรือหน่วยงานสนับสนุนต่างๆ ก็อาจต้องเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้สนับสนุน ผู้ช่วยเชื่อมโยง และสร้างโอกาสให้เกิดการตัดสินใจ การจัดการ และการใช้งบประมาณ ตลอดจนการรับผิดชอบ โดยชุมชนและท้องถิ่นให้มากที่สุด

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เป็นองค์กรที่บริหารโดยใช้โจทย์ของชาวบ้านเป็นหลัก มิใช่ใช้แผนสำเร็จจากหน่วยงาน แต่เนื่องจากเป็นองค์กรมหาชนและเป็นหน่วยงานของรัฐ จึงทำให้กระบวนการการบริหารของสถาบันฯ เอง จำเป็นต้องประสานภายในเป็นอย่างมาก เพื่อปรับให้สัมพันธ์กับกระบวนการของชุมชนและของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การบริหารงานของสถาบันฯ จึงเป็นเสมือนการทดลองกลไกการทำงานสมัยใหม่ที่จะสนองตอบการเปลี่ยนแปลงของภาคประชาชน เป็นความพยายามสร้างสถาบันที่เป็นเครื่องมือของชุมชนและประชาชน ซึ่งประชาชนทั่วไป สามารถเข้าถึงได้ง่ายและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของเขา

ในช่วงเวลากว่า 5 ปีที่ผ่านมา สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้ชุมชนหันกลับมาใช้ชีวิตแบบพอเพียง ซึ่งการดำรงชีวิตแบบพอเพียงของชุมชนเกิดขึ้นจากพื้นฐานที่มีอยู่แต่เดิมในชุมชน คือ ฐานทางทรัพยากรธรรมชาติ ฐานการผลิต และฐานทางวัฒนธรรม หากชุมชนใดมีพื้นฐานดังกล่าวดี ก็สามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตแบบพอเพียงได้ง่าย จากการศึกษาของนักวิจัยพบว่า ในทั่วทุกภาคของประเทศไทยมีชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบพอเพียงอยู่ไม่มากนัก ชุมชนส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากระบบทุนนิยม และลัทธิบริโภคนิยมกันอย่างถ้วนหน้า มีชุมชนอยู่น้อยมากที่ไม่ยอมให้ระบบทุนนิยมและลัทธิบริโภคนิยม เข้าไปมีอิทธิพลในชุมชนของตนเลย คือ ชุมชนของชาวสันติอโศก ซึ่งค่อนข้างจะแปลกแยกจากชุมชนส่วนใหญ่ เพราะเน้นการสร้างจิตสำนึกและการมีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายแบบเข้มข้นมาก สำหรับชุมชนส่วนใหญ่ หากชุมชนใดสามารถสร้างภูมิคุ้มกันขึ้นในชุมชนก็จะสามารถสกัดกั้นระบบทุนนิยมและลัทธิบริโภคนิยมได้ในระดับหนึ่ง

6.2 ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

ในรายงานวิจัยนี้ จะนำเสนอชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงตัวอย่างจาก 4 ภูมิภาค ที่มีฐานทางทรัพยากรธรรมชาติ ฐานการผลิต และฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดี ชุมชนที่จะนำเสนอมีทั้งชุมชนเดี่ยว และกลุ่มของชุมชนที่ยึดโยงกันด้วยผืนป่า และปัจจัยการผลิต รวมทั้งการมีวิถีชีวิตบนเส้นทางการพัฒนาที่นำเข้าไปโดยหน่วยงานภายนอกชุมชน ในภาคเหนือ คือ บ้านแม่ลานคำ ภาค

อีสาน บ้านหนองยาว บ้านกระหาด บ้านอันโนง และบ้านโคกจ๊ะ ภาคกลางคือชมรมผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ขึ้นจากการรวมกลุ่มเกษตรกรรายย่อยจำนวน 14 ครอบครัว จากพื้นที่หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 9 ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี บ้านแสงป่า ตำบลเขาโจด อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี และบ้านปากคูล่าง หมู่ที่ 3 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี ภาคตะวันออกคือ หมู่บ้านห้วยน้ำใส ตำบลลาดกระโทง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา และภาคใต้คือหมู่บ้านไม้เรียง อำเภอลำง จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมชนเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนให้มีความเข้มแข็งโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

6.2.1 บ้านแม่ลานคำ

บ้านแม่ลานคำตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 6 ต. สะเมิงใต้ อ. สะเมิง จ. เชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านที่มีผู้คนอยู่อาศัยเป็นหมู่บ้านมาแล้วไม่น้อยกว่า 700 ปี เดิมเป็นที่อยู่อาศัยของชาวลัวะที่ทิ้งร่องรอยหลักฐานจากการตั้งถิ่นฐานไว้หลายอย่าง เช่น ซากวัดเก่า ป่าช้าเก่า และหลังจากที่ชาวลัวะย้ายถิ่นฐานออกไปเมื่อร้อยกว่าปีก่อน ชาวปะกาเกอญอก็เข้ามาอาศัยแทนจนถึงปัจจุบัน

แม่ลานคำ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่กลางหุบเขามียุทธศาสตร์ล้อมรอบถึง 15 ลูก ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยน้อยใหญ่ถึง 22 สาย ทุกสายไหลมารวมเป็นแม่น้ำ 3 สาย คือ แม่ลานเงิน แม่ลานคำ และแม่ลานหลวง ซึ่งเป็นต้นน้ำแม่ปิง ด้วยเหตุผลนี้เองทำให้ แม่ลานคำจึงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้นานาพันธุ์ ทั้งป่าดิบเขา และป่าเบญจพรรณ ในพื้นที่เกือบ 20,000 ไร่ ด้วยสภาพหมู่บ้านที่ค่อนข้างกว้าง ชาวบ้านจึงได้แบ่งการดูแลกันเองออกเป็น พื้นที่อยู่อาศัยประมาณ 500 ไร่ พื้นที่นาประมาณ 771 ไร่ พื้นที่สวนประมาณ 780 ไร่ พื้นที่ไร่หมุนเวียนประมาณ 1,551 ไร่ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ประมาณ 11,000 ไร่ พื้นที่ป่าใช้สอยประมาณ 4,700 ไร่ และพื้นที่สาธารณะประโยชน์ 61 ไร่ เป็นต้น

ชาวบ้านแม่ลานคำมีวิถีชีวิตแบบพอเพียง ประกอบอาชีพด้านการเกษตร หัตถกรรม รับจ้าง และเก็บของป่าขาย ด้านการเกษตร ได้แก่ การเพาะปลูกข้าวนาดำ ข้าวไร่ ทำสวนเมี่ยง สวนมะแขว่น สวนกล้วย สวนมะม่วงโดยส่วนใหญ่เป็นการเพาะปลูกเพื่อการเลี้ยงชีพในครัวเรือน ยกเว้นการทำสวนมะแขว่นซึ่งเป็นพืชที่หารายได้แก่ครัวเรือน การจัดการแรงงานส่วนใหญ่ อาศัยรูปแบบการแลกเปลี่ยนแรงงาน เอามื้อเอว้น เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเพาะปลูก เก็บเกี่ยว นอกจากนั้นยังมีการเลี้ยงสัตว์ มีการเลี้ยงควาย เพื่อการไถนา เลี้ยงวัวเพื่อใช้ปุ๋ย และสะสมเงินเป็นหลักทรัพย์ของครัวเรือน เลี้ยงหมู-ไก่ พื้นบ้านเพื่อการบริโภคและประกอบพิธีกรรมต่างๆ ด้านหัตถกรรม ปัจจุบันครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงทำการทอผ้าด้วยตนเองเพื่อเก็บไว้ใช้นุ่งห่มและประกอบพิธีกรรมต่างๆ และมีการจักสานกะบุง ตะกร้า ไม้ใช้สอย ด้านการรับจ้าง ปัจจุบันมีการ

ออกมาจับช้างชั่วคราวในเมืองบ้างเล็กน้อย การเก็บหาของป่า ปัจจุบันชาวบ้านสามารถหาอาหารธรรมชาติ จำพวกเห็ด หน่อไม้ เหียง และหาสมุนไพร เพื่อบริโภคในครอบครัว ซึ่งหากคิดเป็นจำนวนเงินที่ชาวบ้านได้อาศัยประโยชน์จากอาหารธรรมชาติดังกล่าวประมาณครัวเรือนละ 5,000 - 10,000 บาทต่อปี

ชาวบ้านแม่ลานคำมีประเพณีความเชื่อเพื่อการอยู่ร่วมกับป่าหลายประการ เช่น ระบบเหมืองฝายที่ทำสืบต่อกันมานับร้อยปี โดยมีระบบการจัดการป่ารูปแบบต่างๆ เช่น ป่าเตปอ ตะวีโคะ ตะซัวะไซ เตหมีเออ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำไร่หมุนเวียน ที่เป็นบ่อเกิดของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมดั้งเดิมของพันธุ์พืชไว้ได้ไม่น้อยกว่า 50 ชนิด ให้คงอยู่

กระแสการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทันสมัยในระยะที่ผ่านมาได้ส่งผลให้หมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก อาทิเช่น การเปิดให้สัมปทานตัดไม้ ที่ได้ทำลายประเพณีการรักษาป่าของปะกาเกอญอ ทำให้ทรัพยากรเริ่มลดน้อยถอยลง อีกทั้งการพัฒนายังได้นำความเชื่อสมัยใหม่เข้ามา จนยากที่ชาวบ้านจะทัดทานได้ ชาวบ้านบางส่วนก็หันไปปลูกพืชเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านที่มองเห็นภัยของระบบทุนนิยมจึงได้รวมตัวกันนำประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อที่ยึดถือมาตั้งแต่โบราณมาฟื้นฟูป่าและธรรมชาติของชุมชนให้สมบูรณ์อีกครั้งเพื่อดำเนินชีวิตแบบพอเพียง เช่น “ป่าเตปอ” เป็นความเชื่อที่ว่า เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ให้นำสายสะดือเด็กใส่กระบอกไม้ไผ่ แล้วนำไปแขวนที่ต้นไม้ เพื่อไม่ให้ใครตัดต้นไม้ ใครฝ่าฝืนจะถูกปรับเป็นไก่ 1 คู่ และถูกคนเฒ่าคนแก่สาปแช่ง “ตะวีโคะ” เป็นความเชื่อที่ว่า หากเด็กที่เกิดเสียชีวิตลง ชาวบ้านจะนำไปฝังไว้ในป่า เชื่อว่าป่าผืนนี้จะมีอาถรรพ์ และหากคนท้องเข้าไปในป่าจะแท้งลูก คนทั่วไปก็เข้าไม่ได้ จะเข้าได้ก็เฉพาะหมอผีเท่านั้น ซึ่งตะวีโคะนี้ เป็นกลอุบายที่ทำให้คนไม่เข้าไปตัดไม้ทำลายป่า “ตะซัวะไซ” หรือป่าช้าของชาวปะกาเกอญอ ซึ่งโดยความเชื่อแต่โบราณ จะห้ามไม่ให้เข้าไปตัดไม้หรือหาของป่าโดยเด็ดขาด

“เดหมีเออ” เป็นป่าพื้นที่ข้างลำห้วย มีลักษณะเป็นถ้ำ ซึ่งคนเฒ่าคนแก่จะเป็นผู้กำหนดให้เป็นบริเวณที่ห้ามตัดไม้ หรือทำไร่ทำนา แต่สามารถหาของป่าได้ “ตะเดโคะ” เป็นพื้นที่ถ้ำดอย ที่เชื่อว่าเป็นทางเดินของผี จึงห้ามทำไร่ ห้ามสร้างบ้าน ใครฝ่าฝืนอาจเจ็บไข้ได้ป่วยถึงตายได้ “คูตะเออ” เป็นป่าใหญ่ที่เป็นป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน เป็นบริเวณที่ห้ามทำไร่ ห้ามตัดไม้ หากฝ่าฝืนอาจเจ็บไข้ได้ป่วย

6.2.2 บ้านหนองยาว บ้านกระหาด บ้านอันโนง และบ้านโคกจ๊ะ

บ้านหนองยาว บ้านกระหาด บ้านอันโนง และบ้านโคกจ๊ะ ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองเสม็ด ตำบลกระหาด อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เป็นหมู่บ้านป่าชุมชนที่มีพื้นที่ประมาณ 665 ไร่ ครอบคลุม 4 หมู่บ้าน เป็นชุมชนเก่าแก่ประมาณพันกว่าปี โดยมีร่องรอยของดินมะม่วงเก่าแก่และสิ่งของเครื่องใช้ที่ชาวบ้านขุดค้นพบ มีหนองน้ำขนาดใหญ่อยู่กลางป่า 3 แห่ง และมีร่องรอยการขุดคูคลองเชื่อมต่อกันเป็นที่ส่งน้ำลงเหลืออยู่อย่างเห็นได้ชัดเจน หลังจากที่ชาวบ้านเข้าไปจับจองพื้นที่ทำกินทำให้ป่าโคกเสม็ดลดน้อยลง ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับแห้งแล้ง น้ำในหนองก็แห้งขอด ดังนั้นชาวบ้านได้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้นำบทเรียนในอดีตมาปลูกจิตสำนึกของชุมชนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ผืนป่าให้ฟื้นคืนสภาพเดิม โดยการร่วมมือกับกรมป่าไม้ในการเข้ามาดูแลรักษาป่า ออกตรวจตราป่าออกกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากป่า กำหนดเขตป่าใช้สอยและพื้นที่ทำกินของชาวบ้านออกจากกันอย่างชัดเจนเพื่อป้องกันการบุกรุกป่าชุมชน จัดตั้งคณะกรรมการในการดูแลรักษาป่าขึ้นมา 4 ชุด 4 หมู่บ้าน มีกรรมการทั้งหมด 40 คน โดยมีงานที่สำคัญ คือการออกไปสำรวจป่าทุกๆ เดือนผลัดเปลี่ยนกันอยู่ตลอดเวลา กิจกรรมที่ชุมชนทำร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น การทำพิธีบวงสรวงป่า ทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่า และอบรมอาสาป้องกันไฟป่าโดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานป่าไม้จังหวัด และได้รับสนับสนุนงบประมาณจาก อบต. บางส่วน นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีการระดมทุนในชุมชนเพื่อเป็นทุนในการทำกิจกรรมการดูแลรักษาป่า ปัจจุบันมีเงินสะสมแล้วทั้งสิ้น 100,000 กว่าบาทจาก 4 หมู่บ้าน ซึ่งเงินจำนวนดังกล่าวได้นำไปพัฒนาป่าด้านการซื้อพันธุ์ไม้ และเป็นรางวัลนำจับให้กับคนบอบช้ำ

ในปี พ.ศ. 2548 คณะกรรมการป่าชุมชนได้บรรจุผืนป่าหนองเสม็ดเข้าสู่แผนชุมชน เพื่อเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ผืนป่าได้อย่างเข้มแข็งและหลากหลาย โดยโรงเรียนทั้ง 4 หมู่บ้าน ได้กำหนดแผนการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนในโรงเรียนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า ซึ่งนอกจากนี้ยังมีกิจกรรมปลูกป่าไผ่และสวนพืชสมุนไพรในบริเวณป่าชุมชน และนำเยาวชนไปสำรวจป่าเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดความรู้สึกหวงแหนป่าพร้อมกับการดูแลและฟื้นฟู โดยในทุกๆ ปีจะมีการทำบุญให้ผืนป่าที่ถูกทำลาย โดยชาวบ้านได้นำข้าวปลาอาหารมานั่งกินร่วมกัน และเลี้ยงศาลปู่ตา จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบัน หลังจากป่าฟื้นขึ้นมาชาวบ้านก็ได้ใช้ประโยชน์จากป่า ทั้งทางด้านอาหารซึ่งในทุกๆ ปีมีชาวบ้านไปเก็บเห็ด เก็บผัก พืชสมุนไพรมาบริโภค คอยแนะนำให้รู้จักใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งบางปีมีชาวบ้านมาขอไม้เพื่อไปซ่อมแซมบ้านแต่ต้องได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการก่อน ส่วนพืชสมุนไพร ก็สามารถเก็บไปต้มกินได้แต่ห้ามนำออกไป

จำหน่าย ผลไม้ป่าหลายชนิดก็เริ่มเกิดขึ้นทั่วบริเวณป่า และนอกจากนั้นยังมีไม้พุ่มและไม้ใช้สอยที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ จากการดำเนินงานดังกล่าวทำให้สัตว์ป่าหลายชนิดที่ชาวบ้านไม่เคยเห็นก็แวะเวียนมาให้เห็นอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถบ่งบอกได้ถึงความสำเร็จของผืนป่าได้กลับมา

ทุกวันนี้คนในชุมชนท้องถิ่นรอบๆ ป่าชุมชนหนองเสม็ด จึงช่วยกันคุ้มครองรักษาและเสริมสร้างระบบนิเวศป่าไม้ของตนเองไว้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่คนมีวิถีชีวิตแบบพอเพียงอยู่ร่วมกับป่าอย่างพึ่งพา

6.2.3 ชมรมผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์สุพรรณบุรี

ชมรมผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์สุพรรณบุรี เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มเกษตรกรรายย่อยจำนวน 14 ครอบครัว จากพื้นที่หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 9 ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี บ้านแสวงบัว ตำบลเขาโจด อำเภอสรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี และบ้านป่าคูล่าง หมู่ที่ 3 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี ได้หันมาทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา โดยการสนับสนุนทางเทคนิควิชาการและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจาก “โครงการพัฒนาระบบนิเวศเกษตรและอนุรักษ์พันธุ์พืช” ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนและการสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการลงทุนเบื้องต้นจากกองทุนแคนาดา (Canada Fund) และเกษตรกรได้รวมตัวกันก่อตั้งเป็นชมรมผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์สุพรรณบุรี ขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2543 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นองค์กรตัวแทนที่จะรักษาผลประโยชน์ของบรรดาสมาชิกในชมรมฯ และมุ่งส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ให้เป็นที่แพร่หลายในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

การทำเกษตรอินทรีย์ของชมรมฯ ได้ยึดแนวทางตามความหมายสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement) ที่กล่าวไว้ว่าเป็น “ระบบเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใย ด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นหลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และระบบนิเวศเกษตร” เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ ในขณะที่เดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานต่อศัตรูของพืชและสัตว์เลี้ยงที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคมภูมิอากาศ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

การทำเกษตรอินทรีย์ จึงมิใช่เพียงการทำเกษตรที่ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชเท่านั้น รวมทั้งไม่ใช่ระบบที่ปล่อยให้ธรรมชาติดูแลเพียงอย่างเดียว หากแต่การทำเกษตรอินทรีย์ต้องมีการบริหารจัดการฟาร์มอย่างเป็นระบบ และในการผลิตพืชของสมาชิกของชมรมฯ นั้น จะ

ยึดถือหลักการที่สำคัญ ดังนี้ คือ ต้องไม่มีการใช้สารเคมีสังเคราะห์ใดๆ ในกระบวนการผลิตภายในฟาร์ม ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี หรือสารกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรเจ้าของฟาร์มจะพยายามอย่างเต็มความสามารถในการที่จะหลีกเลี่ยง การปนเปื้อนจากสารเคมี ทั้งจากภายในครัวเรือน และจากภายนอกฟาร์ม มีการพัฒนาระบบการผลิตที่นำไปสู่แนวทางเกษตรยั่งยืน ที่เน้นความหลากหลายของชนิดพันธุ์และพันธุ์สัตว์ภายในฟาร์มในระยะยาว มีการพัฒนาระบบการผลิตที่มุ่งเน้นพึ่งพาตนเอง หรือการช่วยเหลือกันภายในกลุ่มในเรื่องของปัจจัยการผลิต เช่น การจัดหาวัสดุทำปุ๋ยบำรุงดิน และการจัดการศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์ แรงงาน และเงินทุน เป็นต้น มีการฟื้นฟูและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินด้วยอินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และปุ๋ยพืชสด อย่างต่อเนื่อง และการจัดการเพื่อการหมุนเวียนธาตุอาหารที่ใช้ภายในฟาร์มให้เกิดประโยชน์สูงสุด ส่งเสริมให้มีการแพร่ขยายชนิดสัตว์และแมลงที่เป็นประโยชน์ เช่น ตัวห้ำ ตัวเบียน เพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศในไร่นาและลดปัญหาการแพร่ระบาดของโรคและแมลง

ในการผลิตและการจัดการผลผลิตเกษตรอินทรีย์นั้นสมาชิกของชมรมฯ ต่างคำนึงถึงวิธีการที่ประหยัดพลังงานและการลดการพึ่งพาพลังงานเชื้อเพลิงจากภายนอกเท่าที่ทำได้ และหาทางทำการผลิตที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด ชมรมฯ มีพื้นที่ทำการผลิตภายใต้ระบบเกษตรอินทรีย์รวมกันประมาณ 100 ไร่ ทำให้มีผลผลิตที่หลากหลาย โดยพืชผัก และผลไม้ที่ผลิตได้ เช่น คื่นหยา กวางตุ้ง กะหล่ำดอก กะหล่ำปลี ผักสลัดต่างๆ ขนุน มะม่วง ฝรั่ง ชมพู สับปะรด ส้มโอ ลำไย เป็นต้น รวมทั้งมีการปลูกผักพื้นบ้านตามฤดูกาลมากกว่า 70 ชนิด ในรอบ 1 ปี ทำให้การผลิตสามารถเก็บเกี่ยวได้อย่างต่อเนื่องทุก ๆ สัปดาห์ สำหรับผลไม้

ผลผลิตส่วนใหญ่ของสมาชิกได้จำหน่ายให้แก่ สหกรณ์กรีนเนทจำกัด บริษัทสังคมสุขภาพ จำกัด (เลมอนฟาร์ม) 6 สาขา และร้านค้าเพื่อสุขภาพในจังหวัดสุพรรณบุรี นอกจากนี้ยังจัดส่งผลผลิตโดยตรงให้กับกลุ่มผู้บริโภคในเขตกรุงเทพฯ และส่งให้กับโรงครัวของโรงเรียนปัญญาทัย และโรงเรียนรุ่งอรุณอีกด้วย

6.2.4 บ้านห้วยน้ำใส

บ้านห้วยน้ำใสตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลลาดกระโทง อำเภอสยามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2524 โดยมูลนิธิฉะเชิงเทราเพื่อการพัฒนาได้ทำการสำรวจข้อมูลครัวเรือนเกษตรกรจำนวน 400 ครอบครัวยุคใหม่ในเขตอำเภอสยามชัยเขตเพื่อเข้าอยู่อาศัย โดยพิจารณาผู้ที่มีอาชีพเป็นเกษตรกร ไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีแต่จำนวนน้อย มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน มีสุขภาพสมบูรณ์ มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้วิทยาการใหม่ๆ สามารถทำงานกับผู้อื่นในระบบกลุ่ม มีความประพฤติดี ไม่มีคดีติดตัว ได้ทำการคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการจำนวน 20 ครอบครัวยุคใหม่

ตามเป้าหมายโครงการที่วางไว้ หลังจากคัดเลือกครอบครัวเป้าหมายได้แล้ว มูลนิธิได้จัดครอบครัวให้เข้าอยู่อาศัยในที่ดินซึ่งมูลนิธิได้จัดแบ่งให้เป็นที่อยู่อาศัยครอบครัวละ 1 ไร่ โดยให้สมาชิกจับฉลากกันเอง ช่วยกันรื้อถอนบ้านเก่าและช่วยกันสร้างบ้านใหม่ โดยมูลนิธิช่วยสร้างโครงสร้างพื้นฐานให้ ได้แก่ ประปาหมู่บ้าน แท็งก์น้ำเพื่อกักเก็บน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อใช้ในการเกษตร และร้านค้าสวัสดิการ

ในระหว่างการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน มูลนิธิได้ส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันทำนาและปลูกผัก และจัดหาสินค้าที่จำเป็นไว้บริการแก่สมาชิกในร้านค้าสวัสดิการ แต่การรวมกลุ่มทำไม่สำเร็จเนื่องจากชาวบ้านมีภูมิความรู้ที่ต่างกันในการผลิต การจัดการตลาด ขาดความเข้าใจ มีจิตสำนึกที่ต่างกัน และระบบการแบ่งปันที่เท่าเทียมกันไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงเนื่องจากขนาดครัวเรือนมีสมาชิกไม่เท่ากัน การขาดแคลน ความยากลำบากทางเศรษฐกิจไม่เท่ากัน ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พืชผักมีไม่เพียงพอ ประกอบกับขาดประสบการณ์การทำงานร่วมกันในระบบกลุ่ม ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งจนทำให้กิจกรรมทำนารวมยุติลงเมื่อปลายปี พ.ศ. 2525 และร้านค้าสวัสดิการก็ยุติลงเพราะไม่มีงบประมาณสนับสนุน

ปี พ.ศ. 2526 เป็นปีที่ชุมชนประสบปัญหาหนักเพราะผู้อำนวยการและผู้ประสานงานของมูลนิธิมีแนวคิดในการพัฒนาชุมชนต่างจากกรรมการมูลนิธิจึงลาออกจากความรับผิดชอบที่มีต่อชุมชน ด้านกรรมการหมู่บ้านก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชนในขณะนั้นได้ ทำให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันประกาศให้กรรมการหมู่บ้านชุดที่ 2 ยุติบทบาทลงและจัดตั้งกรรมการชุดใหม่ขึ้นมาแก้ไขปัญหาแทน กรรมการชุดใหม่ได้สานต่อกิจกรรมเดิม เช่น กองทุนยา ธนาคารข้าว จัดตั้งธนาคารวัว-ควาย ปรับปรุงร้านค้าสวัสดิการจากการจัดการโดยกลุ่มเป็นการจัดการโดยคน ปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติของหมู่บ้าน “หนองเสม็ด” ส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้นตามเขตแดนและบริเวณขอบหนองเสม็ด โดยให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม ส่งเสริมเกษตรแบบผสมผสาน ในส่วนของมูลนิธิได้ส่งผู้ประสานงานคนใหม่เข้ามาทำงานพัฒนาชุมชน แต่ก็อยู่ได้เพียง 1 ปีก็ลาออกเพราะเกิดปัญหาการทำงานกับผู้นำบางส่วน มูลนิธิจึงไม่ได้จัดหาเจ้าหน้าที่คนใหม่เข้ามาทำงานในชุมชนอีก

การพัฒนาชุมชนนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา ดำเนินการโดยคนในชุมชนเป็นหลัก โดยได้รับการหนุนเสริมและตรวจสอบจากคณะกรรมการมูลนิธิเป็นระยะๆ ความขัดแย้งภายในชุมชน และความขัดแย้งระหว่างมูลนิธิกับชุมชนยังคงมีอยู่ การพัฒนาชุมชนจึงเป็นไปในลักษณะล้มลุกคลุกคลาน ธนาคารข้าว ธนาคารควายไม่ประสบความสำเร็จ มีปัญหาในการบริหารจัดการมาก กลุ่มออมทรัพย์ถูกหลวงพัฒนาซึ่งตั้งขึ้นในช่วงแรกก็มีปัญหาเช่นเดียวกับกิจกรรมอื่นๆ

สมาชิกเกิดความไม่เข้าใจและเชื่อมั่นว่ากลุ่มออมทรัพย์จะช่วยแก้ปัญหาได้ ปลายปี พ.ศ. 2539 จึงยุติกิจกรรมดังกล่าวทั้งหมด และในปี 2530 กรรมการหมู่บ้านลาออกทำให้เกิดสูญญากาศขึ้นในชุมชน แต่ชุมชนมีจุดแข็งอยู่ที่ผู้นำที่ใฝ่เรียนรู้ การทำงานร่วมกันในระบบกลุ่มทำให้ผู้นำและสมาชิกบางส่วนเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในด้านการทำมาหากิน วิถีวัฒนธรรม สามารถบริหารจัดการกลุ่มด้วยตนเองและประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้นเป็นลำดับ

จุดเด่นที่ชัดเจนอีกประการหนึ่งคือการเห็นถึงความสำคัญของการปลูกต้นไม้ซึ่งทำให้ระบบนิเวศของชุมชนดีขึ้นกว่าช่วงก่อตั้งชุมชนมาก คนในชุมชนได้ร่วมกันปลูกต้นไม้ในพื้นที่ส่วนกลางเป็นแนวกันลม และเป็นร่มเงา และส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้นร่วมกับการปลูกพืชหมุนเวียนอายุสั้น ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และเห็นประโยชน์ซึ่งเป็นฐานความรู้ ความเข้าใจถึงความสำคัญของการปลูกต้นไม้ยืนต้นและการปลูกป่าชุมชนขึ้นภายหลัง

ปัจจุบันนี้ ชุมชนบ้านห้วยน้ำใสมีวิถีชีวิตแบบพอเพียง เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ ภายในชุมชนมีป่าชุมชน มีหมอสุนไพร หมอเป่ายา หมอนวดแผนโบราณ ที่สามารถดูแลสุขภาพกันเองได้ มีกลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งขึ้นใหม่เมื่อปี 2532 ชื่อ “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านห้วยน้ำใส” ซึ่งทำหน้าที่เป็นแกนหลักในการสร้างกองทุนชุมชน ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน

กระบวนการพัฒนาชุมชนบ้านห้วยน้ำใสเน้นการสร้างทุนภายในในรูปกลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารข้าว สนับสนุนการทำเกษตรกรรมทางเลือก การปลูกไม้ผล การเลี้ยงสัตว์ การปลูกผัก การเสริมกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาผู้นำ สร้างความเข้มแข็งของกลุ่มในรูปการฝึกอบรม การสัมมนาและศึกษาดูงานร่วมกันและการเชื่อมโยงเครือข่ายกับบ้านยางแดง บ้านห้วยหิน บ้านสระไม้แดง บ้านบางพะเนียง และบ้านแหลมเขาจันทร์ซึ่งอยู่ในอำเภอสนมชัยเขตและอำเภอนมสาร และยังขยายความร่วมมือไปยังองค์กรเพื่อนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภาค และระดับชาติเพื่อเชื่อมโยงภูมิความรู้และพลังขับเคลื่อนการแก้ปัญหาเชิงนโยบายอีกด้วย

จากกระบวนการพัฒนาชุมชนดังกล่าวทำให้ชุมชนบ้านห้วยน้ำใสมีการขยายทุนทางสังคมของชุมชนทั้งเงิน ความรู้ ผู้นำ และสมาชิกในระดับชุมชน ตลอดจนความร่วมมือกับพันธมิตรระดับชาติ การขยายความเข้มแข็งทุนภายในชุมชนเห็นได้ชัดเจนจากการเพิ่มขึ้นของข้าวในธนาคารข้าวที่สามารถช่วยเหลือสมาชิกได้อย่างพอเพียง มีการบริหารจัดการธนาคารข้าวที่โปร่งใสและสร้างการมีส่วนร่วมกับสมาชิก กลุ่มออมทรัพย์มีทุนเพิ่มขึ้นมีการปรับปรุงระเบียบการเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2548 ซึ่งได้ขยายวงเงินกู้สูงขึ้น จัดสรรผลกำไรคืนสมาชิกมากขึ้น

และยังมีการนำผลกำไรไปเป็นทุน สำรองกลุ่ม ทุนสมทบงบบริหารเครือข่าย ทุนการศึกษา ทุนขยายงาน ทุนสวัสดิการ ค่าตอบแทนคณะทำงาน และกองทุนสุขภาพของชุมชน นอกจากนี้ยังมีการสร้างสำนึกให้กับเยาวชนโดยการสนับสนุนให้เยาวชนจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของตนเองด้วย

6.2.5 หมู่บ้านไม้เรียง

หมู่บ้านไม้เรียง ตั้งอยู่ที่ อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนตัวอย่างที่มีการดำรงชีวิตแบบพอเพียงในปัจจุบัน แต่เมื่อมองย้อนอดีต พบว่า ชุมชนไม้เรียงเคยประสบปัญหารุนแรง ชาวบ้านมีหนี้สินมาก การเติบโตอย่างต่อเนื่องของชุมชน ซึ่งเกิดจากทั้งปัจจัยภายนอกและภายใน ทำให้ชุมชนไม้เรียง เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะปัจจัยภายนอกที่ได้เข้ามา มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกวิถีชีวิตและวิธีการผลิต ทำให้ชุมชนไม้เรียงเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมพืชเชิงเดี่ยว มียางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญที่เข้ามากำหนดชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของชุมชนมากมาย แม้ยางพาราจะเป็นพืชที่นำมาซึ่งรายได้ที่ค่อนข้างสูง แต่ก็พบว่าการพัฒนาชุมชนนั้นไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังมากนัก เกษตรกรยากจน มีหนี้สินล้นพ้นตัว เพราะยังขาดความรู้ด้านการจัดการและด้านข้อมูลข่าวสาร ขณะเดียวกันชุมชนไม้เรียงเป็นเพียงชุมชนผลิตสินค้า ที่ได้สร้างความร่ำรวยให้กับพ่อค้าคนกลาง ซึ่งไม่ใช่ผู้ผลิตแต่อย่างใด ชุมชนไม้เรียงจึงได้พยายามรวมกลุ่มรวมพลังกันต่อสู้เรื่องราคายางพาราให้มีราคาสูงขึ้น โดยการจัดตั้งกิจกรรมกลุ่มขึ้นในชุมชนไม้เรียง เพื่อเป็นทางเลือกและทางรอดของคนในชุมชน เช่น โรงงานแปรรูปยางพาราที่เริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2526 เพื่อแก้ปัญหาคุณภาพยางพาราให้เป็นที่ต้องการของตลาด ลดต้นทุนการผลิต

นับเป็นเวลาเกือบ 10 ปี ที่ชุมชนได้รวมกลุ่มกันพัฒนาอาชีพหลักดังกล่าว แต่สุดท้ายได้มีการสรุปบทเรียนของชุมชนว่า การทุ่มเทเพื่อแก้ปัญหายางพาราเพียงอย่างเดียวนั้นไม่สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนได้ เพราะปัญหาทุกอย่างเชื่อมโยงกัน ต่อมาจึงได้ตั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงขึ้น เมื่อปี 2535 เพื่อศึกษาชุมชนในทุกด้าน เช่น คน ความรู้ ทรัพยากรของชุมชน จากสภาพปัญหาของชุมชน ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงได้สรุปแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ภายในชุมชนอย่างน้อย 3 เรื่อง คือ

- 1) การเรียนวิชาสามัญพื้นฐาน อย่างน้อยคนในชุมชนต้องเรียนจบ ม.3 เพื่อให้เขาได้นำความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีกรมการศึกษานอกโรงเรียนให้การสนับสนุน
- 2) ให้การเรียนรู้ในสิ่งที่คนในชุมชนต้องการจะรู้ ซึ่งได้แบ่งกลุ่มเรียนรู้ออกเป็นกลุ่มย่อยตามสาขาที่แต่ละคนต้องการเรียนรู้ และให้มีการปฏิบัติจริงในพื้นที่ของตนเอง ด้วยการเน้นผลงานที่ปฏิบัติมาเป็นหลักประกันความสำเร็จในกิจกรรมนั้นๆ

3) ให้การเรียนรู้ในสิ่งที่คนในชุมชนควรจะรู้ ได้แก่ ระบบเศรษฐกิจ ตั้งแต่ครัวเรือน ชุมชน จังหวัด ประเทศ และโลก ในด้านสังคมเน้นให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ด้านการเมือง ให้ความรู้แก่ชุมชนให้รู้จักความหมายของการเมืองที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชน รวมถึงสิทธิและหน้าที่ของแต่ละคนที่พึงกระทำ ด้านกฎหมาย เน้นให้สมาชิกในชุมชนได้รู้กฎหมายที่จำเป็นเกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน ป้องกันการเอาเปรียบจากผู้อื่น ด้านระบบสหกรณ์มุ่งหวังให้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของสมาชิก และด้านการบริหารจัดการ เพื่อให้คนในชุมชนได้นำความรู้มาใช้ในการจัดการ โดยเริ่มจากครอบครัว ด้วยการจัดทำแผนงานการประกอบอาชีพและการทำงาน

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงได้ดำเนินงานแบบค่อยเป็นค่อยไปตามธรรมชาติ เพื่อคนในชุมชนทุกระดับปรับตัวได้ทัน ซึ่งพบว่าในความรู้สึกรักของชาวบ้านนั้น เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในทางที่ดีขึ้นเรื่อยๆ ขณะเดียวกันศูนย์ฯ แห่งนี้ ได้มีการจัดตั้งสภาผู้นำชุมชนไม้เรียงขึ้น เพื่อบริหารงานของศูนย์ฯ ให้เป็นไปอย่างมีระบบ มีแผนงาน และมีผู้รับผิดชอบ โดยการคัดเลือกผู้นำหมู่บ้านๆ ละ 5 คน จากจำนวน 8 หมู่บ้าน รวม 40 คน มาเป็นสมาชิกร่วมกันสำรวจความต้องการและปัญหาของชุมชนอย่างละเอียด ครอบคลุมทุกครัวเรือน เพื่อนำมาพิจารณาวางแผนทางสร้างกระบวนการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองต่อไป

เพื่อดำเนินการบรรลุไปสู่เป้าหมายดังกล่าว ได้เกิดแผนการดำเนินงานของศูนย์ฯ ขึ้นใน 8 ด้าน คือ แผนพัฒนาเกษตรยั่งยืน แผนการจัดการผลผลิตของชุมชน แผนพัฒนาเศรษฐกิจ วิสาหกิจชุมชน แผนพัฒนาสุขภาพ แผนพัฒนาทุนและหนี้สิน แผนพัฒนาการท่องเที่ยว แผนพัฒนาจิตใจ แผนพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน รวมกิจกรรมทั้งหมด 55 กิจกรรม เช่น โรงสีข้าว กิจกรรมผลิตแหมพวย ยาสีฟัน โรงงานผลไม้กระป๋อง กิจกรรมผลิตปุ๋ยหมัก โรงเพาะชำขยายพันธุ์พืช โรงงานน้ำปลา กลุ่มออมทรัพย์ กิจกรรมการท่องเที่ยวและอนุรักษ์ กิจกรรมสร้างวิทยากร ศูนย์ข้อมูลตำบล เป็นต้น

นายประยงค์ ธรรมรงค์ ประธานสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง บอกว่า แม้สังคมจะยอมรับผลงานของชุมชนไม้เรียง แต่ชุมชนก็ไม่ได้หยุดเรียนรู้แต่อย่างใด ขณะนี้กำลังร่างหลักสูตรและตำราการเรียนรู้ 5 เรื่อง คือ ยางพารา แผนชุมชน วิสาหกิจชุมชน การจัดการองค์กร ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อถ่ายทอดให้กับคนที่สนใจแผนชีวิตชุมชน โดยได้ร่วมมือกับหลายหน่วยงาน คือ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มูลนิธิหมู่บ้านและมีสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. โดย พอช. ได้ให้การหนุนเสริมด้านอุปกรณ์การเรียนรู้ เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต ความเร็วสูง จานดาวเทียม ระบบวิดีโอคอนเฟอเรนซ์ (Video conference) ส่วนคุณสมบัติผู้เรียนนั้น

อาจเป็นนักการเมืองท้องถิ่น ชาวชนที่ จบ ม.6 ประชาชนทั่วไป เมื่อเรียนจบก็จะได้รับความรู้ พร้อมประกาศนียบัตร และสามารถนำหน่วยกิตสะสมไปเทียบโอนในคณะรัฐศาสตร์ ระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้ด้วย

จากจุดเริ่มต้นเล็กๆ เมื่อกว่า 20 ปีที่ผ่านมา ชุมชนไม้เรียงได้เรียนรู้อย่างไม่หยุดนิ่ง จนมี ผลงานเป็นที่ยอมรับของผู้คนทั่วไป ทำให้วันนี้ชุมชนไม้เรียงได้เป็นหนึ่งในชุมชนต้นแบบเรื่อง แผนชีวิตชุมชน ที่พิสูจน์ให้เห็นว่าชุมชนก็สามารถจัดการแก้ปัญหาของชุมชน ด้วยตัวของชุมชน เองได้ ขอเพียงแต่อย่าหยุดการเรียนรู้เท่านั้น

ปัจจุบันชุมชนไม้เรียงยังเป็นสถานที่ศึกษาดูงานของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรชุมชน ผู้สนใจเกี่ยวกับแผนชีวิตชุมชนในแต่ละเดือนไม่ต่ำกว่า 5 พันคน ที่สำคัญยุทธธรรมที่เกิดขึ้นจริงของ แผนชีวิตชุมชนแห่งนี้และชุมชนพันธมิตรอื่น ได้ทำให้รัฐบาลรับแนวคิดเรื่องแผนชีวิตชุมชน เข้า เป็นหนึ่งในนโยบายการพัฒนาประเทศ โดยกำหนดว่าภายใน 3 ปีนี้ 7,405 ตำบลทั่วประเทศจะต้อง เกิดแผนชีวิตชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับการโอนงบประมาณจำนวนมหาศาลลงสู่องค์กรบริหาร ส่วนตำบล (อบต.) ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า โดยหวังให้งบดังกล่าวแปรผลไปสู่การพัฒนาที่ตรงกับ ความต้องการของชุมชนให้มากที่สุด

6.3 ตัวอย่างชีวิตที่พอเพียง

ถ้าอยาก让生活มีความสุข ไม่เป็นหนี้เป็นสิน เราต้องเขียนคำว่า พอให้เป็น ต้องรู้จักตนเอง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ประหยัด ไม่เล่นการพนัน ไม่ติดอบายมุข และต้องมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา แล้วชีวิตของเราก็จะมีความสุขตลอดไป

ข้อความที่แฝงไปด้วยข้อคิดข้างต้นนี้ กล่าวโดย ลุงจวน ผลเกิด ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโส วย 67 ปี แห่งตำบลโพธิ์ไทรงาม กิ่งอำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ลุงจวน ผลเกิด พื้นเพเดิมเป็นชาว สิงห์บุรี เกิดและใช้ชีวิตในวัยเด็กอยู่ที่นั่น พอเติบโตเป็นหนุ่มก็ย้ายไปทำงานอยู่ที่จังหวัดลพบุรี เป็นเวลา 1 ปี หลังจากนั้นได้ย้ายไปทำงานรับจ้างขุดมันสำปะหลังอยู่ที่อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด พิษณุโลก ได้ค่าแรงวันละ 25 บาท และได้จ้างจอบที่ดินในบริเวณนั้นทำการเกษตร จำนวน 39 ไร่ แต่ต่อมาก็ต้องถูกขอให้อพยพออกจากพื้นที่ เพราะทางหน่วยงานของรัฐบอกว่าที่ดินในบริเวณนั้น ตั้งอยู่ในเขตของวนอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนั้น ลุงจวนและครอบครัวจึงอพยพมาอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลโพธิ์ไทร งาม กิ่ง อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร โดยในช่วงแรกมาทำงานรับจ้างทั่วไป เจ้าของไร่อ้อยที่ลุงจวนทำงานด้วยเห็นว่าลูกจ้างหลายคนไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง จึงแบ่งที่ดินส่วนหนึ่งขายให้กับลูกจ้างของตนเอง เพื่อให้ทุกคนได้ใช้สำหรับทำกิน ลุงจวนกับเพื่อนๆ จึงรวมตัวกันซื้อที่ดินจากนายจ้าง ในราคาไร่ละ 14,700 บาท เฉลี่ยแล้วแต่ละคนได้ที่ดินสำหรับทำกินเพียงคนละ 6 งานเท่านั้น

ลุงจวน เล่าให้ฟังว่า หลังจากที่ได้ที่ดินมาแล้ว ตอนแรกก็คิดไม่ออกว่าจะทำอะไรกับที่ดินผืนนี้ เพราะเป็นที่ดินขนาดเล็ก และตนเองก็อายุมากแล้ว ต่อมาได้ทดลองปลูกพืชผักหลายอย่าง ช่วงแรกๆ จะปลูกถั่วฝักยาวเพื่อนำไปจำหน่าย มีการขุดบ่อขนาดเล็กเพื่อเลี้ยงปลาขาย ช่วยทำให้มีรายได้เลี้ยงครอบครัวไปวันๆ

ในปี พ.ศ.2537 ลุงสมบัติ จันทรเชื้อ แกนนำเครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนา ได้ชวนตนเองไปเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มฯ ช่วงเข้าไปเป็นสมาชิกใหม่ๆ 3 เดือนแรกนั้น ยอมรับว่าไม่ได้อะไรสักอย่าง ไม่รู้เรื่องอะไรเลย ในปี พ.ศ. 2538 มีโอกาสได้ไปดูงานในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ ไปเห็นการทำงานของแต่ละพื้นที่ ได้ทำการจดและบันทึกการทำงานของทุกท้องที่ ได้เห็นรูปแบบและได้แนวคิดใหม่ๆ หลายอย่าง จุดประกายความคิดทำให้อยากจะลองทำอย่างเขาดูบ้าง

เมื่อเห็นผลสำเร็จของคนอื่น ทำให้ลุงจวนมีความคิดที่จะทดลองทำการเกษตรแบบผสมผสานขึ้นในพื้นที่ขนาดเล็กเพียง 6 งานของตน โดยช่วงแรกได้ทำการขุดแปลงปลูกผักนานาชนิดขาย เพื่อนำเงินมาเป็นทุน รวมทั้งทุนที่เอามาจากแม่บ้านด้วยส่วนหนึ่ง พอได้ทุนมาแล้ว ก็เริ่มขุดหลุมเพื่อปลูกพืชผักได้ ซึ่งมีพืชผลหลายอย่างที่ลุงจวนปลูกขึ้น เช่น ส้มโอ ส้มเขียวหวาน ฝรั่ง ละมุด สลัด ทับทิม ลำไย ลิ้นจี่ กระท้อน ฝรั่ง กล้วย ขนุน พุทรา สาระแน พริก มะเขือ แก้วมังกร มะละกอ ผักบุ้ง ขิง ข่า มะกรูด มะนาว ขมิ้นชัน ชะอม ตะไคร้ อ้อย กระเพรา แมงลัก โหระพา เป็นต้น โดยพืชที่ปลูกมากที่สุดก็คือส้มโอ เพราะปลูกง่าย ดูแลง่าย ให้ผลผลิตดี และราคาก็ดีด้วยเทคนิคการปลูกพืชของลุงจวน

ในการปลูกพืชเพื่อให้ได้ผลผลิตดีนั้น ลุงจวนบอกว่า ต้องรู้จักการวิเคราะห์ดินว่าที่ดินส่วนไหนเหมาะแก่การปลูกพืชชนิดใด จากนั้นก็ลงมือขุดแปลงหรือหลุมสำหรับใช้ในการปลูก โดยมีเทคนิคที่สำคัญก็คือ ให้เอาหน้าดินส่วนบนสุดลงไปอยู่ข้างล่าง และเอาดินที่อยู่ข้างล่างขึ้นมาไว้ด้านบน ทั้งนี้เพราะว่าหน้าดินชั้นบนสุดจะอุดมไปด้วยปุ๋ยหรือสารอาหารที่พืชต้องการ เมื่อปลูกพืชลงไปแล้ว พืชจะสามารถดูดสารอาหาร เหล่านั้นได้ทันที ทำให้พืชเติบโตและให้ผลผลิตเร็ว ยิ่ง

ถ้าหากนำไปหมักชีวภาพมาผสมกับดินตอนปลูกด้วย จะยังทำให้พืชเติบโตเร็วและให้ผลผลิตเพิ่มมากยิ่งขึ้นวิธีการแมลงศัตรูพืช

ในการปลูกพืชหรือผลไม้ นั้น ปัญหาที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ก็คือ ปัญหาแมลงนานาชนิดมากัดกินและทำลายพืชผล ทำให้พืชผลได้รับความเสียหาย หลายคนต้องนำกำจัดแมลงมาใช้ ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ดีเลย เพราะแม้จะสามารถกำจัดแมลงได้ แต่ในขณะเดียวกัน ก็สร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ รวมทั้งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนเองด้วย

แต่สำหรับลุงจวนแล้ว วิธีการจัดการกับศัตรูพืชที่ดีที่สุด ก็คือ การกำจัดโดยใช้สารสกัดชีวภาพที่ทำจากพืชสมุนไพรในท้องถิ่น โดยจะสังเกตว่าพืชชนิดใดบ้างที่มีกลิ่นแรงและ แมลงไม่ชอบกัดกิน จากนั้นก็นำเอาพืชหรือสมุนไพรเหล่านั้นมาหมักไว้ เพื่อสกัดเป็นสารปราบศัตรูพืชต่อไป

เทคนิคการจัดการแมลงที่น่าสนใจอย่างหนึ่งของลุงจวน ก็คือ การทำกับดักแมลงวันทอง โดยการนำเอาขดน้ำอัดลมหรือขดน้ำดื่มพลาสติกขนาด 1 ลิตร มาเจาะให้เป็นรูเล็กๆ รอบขด 4-5 รู แล้วนำเอาใบกระเพรามาตำให้ละเอียดแล้วใส่ไว้ในขด จากนั้นก็นำไปแขวนไว้ตามต้นไม้ผลต่างๆ เช่น ฝรั่งและส้มโอ เป็นต้น เมื่อแมลงวันทอง (ซึ่งไม่ชอบของเหม็น แต่ชอบกลิ่นของหอม) ได้กลิ่นกระเพราในขดพลาสติกก็จะบินเข้าไปในขด พอยู่ในขดนานๆ ก็ตายมีนงออกมาไม่ได้ และตายในที่สุด นับเป็นวิธีการจัดการแมลงวันทองได้อย่างชาญฉลาดที่สุด

นอกเหนือจากการปลูกพืชผลแล้ว ลุงจวนก็ยังได้สร้างบ่อเลี้ยงปลาขึ้นด้วย โดยปลาที่เลี้ยง มีหลายชนิด เช่น ปลานิล ปลาตะกิม และปลาทอม เป็นต้น บางช่วงก็เลี้ยงกบ อึ่งอ่าง และปลาไหลด้วย แต่มีปัญหาเรื่องการดูแล ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จ ปัจจุบันเลยเลี้ยงปลาอย่างเดียว และปลาที่กำลังเลี้ยงอยู่ตอนนี้ ก็คือปลาทอม เพราะโตเร็ว ราคาดี และไม่มีคู่แข่งเหมือนปลาอื่นๆ เนื่องจากเป็นปลาที่เลี้ยงยาก ต้องมีเทคนิคในการเลี้ยง จึงจะได้ผล

การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานของลุงจวนนั้น ในเบื้องต้นมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการเก็บไว้กินเอง แต่ตอนมาเมื่อมีผลผลิตเพิ่มขึ้น ก็นำออกไปจำหน่ายด้วย โดยสถานที่ที่ลุงจวนนำไปจำหน่ายก็คือตามตลาดนัดต่างๆ โดยมีเทคนิคการขายที่น่าสนใจ ก็คือ จะนำผัก ผลไม้ หรือปลาออกมาวางไว้ที่แผงจำหน่ายทีละชนิดทีละน้อย จะไม่นำออกมาหมดในครั้งเดียว เมื่อคนเห็นว่าเหลือน้อยและใกล้จะหมดแล้ว ก็จะรีบพากันซื้อ จากนั้นลุงจวนก็ค่อยๆ เอาส่วนที่เหลือออกมาวางไว้อีก ทำให้ขายได้เรื่อยๆ และขายหมดทุกครั้ง

ถึงแม้ว่าลุงจวนจะมีที่ดินอยู่เพียงแค่ 6 งานเท่านั้นก็จริง แต่การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานและปลอดสารเคมีช่วยให้ไม่ต้องลงทุนมาก ในขณะเดียวกันกลับทำให้มีผลผลิตตลอดปี

ทำให้ไม่ขัดสนเรื่องเงินทอง ไม่ต้องเป็นหนี้สิน แต่มีรายได้เกิดขึ้นทุกวัน โดยเงินทองที่ได้มานั้น ลุงจวนจะจัดการแบ่งออกเป็น 4 ส่วนเท่าๆ กัน คือ ส่วนแรกมอบให้ภรรยาและลูกๆ ส่วนที่สอง มอบให้พ่อแม่หรือบุพการีผู้มีพระคุณ ส่วนที่สามสำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวัน และส่วนที่สี่ เก็บออมเอาไว้สำหรับใช้ในคราวจำเป็นหรือยามฉุกเฉิน ซึ่งเป็นการบริหารจัดการเงินที่ได้ผลอย่างดีและเป็นตัวอย่างที่ทุกคนควรจะนำไปประพฤติปฏิบัติตาม

ลุงจวนเล่าให้ฟังอีกว่า ตอนที่ทำไร่มันสำปะหลังอยู่ที่พิษณุโลก เคยใช้สารเคมีในการทำ การเกษตร ทั้งปุ๋ยและยาฆ่าแมลง วันหนึ่งตนเองถอดเสื้อฉีดยาในไร่มันสำปะหลัง พอเสร็จแล้วก็ มีวนบุหรืสูบทั้งที่ยังไม่ล้างมือ ทำให้เกิดอาการหน้ามืดและเวียนศีรษะอย่างแรง จึงไปหาหมอ ซึ่งตรวจพบว่ามีสารเคมีสะสมอยู่ในร่างกายจำนวนมาก ต้องงดใช้สารเคมี มิเช่นนั้นอาจจะทำให้ ตายได้ เลยตัดสินใจเลิกใช้สารเคมีตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และทุกวันนี้ก็รู้สึกกลัวสารเคมีมาก

บทเรียนจากการใช้สารเคมีในอดีต ทำให้ลุงจวนมองเห็นพิษภัยของสารเคมีที่มี ผลกระทบต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม และหันมาสนใจการทำเกษตรแบบผสมผสานและ การเกษตรแบบปลอดสารเคมีอย่างจริงจังตราบนานถึงปัจจุบัน เพราะฉะนั้น จึงไม่แปลกใจ เลย ที่จะมีคนมาซื้อผลิตผลของลุงจวนอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เนื่องจากจะราคาถูกกว่าที่อื่นแล้ว ก็ยังไม่ ต้องกังวลเรื่องสารพิษในอาหารด้วย

จากความสำเร็จของลุงจวนในการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานและปลอดสารเคมี ทำ ให้มีคนมาศึกษาเรียนรู้และดูงานที่บ้านของลุงจวนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งหน่วยงานของรัฐ เอกชน องค์กรชุมชน และชาวต่างประเทศ บ้านและสวนของลุงจวนจึงถูกตั้งให้เป็น “ศูนย์การเรียนรู้การทำ เกษตรกรรมแบบผสมผสานและปลอดสารเคมี” โดยมีลุงจวนเป็นผู้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอด ความรู้ให้ปราชญ์ชาวบ้าน และครูวิทยากรกระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งพาตนเองและพึ่งพา กันและกัน (วปอ.ภาคประชาชน)

ลุงจวนมิใช่จะเป็นเพียงแค่ชายชราสูงอายุทั่วไปคนหนึ่งเท่านั้น หากแต่ยังเป็นผู้ที่มี แนวความคิดที่เฉียบคม มีความอดทน กล้าหาญ มีภูมิความรู้ที่หลากหลาย จนทำให้ได้รับการยก ย่องจากหน่วยงานของรัฐและองค์กรชุมชนว่าเป็น “ปราชญ์ชาวบ้าน” ของจังหวัดพิจิตรและของ ประเทศ

ด้วยผลงานและความสำเร็จที่ปรากฏเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนนี้เอง ในปี พ.ศ. 2544 ลุง จวนจึงได้รับเชิญให้เป็น “ครู” วปอ. ภาคประชาชน ซึ่งดำเนินการโดยมูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร ชมรมเกษตรกรรมธรรมชาติและอาหารปลอดสารพิษ สถานเอกอัครราชทูตออสเตรเลียประจำ ประเทศไทย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพราะพิจารณาเห็นว่า

ลุงจวนเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถที่สำคัญคนหนึ่งในระดับประเทศ โดยให้มีหน้าในการสอนและถ่ายทอดวิธีการทำการเกษตรแบบผสมผสานและปลอดสารเคมี การตลาด การอนุรักษ์วัฒนธรรม และกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งได้ทำการอบรมนักเรียน วปอ.ภาคประชาชน มาแล้ว 9 รุ่นด้วยกัน

ชีวิตที่พอเพียง ลุงจวนเล่าให้ฟังว่า ทุกวันนี้ตนเองไม่ได้ออกไปหาเงินเหมือนแต่ก่อน แต่เงินจะเป็นฝ่ายมาหาเอง ยิ่งนั่งเท่าไร ก็ยิ่งมามากขึ้น พอใจแล้วกับการใช้ชีวิตอยู่กับที่ดินเพียง 6 งาน มีความสุขมากกับชีวิตที่กำลังเป็นอยู่ มีความสุขที่ไม่ต้องมีหนี้สิน มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ในชีวิตนี้ไม่ต้องการอะไรอีกแล้ว จะขอใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และวันเวลาของชีวิตที่เหลืออยู่ ตนก็จะขอทำความดีทุกๆ อย่างเพื่อใช้หนี้แผ่นดินเกิด ที่ได้มอบชีวิตอันแสนสุขและอบอุ่นให้กับตนเองเสมอมา

“ชีวิตนี้ไม่มีอะไรสายสำหรับการเริ่มต้น เราเกิดมาบนแผ่นดิน อาศัยแผ่นดินเป็นที่ทำมาหากิน เพราะฉะนั้นเราต้องทำความดีเพื่อใช้หนี้แผ่นดิน” ลุงจวนกล่าวส่งท้าย

เรื่องราวของชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 4 ภาค และเรื่องของลุงจวน ผลเกิด ปราชญ์ชาวบ้านแห่งจังหวัดพิจิตร เป็นกรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงและการใช้ชีวิตแบบพอเพียงนั้น เป็นทางเลือกที่เป็นไปได้และควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย และสามารถจะทำได้ในชุมชนทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนในเมืองหรือในชนบท โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ปัจจัยพื้นฐานของการเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญอย่างยิ่งคือการมีฐานทรัพยากรที่สามารถเป็นที่พึ่งพาในการดำรงชีวิต มีฐานวัฒนธรรมแบบเกื้อหนุนพึ่งพาซึ่งกันและกัน และมีวิถีการผลิตแบบผสมผสาน ซึ่งนอกจากจะทำให้ไม่ต้องลงทุนมากแต่มีผลผลิตตลอดปี มีรายได้อย่างสม่ำเสมอ และไม่เป็นหนี้เป็นสินแล้ว ยังเป็นปัจจัยเกื้อกูลทำให้สุขภาพมีความแข็งแรง มีสิ่งแวดล้อมดี มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีความสุขบนฐานของความพอใจและความพอเพียง ในระดับบุคคล ปัจจัยที่สำคัญคือการรู้จักความพอประมาณ คือความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ความมีเหตุผล หมายถึงการตัดสินใจจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบรอบ และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึงการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

การรณรงค์ให้มีวิถีชีวิตแบบพอเพียงจึงควรทำทั้งระดับชุมชนและระดับบุคคลไปพร้อมๆ กันโดยการสร้างปัจจัยพื้นฐานดังกล่าวให้เกิดขึ้น

6.4 การเชื่อมต่อภาพทั้งหมด

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงยังเป็นลักษณะที่กระจายและยังไม่มีเส้นทางเดิน (road map) ที่ชัดเจน ถึงจะมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ฉบับที่ 8-10 (พ.ศ. 2540-2554) มีรัฐบาลที่ได้ดำเนินนโยบายตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอยู่บ้าง (รัฐบาลชวน 2 : 2540-2544) และรัฐบาลที่มีการดำเนินนโยบายอันไปสู่การปฏิบัติจริง ตรงกันข้ามกับเศรษฐกิจพอเพียง (ทักษิณ 1 และ 2 : 2544-2549) แต่ก็ได้มีหน่วยงานของรัฐเป็นต้นว่า กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงท่องเที่ยวและการกีฬา ได้มีการดำเนินนโยบายและมีผลงานที่เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดย สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และกระทรวงการคลัง โดย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ได้มีผลงานพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พอช. ที่เน้นการสร้าง ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนเป็นสำคัญ และมีส่วนเกี่ยวข้องในกรณีตัวอย่างทุกกรณี ขณะเดียวกันในระดับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นยังไม่มีภาพที่ชัดเจนในการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมากนัก ขณะที่ในระดับชุมชนท้องถิ่นเริ่มมีภาพตัวอย่างเพิ่มมากขึ้น

ส่วนที่ขาดหายไป คือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะร่วมกับชุมชนในท้องถิ่นของตนเอาตัวอย่างของชุมชนและปัจเจกชนที่ดำเนินการอย่างได้ผลดีแล้วมาขยายผลในพื้นที่ของตน จุดเชื่อมต่อที่สำคัญอีกจุดหนึ่ง คือ ราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคที่จะเชื่อมต่อกับท้องถิ่น โดยมีจุดเชื่อมต่อสำคัญอยู่ที่ผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งหมายความว่าราชการส่วนกลางจะต้องเพิ่มความรู้ความเข้าใจในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแล้วนำมาเชื่อมงานในระดับภูมิภาคโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้เชื่อมประสาน ความเข้าใจและความทุ่มเทของผู้ว่าราชการจังหวัดในเรื่องนี้จึงมีความสำคัญที่จะประสานเชื่อมต่อกับราชการส่วนภูมิภาคกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นพร้อมกับขยายตัวอย่างของประสบการณ์ขององค์กรชุมชนและปัจเจกชนที่ประสบผลสำเร็จในการใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยในระดับจังหวัดก็ได้มีงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการอยู่แล้วส่วนหนึ่ง

ดังนั้นการขยายผลที่จะให้มีการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มมากขึ้นในระยะต่อไปคงจะต้องเริ่มจากรัฐบาลที่มาจากทางเลือกดังในอนาคตจะเน้นการพัฒนาประเทศในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้นเพียงใด จะส่งเสริมให้หน่วยราชการระดับกระทรวงจัดทำนโยบายและ

โครงการที่ประสานสอดคล้องกันมากนักน้อยเพียงใด ราชการส่วนภูมิภาค รวมทั้งผู้ว่าราชการจังหวัด จะทำหน้าที่เชื่อมต่อกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นได้ดีเพียงใด และจุดที่เป็นช่องว่างที่สำคัญที่สุด ก็คือจะทำให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเข้าใจการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากนักน้อยเพียงใด และจะอย่างไรจึงจะใช้ตัวอย่างจากปัจเจกบุคคล ชุมชน ขยายความรู้ความเข้าใจให้กว้างขวางมากที่สุด อย่างไรก็ดี ในงานวิจัยนี้ยังมีช่องว่างที่สำคัญ คือ ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ซึ่งเป็นส่วนของธุรกิจภาคเอกชนจะอย่างไรให้ภาคเหล่านี้ดำเนินการในแนวทางที่ไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาปัจเจกชน และชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในอนาคต

บทที่ 7

ข้อจำกัดของระบบงบประมาณของประเทศไทยในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง

จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับนโยบายของรัฐที่มีผลต่อเศรษฐกิจพอเพียงและการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติในระดับกระทรวง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพบว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่ถูกแปรไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เป็นเช่นนั้นเกิดจากข้อจำกัดของระบบ รวมทั้งกระบวนการในการจัดทำงบประมาณของประเทศไทยที่ถูกควบคุมกำกับโดยหน่วยราชการที่รับผิดชอบและนักการเมืองมาโดยตลอด หากรัฐบาลไม่มีนโยบายและคำสั่งที่ชัดเจน การจัดสรรงบประมาณก็จะเป็นไปตามข้อเสนอของข้าราชการระดับสูงผู้มีหน้าที่จัดทำงบประมาณของแต่ละกระทรวง และนักการเมืองที่ต้องการให้มีงบประมาณรองรับนโยบายที่ตนสนใจหรือรองรับโครงการในจังหวัดของตนเป็นสำคัญ รายงานการวิจัยบทสุดท้ายจึงเป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ระบบการจัดสรรงบประมาณของประเทศไทย โดยจะมองภาพรวมของการจัดสรรงบประมาณของประเทศไทยเป็น 3 ระดับคือ ระบบงบประมาณกับราชการส่วนกลาง ระบบงบประมาณกับราชการส่วนภูมิภาค และระบบงบประมาณกับราชการส่วนท้องถิ่น

7.1 ระบบงบประมาณกับราชการส่วนกลาง

กระบวนการจัดทำงบประมาณของประเทศจะเริ่มจากการทำประมาณการทางเศรษฐกิจและประมาณการรายได้ โดยมีหน่วยงาน 4 หน่วยงานร่วมกันจัดทำแนวทางในการจัดงบประมาณ คือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง สำนักงานงบประมาณ และธนาคารแห่งประเทศไทย ทั้ง 4 หน่วยงานดังกล่าวจะมีคณะทำงานจัดทำเอกสารสำคัญคือ สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ ประมาณการรายได้ นโยบายการจัดสรรงบประมาณ และการกำหนดวงเงินงบประมาณ เอกสารดังกล่าวจะต้องผ่านการเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี หลังจากนั้นสำนักงานงบประมาณจะมีหนังสือแจ้งให้ส่วนราชการทราบแนวทางการดำเนินงาน พร้อมทั้งส่งปฏิทินงบประมาณและคู่มือปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดทำคำขอของงบประมาณประจำปี

เมื่อแต่ละกระทรวงได้รับปฏิทินงบประมาณและคู่มือจัดทำคำขอจากสำนักงานงบประมาณแล้ว กระทรวงจะแจ้งไปยังหน่วยงานในสังกัด เพื่อจัดทำคำขอของงบประมาณ สำนักงานงบประมาณจะ

พิจารณาคำของงบประมาณที่ส่วนราชการเสนอมา จากนั้นสำนักงบประมาณจะต้องเสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีต่อนายกรัฐมนตรีเพื่อให้คณะรัฐมนตรีเสนอต่อรัฐสภา

ในอดีตภารกิจและวงเงินงบประมาณของประเทศ ยังมีน้อยอยู่ จึงใช้ระบบงบประมาณแบบแสดงรายการ ต่อมาเพื่อภารกิจของประเทศมีมากขึ้นและมีความซับซ้อน จึงพัฒนาไปสู่ระบบงบประมาณแบบแผนงาน จนกระทั่งเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 จึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูประบบงบประมาณ โดยนำระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานมาใช้ และเมื่อรัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เข้ามาบริหารประเทศ ก็ได้มีการปรับเปลี่ยนระบบงบประมาณเป็นระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ จะเห็นได้ว่าระบบงบประมาณมีการปรับปรุงเรื่อยมาเป็นระยะๆ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ ดังนี้คือ

7.1.1 ระบบงบประมาณแบบแสดงรายการ (Line-Item Budgeting)

7.1.2 ระบบงบประมาณแบบแผนงาน (Program Budgeting) และแบบแสดงรายการ (Line-Item Budgeting)

7.1.3 งบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน

7.1.4 ระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์

7.1.1 ระบบงบประมาณแบบแสดงรายการ (Line-Item Budgeting)

เป็นระบบงบประมาณที่แสดงการใช้จ่ายเงินเป็นรายการตามวัตถุประสงค์ของการใช้จ่ายเงิน และให้ความสำคัญกับการควบคุมปัจจัยนำเข้า (Inputs) แต่ละรายการ โดยแสดงให้เห็นแต่เพียงว่าในการบริหารงานนั้นจะมีการใช้จ่ายงบประมาณเป็นรายการประเภทใด เช่น จ่ายเป็นเงินเดือน ค่าสิ่งของ ค่าบริการ อย่างละเท่าใด ระบบงบประมาณแบบแสดงรายการนี้มีข้อดีคือ ช่วยในการควบคุมการใช้จ่ายของหน่วยงานได้ดี เพราะมีการแสดงค่าใช้จ่ายไว้อย่างชัดเจน จึงง่ายต่อการปฏิบัติในการปรับ เพิ่ม/ลดรายการ แต่มีข้อบกพร่องที่ไม่สามารถวัดผลสำเร็จของงานได้ เพราะการอนุมัติเงินประจำงวดจะอนุมัติตามหมวดรายจ่าย มิได้อนุมัติตามแผนงาน/โครงการ ทำให้ไม่สามารถมองเห็นความเชื่อมโยงนั้นๆ ซึ่งเป็นอุปสรรคในการประเมินผลสำเร็จของการดำเนินงาน นอกจากนี้การควบคุมรายละเอียดของการใช้จ่ายเงิน ทำให้ผู้บริหารไม่มีความคล่องตัวในการบริหารงานเท่าที่ควร จึงไม่สามารถใช้งบประมาณเป็นเครื่องมือในการควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ได้

จากข้อบกพร่องของระบบงบประมาณดังกล่าว ในปีงบประมาณ 2525 สำนักงบประมาณจึงได้ปรับปรุงระบบงบประมาณ โดยนำหลักการและแนวทาง การจัดทำงบประมาณ

แบบแผนงาน (Program Budgeting) มาใช้ผสมผสานกับระบบงบประมาณแบบแสดงรายการ (Line - Item Budgeting) ซึ่งเป็นระบบที่มีความมุ่งหมายให้มีการเชื่อมโยง การจัดสรรงบประมาณ เข้ากับการวางแผน และเพื่อให้การจัดสรรงบประมาณเป็นไปอย่างสมเหตุสมผล

7.1.2 ระบบงบประมาณแบบแผนงาน (Program Budgeting) และแบบแสดงรายการ (Line-Item Budgeting)

ในการแก้ไขข้อบกพร่องของระบบงบประมาณแบบแสดงรายการ สำนักงานงบประมาณจึงได้ปรับปรุงระบบงบประมาณ โดยนำแนวทางการจัดทำงบประมาณแบบแผนงาน (Programme Budgeting) มาใช้ผสมผสานกับระบบงบประมาณแบบแสดงรายการ (Line - Item Budgeting) และได้นำมาใช้ในกระบวนการงบประมาณแผ่นดิน ตามนโยบายของรัฐบาล ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2525 เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ คือ

1) เพื่อให้การจัดทำและการบริหารงบประมาณรายจ่ายประจำปี มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ กลยุทธ์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และนโยบายของรัฐบาล

2) เพื่อให้งบประมาณเป็นเครื่องมือของผู้บริหารในการตัดสินใจและวินิจฉัยสั่งการ เกี่ยวกับการดำเนินงานตามแผนงาน งาน/โครงการ รวมทั้งให้มีการแบ่งมอบความรับผิดชอบในการบริหารงบประมาณมากขึ้น

3) เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและความรับผิดชอบในการใช้จ่ายเงินงบประมาณมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ สำนักงานงบประมาณได้ปรับปรุงระบบและกระบวนการงบประมาณให้สอดคล้องกับแนวความคิดของระบบงบประมาณแบบแผนงานและสามารถปฏิบัติได้ กล่าวคือในการจัดทำงบประมาณได้มีการกำหนดแนวทางและหลักเกณฑ์การจัดทำงบประมาณแบบกำหนดสัดส่วนของวงเงินงบประมาณรายจ่ายแต่ละด้าน และแต่ละกระทรวงในลักษณะของการวางแผนมหภาค ผสมผสานกับการวิเคราะห์รายละเอียดคำขอตั้งงบประมาณของส่วนราชการ (Bottom- up Process) โดยให้สอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาลและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (Top-down Process)

ในด้านการบริหารงบประมาณได้เปลี่ยนแปลงระบบการอนุมัติเงินประจำงวดให้มีความคล่องตัวมากขึ้น โดยการรวมกระบวนการจัดสรรเงินไปตั้งจ่ายในส่วนภูมิภาค พร้อมกับการอนุมัติเงินประจำงวด นอกจากนี้ หัวหน้าส่วนราชการเจ้าของงบประมาณได้รับมอบอำนาจในการบริหารงบประมาณมากขึ้น และสามารถมอบอำนาจการสั่งซื้อสิ่งจ้างที่ต้องปฏิบัติตามระเบียบให้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัดดำเนินการแทนได้

ข้อจำกัดของระบบงบประมาณแบบแผนงาน

แม้ว่าระบบงบประมาณแบบแผนงาน จะเป็นระบบที่ส่งเสริมการพัฒนาประเทศอย่างมีแผนมีการวิเคราะห์การใช้ทรัพยากรอันจำกัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลและประหยัด ซึ่งต้องผ่านกระบวนการวิเคราะห์และการตัดสินใจที่เป็นขั้นเป็นตอน อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติก็มีข้อจำกัดและเงื่อนไขซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคอยู่หลายประการด้วยกัน คือ

1) เทคนิคการวิเคราะห์ต่างๆ ปฏิบัติได้ไม่ง่ายนัก เช่น เทคนิคเกี่ยวกับการจัดทำโครงสร้างแผนงาน การวิเคราะห์หาผลตอบแทนต่อทุน (Benefit / Cost Analysis) การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายต่อประสิทธิผล (Cost Effectiveness Analysis) ตลอดจนเทคนิคการประเมินผล เป็นต้น

2) ข้อมูลข่าวสารที่ช่วยในการตัดสินใจ ต้องใช้เวลาในการเก็บรวบรวมมาก

3) การจัดทำงบประมาณ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการเมือง ซึ่งมีปัจจัยทางค่านโยบายของพรรคการเมืองและรัฐบาลแต่ละชุดเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งบางครั้งอาจต้องใช้วิธีประนีประนอมกัน

4) ทักษะของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการนำระบบงบประมาณมาใช้ได้อย่างได้ผล หากไม่เข้าใจแนวความคิดและกระบวนการของระบบที่อาศัยการวิเคราะห์เชิงระบบ (Systems Analysis) แล้วก็จะเป็อุปสรรคที่สำคัญยิ่ง

5) การวัดผลสำเร็จของงานเป็นหัวใจสำคัญของระบบงบประมาณแบบแผนงานจะต้องมีการวางมาตรฐานการวัดงานในด้านต่างๆ (Work Measurement) กำหนดตัวชี้วัด (Indicator) ความสำเร็จของงานในแต่ละด้าน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกหน่วยที่เกี่ยวข้อง

จากปัญหาข้อจำกัดดังกล่าว ทำให้การดำเนินงานตามระบบงบประมาณแบบแผนงาน จึงไม่บรรลุผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากการควบคุมมากเกินไป ขาดการเน้นผลผลิตและผลลัพธ์ สำนักงบประมาณจึงได้มีความพยายามปรับปรุงระบบการจัดการงบประมาณอีกหลายครั้ง เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าว แต่เนื่องจากสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งการด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะวิกฤติการทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2540 ที่ผ่านมา รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงกฎหมายฉบับสำคัญ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกระจายอำนาจ และ พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารทางราชการ พ.ศ. 2540 ในเรื่องความโปร่งใส และการตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร ระบบงบประมาณของประเทศไทยที่กำลังใช้อยู่ในปัจจุบันซึ่งเป็นระบบที่มีการรวมอำนาจไว้ค่อนข้างมาก จึงไม่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้อย่างมี

ประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากขาดความยืดหยุ่นและมีข้อจำกัดในด้านระบบและวิธีการงบประมาณ

ดังนั้น จึงมีแรงผลักดันที่ต้องการให้มีการปฏิรูประบบงบประมาณของประเทศไทยอย่างจริงจัง เพื่อให้งบประมาณเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและเอื้อต่อการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเพื่อเสริมสร้างให้มีกลยุทธ์ในการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม มีการจัดลำดับความสำคัญ สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนให้มีการจัดการงบประมาณที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

7.1.3 งบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance Based Budgeting)

เนื่องจากระบบงบประมาณแบบแผนงานและแบบแสดงรายการ ยังขาดความยืดหยุ่นและมีข้อจำกัดในด้านระบบและวิธีการงบประมาณ สำนักงบประมาณจึงได้ศึกษาและวางแผนปรับเปลี่ยนระบบการจัดสรรงบประมาณและการเงินแบบแผนงานและแบบแสดงรายการ มาเป็นงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (<http://www.spokesman.go.th> ข่าวที่ 10/031 วันที่ 3 ตุลาคม 2543)

แผนการปรับเปลี่ยนระบบงบประมาณแบบเดิมนั้น เป็นส่วนหนึ่งของแผนปฏิรูประบบบริหารภาครัฐภายใต้กรอบของ “ระบบบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่” ซึ่งเป็นการมุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนบทบาทของภาครัฐให้สอดคล้องกับระบบบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ เพื่อให้กระบวนการปฏิรูประบบราชการเกิดผลในทางปฏิบัติโดยเร็ว และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องผนึกกำลังกันทำงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมโดยเร่งด่วน โดยแผนปฏิรูประบบบริหารภาครัฐจะครอบคลุมใน 5 ด้าน ดังนี้

- 1) แผนการปรับเปลี่ยนบทบาท ภารกิจและวิธีการบริหารงานของภาครัฐ
- 2) แผนการปรับเปลี่ยนระบบงบประมาณเป็นระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานและผลลัพธ์
- 3) แผนการปรับเปลี่ยนระบบบริหารบุคคล
- 4) แผนการปรับเปลี่ยนกฎหมาย
- 5) แผนการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมและค่านิยม

โดยคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบแผนปฏิรูประบบบริหารภาครัฐดังกล่าว ในคราวประชุม เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 (<http://www.spokesman.go.th> ข่าวที่ 05/06 วันที่ 11 พฤษภาคม 2542)

ตามแผนปฏิรูประบบบริหารภาครัฐ ดังกล่าวจะมีการปรับเปลี่ยนระบบงบประมาณ เป็นแบบมุ่งเน้นผลงาน ซึ่งสำนักงบประมาณพิจารณาเห็นว่า มีความจำเป็นต้องดำเนินการปรับปรุง

ระบบการจัดการงบประมาณให้ทันสมัย เพื่อให้สามารถจัดสรรงบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเป็นธรรม และมีความโปร่งใส ทั้งนี้โดยเปลี่ยนแปลงจุดเน้นจากการควบคุมทรัพยากรที่ใช้ไป (Inputs) มาเป็นการมุ่งเน้นผลงาน (Performance - based Budgeting) การปรับปรุงระบบการจัดการงบประมาณจะทำให้หน่วยงานปฏิบัติมีอิสระ ในการจัดการทรัพยากรได้อย่างคล่องตัวมากขึ้น เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร ส่วนสำนักงานงบประมาณ จะเปลี่ยนมาดำเนินบทบาท ในการวางแผนนโยบายการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานปฏิบัติ และในขั้นแรกสำนักงานงบประมาณได้จัดทำโครงการนำร่องขึ้น เพื่อให้การขยายผลการปรับปรุงระบบการจัดการงบประมาณไปสู่หน่วยงานภาครัฐดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปเปรียบเทียบให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างระบบงบประมาณ แบบแผนงานกับระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (<http://www.bb.go.th/bb/information/reform/intro1.htm>)

ระบบการจัดการงบประมาณแบบเดิม

- 1) ทรัพยากรที่ใช้ไป (Inputs)
- 2) ควบคุมการจัดสรรงบประมาณอย่างเข้มงวด
- 3) เครื่องจักรการเบิกจ่ายงบประมาณ

ระบบการจัดการงบประมาณแบบใหม่ มุ่งเน้น

- 1) ผลผลิตและผลลัพธ์ (Outputs and Outcomes)
- 2) ความรับผิดชอบ (Accountability) ความโปร่งใส (Transparency) และการรายงาน (Reporting)
- 3) การมอบอำนาจและการกระจายอำนาจการ จัดทำและการบริหารงบประมาณให้แก่หน่วยปฏิบัติ (Budget Devolution)
- 4) การเพิ่มขอบเขตความครอบคลุมของ งบประมาณ (Expanding Budget Coverage)
- 5) การจัดทำแผนงบประมาณรายจ่ายล่วงหน้า ระยะปานกลาง (Medium Term Expenditure Framework - MTEF)

7.1.4 ระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์

ในปี พ.ศ. 2544 รัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิรูปการจัดการงบประมาณใหม่ไว้ ดังนี้

“เร่งรัดการปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดทำและจัดสรรงบประมาณให้เป็นเครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ และส่งเสริมให้กระทรวง ทบวง กรม มีบทบาทในการตัดสินใจมากขึ้น พร้อมทั้งจัดให้มีระบบควบคุมตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส...”

จากนโยบายดังกล่าว สำนักงบประมาณจึงได้ปรับปรุงระบบงบประมาณมุ่งเน้นผลงานไปสู่ระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ (Strategic Performance Based Budgeting "SPBB") โดยคำนึงถึงความสำเร็จของงานตามเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ระดับชาติ มีการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบในการวางแผนการจัดการและบริหารงบประมาณแก่กระทรวง ทบวง กรม ซึ่งระบุโครงสร้างความรับผิดชอบและผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน โดยกำหนดให้รัฐบาลรับผิดชอบต่อเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ระดับชาติ รัฐมนตรีรับผิดชอบเป้าหมายให้บริการของกระทรวง และหัวหน้าส่วนราชการรับผิดชอบต่อเป้าหมาย/ผลผลิตของหน่วยงาน มีหลักการและองค์ประกอบที่สำคัญคือ

ระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์เน้นการใช้ยุทธศาสตร์ชาติและนโยบายรัฐบาลเป็นหลัก ในการจัดการทรัพยากรให้เกิดประสิทธิผล คำนวณและสอดคล้องกันตามความต้องการของประชาชน โดยเพิ่มบทบาทและความรับผิดชอบของกระทรวง ทบวง กรม ในการบริหารจัดการงบประมาณ และคำนึงถึงความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ดังนี้คือ

1) มุ่งเน้นผลสำเร็จตามเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ ให้มีความสำคัญกับความสำเร็จตามเป้าหมายในทุกระดับ ตั้งแต่เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ระดับชาติจนถึงเป้าหมายการให้บริการของกระทรวงและหน่วยงาน โดยมีผู้รับผิดชอบในแต่ละระดับอย่างชัดเจน ดังนี้

1.1) เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ระดับชาติ เป็นผลลัพธ์ที่รัฐบาลคาดหวังจะให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนและประเทศชาติ รัฐบาลทุกรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศจะมีกรอบนโยบาย เป็นแนวทางในการบริหารจัดการประเทศโดยใช้งบประมาณรายจ่ายประจำปีเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายและกรอบเวลาที่กำหนด ทั้งนี้ เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ระดับชาติของรัฐบาล เป็นการกำหนดเป้าหมายในช่วงอายุของแต่ละรัฐบาล และสามารถกำหนดเป้าหมายเป็นรายปีได้ สำนักงบประมาณจึงมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ระดับชาติของรัฐบาล ให้เป็นเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์

ประจำปี และแปลงเป็นยุทธศาสตร์จัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปี เพื่อเป็นแนวทางในการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปี

1.2) เป้าหมายการให้บริการของกระทรวง จะต้องเชื่อมโยงและคำนึงถึงผลสำเร็จตามเป้าหมายยุทธศาสตร์ระดับชาติ ซึ่งเป้าหมายยุทธศาสตร์ระดับชาติอาจดำเนินการโดยกระทรวงใดกระทรวงหนึ่ง หรือต้องร่วมกันดำเนินการโดยหลายกระทรวงในลักษณะบูรณาการ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จแก่ชุมชนหรือสังคม

1.3) เป้าหมายการให้บริการของหน่วยงาน จะต้องสอดคล้องกับเป้าหมายการให้บริการของกระทรวงโดยมีการกำหนดผลผลิตของหน่วยงาน ซึ่งอาจเป็นบริการหรือสิ่งของที่ให้บริการแก่ประชาชนและมีตัวชี้วัดผลสำเร็จที่แสดงในหลายมิติทั้งในเชิงปริมาณ คุณภาพ เวลา และค่าใช้จ่าย

2) เน้นหลักการธรรมาภิบาล ระบบงบประมาณแบบใหม่เป็นระบบที่เน้นหลักธรรมาภิบาลหรือหลักการบริหารจัดการที่ดี ดังนี้

2.1) มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในแต่ละระดับได้ชัดเจน เริ่มตั้งแต่จากระดับรัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรีรับผิดชอบต่อผลสำเร็จตามเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ระดับชาติ เพราะรัฐบาลเป็นผู้บริหารและกำหนดนโยบายสูงสุดของประเทศ สู่ระดับกระทรวงหรือรัฐมนตรีรับผิดชอบต่อผลสำเร็จตามเป้าหมายการให้บริการของกระทรวง และสิ้นสุดที่ระดับหน่วยงานหรือหัวหน้าหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อผลสำเร็จของผลผลิตที่ส่งผลโดยตรงต่อประชาชน

2.2) มีระบบการติดตามประเมินผล และการรายงานผลการดำเนินงานที่โปร่งใสตรวจสอบได้ เพื่อเป็นการตรวจสอบผลการดำเนินงานของทุกหน่วยงานว่า ได้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยมีตัวชี้วัดผลสำเร็จในทุกมิติ ทั้งเชิงปริมาณ คุณภาพ เวลา และค่าใช้จ่าย ใ้ได้อย่างชัดเจน เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการบริหาร ตลอดจนเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อหน่วยงานต่อผลสำเร็จของงานและมีรูปแบบของการรายงานผลแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ รายงานผลการปฏิบัติงาน และรายงานด้านการเงิน ซึ่งจะต้องเปิดเผยต่อสาธารณะเพื่อความโปร่งใสและตรวจสอบได้

3) การมอบอำนาจการบริหารจัดการงบประมาณ ระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์จะเน้นให้กระทรวงและหน่วยงานรับผิดชอบกำหนดเป้าหมายและยุทธศาสตร์ ในการให้บริการที่มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกันในแต่ละระดับเพื่อบรรลุผลสำเร็จของเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ระดับชาติ และส่งเสริมให้กระทรวง/หน่วยงานมีบทบาทในการตัดสินใจมากขึ้น

นอกจากนี้ยังผ่อนคลายนโยบายต่างๆ ให้กระทรวงและหน่วยงานมีความคล่องตัวในการบริหารจัดการงบประมาณมากขึ้น เพื่อให้สามารถบรรลุผลสัมฤทธิ์สู่ประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

4) การเพิ่มขอบเขตความครอบคลุมของงบประมาณ การจัดทำงบประมาณรายจ่ายที่ผ่านมามีขอบเขตจำกัดอยู่แต่เพียงค่าใช้จ่ายของกิจกรรมที่ใช้จ่ายจากเงินงบประมาณแผ่นดินเท่านั้น ไม่รวมกิจกรรมที่ใช้เงินนอกงบประมาณ เช่น เงินกู้ เงินช่วยเหลือ และเงินรายได้ของหน่วยงาน เป็นต้น ดังนั้นการนำเงินนอกงบประมาณมาพิจารณา ร่วมกันกับงบประมาณรายจ่ายประจำปี จะทำให้แผนการเงินโดยรวมของภาครัฐมีความสมบูรณ์ครอบคลุมและสามารถใช้ประโยชน์ในการวางแผนทางการเงินและการคลังได้ถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น

5) การประมาณการงบประมาณรายจ่ายล่วงหน้าระยะปานกลาง(MTEF) เป็นการประมาณการรายจ่าย 3 ปีล่วงหน้าจากค่าใช้จ่ายที่หน่วยงานได้รับอนุมัติในปัจจุบัน ภายใต้สมมุติฐานว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายใหม่ สำหรับแผนงานต่างๆ เหล่านั้น ซึ่งจะทำให้มั่นใจได้ว่า สัดส่วนของค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในอนาคตนั้นสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ ในแต่ละด้าน การประมาณการวงเงินงบประมาณรายจ่ายล่วงหน้าระยะปานกลางจะดำเนินการทั้งแบบ Top Down และ Bottom Up โดยการประมาณการแบบ Top Down จะเป็นการประมาณรายจ่ายระดับนโยบาย โดยพิจารณาจากสมมุติฐานทางการเศรษฐกิจและนโยบายการคลังของรัฐบาล ส่วนการประมาณการแบบ Bottom Up จะเป็นการประมาณการรายจ่ายจากระดับหน่วยงาน ภายใต้สมมุติฐานว่า จะไม่มีนโยบายใหม่ในระยะเวลา 1-3 ปี การประมาณการงบประมาณรายจ่ายล่วงหน้าระยะปานกลางทั้ง 2 แบบนี้ ทำให้สำนักงานงบประมาณและรัฐบาลทราบถึงตัวเลขพื้นฐานของงบประมาณในแต่ละปี ซึ่งรัฐบาลอาจจะมึนโยบายที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเลขดังกล่าวได้ โดยใช้ข้อมูลผลการดำเนินงานของส่วนราชการมาช่วยในการตัดสินใจ นอกจากนี้ ยังช่วยให้การวางแผนการจัดสรรทรัพยากร มีประสิทธิภาพและรักษาวินัยทางการคลังได้อีกด้วย

7.2 งบประมาณส่วนภูมิภาค

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา รัฐบาลได้มีนโยบายในการปฏิรูประบบราชการมาโดยตลอด เพื่อให้การบริหารงานภาครัฐมีประสิทธิภาพ เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ และตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สืบเนื่องมาจากการบริหารราชการแผ่นดินในรูปแบบเดิมไม่สามารถตอบสนองและรองรับกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมในปัจจุบัน สมควรมีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดิน

โดยเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2546 และวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 คณะรัฐมนตรีของรัฐบาล ภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้มีมติเห็นชอบให้นำ “ระบบการบริหารงานจังหวัด แบบบูรณาการ” มาบังคับใช้ใน 75 จังหวัด ยกเว้นกรุงเทพมหานครนับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา โดยได้มีการปรับให้จังหวัดมีฐานะเปรียบเสมือนหน่วยงานเชิงยุทธศาสตร์ภาครัฐ ในระดับพื้นที่ (Strategic Government Unit : SGU) ที่สามารถวินิจฉัยข้อมูล ปัญหา อุปสรรค หรือ ข้อจำกัด ตลอดจนกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาและการดำเนินการให้เป็นไปตามที่ตัดสินใจได้อย่างครบวงจรภายในจังหวัด โดยปรับเปลี่ยนบทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้ว่าราชการจังหวัดให้เป็นผู้บริหารสูงสุดของจังหวัด (Chief Executive Officer : CEO) พร้อมทั้งคณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 อนุมัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2547 (งบกลาง) “รายการค่าใช้จ่ายเพื่อการเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันและการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ” วงเงินไม่เกิน 3,000 ล้านบาท เพื่อสนับสนุนการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ

นอกจากนั้นได้มีมติเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 และวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2547 อนุมัติงบประมาณ (งบกลาง) เพิ่มเติมอีกคราวละ 350 ล้านบาท รวมเป็นเงิน 750 ล้านบาท ทำให้ปีงบประมาณ 2547 มีงบประมาณสนับสนุนการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ รวมทั้งสิ้น 3,750 ล้านบาท โดยมีการจัดสรรงบประมาณใน 2 ลักษณะ คือ งบโครงการภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด (วงเงินไม่เกิน 2,250 ล้านบาท) และงบบริหารจัดการของจังหวัด (จังหวัดละ 20 ล้านบาท)

สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินดังกล่าว ทั้งในเรื่องของการปรับเปลี่ยนวิธีการงบประมาณ โดยทดลองให้จังหวัดสามารถขอรับการสนับสนุนงบประมาณ (งบกลาง) เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามความคิดริเริ่มของจังหวัด ซึ่งในอดีตเป็นการจัดสรรงบประมาณในรูปแบบงาน/งาน/โครงการที่มาจากส่วนกลาง (Top-Down) รวมทั้งมีการกระจายอำนาจการบริหารงานและถ่ายโอนภารกิจจากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาค จึงตรวจสอบการดำเนินงานระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ เพื่อให้ทราบถึงความพร้อม ปัญหาอุปสรรค หรือข้อจำกัดในการดำเนินงาน และเสนอแนวทางการดำเนินงานต่อไปในอนาคตเพื่อป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นเช่นเดียวกับการกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบันปรากฏว่าองค์กรบริหารส่วนตำบลโดยส่วนใหญ่ยังไม่มีความพร้อมในการปฏิบัติงาน ทำให้การใช้จ่ายงบประมาณไม่เป็นไปโดยประหยัด มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจแห่งรัฐ นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ

จากการตรวจสอบการดำเนินงานระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ ทั้งในเรื่องความพร้อมในการบริหารจัดการและความพร้อมในการริเริ่มจัดทำและดำเนินโครงการภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด โดยการศึกษาและตรวจสอบเอกสาร/หลักฐาน สัมภาษณ์และสอบถามบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด หัวหน้าสำนักงานจังหวัด หัวหน้ากลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด หัวหน้ากลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (กบจ.) หัวหน้าส่วนราชการที่เป็นหน่วยงานหลักและหน่วยงานที่ร่วมดำเนินโครงการภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด สังเกตการณ์ศูนย์ปฏิบัติการจังหวัด (Provincial Operation Center : POC) ประชุมร่วมกับหน่วยงานหลักและหน่วยงานที่ร่วมดำเนินโครงการภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและสังเกตการณ์โครงการในพื้นที่ดำเนินการจริง จำนวน 105 โครงการ ทั้งนี้ได้สุ่มตรวจสอบทั้งหมด 30 จังหวัด ครอบคลุม 18 กลุ่มจังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน พะเยา พิชณุโลก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง ชัยนาท นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสาคร ฉะเชิงเทรา ชลบุรี อุดรธานี หนองบัวลำภู กาฬสินธุ์ ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ ภูเก็ต สงขลา และสตูล ในระหว่างวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2547 ถึงวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินมีความเห็นว่า ระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ เป็นหลักการที่ดีและจะเป็นกลไกในการสนับสนุนให้การปฏิบัติราชการในส่วนภูมิภาคเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับการบริหารราชการในรูปแบบเดิม เนื่องจากสนับสนุนให้จังหวัดสามารถริเริ่มพัฒนาและแก้ไขปัญหาให้เป็นไปตามความต้องการในพื้นที่ได้ด้วยตนเอง โดยทุกภาคส่วนในจังหวัดมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด จึงช่วยลดความซ้ำซ้อน ทำให้มีทิศทางและเป้าหมายในการปฏิบัติงานร่วมกันที่ชัดเจน นอกจากนี้ยังมีการกำหนดตัวชี้วัดเพื่อใช้ในการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐเกิดความรวดเร็วและลดขั้นตอนในการปฏิบัติงาน โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง

7.3 ระบบงบประมาณส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหมายความว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบในการดูแลความอยู่ดีกินดีของประชาชนในขอบเขตพื้นที่ที่กำหนดด้วยอำนาจการปกครองภายใต้กฎหมาย โดยผู้บริหารได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนในท้องถิ่น

7.3.1 รูปแบบองค์กรปกครองท้องถิ่น

รูปแบบองค์กรปกครองท้องถิ่นแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม รวม 5 ประเภท ดังนี้

กลุ่มที่ 1: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วไป

1) องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 ปัจจุบันมีจำนวนทั้งหมด 75 แห่ง ซึ่งเท่ากับจำนวนจังหวัดของการปกครองส่วนภูมิภาค

2) เทศบาลจัดตั้งตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ต่อมาปี พ.ศ. 2542 ได้มีการยกฐานะสุขาภิบาลขึ้นเป็นเทศบาล ทำให้ในปัจจุบันมีเทศบาลจำนวน 1,129 แห่งทั่วประเทศ ซึ่งสามารถแบ่งเทศบาลออกได้เป็นเทศบาลนคร เทศบาลเมือง และเทศบาลตำบลดังนี้

- เทศบาลนคร ได้แก่ เทศบาลที่มีประชากรตั้งแต่ 50,000 คนขึ้นไป

- เทศบาลเมือง ได้แก่ เทศบาลอันเป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัด หรือเทศบาลที่มีประชากรตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป

- เทศบาลตำบล ได้แก่ เทศบาลซึ่งมีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็นเทศบาลตำบล

อย่างไรก็ตาม เทศบาลยังสามารถแบ่งออกเป็นเทศบาลชั้นที่ 1-7 ได้โดยใช้เกณฑ์ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม (เทศบาลชั้นที่ 1 เป็นเทศบาลที่มีฐานะดีที่สุด)

3) องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบล่าสุดที่เริ่มจัดตั้งขึ้นภายใต้พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล เดือนธันวาคม พ.ศ. 2537 โดยในปัจจุบันมีจำนวน 6,744 แห่ง

กลุ่มที่ 2 : องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ

1) กรุงเทพมหานคร เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพิเศษที่จัดตั้งตามพระราชบัญญัติกรุงเทพมหานคร

2) เมืองพัทยาเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพิเศษที่จัดตั้งตามพระราชบัญญัติเมืองพัทยา

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งจะประกอบด้วยฝ่ายบริหารและสภาท้องถิ่น โดยที่สมาชิกสภาท้องถิ่นได้รับการคัดเลือกจากประชาชนทุก 4 ปี ในขณะที่ฝ่ายบริหารจะได้รับการคัดเลือกจากสภาท้องถิ่น ยกเว้นกรุงเทพมหานครซึ่งหัวหน้าฝ่ายบริหารได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งจะทำหน้าที่ดูแลประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบ และต้องประสานงานกับการปกครองส่วนกลางและภูมิภาคด้วย เช่น งบประมาณประจำปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละระดับต้องเสนอขอความเห็นชอบจากผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอ และการบริหารงบประมาณจะได้รับการตรวจสอบโดยสำนักตรวจเงิน

แผ่นดิน เป็นต้น เพื่อให้การปกครองรวมไปถึงการบริหารประเทศและท้องถิ่นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

อย่างไรก็ตามปัจจัยสำคัญที่จะทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามความรับผิดชอบได้อย่างราบรื่นนั้น ก็คือรายได้ที่เพียงพอสำหรับรายจ่ายที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่การจัดหาบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

7.3.2 รายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

รายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะเป็นไปตามข้อกำหนดในพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับลักษณะและรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทที่สำคัญ คือ รายได้ที่ท้องถิ่นจัดหาเอง รายได้ที่รัฐบาลเก็บให้ รายได้ที่รัฐบาลแบ่งให้ และเงินอุดหนุน อย่างไรก็ตามองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละประเภทมีโครงสร้างรายได้ที่แตกต่างกัน อันเนื่องมาจากลักษณะและหน้าที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งโครงสร้างรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 7.1

ตารางที่ 2

โครงสร้างรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ประเภทรายได้	อบจ.	เทศบาล	อบต.	พทยา	กทม.
1. รายได้ที่ท้องถิ่นจัดหาเอง					
1.1 รายได้จากภาษีอากรที่ท้องถิ่นจัดเก็บเอง		✓	✓	✓	✓
1.1.1 ภาษีโรงเรือนและที่ดิน		✓	✓	✓	✓
1.1.2 ภาษีบำรุงท้องที่		✓	✓	✓	✓
1.1.3 ภาษีป้าย		✓	✓	✓	✓
1.1.4 อากรการฆ่าสัตว์		✓	✓	✓	✓
1.1.5 อากรรั้งนกอีแอ่น	✓	✓	✓		
1.1.6 ภาษียาสูบ น้ำมัน และโรงแรม	✓				✓
1.2 รายได้ที่ไม่ใช่ภาษีอากร					
1.2.1 ค่าธรรมเนียม ค่าปรับ และใบอนุญาต	✓	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 2 (ต่อ)
โครงสร้างรายได้ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

ประเภทรายได้	อบจ.	เทศบาล	อบต.	พทยา	กทม.
1.2.2 รายได้จากทรัพย์สิน	✓	✓	✓	✓	✓
1.2.3 รายได้จากสาธารณูปโภค	✓	✓	✓	✓	✓
1.2.4 รายได้จากการประกอบกิจการ	✓	✓	✓	✓	✓
1.2.5 รายได้เบ็ดเตล็ด	✓	✓	✓	✓	✓
2. รายได้จากภาษีท้องถิ่นที่รัฐบาลเก็บให้					
2.1 ภาษีมูลค่าเพิ่ม					
- ตาม พรบ. จัดสรรฯ + พรบ. เมืองพัทยา		✓	✓	✓	✓
2.2 ภาษีธุรกิจเฉพาะ		✓	✓	✓	✓
2.3 ภาษีสุรา		✓	✓	✓	✓
2.4 ภาษีสรรพสามิต		✓	✓	✓	✓
2.5 ภาษีและค่าธรรมเนียมรถยนต์และล้อเลื่อน		✓	✓	✓	✓
2.6 ค่าธรรมเนียมจดทะเบียน		✓	✓	✓	✓
2.7 ภาษีการพนัน		✓	✓	✓	✓
2.8 ค่าภาคหลวงแร่	✓	✓	✓	✓	✓
2.9 ค่าภาคหลวงปิโตรเลียม	✓	✓	✓	✓	✓
2.10 รายได้ตามกฎหมายอุทยานฯ*			✓		
2.11 ค่าภาคหลวงป่าไม้*			✓		
2.12 ค่าธรรมเนียมนำบาดาล*			✓		
2.13 ค่าใบอนุญาต อาชญาบัตร ประมง*			✓		
3. รายได้จากภาษีที่รัฐบาลแบ่งให้					
ภาษีมูลค่าเพิ่ม (ตาม พรบ. กำหนดแผนฯ)	✓	✓	✓	✓	✓
4. รายได้จากเงินอุดหนุน	✓	✓	✓	✓	✓

หมายเหตุ: *รายการเหล่านี้บัญญัติไว้ใน พรบ. สภาตำบลและอบต. พ.ศ. 2537 เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม รายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละประเภทยังขึ้นอยู่กับฐานรายได้และอัตราการจัดเก็บ รวมทั้งหลักเกณฑ์การจัดสรรรายได้สำหรับรายได้ประเภทย่อย

7.4 ข้อจำกัดของระบบงบประมาณของประเทศไทยในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาวิเคราะห์ระบบการจัดสรรงบประมาณของประเทศไทยดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้เข้าใจได้ว่าเพราะเหตุใดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ถูกแปรไปสู่การปฏิบัติ กล่าวคือ เมื่อวิเคราะห์จากแง่มุมของการจัดสรรงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance-based budgeting) ซึ่งเปลี่ยนแปลงจุดเน้นจากการควบคุมทรัพยากรที่เน้นการควบคุมปัจจัยนำเข้า (Inputs) มาเป็นการมุ่งเน้นผลงานโดยการปรับปรุงระบบการทำงานงบประมาณให้หน่วยงานปฏิบัติมีอิสระในการจัดทำงานงบประมาณได้อย่างคล่องตัวมากขึ้นโดยมุ่งเน้นการสร้างผลงานเป็นสำคัญ จึงทำให้งบประมาณถูกทุ่มเทไปในโครงการที่เห็นผลงานเร็วและวัดผลได้ง่ายมากขึ้น ระบบการจัดสรรงบประมาณแบบนี้ทำให้เกิดโครงการและแผนงานแบบฉาบฉวยจำนวนมากในช่วงหลังเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ซึ่งไม่สอดคล้องกับโครงการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นเรื่อง การปรับเปลี่ยนวิธีคิดและวิธีปฏิบัติ ซึ่งจะต้องใช้ระยะเวลากว่าจะเห็นผล

สำหรับระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ (Strategic Performance Based Budgeting) ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงรัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร โดยคำนึงถึงความสำเร็จของงานตามเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ระดับชาติ มีการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบในการวางแผน การจัดการ และบริหารงบประมาณแก่กระทรวง ทบวง กรม ซึ่งระบุโครงสร้างความรับผิดชอบและผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน โดยกำหนดให้รัฐบาลรับผิดชอบต่อเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ระดับชาติ รัฐมนตรีรับผิดชอบเป้าหมายให้บริการของกระทรวง และหัวหน้าส่วนราชการรับผิดชอบต่อเป้าหมาย/ผลผลิตของหน่วยงานนั้น แม้จะมีเจตนาที่ดี แต่ในทางปฏิบัติ การจัดสรรงบประมาณตามระบบนี้ได้กลายเป็นการสร้างวัฒนธรรมให้กับรัฐบาลในการใช้งบประมาณรายจ่ายประจำปีเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการหาเสียงในรูปแบบโครงการตามแนวประชานิยม ซึ่งได้ผลโดยตรงแก่พรรคการเมืองของรัฐบาลที่ได้รับคะแนนนิยมสูง สามารถขับเคลื่อนนโยบายให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายและกรอบเวลาที่กำหนด จะเห็นได้ว่าการจัดสรรงบประมาณของรัฐบาลทักษิณ ทุ่มเทไปสนับสนุนนโยบายประชานิยมซึ่งเป็นนโยบายที่สำคัญของพรรคไทยรักไทย โดยที่รัฐบาลชุดนี้ไม่มียุทธศาสตร์การส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงที่ชัดเจน เป็นผลให้ สำนักงบประมาณซึ่งมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดเป้าหมายเชิง

ยุทธศาสตร์ระดับชาติของรัฐบาล ให้เป็นเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ประจำปี และแปลงเป็นยุทธศาสตร์จัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปี เพื่อเป็นแนวทางในการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปีก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเท่าที่ควร นอกจากนี้ ระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ซึ่งจะเน้นให้กระทรวงและหน่วยงานรับผิดชอบกำหนดเป้าหมายและยุทธศาสตร์ ที่มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกันในแต่ละระดับเพื่อบรรลุผลสำเร็จของเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ระดับชาติ และส่งเสริมให้กระทรวง / หน่วยงานมีบทบาทในการตัดสินใจมากขึ้น ในทางปฏิบัติก็ยังไม่มีการประสานงานหรือบูรณาการภายในกระทรวงเอง และระหว่างกระทรวง

สำหรับการจัดสรรงบประมาณส่วนภูมิภาค ซึ่งคณะรัฐมนตรีของรัฐบาลภายใต้การนำของพันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร ได้มีมติเห็นชอบให้นำ “ระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ” มาบังคับใช้ใน 75 จังหวัด นับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2546 เป็นต้นมานั้น เป็นการจัดสรรงบประมาณที่ให้อำนาจกับผู้ว่าราชการจังหวัดให้เป็นผู้บริหารสูงสุดของจังหวัด (Chief Executive Officer : CEO) อย่างเบ็ดเสร็จเพื่อสนับสนุนการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ

จากการตรวจสอบการดำเนินงานระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ ทั้งในเรื่องความพร้อมในการบริหารจัดการและความพร้อมในการริเริ่มจัดทำและดำเนิน โครงการภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด พบว่า ยุทธศาสตร์จังหวัดเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดกรอบในการจัดสรรงบประมาณ เมื่อตรวจสอบยุทธศาสตร์จังหวัดก็พบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดยังคงเป็นการพัฒนาตามแบบกระแสหลักที่มุ่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่าการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นจึงทำให้งบประมาณของจังหวัดในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีอยู่น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับงบประมาณในการพัฒนาให้จังหวัดมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามแนวทางเศรษฐกิจกระแสหลัก

ส่วนการจัดสรรงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลความอยู่ดีกินดีของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นตามเขตอำนาจการปกครองนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งจะต้องประสานงานกับการปกครองส่วนกลางและภูมิภาคด้วย งบประมาณประจำปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละระดับต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอ และการบริหารงบประมาณจะถูกตรวจสอบโดยสำนักตรวจเงินแผ่นดินอย่างเข้มงวด ปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามความรับผิดชอบได้อย่างราบรื่นนั้น ก็คือรายได้ซึ่งมาจาก 2 แหล่ง คือ รายได้ที่ท้องถิ่นจัดหาเอง รายได้ที่รัฐบาลเก็บให้ รายได้ที่รัฐบาลแบ่งให้ และเงินอุดหนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละประเภทมี

โครงสร้างรายได้ที่แตกต่างกัน อันเนื่องมาจากลักษณะและหน้าที่ที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม รายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละประเภทย่อยนั้นขึ้นอยู่กับฐานรายได้และอัตราการจัดเก็บ รวมทั้งหลักเกณฑ์การจัดสรรรายได้สำหรับรายได้ประเภทย่อยนั้น

จากการศึกษาของสถาบันพัฒนาสขพบพบว่า ปัญหาเกี่ยวกับรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีลักษณะดังนี้

1) รายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยรวมน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ของรัฐบาล ยกตัวอย่างเช่น ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2543 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้รวมกัน 98,949.37 ล้านบาท ในขณะที่รัฐบาลกลางมีรายได้ 750,079 ล้านบาท องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคิดเป็นเพียงร้อยละ 13.19 ของรายได้รัฐบาลกลางเท่านั้น

2) รายได้ทั้งหมดขององค์กรส่วนท้องถิ่นนั้น รายได้ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดหาได้เองมีสัดส่วนน้อยมาก แสดงให้เห็นว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังพึ่งพาตนเองไม่ได้ในเชิงรายได้ ต้องอาศัยรายได้ส่วนใหญ่จากการอุดหนุนของรัฐบาลกลาง

ยกตัวอย่างเช่น ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2544 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้จำนวน 154,633 ล้านบาท จากรายได้ ดังต่อไปนี้

- 1) ภาษีและรายได้อื่นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดหาเอง
- 2) ภาษีของท้องถิ่นที่รัฐบาลจัดเก็บแทน
- 3) ภาษีของรัฐบาลที่จัดสรรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 4) เงินอุดหนุนทั่วไปที่รัฐบาลจัดสรรให้
- 5) เงินอุดหนุนเฉพาะกิจที่รัฐบาลจัดสรรให้
- 6) เงินถ่ายโอน

รายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดหาเองจากภาษีและรายได้อื่นมีเพียง 17,701.88 ล้านบาท คิดเป็นเพียงร้อยละ 11.45 ของรายได้ทั้งหมดเท่านั้น

- 3) จิตความสามารถในการจัดเก็บภาษีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังด้อยอยู่

4) การกำหนดอำนาจในการจัดเก็บภาษีและรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามกฎหมายปัจจุบันยังไม่เป็นระบบ สับสน ไร้หลักการและก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติมาก ยกตัวอย่างเช่น ภาษีมูลค่าเพิ่มขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีกฎหมายบัญญัติไว้จำนวน 4 ฉบับ คือ พรบ. จัดสรรฯ พรบ. อบจ. พรบ. แพนฯ และ พรบ. เมืองพัทยา เป็นต้น

5) ความสามารถในการเสียภาษี (Taxable Capacity) ของท้องถิ่นแต่ละแห่งแตกต่างกันมาก

6) วิธีการจัดสรรภาษีให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยใช้วิธีแบ่งทีละชิ้น (Piece-Meal Approach) ตามที่เป็นอยู่ในช่วงแรกของคณะกรรมการกระจายอำนาจ ทำให้เกิดการแย่งชิงเงินรายได้กันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

7) เงินอุดหนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีลักษณะเป็นเงินอุดหนุนเฉพาะกิจ ซึ่งทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขาดอิสระในการดำเนินงาน

8) การรวม "เงินถ่ายโอน" เป็นรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ไม่ถูกต้อง เพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้รับเป็นตัวเงิน และไม่มีอำนาจในการตัดสินใจงบประมาณนี้

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่า รายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีน้อย จึงน่าจะส่งผลต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ เนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุนจากส่วนกลางนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ประเด็นในเรื่องงบประมาณที่กล่าวมานี้ ถึงแม้จะมีความสำคัญมากที่ไม่อาจมองข้ามไปได้ แต่จุดเน้นสำคัญมิใช่การปรับแก้วิธีการงบประมาณเป็นหลัก แต่จะต้องเน้นการมีทิศทางในการดำเนินงานที่ดี เริ่มจากนโยบายของรัฐบาลเป็นสำคัญ ซึ่งจะต้องมีพื้นฐานจากความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดีในเบื้องต้น ประการต่อไปจะมีแผนที่เดินทาง (Road Map) ที่ดี ที่จะรู้ว่าในขณะนี้มีปัญหาอยู่ที่จุดใดบ้าง และจะมีวิธีการเชื่อมต่อจุดที่บกพร่องได้อย่างไร จะทำอะไรถึงจะทำให้ตัวอย่างดีๆ ที่มีอยู่สามารถกระจายได้เต็มพื้นที่ของประเทศไทย และทำอะไรถึงจะทำให้ภาคธุรกิจเอกชน และภาคการลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาเป็นภาคีของการพัฒนาประเทศตามแนวทางนี้ แทนที่จะเป็นอุปสรรคขัดขวาง ซึ่งต้องการองค์ความรู้ที่เพิ่มขึ้นในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความ

- กรมประชาสัมพันธ์. คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร
นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภา วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544. กรุงเทพฯ : กรมประชาสัมพันธ์,
2544.
- กรมวิชาการเกษตร. ทฤษฎีใหม่. สระบุรี : สถานีทดลองพืชไร่พระพุทธบาท, 2543.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ผลการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “ทฤษฎี
ใหม่” อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์. กรุงเทพฯ : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2543.
_____ . พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาการเกษตรไทย. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ
นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง. 2539.
- กองวิชาการและแผนงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยนาท. แผนพัฒนาสามปีขององค์การ
บริหารส่วนจังหวัดชัยนาท (พ.ศ. 2548-พ.ศ. 2550). (อัดสำเนา).
- กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลตำบลแม่ริม. แผนพัฒนาเทศบาลสามปี เทศบาลตำบลแม่ริม
อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ปี (พ.ศ. 2548-พ.ศ. 2550). (อัดสำเนา).
- กองวิชาการและแผนงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่. แผนพัฒนาสามปี องค์การบริหาร
ส่วนจังหวัดเชียงใหม่ (พ.ศ. 2548-พ.ศ. 2550). (อัดสำเนา).
- กองวิชาการและแผนงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา. แผนพัฒนาสามปี องค์การ
บริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา (พ.ศ. 2549-พ.ศ. 2551). (อัดสำเนา).
- เกษม วัฒนชัย. ปาฐกถาพิเศษในการสัมมนาเครือข่ายโรงเรียนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง.
www.sufficiencyeconomy.org
- ธารินทร์ นิมมานเหมินทร์, พิเชษฐ พันธุ์วิชาติกุล และพิสิฐ ลี้อาธรรม. แนวทางการแก้ไขวิกฤต
เศรษฐกิจไทยของรัฐบาลชวน 2. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์และคณะ. 2547. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาประสิทธิภาพ
ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยการจัดทำตัวชี้วัดประสิทธิภาพการบริหารงาน.
เสนอต่อกระทรวงมหาดไทย. (อัดสำเนา)
- นวลจันทร์ ชินนาวิณ. “กองทุนเพื่อสังคมกับเกณฑ์การคัดเลือกโครงการ.” วิทยานิพนธ์ศิลป
ศาสตร มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.2543.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ. 2544. สวัสดิการโดยภาคชุมชน (๑) และ (๒) เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) ฉบับที่ 17 และ 18 ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ. 2546. การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. 2547. โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ประกาศคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เรื่อง การจัดสรรเงินอุดหนุนทั่วไปเพื่อพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในกรณีเร่งด่วน ปีงบประมาณ 2549 .ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 122 ตอนพิเศษ 127 ง 9 พฤศจิกายน 2548 หน้า 16-17.

สมปฤถ์ นิยมไทย. 2547. แนวทางการจัดการความร่วมมือระหว่างท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์น้ำกั.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2542 เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : สถาบันฯ : 2542.

สถาบันพัฒนาสยาม. <http://www.siamdi.com/>.

สีลาภรณ์ บัวสาย. สรุปข้อมูลการทำงานของ สกว. ร่วมกับ ศตจ. ภายใต้แผนบูรณาการการแก้ไขปัญหาคความยากจน. เสนอต่อคณะกรรมการบริหารนโยบายกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย : 5 ปีหลังวิกฤตเศรษฐกิจ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์. 2546.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : สำนักงานฯ, 2542.

_____. รายงานแสดงผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ รัฐบาลชวน หลีกภัย ปีที่ 3 (วันที่ 20 พฤศจิกายน 2542. วันที่ 9 พฤศจิกายน 2543). กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการ ฯ : 2543.

สำนักราชเลขาธิการ. ประมวลพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ปีพุทธศักราช 2520. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2521.

สำนักงานประมาณ, สำนักนายกรัฐมนตรี. ม.ป.ป. งบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 จำแนกเป็นรายจังหวัด การจัดสรรงบประมาณเพื่อการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร: พี.เอ.ลีฟวิ่ง.

เทศบาลนครนครราชสีมา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา. แผนพัฒนาเทศบาลนครนครราชสีมา สามปี (พ.ศ.2549 – 2551). (อัดสำเนา).

เทศบาลตำบลแพะศรีราชา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดชัยนาท. แผนพัฒนาเทศบาล 3 ปี (พ.ศ. 2549-พ.ศ. 2551). (อัดสำเนา).

องค์การบริหารส่วนตำบลเขาท่าพระ อำเภอเมือง ชัยนาท จังหวัดชัยนาท. แผนพัฒนาตำบล โครงการแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2549-2551). (อัดสำเนา).

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย อำเภอเมืองหางดง จังหวัดเชียงใหม่. แผนพัฒนาตำบล โครงการแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2548-2550). (อัดสำเนา).

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองระเวียง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา. แผนพัฒนาสามปี องค์การบริหารส่วนตำบลหนองระเวียง พ.ศ.2549-2551. (อัดสำเนา).

อริษฐ์ เกลาลิต. บทบาทกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรต่อการพัฒนาสังคมเกษตรกรที่ยั่งยืน. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เว็บไซต์

http://www.ldd.go.th/Lddwebsite/WEB_r04/Website_station/ret01/project01.htm

<http://www.moac.go.th/builder/moac06/>

<http://www.baac.or.th/activity.php?id=3>

<http://www.moe.go.th/webpr/special/special125.html>

http://www.padad.org/about_strategy.html

<http://www.thakho.com/plan3.htm>

<http://www.khaoro.org/>

http://www.chengtale-abt.org/project_th.htm

<http://www.py-pao.com/policy.htm>

<http://www.chon.go.th/>

<http://www.pao-satun.go.th/promote/stratragic.htm>

<http://www.phuketcity.org/>

<http://www.nakhonsi.go.th/policy.php>

<http://www.nongthong.org>

<http://www.hadsamran.th.gs>

<http://cddweb.cdd.go.th/chainat>

<http://www.nongkhao.com>

<http://www.tessabantak.go.th/>

<http://www.correct.go.th>

<http://www.tambon-sawaid.com>

<http://www.tungpong.net>

<http://members.thai.net/khaokob>

<http://www.wangchompu.com>

<http://www.khoakaew.org>